T.C.

İSTANBUL SABAHATTİN ZAİM ÜNİVERSİTESİ

LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

PSİKOLOJİ ANABİLİM DALI

KLİNİK PSİKOLOJİ BİLİM DALI

PEKİŞTİREÇ DUYARLILIK SİSTEMLERİ VE KİŞİLİK BOZUKLUKLARI İLİŞKİSİNDE DÜRTÜSELLİĞİN ARACI ROLÜNÜN İNCELENMESİ

DOKTORA TEZİ

Hafize İHTİYAR KARAKUŞ

İstanbul

Haziran-2025

T.C.

İSTANBUL SABAHATTİN ZAİM ÜNİVERSİTESİ

LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

PSİKOLOJİ ANABİLİM DALI

KLİNİK PSİKOLOJİ BİLİM DALI

PEKİŞTİREÇ DUYARLILIK SİSTEMLERİ VE KİŞİLİK BOZUKLUKLARI İLİŞKİSİNDE DÜRTÜSELLİĞİN ARACI ROLÜNÜN İNCELENMESİ

DOKTORA TEZİ

Hafize İHTİYAR KARAKUŞ

Tez Danışmanı

Doç. Dr. Yıldız BİLGE

İstanbul

Haziran-2025

TEZ ONAYI

Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Müdürlüğüne,

Bu çalışma, jürimiz tarafından Psikoloji Anabilim Dalı, Klinik Psikoloji Bilim Dalında DOKTORA TEZİ olarak kabul edilmiştir.

Danışman Doç. Dr. Yıldız BİLGE

Üye Prof. Dr. Ahmet ÖZTÜRK

Üye Dr. Öğr. Üyesi Gülşah BALABAN

Üye Dr. Öğr. Üyesi Ayşe ALTUNKAYA ERDOĞMUŞ

Üye Dr. Öğr. Üyesi Hasan DEMİRCİ

Onay

Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

Prof. Dr. Erhan İÇENER

Enstitü Müdürü

BİLİMSEL ETİK BİLDİRİMİ

Doktora tezi olarak hazırladığım **"Pekiştireç Duyarlılık Sistemleri ve Kişilik Bozuklukları İlişkisinde Dürtüselliğin Aracı Rolünün İncelenmesi"** adlı çalışmanın öneri aşamasından sonuçlandığı aşamaya kadar geçen süreçte bilimsel etiğe ve akademik kurallara özenle uyduğumu, tez içindeki tüm bilgileri bilimsel ahlak ve gelenek çerçevesinde elde ettiğimi, tez yazım kurallarına uygun olarak hazırladığımı, bu çalışmamda doğrudan veya dolaylı olarak yaptığım her alıntıya kaynak gösterdiğimi ve yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu beyan ederim.

Hafize İHTİYAR KARAKUŞ

ÖN SÖZ

Bu doktora çalışmamı, hayatımın ilk öğretmenleri anneme ve babama ithaf ediyorum.

Çocukken ağladığımda beni sakinleştirmek için şiirler dinleten, elime telefon ve tablet yerine ansiklopedi setleri veren, akşamları dizi izlemek yerine belgesellerle bana dünyayı gezdiren, aklıma bir konu takıldığında benimle sabahlara kadar sohbet edip fikirleriyle ufkumu açan, bugünlerimin mimarı canım babama,

sadece gözlerime bakarak bile nasıl olduğumu anlayan, yapmam gerekenler biriktiğinde her işime destek olup benim yükümü paylaşan, yaşadığım tüm duygulara ortak olan ve her nazımı çeken, evimizin görünmez kahramanı biricik anneme,

tüm öğrencilik hayatımda yan masamda benimle birlikte çalışan, birbirinden farklı ilgi alanlarıyla ve verdiği ilginç bilgilerle beni her gün şaşırtan, özellikle bilişim konusunda başım her sıkıştığında imdadıma koşan, ayrıca tezimde kullandığım bilgisayar destekli uygulama programını geliştiren, yeteneğine ve becerisine hayran kaldığım evimizin mühendisi canım kardeşime,

evliliğimizde bir yılı geride bırakırken hayatımdaki en yoğun dönemlerden birine şahitlik eden, benimle birlikte İstanbul ve Alanya arasında adeta mekik dokuyan, bu süreçte beni destekleyen kıymetli eşime çok teşekkür ederim.

Üniversite hayatımın başlamasıyla birlikte ailemden daha çok vakit geçirdiğim, hem psikolojik hem zihinsel olarak olgunlaştığım en kritik dönemde bana yol gösteren, emek veren ve İstanbul'daki ailem olan tüm hocalarıma sonsuz teşekkür ve hürmetlerimi sunarım.

Bu doktora tezini yazmamda büyük emeği olan, anlamadığım ve zorlandığım noktalarda hiçbir yardımını esirgemeyen, yoğunluğuna rağmen her fırsatta beni destekleyen, öğrencisi olmaktan ve doktora sürecimde bana rehberlik etmesinden mutluluk duyduğum tez danışmanım, kıymetli hocam Doç. Dr. Yıldız Bilge'ye,

Lisans hayatımdan bugüne dek üzerimde büyük emeği olan, yoğun iş temposuna rağmen aklımıza takılan konularda saatlerce sorularımızı cevaplayan, sadece nasıl bir akademisyen olduğumuzla değil; nasıl bir insan olduğumuzla da ilgilenerek bizi yetiştiren bölüm başkanımız, kıymetli hocam Doç. Dr. Yusuf Bilge'ye,

Dersleriyle hayatımda derin izler bırakan, ilmi ve akademik dünyamı zenginleştiren, hala geriye dönüp notlarına baktığımda çok şey öğrendiğim kıymetli hocalarım Dr.

Zekeriya Kökrek, Dr. Volkan Koç, Prof. Dr. Ümit Başar Semiz, Prof. Dr. Mustafa Bilici, Doç. Dr. Onur Yılmaz ve Doç. Dr. Öyküm Esra Yiğit'e çok teşekkür ederim.

Üniversite hayatım boyunca desteklerini her zaman hissettiğim ve kendilerinden çok şey öğrendiğim kıymetli arkadaşlarım Gülşah Balaban, Hatice Rümeysa Işık, Sümeyye Çobanoğlu, Nilay Şenay ve Faik Taşçı'ya çok teşekkür ederim.

2015 yılında başlayıp 2025 yılına kadar süren on yıllık akademik hayatım boyunca, bana akademik başarı bursu ile ücretsiz eğitim alma imkanı sunan, üniversite 1.'si olarak mezun olduğum kıymetli okulum Sabahattin Zaim Üniversitesi'ne,

başarı bursu ile yüksek lisans ve doktora eğitimimde maddi kaygı yaşamadan sadece eğitimime odaklanmama destek olan, aynı zamanda okulumuzun kurucu vakfı İlim Yayma Vakfı'na sonsuz teşekkür ve hürmetlerimi sunarım.

Doktora eğitimim boyunca almaya hak kazandığım, "TÜBİTAK-BİDEB 2211-Yurtiçi Doktora Burs Programı" kapsamında beni destekleyen TÜBİTAK'a çok teşekkür ederim.

Akademik hayatım boyunca her zaman yanımda olan, bana şanslı olduğumu her gün hissettiren, şükrümü artıran, maddi ve manevi olarak beni güçlü kılan herkese, ayrıca başarı bursu kapsamında destek aldığım her kurum ve kuruluşa duyacağım vefa bir ömür sürecektir.

Kariyer hayatımın en kritik sürecinde aldığım bu desteğin karşılığı, bir ömür ülkemi alanımda en iyiye taşımak için çalışmak olacaktır. Her günüm, üstlendiğim bu sorumluluğun hakkını nasıl vereceğimin endişesini barındıracaktır. Asıl iş, bundan sonra başlıyor.

"Şimdi tekrar ne yapsam dedirtme bana yarabbi,

taşınacak suyu göster, kırılacak odunu,

kaldı bu silinmez yaşamak suçu üzerimde,

bileyim hangi suyun sakasıyım ya rabbelalemin,

tütmesi gereken ocak nerde?"

Hafize İHTİYAR KARAKUŞ

ÖZET

PEKİŞTİREÇ DUYARLILIK SİSTEMLERİ VE KİŞİLİK BOZUKLUKLARI İLİŞKİSİNDE DÜRTÜSELLİĞİN ARACI ROLÜNÜN İNCELENMESİ

Hafize İHTİYAR KARAKUŞ

Doktora, Klinik Psikoloji

Tez Danışmanı: Doç. Dr. Yıldız BİLGE

Haziran, 2025 – 153 + XV Sayfa

Bu tez çalışmasının amacı, pekiştireç duyarlılık sistemleri ile kişilik bozuklukları türleri arasındaki ilişkide dürtüselliğin, dürtüsel kişilik, dürtüsel seçim ve dürtüsel eylem olmak üzere üç farklı boyutunun rolünün incelenmesidir. Bu amaç doğrultusunda çalışmada Coolidge Eksen II Envanteri Plus Türkçe Kısa Formu (CATI+TR-KF), Pekiştireç Duyarlılık Ölçeği (PDÖ), Barratt Dürtüsellik Ölçeği (BDÖ), Haz Erteleme Ölçeği (HEÖ), NimStim Yüz İfadeleri Seti (NimStim Face Stimulus Set) ve NimStim Yüz İfadeleri Setinin Yer Aldığı Bilgisayar Destekli Uygulama Programı kullanılmıştır. Çalışmanın verileri hem özbildirim envanterleri aracılığıyla hem de dürtüsel eylem boyutu için uygulanan yap/yapma deneyi üzerinden toplanmıştır. Araştırmada değişkenler arasındaki ilişkilerin tespit edilmesi amacıyla Pearson Korelasyon Analizi, gruplar arasındaki karşılaştırmalar için Bağımsız Gruplar t-testi ve aracılık etkilerinin belirlenmesi için PROCESS Macro V.3.4 programında yer alan Hayes modelleri (model 6 ve model 4) kullanılmıştır. Araştırmanın örneklemini 18-33 yaş aralığındaki 190 kadın ve 40 erkek olmak üzere toplam 230 üniversite öğrencisi oluşturmaktadır. Elde edilen sonuçlara göre, pekiştireç duyarlılık sistemleri ve kişilik bozuklukları türleri arasındaki ilişkide dürtüselliğin farklı boyutlarının kısmi ve tam aracı rolleri olduğu görülmüştür. Dürtüsel kişilik ve dürtüsel seçim boyutları tüm kişilik bozukluklarıyla ilişkili bulunurken; deneysel olarak ölçülen dürtsel eylem boyutunun sadece A küme bozukluklarıyla ilişkili olduğu görülmüştür. Araştırma sonuçları, dürtüselliğin kişilik bozuklukları türleri için çok yönlü değerlendirilmesi gereken bir faktör olduğunu desteklemektedir.

Anahtar Kelimeler: Kişilik bozuklukları, pekiştireç duyarlılık sistemleri, dürtüsel kişilik, dürtüsel seçim, dürtüsel eylem

ABSTRACT

INVESTIGATION OF THE MEDIATORY ROLE OF IMPULSIVITY IN THE RELATIONSHIP BETWEEN REINFORCEMENT SENSITIVITY SYSTEMS AND PERSONALITY DISORDERS

Hafize İHTİYAR KARAKUŞ

Ph. D. Clinical Psychology

Thesis Advisor: Assoc. Prof. Dr. Yıldız BİLGE

June, 2025 – 153 + XV Pages

The aim of this thesis is to examine the role of three different dimensions of impulsivity, namely impulsive personality, impulsive choice and impulsive action, in the relationship between reinforcement sensitivity systems and types of personality disorders. For this purpose, Coolidge Axis II Inventory Plus Turkish Short Form (CATI+TR-SF), Reinforcement Sensitivity Scale (RSS), Barratt Impulsivity Scale (BIS), Delay of Gratification Scale (DGS), NimStim Face Stimulus Set and Computer-Assisted Application Program Including NimStim Facial Expressions Set were used in the study. Data of the study were collected through both self-report inventories and the go/no-go experiment applied for the impulsive action dimension. In the study, Pearson Correlation Analysis was used to determine the relationships between the variables, Independent Groups t-test was used for comparisons between groups and Hayes models (model 6 and model 4) in the PROCESS Macro V.3.4 program were used to determine the mediation effects. The sample of the study consists of 230 university students, 190 female and 40 male, aged 18-33. According to the results obtained, it was seen that different dimensions of impulsivity have partial and full mediating roles in the relationship between reinforcement sensitivity systems and personality disorder types. While the impulsive personality and impulsive choice dimensions were found to be related to all personality disorders, the experimentally measured impulsive action dimension was found to be related only to cluster A disorders. The research results support that impulsivity is a factor that should be evaluated in a multifaceted way for personality disorder types.

Keywords: Personality disorders, reinforcement sensitivity systems, impulsive personality, impulsive choice, impulsive action

İÇİNDEKİLER

TEZ ONAYI ..... **i**

BİLİMSEL ETİK BİLDİRİMİ ..... **ii**

ÖN SÖZ ..... **iii**

ÖZET ..... **v**

ABSTRACT ..... **vi**

İÇİNDEKİLER ..... **viii**

TABLOLAR LİSTESİ ..... **xii**

ŞEKİLLER LİSTESİ ..... **xiv**

KISALTMALAR LİSTESİ ..... **xvi**

BİRİNCİ BÖLÜM

GİRİŞ **1**

1.1. Tezin Konusu 1

1.2. Tezin Amacı 2

1.3. Tezin Kapsamı ve İçeriği 3

1.3.1. Tezin Temel Soruları 3

1.3.2. Tezin Hipotezleri 4

1.4. Tez Konusunun Önemi ve Özgün Değeri 4

1.5. Varsayımlar ve Sınırlılıklar 5

1.6. Tanımlar 6

İKİNCİ BÖLÜM

LİTERATÜR **7**

2.1. Kişilik Bozuklukları 7

2.1.1. Kişilik Kavramı ve Kuramları 7

2.1.2. Sınıflandırılma Süreci 10

2.1.3. Tanım ve Açıklama 12

2.1.4. Türleri 14
2.1.4.1. A Kümesi Kişilik Bozuklukları 14
2.1.4.2. B Kümesi Kişilik Bozuklukları 16
2.1.4.3. C Kümesi Kişilik Bozuklukları 17
2.2. Pekiştireç Duyarlılık Teorisi 18
2.2.1. Tanım ve Açıklama 18
2.2.2. Türleri 22
2.2.2.1. Davranışsal Aktivasyon Sistemi (DAS) 22
2.2.2.2. Davranışsal İnhibisyon Sistemi (DİS) 22
2.2.2.3. Dövüş-Kaç-Don Sistemi (DKDS). 22
2.3. Dürtüsellik 23
2.3.1. Tanım ve Açıklama 23
2.3.2. Dürtüselliğe Yönelik Yaklaşımlar 28
2.2.3. Dürtüsel Kişilik Özelliği 31
2.2.4. Dürtüsel Seçim (Haz Ertelememe) 32
2.2.5. Dürtüsel Eylem 33
2.2.6. Dürtüselliğin Psikiyatrik Bozukluklarla İlişkisi 34
2.2.6.1. Dürtü Kontrol Bozuklukları 36
2.2.7. Etiyoloji 39
2.4. İlgili Araştırmalar 40
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM
ARAŞTIRMA YÖNTEMİ 47
3.1. Örneklem 47
3.2. Veri Toplama Araçları 48
3.2.1. Demografik Bilgi Formu 48
3.2.2. Pekiştireç Duyarlılık Ölçeği (PDÖ) 48

3.2.3. Coolidge Eksen II Envanteri + Türkçe Kısa Formu (CATI+TR-KF)..... 48
3.2.4. Barratt Dürtüsellik Ölçeği (BDÖ)..... 49
3.2.5. Haz Erteleme Ölçeği (HEÖ)..... 49
3.2.6. NimStim Yüz İfadeleri Seti (NimStim Face Stimulus Set)..... 49
3.3. İşlem..... 50
3.4. Verilerin Analizi..... 51
DÖRDÜNCÜ BÖLÜM
BULGULAR..... 53
4.1. Betimsel Bulgular..... 53
4.1.1. Örneklem Grubunun Demografik Özellikleri..... 53
4.1.2. Alt Ölçeklerin Araştırmadaki Güvenirlik Katsayıları, Ortalamaları, Standart Sapmaları ve Normallik Katsayıları..... 54
4.2. Korelasyon Analizine Yönelik Bulgular..... 56
4.2.1. Barratt Dürtüsellik Ölçeği, Haz Erteleme Ölçeği, Dürtüsel Eylem, Pekiştireç Duyarlılık Ölçeği ve CATI+TR-KF Alt Ölçek Puanlarının Korelasyon Analizine Yönelik Bulgular..... 56
4.3. Karşılaştırma Analizine Yönelik Bulgular..... 58
4.3.1. Alt Ölçeklere Göre Dürtüsel Kişilik Grubunda Olan ve Olmayanların Kişilik Bozuklukları Puanlarının Karşılaştırılması..... 58
4.3.2. Alt Ölçeklere Göre Dürtüsel Seçim Grubunda Olan ve Olmayanların Kişilik Bozuklukları Puanlarının Karşılaştırılması..... 59
4.3.3. Deney Sonuçlarına Göre Dürtüsel Eylem Grubunda Olan ve Olmayanların Kişilik Bozukluları Puanlarının Karşılaştırılması..... 60
4.4. Aracılık Analizine Yönelik Bulgular..... 61
4.4.1. Seri Çoklu Aracılık Etkisi Bulguları (Model 6)..... 61
4.4.2. Paralel Çoklu Aracılık Analizi Bulguları (Model 4)..... 62
4.4.3. Basit Aracılık Analizi Bulguları (Model 4)..... 65
BEŞİNCİ BÖLÜM

TARTIŞMA 93

ALTINCI BÖLÜM

SONUÇ 118

KAYNAKÇA 122

EKLER 144

ÖZGEÇMİŞ 153

TABLOLAR LİSTESİ

İKİNCİ BÖLÜM

Tablo 2.1: DSM Sisteminde Kişilik Bozukluklarının Sınıflandırılma Süreci 12

Tablo 2.2: DSM-5'e Göre Kişilik Bozuklukları Belirtileri 13

Tablo 2.3: DSM-5 Kişilik Bozuklukları..... 14

Tablo 2.4: Pekiştireç Duyarlılık Sistemleri Özet Tablo 23

Tablo 2.5: Dürtüsellik Tanımları 25

Tablo 2.6: Araştırmacılar Tarafından Önerilen Bazı Dürtüsellik Boyutları 31

Tablo 2.7: Dürtü Kontrol Bozukluklarının Sınıflandırılması 39

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

Tablo 4.1: Örneklem Grubunun Demografik Özellikleri..... 55

Tablo 4.2: Alt Ölçeklerin Araştırmadaki Güvenirlik Katsayıları, Ortalamaları, Standart Sapmaları ve Normallik Katsayıları 57

Tablo 4.3: Barratt Dürtüsellik Ölçeği, Haz Erteleme Ölçeği, Dürtüsel Eylem, Pekiştireç Duyarlılık Ölçeği ve CATI+TR-KF Alt Ölçek Puanlarının Korelasyon Analizine Yönelik Bulgular 59

Tablo 4.4: Alt Ölçeklere Göre Dürtüsel Kişilik Grubunda Olan ve Olmayanların Kişilik Bozuklukları Puanlarının Karşılaştırılması 61

Tablo 4.5: Alt Ölçeklere Göre Dürtüsel Seçim (Haz Ertelememe) Grubunda Olan ve Olmayanların Kişilik Bozuklukları Puanlarının Karşılaştırılması 62

Tablo 4.6: Deney Sonuçlarına Göre Dürtüsel Eylem Grubunda Olan ve Olmayanların Kişilik Bozukluları Puanlarının Karşılaştırılması 63

Tablo 4.7: BKB Paralel Aracılık Analizi Bulguları 67

Tablo 4.8: BKB Paralel Aracılık Analizi Bulguları 68

Tablo 4.9: PKB Basit Aracılık Analizi Bulguları 71

Tablo 4.10: ŞKB Basit Aracılık Analizi Bulguları 74

Tablo 4.11: ŞDKB Basit Aracılık Analizi Bulguları 76
Tablo 4.12: AKB Basit Aracılık Analizi Bulguları..... 78
Tablo 4.13: BKB Basit Aracılık Analizi Bulguları..... 82
Tablo 4.14: NKB Basit Aracılık Analizi Bulguları..... 85
Tablo 4.15: HKB Basit Aracılık Analizi Bulguları..... 87
Tablo 4.16: OKKB Basit Aracılık Analizi Bulguları..... 89
Tablo 4.17: ÇKB Basit Aracılık Analizi Bulguları..... 92
Tablo 4.18: BKB Basit Aracılık Analizi Bulguları..... 94
Tablo 4.19: Aracı Rol Analizi Bulguları Özet Tablo..... 95

ŞEKİLLER LİSTESİ

İKİNCİ BÖLÜM

Şekil 2.1: Eysenck'in Teorisine Göre Kişilik Boyutları 20

Şekil 2.2: Gray'a Göre Ödül ve Cezaya Duyarlılığın Dışadönüklük ve Nevrotizmle İlişkisi 21

Şekil 2.3: Dürtü Kontrol Bozukluklarının Frosch ve Wortis'e (1954) Göre Sınıflandırılması 38

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

Şekil 3.1: NimStim Yüz İfadeleri Seti örnek görsel 51

Şekil 3.2: Model 6'ya göre oluşturulan çalışma modeli 53

Şekil 3.3: Model 4'e göre oluşturulan çalışma modeli 53

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

Şekil 4.1: Pekiştireç Duyarlılık Tipleri ve Kişilik Bozuklukları Arasındaki İlişkide Dürtüsel Kişilik, Dürtüsel Seçim ve Dürtüsel Eylemin Seri Çoklu Aracılık Rolü 64

Şekil 4.2: Pekiştireç Duyarlılık Tipleri ve Kişilik Bozuklukları Arasındaki İlişkide Dürtüsel Kişilik, Dürtüsel Seçim ve Dürtüsel Eylemin Paralel Aracılık Rolü 65

Şekil 4.3: Pekiştireç Duyarlılık Tipleri ve Kişilik Bozuklukları Arasındaki İlişkide Dürtüsel Kişilik ve Dürtüsel Seçimin Paralel Aracılık Rolü 66

Şekil 4.4: DİS ve Bağımlı Kişilik Bozukluğu Arasındaki İlişkide Dürtüsel Kişilik ve Dürtüsel Seçim Değişkenlerinin Paralel Aracı Rolü 67

Şekil 4.5: PDÖ-Don ve bağımlı kişilik bozukluğu arasındaki ilişkide dürtüsel kişilik ve dürtüsel seçim değişkenlerinin paralel aracı rolü 68

Şekil 4.6: Pekiştireç duyarlılık tipleri ve kişilik bozuklukları arasındaki ilişkide dürtüsel kişilik, dürtüsel seçim veya dürtüsel eylem değişkenlerinin basit aracılık rolü 69

Şekil 4.7: Pekiştireç Duyarlılık Tipleri ve Paranoid Kişilik Bozukluğu Arasındaki İlişkide Dürtüsel Kişilik ve Dürtüsel Seçim Değişkenlerinin Basit Aracılık Rolü 71

Şekil 4.8: Pekiştireç Duyarlılık Tipleri ve Şizotipal Kişilik Bozukluğu Arasındaki İlişkide Dürtüsel Kişilik ve Dürtüsel Seçim Değişkenlerinin Basit Aracılık Rolü.... 74

Şekil 4.9: Pekiştireç Duyarlılık Tipleri ve Şizoid Kişilik Bozukluğu Arasındaki İlişkide Dürtüsel Kişilik ve Dürtüsel Seçim Değişkenlerinin Basit Aracılık Rolü.... 76

Şekil 4.10: Pekiştireç Duyarlılık Tipleri ve Antisosyal Kişilik Bozukluğu Arasındaki İlişkide Dürtüsel Kişilik ve Dürtüsel Seçim Değişkenlerinin Basit Aracılık Rolü.... 78

Şekil 4.11: Pekiştireç Duyarlılık Tipleri ve Borderline Kişilik Bozukluğu Arasındaki İlişkide Dürtüsel Kişilik ve Dürtüsel Seçim Değişkenlerinin Basit Aracılık Rolü.... 81

Şekil 4.12: Pekiştireç Duyarlılık Tipleri ve Narsisistik Kişilik Bozukluğu Arasındaki İlişkide Dürtüsel Kişilik ve Dürtüsel Seçim Değişkenlerinin Basit Aracılık Rolü.... 84

Şekil 4.13: Pekiştireç Duyarlılık Tipleri ve Histriyonik Kişilik Bozukluğu Arasındaki İlişkide Dürtüsel Kişilik ve Dürtüsel Seçim Değişkenlerinin Basit Aracılık Rolü.... 87

Şekil 4.14: Pekiştireç Duyarlılık Tipleri ve Obsesif-Kompulsif Kişilik Bozukluğu Arasındaki İlişkide Dürtüsel Kişilik ve Dürtüsel Seçim Değişkenlerinin Basit Aracılık Rolü..... 89

Şekil 4.15: Pekiştireç Duyarlılık Tipleri ve Çekingen Kişilik Bozukluğu Arasındaki İlişkide Dürtüsel Kişilik ve Dürtüsel Seçim Değişkenlerinin Basit Aracılık Rolü.... 92

Şekil 4.16: Pekiştireç Duyarlılık Tipleri ve Bağımlı Kişilik Bozukluğu Arasındaki İlişkide Dürtüsel Kişilik ve Dürtüsel Seçim Değişkenlerinin Basit Aracılık Rolü.... 94

KISALTMALAR LİSTESİ

PDT	: Pekiştireç Duyarlılık Tipleri
DİS	: Davranışsal İnhibisyon Sistemi
DAS	: Davranışsal Aktivasyon Sistemi
DKDS	: Dövüş-Kaç-Don Sistemi
KB	: Kişilik Bozukluğu
PKB	: Paranoid Kişilik Bozukluğu
ŞKB	: Şizotipal Kişilik Bozukluğu
ŞDKB	: Şizoid Kişilik Bozukluğu
ASKB	: Antisosyal Kişilik Bozukluğu
BKB	: Borderline Kişilik Bozukluğu
HKB	: Histriyonik Kişilik Bozukluğu
NKB	: Narsisistik Kişilik Bozukluğu
ÇKB	: Çekingen Kişilik Bozukluğu
BĞKB	: Bağımlı Kişilik Bozukluğu
OKKB	: Obsesif Kompulsif Kişilik Bozukluğu
APA	: Amerikan Psikiyatri Birliği
WHO	: Dünya Sağlık Örgütü
DSM	: Ruhsal Bozuklukların Tanısal ve Sayımsal El Kitabı
ICD	: Hastalıkların Uluslararası Sınıflaması
IBM SPSS	: Sosyal Bilimler için İstatistik Paketi
Çev	: Çeviren
Ed	: Editör
vd	: Ve Diğerleri
N	: Örneklem
Ort	: Ortalama
Ss	: Standart Sapma

BİRİNCİ BÖLÜM
GİRİŞ

1.1. Tezin Konusu

Bu tez çalışmasının konusu, pekiştireç duyarlılık sistemleri ile kişilik bozuklukları (KB) arasındaki ilişkide farklı dürtüsellik türlerinin rolünün incelenmesidir.

Kişilik bozuklukları, insanların olayları yorumlama biçimlerini içeren bilişsel alan, duygusal tepkilerin yer aldığı duygulanımsal alan, başkalarıyla kurulan ilişkileri kapsayan kişilerarası işlevsellik ve tepki kontrolünü içeren dürtü denetimi olmak üzere toplamda dört temel alanın en az ikisinde kendini gösteren sapkın içsel yaşantı ve davranış örüntüsüdür (APA, 2013).

Kişilik bozukluklarındaki davranışların altında yatan motivasyonel unsurlar olarak, pekiştireç duyarlılık sistemlerinin ve dürtüselliğin etkili bir rolü olduğu öne sürülmektedir (Bilge ve Sertel Berk, 2017; Gray, 1970). Ancak dürtüselliğin tanımına yönelik alanyazındaki belirsizliklerin, var olan ilişkilerin anlaşılmasını zorlaştırdığı düşünülmektedir.

Literatür incelendiğinde, dürtüsellik kavramının geniş bir yelpazede ele alınması gereken tanımlanması zor bir yapı olduğu ve üzerinde tam bir fikir birliğinin sağlanamadığı görülmektedir (Evenden, 1999). Yapılan çeşitli araştırmalar, dürtüselliğin tek bir yapı olmadığını ve farklı alt türlere ayrıldığını desteklemektedir (Caswell ve ark., 2015; Sharma, Markon ve Clark, 2014). Dürtüsellik ölçümlerinde öne çıkan yapılardan bazıları; haz ertelemeyle ilişkilendirilen dürtüsel seçim (Bickel ve Marsch, 2001), motor tepkiyi engellemek anlamındaki dürtüsel eylem (Fillmore ve Weafer, 2013), dürtüsel kişilik özellikleri (Patton ve ark., 1995) ve risk alma gibi belli başlı boyutları içerir. Bu boyutların tanımlanmasındaki farklılıklar nedeniyle çalışmalardaki ölçüm yöntemleri de farklılık göstermiştir ancak nadir sayıda çalışma, birden fazla dürtüsellik boyutunu ve ölçüm yöntemini aynı anda kullanmıştır (MacKillop ve ark., 2016). Dolayısıyla farklı özelliklere atıfta bulunulduğu halde, araştırmalarda her şeyi kapsayan tek bir dürtüsellik teriminin kullanılması, literatürde belirsizliğe ve kafa karışıklığına yol açmaktadır. Bu nedenle bazı araştırmacılar, gelecekte yapılacak dürtüsellik çalışmalarında farklı ölçüm yöntemlerinin

kullanılmasının ve birden fazla dürtüsellik boyutunun aynı anda ölçülmesinin önemini vurgulamaktadırlar (Caswell ve ark., 2015).

Alanyazında yer alan çalışmalar incelendiğinde, pekiştireç duyarlılığı türlerinin kişilik bozuklukları türleriyle olan ilişkisinde dürtüselliğin aracı rolünün incelenmediği ve farklı boyutlarının göz ardı edildiği dikkat çekmektedir.

Bu çerçevede yapılacak olan çalışmanın konusu, davranışsal ve özbildirim ölçüm yöntemlerini bir arada kullanarak dürtüsellik kavramının farklı boyutlar açısından ele alınması ve bunların pekiştireç duyarlılık türleri ile kişilik bozuklukları türleri ilişkisindeki aracı rolünün incelenmesidir. Davranışsal ölçüm olarak dürtüsel eylemi değerlendirmek için yap/yapma deneyi uygulanırken; özbildirim ölçümleri olarak dürtüsel seçimi değerlendirmek için Haz Erteleme Ölçeği (Çelikkaleli ve Özsoy, 2022) ve dürtüsel kişilik özelliğini değerlendirmek için de Barratt Dürtüsellik Ölçeği (Güleç ve ark., 2008) kullanılacaktır.

1.2. Tezin Amacı

Bu tez çalışmasının temel amacı, Gray (1970, 1981) tarafından geliştirilen Pekiştireç Duyarlılık Teorisi'nde kişilik boyutlarının temelini oluşturduğu öne sürülen cezaya duyarlı DİS (anksiyete) ve ödüle duyarlı DAS (dürtüsellik) aktivasyonlarındaki artmanın ya da azalmanın kişilik bozuklukları türleriyle olan ilişkisinde, dürtüselliğin dürtüsel seçim, dürtüsel eylem ve dürtüsel kişilik özelliği olmak üzere üç farklı boyutunun ilişkisel ve deneysel olarak incelenmesidir.

Dürtüselliğe yönelik yapılan çalışmalarda birbiriyle çelişen tutarsız sonuçların yer almasının (Audrain-McGovern ve ark., 2009; Dick ve ark., 2010; Moffitt ve ark., 2011) tanımlamadaki yetersizliklerle ilgili olabileceği ve bu nedenle dürtüselliğin çok boyutlu olarak ele alınmasının ilişkili araştırmalar açısından kritik öneme sahip olduğu düşünülmektedir (Caswell ve ark., 2015).

Bu amaç doğrultusunda yapılması planlanan çalışmada, ilk olarak pekiştireç duyarlılık türleriyle (ödül veya cezaya duyarlılık) kişilik bozuklukları ve dürtüsellik boyutları (dürtüsel kişilik, dürtüsel seçim, dürtüsel eylem) arasındaki ilişkinin incelenmesi hedeflenmiştir. Aynı zamanda dürtüsel eylem boyutunu ölçmek amacıyla gerçekleştirilecek olan deneysel çalışmada, bireylerin yap/yapma deneyindeki hatalı tuşlama performanslarının kişilik bozuklukları türleriyle ilişkisi incelenecektir. Buna ek olarak dürtüsellik boyutları (dürtüsel kişilik, dürtüsel seçim, dürtüsel eylem) ile

kişilik bozuklukları türleri arasında anlamlı bir farklılaşmanın olup olmadığına bakılacaktır. Ayrıca pekiştireç duyarlılık tipleri ve kişilik bozuklukları türleri arasındaki ilişkide dürtüsel kişilik özelliği, dürtüsel seçim ve dürtüsel eylemin aracı rollerinin incelenerek keşifsel analizler yapılması çalışmanın diğer hedefleri arasındadır.

1.3.Tezin Kapsamı ve İçeriği

Pekiştireç duyarlılık türlerinin kişilik bozukluklarıyla olan ilişkisinde dürtüselliğin üç boyutlu (dürtüsel kişilik, dürtüsel seçim, dürtüsel eylem) rolünün incelenmesi ve dürtüselliğin farklı yönlerinin pekiştireç duyarlılık türleri ve kişilik bozuklukları türleriyle nasıl bir ilişki içinde olduğunun keşfedilmesi amacıyla geliştirilen bu çalışmada ilişkisel yöntem ve deneysel yöntemden yararlanılacaktır. Araştırma kapsamında cevap aranan sorular ve geliştirilen hipotezler aşağıda belirtilmiştir.

1.3.1. Tezin Temel Soruları

Yapılan tez çalışması çerçevesinde aşağıda belirtilen sorulara cevap aranacaktır:

Soru 1. Pekiştireç duyarlılık sistemleri ile kişilik bozuklukları türleri arasında anlamlı bir ilişki var mıdır?

Soru 2. Dürtüsel kişilik ile kişilik bozuklukları türleri arasında anlamlı bir ilişki var mıdır?

Soru 3. Dürtüsel seçim (haz ertelememe) ile kişilik bozuklukları türleri arasında anlamlı bir ilişki var mıdır?

Soru 4. Dürtüsel eylem ile kişilik bozuklukları türleri arasında anlamlı bir ilişki var mıdır?

Soru 5. Dürtüsel kişilik grubunda yer alan bireyler ile dürtüsel kişilik grubunda yer almayan bireyler arasında kişilik bozukluğu puanları açısından anlamlı bir fark var mıdır?

Soru 6. Dürtüsel seçim (haz ertelememe) grubunda olan bireyler ile olmayan bireylerin kişilik bozukluğu puanları arasında anlamlı bir fark var mıdır?

Soru 7. Dürtüsel eylem grubunda olan bireyler ile dürtüsel eylem grubunda olmayan bireyler arasında kişilik bozukluğu puanları açısından anlamlı bir fark var mıdır?

Soru 8. Pekiştireç duyarlılık sistemleri ile kişilik bozuklukları türleri arasındaki ilişkide dürtüsellik boyutlarının (dürtüsel kişilik, dürtüsel seçim, dürtüsel eylem) aracı rolü var mıdır?

1.3.2. Tezin Hipotezleri

Çalışmada yer alan sorular doğrultusunda aşağıdaki hipotezlerin sınanması hedeflenmiştir:

Hipotez 1. Pekiştireç duyarlılık sistemleri tipleri ile kişilik bozuklukları türleri arasında istatistiksel olarak pozitif veya negatif yönde ve anlamlı düzeyde korelasyonlar olacaktır.

Hipotez 2. Dürtüsel kişilik ile kişilik bozuklukları türleri arasında istatistiksel olarak pozitif yönde ve anlamlı düzeyde korelasyonlar olacaktır.

Hipotez 3. Dürtüsel seçim (haz ertelememe) ile kişilik bozuklukları türleri arasında istatistiksel olarak pozitif yönde ve anlamlı düzeyde korelasyonlar olacaktır.

Hipotez 4. Dürtüsel eylem ile kişilik bozuklukları türleri arasında istatistiksel olarak pozitif yönde ve anlamlı düzeyde korelasyonlar olacaktır.

Hipotez 5. Dürtüsel kişilik grubunda olan bireylerin kişilik bozukluğu puanları olmayanlara göre anlamlı derecede farklılık gösterecektir.

Hipotez 6. Dürtüsel seçim (haz ertelememe) grubunda olan bireylerin kişilik bozukluğu puanları olmayanlara göre anlamlı derecede farklılık gösterecektir.

Hipotez 7. Dürtüsel eylem grubunda olan bireylerin kişilik bozukluğu puanları olmayanlara göre anlamlı derecede farklılık gösterecektir.

Hipotez 8. Pekiştireç duyarlılık sistemleri tipleri ile kişilik bozuklukları türleri arasındaki ilişkide dürtüsellik boyutlarının (dürtüsel kişilik, dürtüsel seçim, dürtüsel eylem) aracı rolü olacaktır.

1.4. Tez Konusunun Önemi ve Özgün Değeri

Gerçekleştirilmesi planlanan tez çalışması; pekiştireç duyarlılık teorisi perspektifinden psikopatolojiyle yakından ilişkili olarak görülen ödüle ya da cezaya duyarlılık düzeylerinin (Bijttebier ve ark., 2009), dürtüselliğin farklı boyutlarıyla olan ilişkisini göstermesi açısından özgün bir nitelik taşımaktadır. Çalışmalarda dürtüsellikle bağlantılı olarak görülen DAS'ın (Balaban ve Bilge, 2021; Smillie, Pickering ve

Jackson, 2006) dürtüselliğin hangi boyutuyla daha çok ilişkili olduğunun anlaşılması ve buna bağlı olarak kişilik bozukluklarına olan etkilerindeki değişiminin incelenmesi, bu alanda literatürde yer alan boşluğun doldurulması açısından özgünlük içermektedir ve gelecek araştırmalara zemin oluşturulması açısından önemli olduğu düşünülmektedir.

Dürtüselliğin tanımına ve alt boyutlarına ilişkin birbiriyle çelişen farklı çalışma sonuçları olması nedeniyle (Evenden, 1999) araştırmacılara, yeni gerçekleştirilecek dürtüsellik çalışmalarında birden fazla ölçüm yönteminin ve boyutunun kullanılmasının önemi vurgulanmasına rağmen (Caswell ve ark., 2015) nadir sayıda çalışma, birden fazla dürtüsellik boyutunu ve ölçüm yöntemini aynı anda kullanmıştır (MacKillop ve ark., 2016). Bu nedenle bu çalışmada dürtüselliğin hem davranışsal yöntemle (yap/yapma deneyi aracılığıyla) dürtüsel eylem boyutunun değerlendirilmesi hem de özbildirim yöntemleriyle (Haz Erteleme Ölçeği ve Barratt Dürtüsellik Ölçeği aracılığıyla) dürtüsel seçim ve dürtüsel kişilik özelliği boyutları ölçülecektir.

Ayrıca dürtüselliğin farklı boyutlarının her bir kişilik bozukluğu türü açısından ilk defa değerlendirilmesinin, kişilik bozuklarının daha iyi anlaşılmasına, her bir kişilik bozukluğu özelinde dürtüselliğin hangi boyutunun daha fazla rol oynadığının görülmesine ve bu çerçevede uygun tedavi yöntemlerinin belirlenmesine katkı sağlayacağına inanılmaktadır.

1.5. Varsayımlar ve Sınırlılıklar

Çalışmada kullanılan kendi kendine bildirim envanterleri, herhangi bir ekipmana ihtiyaç duyulmadan uygulanabilirliği ile kullanım kolaylığı sağlasa da bireylerin kendi algısına bağlı olarak gerçekleştirilen ölçümlerdir. Bu nedenle, elde edilen sonuçlar kişinin algısıyla ilişkili olarak değişkenlik gösterebileceği için sınırlılık barındırmaktadır.

Öte yandan dürtüselliğin davranışsal ölçümleri kontrollü ve deneysel ortamda uygulanarak daha nesnel ölçüm sonuçlarına ulaşmamıza olanak sağlamaktadır. Deneğin ruh hali, deney sonuçlarını burada da etkileyebilir ancak birden fazla ölçüm yöntemlerinin kullanılması, daha doğru sonuçlar elde etmemize yardımcı olur. Veriler toplanırken mümkün olduğunda karıştırıcı faktörler kontrol altında tutularak ve dışlama kriterleri göz önünde bulundurularak tüm deneklerin eşit koşullarda olduğu varsayılmıştır.

1.6. Tanımlar

Kişilik: Kişilik, bireye özgü ve diğerlerinden ayırıcı belirgin özellikler bütünüdür. Kişinin günlük hayatında farklı durumlar karşısında kendine özgü tutarlı ve öngörülebilir tepki ve tutumlarından oluşan bir örüntüdür (Köroğlu ve Bayraktar, 2010: 3).

Kişilik Bozukluğu: Kişinin içinde yaşadığı kültürün beklentilerinden belirgin olarak sapan, süregiden bir içsel yaşantı ve davranış örüntüsüdür (APA, 2013: 327).

Dürtü: Dürtü, bedensel veya ruhsal dengenin değişmesi sonucu ortaya çıkan ve canlıyı türlü tepkilere sürükleyebilen içten gelen gerilim (Türk Dil Kurumu, 2024).

Pekiştireç Duyarlılık Teorisi: Gray tarafından, kişilik farklılıklarını açıklamak için geliştirilmiş nörobiyolojik temelli bir teoridir. İnsanların ödüle ya da cezaya olan duyarlılıklarındaki farklılıkların kişilik özelliklerini ve davranışları şekillendirdiğini savunur (Corr, 2004).

İKİNCİ BÖLÜM

LİTERATÜR

2.1. Kişilik Bozuklukları

2.1.1. Kişilik Kavramı ve Kuramları

Kişilik, insanları bir diğerinden ayırmamıza olanak sağlayarak bireysel özellikler barındıran (Feist ve Feist, 2009), zamana ve mekana göre tutarlılık gösteren (Yazgan-İnanç ve Yerlikaya, 2016), karakter ve mizacın birlikteliğinden oluşan (Eker, 2012) çevresel, kalıtımsal, sosyal ve kültürel etkileşimlerle şekillenerek bireye hakim olan örüntüleri temsil eden kompleks bir yapıdır (Aslan, 2008). En genel tanımıyla kişilik, her birimizi olduğumuz gibi özgün yapan düşünce, duygu ve davranış bütününe verilen addır (Gask, Evans ve Kessler, 2013). Bireyin farklı zamanda ve değişen bağlamlarda sergilediği davranışsal, duygusal ve zihinsel tutumların sürekliliği ya da sıklığı kişilik faktörünün etkisiyle şekillenmektedir (Fleeson ve Gallagher, 2009). Latince 'persona' yani maske kelimesinden gelen kişilik kavramı, insanlara gösterdiğimiz, diğerleri tarafından algılanan ve dış dünyayla irtibat kuran tarafımızı temsil etmektedir. Aynı zamanda kişilik, kendimize özgü algılarımız ve iç dünyamızda barındırdığımız ögelerden oluşmaktadır (Aslan, 2008).

Tarihsel olarak bakıldığında, kişilik hakkındaki araştırma çalışmaları ilk kez Gordon Allport tarafından gerçekleştirilmiştir. Allport, bireyler arasındaki farklılıkları inceleyerek kişiliği anlamaya çalışmış ve çok çeşitli tanımlamalar yapmıştır. Bunlardan biri olan ''dinamik organizasyon'' tabiriyle, kişiliğin değişken ve esnek yapısını vurgulamıştır (Şenyuva, 2007). Kişilik, hem sosyal ve kültürel etkileşimlerle değişip şekillenebilen hem de tutarlılık ve süreklilik barındırarak kişiyi öngörülebilir kılan bir sistemdir (Mischel, 1973).

Kişilik kavramının pek çok kuramcı tarafından öne sürülmüş sayısız tanımı vardır ancak herkes tarafından kabul gören ortak bir kullanımı yoktur. İnsanın subjektif doğası ve karmaşıklığı düşünüldüğünde farklı perspektiften yorumların olmasının kaçınılmaz bir durum olduğu görülmektedir. Bu nedenle, bir kuramı mutlak doğru olarak kabul etmek yerine; her bir kuram, insanı daha iyi anlamamıza katkı sağlayan

birer araç olarak düşünülmelidir (Yazgan-İnanç ve Yerlikaya, 2016). Bu çerçevede, kişiliğin daha iyi anlaşılması için öne çıkan temel yaklaşımlar ve kuramcıların kişilik hakkındaki farklı görüşleri incelenecektir.

İlk olarak Sigmund Freud'un öne sürdüğü klasik psikanaliz çerçevesinden ele alındığında kişilik; id, ego ve süperego olmak üzere üç temel yapıya ayrılmaktadır. İd, bizim en ilkel arzularımıza ve doğuştan gelen dürtülerimize karşılık gelmektedir. Yeme, içme, cinsellik gibi hazların kaynağıdır ve sürekli doyum arayışındadır. Ego ise kişiliğin dengeleyici tarafını temsil eder. İdin isteklerini erteleyerek gerçeklik ilkesine göre davranır. Son olarak süperego, idin isteklerinin toplumsal beklentilere ve ahlaki ölçütlere uygun olacak şekilde doyurulmasını sağlayarak eylemleri düzenlemeye ve doğru olanı yapmaya çalışır. Freud'a göre bu üç yapı etrafında yaşanan dinamik etkileşimler, kişiliği oluşturmaktadır. İd arzuları doyurmaya, süperego sınırlar koymaya, ego ise denge kurmaya çalışır. Bunlardan birinin diğerine baskın gelmesi ya da daha geri planda kalmasıyla farklı kişilik türleri meydana gelmektedir (Schultz ve Schultz, 2012).

Bir süre sonra psikodinamik yaklaşımın açıklamalarını yetersiz bulan ve eleştiren Adler, Jung, Fromm ve Horney gibi teorisyenler tarafından Neo-Freudiyen akım gelişmiştir. Bu kuramcılar, kişiliğin açıklanmasında cinsel dürtülerin merkezi rol oynamasını doğru bulmayarak sosyal ve çevresel faktörlerin göz ardı edilmemesi gerektiğini savunmuşlardır (Burns, 1983).

Örneğin Adler, kişiliği açıklarken sosyal ve toplumsal hayatla kurduğumuz ilişkilerin rolünü merkeze almıştır. Sağlıklı bir kişiliğin gelişimi, toplumsal hayatla temasın ve insanlarla kurulan ilişkilerin niteliğine bağlıdır. Ona göre, çocuklukta yaşanan hastalıklar, ihmaller ya da şımartılmalar, ebeveyn tutumları ve doğum sırası gibi faktörler bir insanın kişiliğini şekillendiren en önemli etkenlerdendir (Adler, 1956).

Diğer bir kuramcı olan Jung'a göre ise, kişilik bilinç, kişisel bilinçdışı ve kolektif bilinçdışı olmak üzere 3 faktöre ayrılmaktadır. Kolektif bilinçdışı, değiştirilemeyen, atalarımızdan kalan ortak bir mirası ve kalıtımsal yanımızı temsil ederken; kişisel bilinçdışı ve bilinç, yaşadığımız deneyimlere göre şekillenmektedir. Jung ayrıca, içedönük ve dışadönük olarak iki farklı kişilik özelliği tanımlamıştır. İçedönük kişiler daha çok kendi dünyalarında yaşamayı ve sosyallikten uzak kalmayı severken; dışadönük insanlar toplumla iç içe olmaktan keyif alırlar ve enerjilerini çevreye yöneltirler. Jung'a göre bu iki tutumun dış dünyayla bağlantı kurmada kullandığı dört

temel işlev vardır: Düşünce (mantıksal yön), duygu (hisler), duyum (somut yön) ve sezgi. Bunlar etkileşim halinde kombinasyon kurarak sekiz kişilik tipini oluştururlar (Jung, 2015).

Karen Horney'in fikirlerine bakıldığında, kişiliğin daha çok sosyal etkileşimlerle şekillendiği görülmektedir. Ona göre kişilik, hayatın sadece ilk yıllarına bağlı kalmadan yaşam boyu değişen ve gelişen bir yapıdır. Bunun yanında kişiliğin şekillenmesinde ebeveyn tutumları kritik öneme sahiptir. Çünkü çocuk, ailesiyle yaşadığı deneyimlere göre başa çıkma mekanizmaları geliştirecektir. Nevrotik eğilimler olarak adlandırılan bu mekanizmalar sürekli kullanıldığında kalıcı karakter özelliklerine dönüşebilmektedir. Horney'e göre temel olarak üç savunma mekanizması gelişir: Çocuk ya insanlardan uzaklaşacak, ya insanlara karşı olacak ya da insanlara doğru bir yönelime sahip olacaktır. Bu çerçevede, uyumlu tip, saldırgan tip ve kopuk tip olmak üzere üç kişilik yönelimi olduğunu öne sürmüştür (Coolidge ve ark., 2001).

Psikoloji alanında etkili yaklaşımlardan biri olan ve J. Watson'un kurduğu davranışçılık ekolüne göre, bireyin bilinç ya da bilinçdışı süreçleri önemli değildir çünkü bunlar değerlendirilemeyen ve gözlemlenemeyen şeylerdir. Davranışçılığa göre sadece uyaran ve tepki vardır. Kişilik dediğimiz şey de, çevresel bir uyarana verdiğimiz tepkilerin ve davranışların toplamıdır (Schultz, 2005). Davranışçılık yaklaşımının merkezinde Pavlov'un klasik koşullanma ve Skinner'ın edimsel koşullanma teorileri yer almaktadır. Bu çerçevede, insanların kişiliği çevreyle kurdukları etkileşimler ve deneyimler sonucunda zaman içinde şekillenmektedir. Onlara göre insan, makine gibi ele alınmalıdır ve kişinin tercihleri ya da duyguları önemli değildir. Önemli olan tek şey çevre şartlarıdır. Çünkü bir davranışın gerçekleşip gerçekleşmemesi dış koşullara bağlıdır. O nedenle özgür iradeyi reddederler ve deterministik yaklaşımı benimserler (Cervone ve Pervin, 2022). Buna örnek olarak Watson'un söylediği şu söz, tüm yaklaşımı özetler nitelikledir: ''Bana bir düzine sağlıklı bebek verin, kendi özel davranışçı yöntemlerimle onları yetiştirerek, başka bir şeye gereksinim duymaksızın onları doktor, avukat, sanatçı, esnaf hatta dilenci veya hırsız yapabilirim.'' (Watson, 1920).

Psikodinamik ekolün insan kişiliğinin şekillenmesinde içsel süreçlere çok fazla vurgu yapmasına karşıt bir şekilde davranışçı yaklaşım bunu tamamen ihmal edip dışsal faktörlere aşırı odaklanmıştır. Bu iki ucun sonrasında yeni gelişmeler yaşanmıştır.

1950 yıllarının ana akımlardan biri olan ve A. Beck'in öncülüğünde gelişen bilişsel yaklaşıma, göre, her insanın çevreden gelen verileri zihninde algılama ve anlamlandırma süreci kendine özgüdür ve birbirinden farklı bir şekilde gerçekleşmektedir. Kişilik gelişimi, insanın bilişsel olarak dünyayı nasıl algıladığı ve ona nasıl bir anlam yüklediğine bağlı olarak değişir (Türkçapar ve Sargın, 2012). Bilişsel kuram, 1980 sonrasında davranışçılıkla birleşmiştir ve yeni bir terapi ekolü olan bilişsel davranışçı yaklaşım ortaya çıkmıştır. Bu yaklaşıma göre, insanın davranışlarını etkileyen şey, düşünce biçimleri yani bilişleridir. Yaşam boyu deneyimlerle birlikte temel inançlar ve düşünceler (şemalar) gelişir. Bu şemalar insanın kişiliğini oluşturmaktadır (Matusiewicz ve ark., 2010).

Benzer yıllarda ortaya çıkan ve davranışçılık ekolü ile bilişsel yaklaşım arasında bir köprü olarak kabul edilen sosyal bilişsel kuram ise, kişiliği açıklarken bilişsel süreçleri dahil etmenin önemini vurgulamıştır. Albert Bandura tarafından öne sürülen bu yaklaşıma göre, insanlar eylemleri ve bunların sonuçları arasındaki ilişkiyi düşünen varlıklardır. Bir davranış sadece deneyimle değil, başkalarını gözlemleyerek ve taklit ederek de öğrenilmektedir. Özellikle çocuklar çevresini model alarak ve gördüklerine benzer şekilde hareket ederek davranışı kopyalarlar. Bu gözlemsel öğrenmeler davranışı ve kişiliği şekillendiren en önemli faktörlerdendir (Bandura, 1971; McLeod, 2011).

Kişilik kuramlarının zaman içindeki gelişimi ve değişiminden sonra günümüzde gelinen noktada insana bakışın uçlara kaymadan daha bütüncül, kapsayıcı ve etkileşim odaklı olduğunu söylemek mümkündür. Bu açıdan, kişiliği anlarken tek bir bakış açısı yerine çok yönlü ele almanın uygulamalı psikolojide daha işlevsel olduğuna inanılmaktadır (Cervone ve Pervin, 2022).

2.1.2. Sınıflandırılma Süreci

Kişilik bozukluklarının (KB) sınıflandırılması, Kurt Schneider'ın 1920'li yıllarda psikopatik kişilikler üzerine yaptığı çalışmalara dayanmaktadır. Schneider, bu kişileri tanımlarken, kişilik özellikleri nedeniyle acı çeken ve topluma acı çektiren kimseler, ifadelerini kullanmıştır. Ona göre 10 farklı psikopatik kişilik tipi vardır ve bunlar, belli başlı psikolojik özelliklere göre sınıflara ayrılmaktadır (Schneider, 1923). Bu ayrımın yapılması, daha sonra geliştirilen DSM ve ICD sistemleri için bir örnek niteliğindedir ve günümüzdeki yaklaşımların geliştirilmesinde referans noktası olmuştur (Tyrer ve ark., 2015).

Duygu, düşünce ve davranışlardaki çeşitli türden sapmalar, kişilik bozukluklarının sınıflandırılmasındaki farklılaşmanın temelini oluşturmaktadır. Bugüne kadar kişilik bozukluklarının sınıflandırılmasında, her bir KB tanımı için belirlenmiş bir dizi tanı kriterinin karşılanması ölçüt olarak alınmıştır. Buna göre, belli sayıda belirtinin bir araya gelmesi sonucunda bir bozukluktan söz edilmektedir ve bu bakış açısı kategorik yaklaşım olarak adlandırılmaktadır. Zamanla KB'lerin sınıflandırılmasında bazı kriterlerin var olup olmamasına göre mi hareket edilmeli, yoksa işlevsellikte bozulmanın şiddeti ve derecesine mi bakılmalı konuları tartışmalara neden olmuştur (Ekselius, 2018; Tyrer ve ark., 2010).

Günümüzde kullanılan, Ruhsal Bozuklukların Tanısal ve İstatistiksel El Kitabı'nın beşinci versiyonu (DSM-5) kişilik bozukluklarının sınıflandırılması hakkında önemli değişiklikler barındırmaktadır. Yapılan güncellemelerle DSM-IV modelinin sınırlılıklarının giderilmesi ve klinik kullanışlılığın artırılması hedeflenmiştir (Wakefield, 2013). Mevcut DSM-5 yaklaşımına göre, kişilik bozuklukları kategorik ve boyutsal olarak iki sistemin de kullanıldığı hibrit bir modelle ele alınmaktadır (Morey ve ark., 2015). Bu model çerçevesinde kişilik bozuklukları, hem belli kategoriler içeren temel patolojilere ayrılmıştır hem de bireyin bu bozukluk türlerine ne derece uyduğunu anlamamıza olanak tanıyan ve kişilik bozukluklarını derecelendiren boyutsal bir sistemi içermektedir (Few ve ark., 2013). Çünkü sadece kategorik yaklaşım odaklı bir bakışa sahip olmak, kişiyi aldığı tanı çerçevesinde damgalama riskini içermektedir. Aynı zamanda günlük yaşamda görülen belirtiler geniş bir çeşitlilik içerdiği için kategoriler arasındaki örtüşmelerin olması ciddi eleştirilere sebep olmaktadır. Ancak bu alternatif (hibrit) modelle kişinin kendi deneyimleri, başkalarına yönelik algısı ve işlevselliğindeki bozulmalar da normallik ve patoloji sınırları çerçevesinde değerlendirilebilmektir (Gask, Evans ve Kessler, 2013). Geçmişten günümüze kadar gelinen noktada kişilik bozukluklarının sınıflandırılmasındaki değişimler Tablo 2.1'de özetlenmiştir.

Tablo 2.1: DSM Sisteminde Kişilik Bozukluklarının Sınıflandırılma Süreci

DSM Sürümü	Yayın Yılı	KB ile İlgili Temel Değişiklikler
DSM-I	1952	Kişilik bozuklukları, "Sosyopatik kişilik reaksiyonları" başlığı altında sınıflandırıldı ve tanı ölçütleri net değildi. Açıklamalar psikanalitik bakış açısına dayanıyordu (APA, 1952).
DSM-II	1968	Kişilik bozuklukları, bağımsız bir kategori haline geldi. Tanımlar daha açıklayıcı olsa da, kuramsal temelli ve subjektifti (APA, 1968).
DSM-III	1980	Tanı sisteminde bir devrim yaşandı. Kişilik bozuklukları için tanı ölçütleri operasyonel hale getirildi. A, B, C sınıflaması ilk kez tanıtılarak 11 kişilik bozukluğu tanımlandı (APA, 1980).
DSM-III-R	1987	Tanı kriterleri gözden geçirildi ve revize edildi. Sınıflamalar daha sistematik hale getirildi (APA, 1987).
DSM-IV	1994	10 kişilik bozukluğu korunarak sistem geliştirildi. Çok eksenli sistem (Eksen II) devam etti. Kültürel faktörlere daha fazla vurgu yapıldı (APA, 1994; Millon ve Davis, 1996).
DSM-IV-TR	2000	DSM-IV'ün tanı ölçütleri korunarak açıklayıcı notlar ve klinik örnekler eklendi. Yeni tanı kriteri getirilmedi (APA, 2000).
DSM-5	2013	İki paralel sistem önerildi: 1) Geleneksel kategorik sistem (10 kişilik bozukluğu + Küme A/B/C) korundu. 2) Alternatif Model (AMPD) tanıtıldı (DSM-5, Bölüm III): Kişilik işlevinde bozulma + patolojik kişilik özellikleri. Sadece 6 kişilik bozukluğu tanımlandı: Borderline, Antisosyal, Narsistik, Çekingen, OKKB, Şizotipal (APA, 2013; Porter ve Risler, 2014).

2.1.3. Tanım ve Açıklama

Kişilik bozuklukları (KB), bireylerde uzun süreli ve kalıcı olarak görülen, biliş, duygulanım, kişilerarası işlevsellik veya dürtü kontrolü olmak üzere dört alandan en az ikisinde sorunlar yaşanmasıyla karakterize bir bozukluk türü olarak tanımlanır (APA, 2013). Kişilik bozukluğu yaşayan bireylerde sosyal, ilişkisel ve işlevsel alanlarda kalıcı, yaygın bir anormallik görülür. Bu bireyler, davranışlarını içinde bulundukları sosyal çevrenin beklentilerine göre ayarlamakta ve esnetmekte zorluk yaşarlar (Rutter, 1987). Özellikle dış dünyayı ve benliği algılama, ilişki kurma ve düşünme konusunda esnek olmayan, kültürel beklentilerden belirgin şekilde sapan ve çok çeşitli sosyal ve kişisel bağlamlarda sergilenen kalıcı bir örüntünün olduğu görülmektedir. Kişilik bozukluğu olan kişiler, günlük hayatın stresleriyle başa çıkmak için daha sınırlı bir duygu, tutum ve davranış yelpazesine sahiptir. Ayrıca depresyon,

anksiyete, madde kullanım bozuklukları ve intihar gibi sorunlar, bu kişilerin patolojisine sıklıkla eşlik eder (Gask, Evans ve Kessler, 2013). DSM-5'e göre kişilik bozukluklarının belirtileri Tablo 2.2'de görülmektedir.

Tablo 2.2: DSM-5'e Göre Kişilik Bozuklukları Belirtileri

A. Kişinin içinde yaşadığı kültürün beklentilerinden belirgin olarak sapan, süregiden bir içsel yaşantı ve davranış örüntüsü. Bu örüntü, aşağıdakilerden iki (ya da daha çok) alanda kendini gösterir: **1.** Biliş (kendini, diğer insanları ve olayları algılama ve yorumlama yolları). **2.** Duygulanım (duygusal tepkilerin aralığı, yoğunluğu, değişkenliği ve uygunluğu). **3.** Kişilerarası işlevsellik. **4.** Dürtü denetimi. **B.** Süregiden, esneklikten yoksun bu örüntü, çok değişik kişisel ve toplumsal durumları kapsar. **C.** Süregiden bu örüntü, klinik açıdan belirgin sıkıntıya ya da toplumsal, işle ilgili alanlarda ya da önemli diğer işlevsellik alanlarında işlevsellikte düşmeye yol açar. **D.** Bu örüntü kalıcı ve uzun sürelidir ve başlangıcı en azından ergenlik ya da erken erişkinlik dönemine uzanır. **E.** Süregiden bu örüntü, başka bir ruhsal bozukluğun bir görünümü olarak ya da başka bir ruhsal bozukluğun bir sonucu olarak daha iyi açıklanamaz. **F.** Süregiden bu örüntü, bir maddenin (örn. kötüye kullanılabilen bir madde, bir ilaç) ya da başka bir sağlık durumunun (örn. başı çarpma) fizyolojiyle ilgili etkilerine bağlanamaz.

Kaynak: Amerikan Psikiyatri Birliği (APA), 2013.

Kişilik bozuklukları üç kümeye ayrılırlar ve toplam on alt türü bulunmaktadır. Bunlar; A grubu: paranoid, şizoid, şizotipal kişilik bozuklukları, B grubu: antisosyal, borderline, histriyonik, narsisistik kişilik bozuklukları ve C grubu: çekingen, bağımlı, obsesif kompulsif kişilik bozukluklarıdır (Tablo 2.3).

A kümesi bozuklukları daha çok tuhaf ve eksantrik küme şeklinde görülürken; B kümesi bozuklukları daha dramatik, dürtüsel ve duygusal grup olarak kabul edilmektedir. Son olarak C kümesi ise anksiyöz, kaygılı ve korkulu kişilik bozukluklarının olduğu bir grup olarak nitelendirilmektedir (Kring ve Johnson, 2015). Özellikle şizoid ya da paranoid KB'lerde sosyal açıdan geri çekilme, insanlardan uzak durma, duygusal açıdan stabillik belirgin olarak görülür (Millon ve ark., 2004). Antisosyal ve borderline gibi KB'lerde duygusal istikrarsızlık, öfke kontrol sorunları, saldırganlık, kural ihlali ve dürtüsel davranışlar yaygındır (Butcher, Mineka ve Hooley, 2013). Çekingen ya da bağımlı KB'ler ise daha çok endişeli, reddedilmeye duyarlı, korkulu ve kaçıngan özellikler gösterirler (Dobbert, 2007).

Tablo 2.3: DSM-5 Kişilik Bozuklukları

A Kümesi Kişilik Bozuklukları	Paranoid Kişilik Bozukluğu Şizoid KişilikBozukluğu Şizotipal Kişilik Bozukluğu
B Kümesi Kişilik Bozuklukları	Antisosyal Kişilik Bozukluğu Borderline Kişilik Bozukluğu Histrionik Kişilik Bozukluğu Narsisistik Kişilik Bozukluğu
C Kümesi Kişilik Bozuklukları	Çekingen Kişilik Bozukluğu Bağımlı Kişilik Bozukluğu Obsesif Kompulsif Kişilik Bozukluğu

Kişilik bozukluklarının toplumda görülme sıklığı çalışmalarda %6-10 arasında verilmektedir (Samuels, 2011). Türkiye toplumuna özgü yapılan bir yaygınlık çalışmasında ise %13,8 oranında kişilik bozukluğu olduğu görülmüştür (Şenyuva, 2007). Ortaya çıkış nedenlerine bakıldığında, genetik, çevresel ve bireysel etkenlerin bir arada rol oynadığı görülmektedir (Meyer-Lindenberg ve Weinberger, 2006). Ayrıca erken çocukluk yaşantıları (Millon ve ark., 2004) ve çocukluk çağı travmalarının etkisine de sıklıkla vurgu yapılmaktadır (Samuels, 2011).

2.1.4. Türleri

2.1.4.1. A Kümesi Kişilik Bozuklukları

a) Paranoid Kişilik Bozukluğu

Paraniod kişilik bozukluğu (PKB), başkalarına karşı duyulan gerçekdışı güvensizlik, kıskançlık, düşmanlık ve şüphecilikle karakterize bir kişilik bozukluğudur (Esterberg, Goulding ve Walker, 2010). Bu patolojiye sahip kişiler, sürekli diğer insanların onları kandıracağına, tehdit edeceğine ya da zarar vereceğine dair korkular yaşarlar. Bu nedenle başkalarına karşı son derece temkinli ve tedbirli olmaya çalışırlar. Gerçekçi bir temele dayanmayan bu şüpheci tutumları, diğer insanları sürekli suçlamalarına

neden olur. Bu nedenle sağlıklı bir birliktelik kuramazlar. Yaşadıkları güven problemleriyle birlikte kişilerarası ilişkileri oldukça zedelenir (Zhang ve ark., 2023). Bu bozukluk genellikle erken yetişkinlik döneminde başlamaktadır ve erkeklerde görülme sıklığı kadınlara göre daha fazladır (O'Higgins ve ark., 2023). Yapılan çalışmalar, paranoid kişilik bozukluğunun etiyolojisinin kesin bir nedene dayanmadığını ancak biyolojik ve psikolojik faktörlerin çeşitli etkilerinin olduğunu göstermektedir (Kendler ve ark., 2008).

b) Şizoid Kişilik Bozukluğu

Şizoid kişilik bozukluğu, toplumsal ortamlardan uzaklaşma, kişilerarası ilişkilerde duyguların sınırlı şekilde ifade edilmesi ve çeşitli alanlara yayılmış bir kopukluk ile karakterizedir (APA, 2013). Özellikle insanlara karşı ilgisizlik, çevreye ve sosyal normlara duyarsızlık, duygusal olarak soğukluk ve içsel yaşantılara yönelme gibi semptomlar belirgin olarak görülmektedir (Fahy, 2012). Bu kişiler, bir ötekine ihtiyaç duymazlar, romantik birliktelik kurmaya ilgileri yoktur ve pasif kalarak ön planda olmadıkları bir yaşam sürmeye çalışırlar. Duygudurumları genellikle stabildir ve uç duygusal deneyimler yaşayarak heyecanlı tepkiler göstermekten uzaktırlar (Millon ve ark., 2004). Böyle bir yaşam tarzı sonucunda kolayca sosyal açıdan izole olurlar. Yakınlığın ve duygusal talebin az olduğu ortamlarda yüzeysel ilişkiler kurarak rahat ederler. Aynı zamanda bağlandıkları kişiler olmadan kaybolmuş hissedebilirler ancak onlarla birlikteyken de boğulmuş gibi olurlar. Şizoid kişiler için kişisel alan ihtiyacı, çok önemsedikleri insanlarla ilişkilerini sürdürmekten daha kıymetlidir. Bu nedenle genellikle yalnız yaşayan ve içekapanmış insanlar olarak hayatlarını sürdürürler (Sass ve Schwarte, 2006; Triebwasser ve ark., 2012).

c) Şizotipal Kişilik Bozukluğu

Şizotipal kişilik bozukluğu olan bireyler, genellikle başkaları tarafından tuhaf olarak görülen, eksantrik ve garip özellikler gösteren bir yapıya sahiptirler. Alışılmışın dışında davranışlar sergilemeye meyillidirler ve mantıklı bir gerekçe olmaksızın doğru kabul ettikleri tuhaf inançları vardır. Bu kişiler, genellikle kendi iç dünyalarında yaşarlar ve diğer insanlarla ilişki kurma konusunda problemleri vardır. Kurdukları ilişkilerde ise konudan konuya atlama, dikkati toparlayamama, odaklanamama ve uygunsuz konuşmalar görülebilir. Algısal çarpıtmalar, büyüsel inançlar, garip ritüeller ve şüphecilik yaygın belirtileri arasındadır (Maróthi ve Kéri, 2018). Şizotipal kişilik bozukluğunun toplumda görülme sıklığı %7 civarında kabul edilmektedir ve ortaya

çıkış nedenleri arasında genetik yatkınlıklar, yetişme ortamı, ebeveyn tutumları, bağlanma tarzları ve sosyal çevre gibi faktörlerin önemi vurgulanmaktadır (Köroğlu ve Bayraktar, 2010).

2.1.4.2. B Kümesi Kişilik Bozuklukları

a) Antisosyal Kişilik Bozukluğu

Antisosyal kişilik bozukluğu yaşayan bireylerde, empati yoksunluğu, dürtüsellik, saldırganlık, sorumsuzluk, yalan söyleme, başkalarının haklarını kolaylıkla ihlal etme gibi davranışlar tipik olarak görülür. Toplumsal kurallara karşı gelme eğiliminde olan bu kişiler, sıklıkla suça karışabilirler, yaptıkları hatalardan pişmanlık duymazlar ve uyarılardan ders almazlar (Meloy, 2009). Büyüklenmeci bir tavır sergilerler, manipülatif davranışlarla başkalarını kontrol etmeye çalışırlar ve kişilerarası ilişkilerde sıklıkla problemler yaşarlar. Tek amaçları kendi çıkarları doğrultusunda hareket ederek insanları sömürmektir ve bu davranışlarından dolayı herhangi bir vicdan azabı ya da suçluluk duymazlar (Butcher, Mineka ve Hooley, 2013). Antisosyal kişilik bozukluğunun toplum içinde yayınlığı erkeklerde daha yüksektir ve %3-7 oranındadır, kadınlarda ise %1 civarındadır ve daha nadir görülmektedir. Hapishane popülasyonunun yaklaşık %75'i antisosyal bireylerden oluşmaktadır (Köroğlu ve Bayraktar, 2010). Özellikle B kümesi kişilik bozukluklarının etiyolojisinde monoamin oksidaz A (MAO-A) geninin etkili bir faktör olduğu ve saldırganlıkla ilişkilendirildiği belirtilmektedir. Bu nedenle değerlendirme sürecinde genetik faktörlerin göz ardı edilmemesi gerekmektedir (Kolla ve ark, 2018).

b) Borderline Kişilik Bozukluğu

Borderline kişilik bozukluğu yaşayan kişilerde belirgin olarak istikrarsız bir benlik algısı, yoğun ve dengesiz duygusal deneyimler ve kendine zarar verici dürtüsel davranışlar görülmektedir. Toplum genelinde bu patolojinin görülme sıklığı yaklaşık %2 civarındadır (Gunderson ve ark., 2018). Bu patoloji için ‘‘sınırda’’ ifadesinin kullanılması şu iki ucu ifade etmektedir; psikotizmle ilişkilendirilen kaos ve düzensizlik ucu ve nevroz ile ilişkilendirilen duygudurum düzenleme ve ilişki sürdürme becerilerindeki problemlerden oluşan diğer uç. BKB daha çok ikisi arasında bir yerlerde konumlandırıldığı için sınırda olarak tanımlanır (Kernberg ve Michels, 2009). Bu kişiler boşlukta hissederler, kurdukları ilişkiler ve duygudurumları dengesizdir, öfke kontrol sorunları ve dürtüsellik problemleri yaşarlar. Öte yandan terk

edilmekten büyük korku duyarak uygunsuz davranışlar ve aşırıya kaçan hareketler sergileyebilirler (Dobbert, 2007).

c) Histrionik Kişilik Bozukluğu

Histriyonik kişilik bozukluğu, başkalarının dikkatini çekmekten hoşlanma ve yoğun ilgi arayışında olma ile karakterize bir patolojidir. Bu kişiler dramatize, tiyatral davranışlar sergileyerek karşılarındaki kişileri etkilemeye çalışırlar. Özellikle kadınlarda daha sık görülmektedir (Sadock ve Sadock, 2000). Kurdukları ilişkiler genellikle derin olmayan, yüzeysel, sığ ve geçicidir. Duygudurumları oldukça değişkendir, bu nedenle uzun süreli ve istikrarlı ruh halleri yoktur. Sadece karşı tarafın dikkatini çekmek ve amaçlarına ulaşmak için her türlü yola başvurabilirler. Kadınlarda bu abartılı şekilde cilveli davranışlar ve cinsel açıdan kışkırtıcı davranışlar olarak kendini gösterirken; erkeklerde aşırı övgü ve yersiz tavırlarla ortaya çıkabilir (Köroğlu ve Bayraktar, 2010).

d) Narsisistik Kişilik Bozukluğu

Bu bozukluğa sahip kişiler genellikle kendilerini diğerlerinden üstün gören, büyüklenmeci ve benmerkezci bir tutuma sahiptirler. Başkalarını küçümseyerek kendilerini aşırı önemserler, insanlara tepeden bakarlar ve onları kendi çıkarlarına hizmet etmeleri için sömürebilirler. Daima başkalarının hayranlığına ve övgü almaya ihtiyaç duyarlar. Etiyolojisinde çevresel ve sosyal faktörlerin önemli rol oynadığı görülmüştür (Chen, 2024). Eleştiriye karşı aşırı duyarlı olan bu kişiler içten içe özsaygı ve özgüven problemleri yaşarlar. Empati yoksunluğu ve kibirli yaklaşımlarıyla kişilerarası ilişkilerinde genellikle sorunlar vardır (Ronningstam, 2010). Yapılan bir araştırma sonucunda genel toplumda görülme yaygınlığı %6 olarak bulunmuştur (Stinson ve ark., 2008).

2.1.4.3. C Kümesi Kişilik Bozuklukları

a) Çekingen Kişilik Bozukluğu

Çekingen kişilik bozukluğunun en temel özelliği, olumsuz durumlara karşı tolerans düşüklüğü, yakın ilişkiler kuramama ve kişilerarası ilişkilerde reddedilme korkusu yaşamadır. Toplumda genel yaygınlığı %2-3 arasında değişmektedir (Matusiewicz ve ark., 2010). Bu kişiler davranışsal olarak sosyal etkileşimden kaçınırlar, ilişki kurmak isteseler de alay edilme ve küçük düşürülme korkularından dolayı insanlardan uzak durmayı tercih ederler. Reddedilme duyarlılıklarına yoğun yetersizlik duygusu ve

özgüven eksikliği de eşlik eder. Ortaya çıkma nedenleri arasında erken dönem çocukluk yaşantıları, bağlanma stilleri ve olumsuz benlik algısı gibi faktörler sayılabilir (Lampe ve Malhi, 2018; Millon ve ark., 2004).

b) Bağımlı Kişilik Bozukluğu

Bağımlı kişilik bozukluğu yaşayan kişilerde, başkalarının ilgisine ve yönlendirmesine aşırı ihtiyaç duyma, boyun eğici ve itaatkar davranışlar sergileme, bağımlı olduğu kişiden ayrılmaya yönelik yoğun korku duyma gibi belirtiler sıklıkla görülmektedir. Bu kişiler genel olarak günlük hayatlarında başkalarının istekleri doğrultusunda yaşarlar ve birisine danışmadan kendi başlarına bir karar vermekte çok zorlanırlar. Birisinin eleştirisine maruz kalmaktan ya da onay alamamaktan çok korktukları için sınırları zorlayacak derecede de olsa istemedikleri şeyleri yapabilirler. Bu nedenle gerçek görüşlerini ve samimi hislerini söylemekten kaçınırlar. Kendi içlerinde yetersizlik duygusunu baskın olarak hissederler, bu nedenle yalnız kalmaktan çok tedirgin olurlar. Bu bozukluğu yaşayan bireylerin sosyal hayatında ve ilişkilerinde benzer belirtiler yaygın olarak görülmektedir (APA, 2014).

c) Obsesif-Kompulsif Kişilik Bozukluğu

Obsesif-Kompulsif kişilik bozukluğu, aşırı mükemmeliyetçilik, esneklikten yoksun katı kurallarla yaşama, detaylarda boğulma, takıntı derecesinde düzen ve kontrol arayışında olmayla karakterize olan bir bozukluktur. Bu kişilerin genel tavırları baskın, otoriter ve ısrarcı olma eğilimindedir. İnsan ilişkilerinde doğaçlama ve doğal davranışlardan uzak oldukları için genellikle soğuk, uzlaşmadan uzak ve fedakarlıktan yoksun tavırları vardır. Başkaları tarafından katı, esnek olmayan, aşırı kuralcı ve inaçtı kimseler olarak görülürler. Ani değişikliklerden ve plansızlıktan hoşlanmadıkları için rutinleri dışında olan gelişmelerden hoşlanmazlar ve beklenmedik durumlara karşı aşırı öfkeyle tepki verebilirler (Köroğlu ve Bayraktar, 2010). Toplumda genel olarak görülme yaygınlığı %8 civarındadır ve etiyolojisinde yetiştirilme tarzı, çocukluk yaşantıları, genetik ve çevresel faktörler etkilidir (Diedrich ve Voderholzer, 2015).

2.2. Pekiştireç Duyarlılık Teorisi

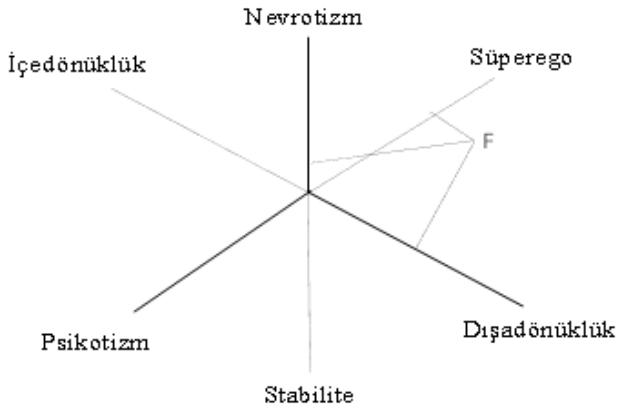
2.2.1. Tanım ve Açıklama

Biyopsikososyal bir varlık olan insanın farklı yönleri birbiriyle etkileşim içindedir. En temelde insanın biyolojik yapısının çeşitli psikolojik faktörleri etkilediğine yönelik birçok araştırma görmek mümkündür (Gray, 1970; Kosslyn ve ark., 2002; Kriegman,

2013; Robinson, 2001). Benzer konuda günümüzde en fazla araştırılan ve yaygın olarak kabul gören kuramlardan biri, J. Alan Gray'in Pekiştireç Duyarlılık Teorisidir (PDT) (Smillie ve Jackson, 2006).

Gray (1970) tarafından geliştirilen nörobiyoloji ve motivasyon temelli bu kişilik yaklaşımında, bireylerin ödüle ve cezaya duyarlılıklarındaki farklılıkların kişilik boyutlarını etkilediği öne sürülmektedir. Eysenck'in (1967) biyolojik temelli kişilik teorisi olan PEN modelini (dışadönüklük-içedönüklük, psikotizm ve nevrotizm) eleştiren Gray, içedönük ve dışadönük kişilik tipleriyle ödüle ve cezaya duyarlılık düzeyleri arasında ilişki olduğunu iddia etmektedir (Gray, 1981). Gray'e göre, cezalandırıcı ya da ödüllendirici uyaranlara yanıt veren beyin sistemleri duyarlılığı kişiye göre farklılaşmaktadır. Bu farklılıklar, kişilik boyutlarının temelini oluşturur ve psikopatolojiyle de yakından ilişkilidir (Bijttebier ve ark., 2009).

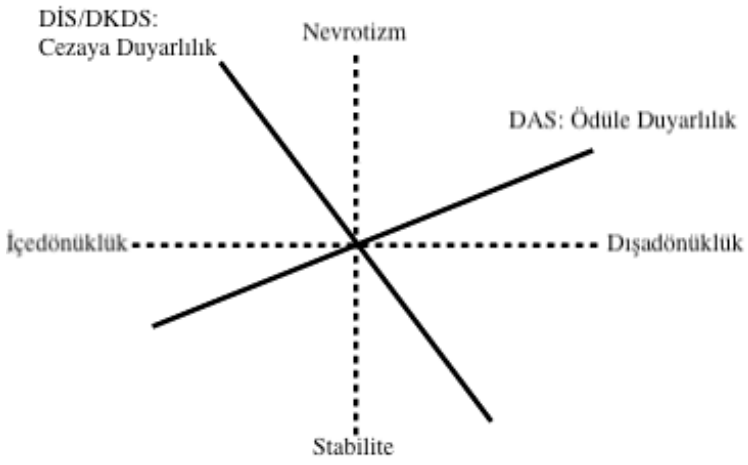
Gray, PDT'yi geliştirirken Eysenck'in kişilik teorisini temel almıştır ve onun yaklaşımını eleştirerek kendi modelini oluşturmuştur. Teoriye göre, Eysenck, hastalarıyla yaptığı çalışmalar sonucunda dışadönüklük ve nevrotizm olmak üzere iki temel kişilik boyutu olduğunu iddia etmektedir (Corr ve Perkins, 2006). Bu boyutlar, birbiriyle korelasyon göstermediği için dik açıyla kesişen iki ayrı eksen üzerine çizilerek gösterilmektedir (Şekil 2.1). Eysenck, daha sonraki yıllarda çalışmalarını geliştirerek üçüncü bir kişilik boyutu olan psikotizmi de modeline eklemiştir. Son haliyle dışadönüklük, nevrotizm ve psikotizm olarak belirlenen bu üç kişilik boyutu, iki kutuplu olarak ele alınmaktadır. Dışadönüklüğün tam tersinde içedönüklük, nevrotizmin diğer ucunda stabilite ve psikotizmin karşısında süperego bulunmaktadır. Eysenck'in teorisine göre, insanlar bu üç boyutlu ve iki kutuplu grafiğin farklı noktalarında yer alan bir kişilik yapısına sahiplerdir. Uçlara kaymalar psikopatolojiyle ilişkili olarak görülmektedir (Corr, 2015; Feist ve Feist, 2009). Örneğin, yüksek nevrotizm puanına sahip olmak genellikle duygu düzenleme sorunlarına işaret ederken (Schultz ve Schultz; 2005); psikotizm puanı yüksek olan kişiler ise daha saldırgan, bencil ve antisosyal özellikler taşımaktadırlar (İnanç ve Yerlikaya, 2008).

Şekil 2.1: Eysenck'in Teorisine Göre Kişilik Boyutları

Kaynak: Feist ve Feist, 2009.

Gray, Eysenck'in pekiştireç duyarlılığını ihmal ettiğini öne sürerek kişilik modelini farklı bir eksende yeniden düzenlemiştir. Teorideki dışadönüklük ve nevrotizm boyutlarının 30 derecelik bir açıyla döndürülmesi gerektiğini savunarak ödüle ve cezaya duyarlılık sistemlerinin de yer aldığı yeni bir model geliştirmiştir (Şekil 2.2). Gray'in modeline göre, dışadönüklük ve nevrotizm boyutları, daha temel faktör olan ödüle ve cezaya duyarlılığın alt türleridir. Dışadönüklük, ödüle ve cezaya duyarlılığın dengesini ayarlarken nevrotizm ise boyutlar arasında düzenleyici bir etkiye sahiptir (Corr, 2015; Pickering, Corr ve Gray, 1999).

Şekil 2.2: Gray'a Göre Ödül ve Cezaya Duyarlılığın Dışadönüklük ve Nevrotizmle İlişkisi

Kaynak: Pickering, Corr ve Gray, 1999.

PDT'de pekiştireç türüne göre devreye giren üç temel motivasyon sisteminden bahsedilmektedir: Davranışsal Aktivasyon Sistemi (DAS), Davranışsal İnhibisyon Sistemi (DİS) ve Dövüş-Kaç Sistemi (DKS). İlerleyen yıllarda yapılan yeni çalışma bulguları sonucunda DKS boyutunda güncellemeye gidilmiştir. Bunun sonucunda Gray ve McNaughton (2000) teoriyi revize ederek, Dövüş-Kaç sistemine 'Don' olarak üçüncü bir alt boyut eklemişlerdir (DKDS).

PDT modelinde dürtüsel özellik, dışadönüklükle yakından ilişkili olarak görülmektedir ve ödüle yönelip cezadan kaçınma ile ilişkili sistem olan DAS ile bağlantılıdır. Ayrıca motivasyonel davranışlar da DAS ile ilişkilendirilmektedir. DİS ise içedönüklük, anksiyete ve cezaya duyarlılıkla bağlantılı sistem olarak görülmüştür (Balaban ve Bilge, 2021; Gray, 1987; Smillie, Pickering ve Jackson, 2006). DKDS ise, organizmanın çevre şartlarına göre savaşma, kaçma ya da donma tepkilerinin düzenlenmesiyle ilişkili olan sistemdir (Corr, Pickering ve Gray, 1995).

Eski teoride DİS'in korku ve kaygıyla olan ilişkisindeki ayrım belirsizken (Smillie, Pickering ve Jackson, 2006), yeni teori revizasyonunda cezaya duyarlı sistemin aracılık ettiği korku ve kaygı arasındaki ayrım netleştirilerek DİS kaygı, DKDS ise korku ile ilişkilendirilmiştir. Kaygı, bireyleri tehlikeye karşı korunma yönünde motive ederken; korku tehlikeden kaçmakla ilgilidir (McNaughton ve Corr, 2004). Güncel teoriye göre, organizma ödül ve cezanın bir arada olduğu çatışma durumlarında ikilem yaşamaktadır. Bu durumlar yaklaşma-kaçınma (ödül-ceza), yaklaşma-yaklaşma (ödül-ödül) ya da kaçınma-kaçınma (ceza-ceza) şeklinde olabilmektedir. Yaşanan çatışma DAS ve DKDS arasında gerçekleşir ve ikilemin büyüklüğüne göre kişide kaygı açığa çıkmaktadır. Bu noktada DİS aktive olarak durumun risk ve ödül değerlendirmesini yapar. Sorunun çözülmesi için kişiye göre en uygun tepkinin verilmesine aracılık eder. DKDS ise direkt olarak organizmanın hayati tehlike altında olduğu durumlarda devreye girerek kaçma, savaşma ya da donma tepkilerinden birini ortaya çıkarır (Gray ve McNaughton, 2000). DİS ve DKDS arasındaki ayrımın farmakolojik çalışmalarla da desteklendiği görülmüştür (Blanchard, Griebel ve Blanchard, 2001). DAS ise her iki teoride de ödüle duyarlılık ve dürtüsellikle ilişkili olan sistemdir (Bijttebier ve ark., 2009; Gray ve McNaughton, 2000).

DİS, DAS ve DKDS (Dövüş-Kaç-Don Sistemi) sistemlerinde görülen bireysel farklılıkların ve kişilik faktörünün önemi, pekiştireç duyarlılığının kişilik bozukluklarını da farklı şekillerde etkileyebileceğini göstermektedir. Buna rağmen

revize edilmiş PDT temel alınarak şimdiye kadar kişilik ve psikopatoloji ilişkileri üzerine güncel bir araştırma yapılmamış olması dikkat çekmektedir (Bijttebier ve ark., 2009).

2.2.2. Pekiştireç Duyarlılık Türleri

2.2.2.1.Davranışsal Aktivasyon Sistemi (DAS)

Davranışsal aktivasyon sistemi (DAS) ödüle ve pozitif durumlara karşı daha duyarlı, dürtüsellikle ilişkili olan sistemdir. Yüksek DAS aktivasyonuna sahip olan bireyler ödüle, cezalandırılmamaya ve yaklaşma/yönelme davranışlarına daha fazla eğilim gösterirler. Cezadan çok ödüle yönelik motivasyonları daha fazladır ve mutluluk, umut gibi olumlu duygular deneyimlemeye daha yatkındırlar (Bream, Duthoo ve Notebaert, 2013; Carver ve White; 1994).

2.2.2.2. Davranışsal İnhibisyon Sistemi (DİS)

Davranışsal inhibisyon sistemi (DİS), insanlardaki cezaya ve olumsuz durumlara karşı daha duyarlı olan sistemdir. Bu sistem, organizmanın rahatsız edici bir durumla karşı karşıya kalması sonucunda harekete geçmektedir. Yüksek DİS aktivasyonu, cezaya yönelik aşırı duyarlılığa ve kaçınmaya yol açmaktadır. Bu bireyler cezaları olduğudan daha şiddetli olarak algılamaya ve hayal kırıklığı, hüzün gibi olumsuz duygular deneyimlemeye daha yatkındırlar (Gable, Reis ve Elliot, 2000).

2.2.2.3. Dövüş-Kaç-Don Sistemi (DKDS).

Dövüş-kaç-don sistemi (DKDS), organizmanın çevresel duruma göre savaşma, kaçma ya da donma tepkilerini düzenleyen ve korkuyla ilişkili olan sistemdir. Daha çok fiziksel saldırı gibi hayati tehlike ve açık tehdit içeren ani durumlarda aktive olarak hızlı ve refleksif yanıtlar verilmesini sağlamaktadır. Karşılaşılan tehlikenin boyutuna göre kişinin direkt olarak mücadele etmesine (dövüş), tehditten hemen uzaklaşmasına (kaç) ya da tehdit karşısında hareketsiz kalarak kendini korumasına (don) yol açabilecek tepkilerden birinin verilmesine aracılık etmektedir (McNaughton ve Corr, 2004). Tüm sistemlere ilişkin özet bilgiler Tablo 2.4'te sunulmuştur.

Tablo 2.4: Pekiştireç Duyarlılık Sistemleri Özet Tablo

DAS	Ödüle duyarlı, dürtüsellikle ilişkili, davranışı başlatma ve sürdürme, dopaminerjik sistem ve bazal gangliyonlarla ilişkili.
DİS	Cezaya duyarlı, kaygıyla ilişkili, davranışı inhibe etme ve risk analizi yapma, hipokampüs ve prefrontal korteksle ilişkili.
DKDS	Dövüş-Kaç-Don tepkisi, korkuyla ilişkili, ani tehditlere karşı anlık tepkiler geliştirme, amigdala ve hipotalamusla ilişkili.

Kaynak: Gray ve McNaughton, 2000; McNaughton ve Corr, 2004.

2.3. Dürtüsellik

Dürtüsellik, günlük yaşamda birçok örneğiyle karşılaştığımız bir davranış türü ve kişilik özelliğidir. Çoğu insan, hayatının bazı anlarında dürtüsel davranışlar gösterebilir. Örneğin, bir dilim daha tatlı yemeye karşı koyamamak ya da fazladan bir parça alışveriş yapmak gibi. Buna benzer örnekler çoğaltılabilir ancak dürtüselliğin sosyal hayatta kabul edilebilir yanlarını patolojik olandan ayırmak ve kesin bir dürtüsellik tanımı yapmak zorlayıcı olmaktadır. Kişisel faktörler, kültürel etkenler ve yaşanılan dönemin beklentileri gibi çeşitli değişkenler de düşünüldüğünde, dürtüselliğin sınırları ve ayrımı konusunda fikir birliğine ulaşılamadığı görülmektedir. Olgunun net olarak anlaşılamaması ve kavrama dair yaşanan tartışmalar, dürtüsellik üzerine yapılan bilimsel çalışmalarda sorunlar oluşturabilmektedir (Al-Hammouri, Rababah ve Shawler, 2021; Evenden, 1999). Dürtüselliğin net bir tanımının olmamasının, dürtüselliğin çok yönlü olmasından kaynaklandığı düşünülmektedir ve bu durumun, özbildirim yöntemleri ya da davranışsal deneyler gibi çeşitli dürtüsellik ölçümlerinin bir arada yapılmasıyla ortaya çıkabileceği düşünülmektedir (Sebastian ve ark., 2013). Bu nedenle güncel araştırmalarda dürtüselliğin birden fazla yönü olduğuna dikkat çekilerek bu kavramın farklı boyutlarıyla geniş bir çerçevede incelenmesi gerektiği vurgulanmıştır. Böylece gelecekte yapılacak araştırmalarda daha sağlıklı sonuçlar elde edileceğine inanılmaktadır (Enticott ve Ogloff, 2006).

2.3.1. Tanım ve Açıklama

Dürtüsellik, uygun olmayan şekilde zamanından önce ifade edilmiş, gereğinden fazla riskli davranışları ve istenmeyen sonuçlara yol açan eylemleri içeren, geniş yelpazede ele alınması gereken tanımlanması zor bir kavramdır (Evenden, 1999). Tanı kitaplarında dürtüsellik, çeşitli psikopatolojilerde görülen bir belirti türü olarak kabul

edilsede klinik anlamda ortak kabul edilen bir tanımı yoktur (Moeller ve ark., 2001). Bu nedenle dürtüsellik denilince tek bir şey anlaşılmamaktadır. Bunun yerine dürtüselliğin farklı yönlerini oluşturan birkaç olgu vardır denebilir.

Örneğin, Barratt dürtüselliği, üç farklı yönden ele almaktadır: düşünmeden hareket etmek anlamındaki motor dürtüsellik, hızlı bilişsel kararlar almakla ilişkili olan dikkat dürtüselliği ve geleceğe yönelik yönelim azlığı olarak tanımladığı planlama dürtüselliği (Barratt, 1994). Bir başka bakış açısı olarak, bilişsel psikolojik görüşler daha deneysel yönden değerlendirerek dürtüselliği, düşünceleri engelleyememe ve dürtüsel davranma olarak tanımlar (Evenden, 1999). Dürtüsellik, bir yönüyle de hazzı erteleme (delay of gratification), yani daha büyük ödülleri beklemek yerine anında ulaşılabilecek daha küçük sonuçları tercih etme eğiliminde olmaktır (Ainslie, 1975).

Dürtüselliğin çeşitli faktörlerden oluştuğuna dair yapılan bilimsel çalışma sonuçları bu görüşü desteklemektedir. Ancak buna rağmen çok az çalışma dürtüsellik kavramını araştırırken farklı yönleri aynı anda ele almıştır (Evenden, 1999). Çeşitliliğin daha açık bir şekilde görülebilmesi için kavrama yönelik yapılan tanımlamalardan bazıları Tablo 2.5'te verilmiştir.

Tablo 2.5: **Dürtüsellik Tanımları**

Dürtü, öznel veya dışsal uyaranlara yanıt olarak aniden harekete geçme isteği: özellikle güçlü bir şekilde motive olunan, zorlayıcı veya mantıksız olarak görülen davranışlar için kullanılır (Churchill's Medical Dictionary, 1989).
Dürtü, başkaları tarafından kabul görmeye ya da süperegonun baskısına aldırmadan içsel dürtülere boyun eğmektir (Dorland's Illustrated Medical Dictionary, 1994).
Dürtü, bedensel veya ruhsal dengenin değişmesi sonucu ortaya çıkan ve canlıyı türlü tepkilere sürükleyebilen içten gelen gerilim (Türk Dil Kurumu, 2024).
Dürtüsellik, bireyin kendine veya başkalarına yönelik olumsuz sonuçlara aldırmadan, iç ve dış uyaranlara karşı hızlı, planlanmamış tepkiler verme eğilimidir (Moeller ve ark., 2001).
Dürtüsellik, uzun vadeli düşünmeden anlık haz için kontrolsüz davranışlar sergileme eğilimidir (Whiteside ve Lynam, 2001).

Dürtüsellik, genellikle düşünmeden yapılan ve uygunsuz şekilde gerçekleşen riskli davranışlar olarak tanımlanmaktadır. Kişiliğin bir boyutu olan dürtüsellik, bireyin kendisine ya da bir diğerine zarar verecek içsel ayartmaya veya kışkırtmaya karşı

koyamamasıdır. Sabırsızlık (ödül bekleyememe ya da hazzı erteleyememe), risk alma ya da haz arayışı gibi ölçülebilir özelliği olan davranışlarda kendini göstermektedir (Hollander, Posner ve Cherkasky, 2002; Hollander ve Evers, 2001).

Dürtüsel kişiler bir ödülün gecikmesine sabredemezler ve doyumun ertelenmesi konusunda sorunlar yaşarlar (Logue, 1988). Bir davranışı bastırmak ya da engellemek onlar için zordur, bu nedenle genellikle hızlı ve yanlış tepkiler verirler (Brunner ve Hen, 1997). Edindikleri bilgiyi doğru değerlendirmeden ilk fırsatta tepki göstererek erken yanıtlarlar (Evenden, 1999). Tüm bunların bir sonucu olarak, daha geç elde edilebilecek daha değerli bir ödül yerine daha erken ve hızlı elde edilmiş değeri az olan sonucu tercihi ederler (Evenden, 1998).

Dürtüselllik, hem normal hem de patolojik bağlamlarda görülebilmektedir. Aynı zamanda ani tepkilerle ilişkili olduğu için fizyolojiktir. Örneğin, masadan düşen bir cismi yakalamaya yönelik verilen tepki yararlı bir sonuç doğurabilir ancak yüksek sıcaklıktaki bir cisimde aynı hareket zarar verici olabilir. Benzer durum, gecikmeli büyük bir ödül yerine tercih edilen anlık küçük ödüller için de düşünülebilir. Ayrıca aşırı dürtüsellik ilişkisel sorunlar, fiziksel yaralanma gibi başka sorunları da doğurabilmektedir (Esteves ve ark., 2021).

Öte yandan hastalıklı dürtüler ise Eugene Bleuler'e göre, beklenmedik şekilde tüm kişiliğin onayı olmadan gerçekleştirilen eylemlere yönelik dürtülerdir. Bu eylemler genellikle acelecilik, şiddet, başkalarının ve kendinin çıkarını umursamama gibi özelliklerle ayırt edilebilir (Bleuler, 1924).

Psikopatolojik boyuttaki dürtüsellik DSM-V'te sırasıyla dikkat eksikliği/hiperaktivite bozukluğu (DEHB), kumar bozukluğu ve alkol veya uyuşturucu kullanım bozuklukları da dahil olmak üzere birden fazla bozuklukta bir tanı kriteri, bir özellik veya bir risk faktörü olarak yer almaktadır (American Psychiatry Association, 2013). DEHB'nin altında yer alan aşırı hareketlilik ve dürtüsellik başlığındaki tanı kriterlerine göre değerlendirmesi gereken belirtiler şunlardır (APA,2013):

- Çoğunlukla kıpırdanma ya da kıvranma,
- Çoğunlukla oturması gereken yerde oturamama,
- Çoğunlukla yetişkinlerde kendini huzursuz hissetme,
- Çoğunlukla sessiz bir etkinlik yapamama,

- Çoğunlukla hareket halinde olma ve yerinde duramama,
- Çoğunlukla aşırı, erken ya da araya girerek konuşma,
- Çoğunlukla sıra bekleyememe.

Kişide bu semptomlardan en az 5 maddenin 6 ay boyunca görülmesi gerekmektedir.

Dürtüsellik, tepki engelleme ve karar verme gibi ayrı alanları kapsayan çok boyutlu bir yapı olması nedeniyle hem davranışsal deneyler hem de özbildirim envanterleri gibi yöntemlerle farklı açılardan değerlendirilmelidir (Esteves ve ark., 2021; Grant ve Potenza, 2012). Karmaşık ve çok yönlü bir yapı olan dürtüselliğin farklı yollarla ölçülmesi gerektiği literatürde de tartışılmaktadır (Brewer ve Potenza, 2008). Bu yollardan biri, daha büyük gecikmeli bir ödül yerine daha küçük anlık bir ödüle yönelip yönelmeme tercihlerinin belirlenmesini içeren ve haz ertelemeye karşılık gelen *dürtüsel seçimi* içerir (Bickel ve Marsch, 2001; Franken ve ark., 2008). Bu yönüyle dürtüsellik, hazzı erteleyememektir (Neto ve True, 2011). İkincisi, bir motor tepkiyi engelleme becerisi olan ve yap/yapma (Go/NoGo) deneyi üzerinden ölçülebilen *dürtüsel eylemdir* (Fillmore ve Weafer, 2013). Önceden belirlenen bir ipucuna yönelik tepkiyi bastıramamak anlamında kullanılmaktadır (Winstanley, Eagle ve Robbins, 2006).

Üçüncü bir biçimi ise, Barratt Dürtüsellik Ölçeği (Patton, Stanford ve Barratt, 1995) gibi özbildirim envanterleri kullanılarak değerlendirilen *dürtüsel kişilik özelliğidir.* Dürtüselliğin tek bir yapı olmadığı ve alt türlere ayrıldığı, literatürdeki farklı araştırmalar tarafından da desteklenmektedir (Caswell ve ark., 2015; Evenden, 1999; Sharma, Markon ve Clark, 2014; Stahl ve ark., 2014). Örneğin, MacKillop ve arkadaşlarının (2016) gerçekleştirdiği çalışmada, dürtüsel kişilik özellikleri, dürtüsel seçim ve dürtüsel eylem olmak üzere üç geniş dürtüsellik alanının, kavramı yeterli ve kapsamlı şekilde açıkladığı öne sürülmektedir. Başka bir çalışmada da araştırmacıların dürtüsellik kavramını karakteristik, bilişsel ve davranışsal yön olarak üç genel başlıkta gruplandırdığı görülmüştür (Arce ve Santisteban, 2006). Burada bilişsel yönden kastedilen, anlık bir ödül yerine daha sonraki zamanda alınacak ödülü tercih etme anlamına gelen hazzın ertelenmesi sürecidir (Mischel, Shoda ve Rodriguez, 1989). Franken ve arkadaşlarının (2008) çalışmasına göre ise dürtüsellik, frontal korteksin etkinliğiyle ilişkili bir karar verme performansına dayandırılarak açıklanmıştır. Bu çerçevede dürtüsellik, üç ana kategoride incelenmiştir. Bunların birincisi, dürtüsel

seçimlere dayanan bilişsel dürtüsellik, ikincisi anlık dürtüsel eylemlere işaret eden motor dürtüsellik ve üçüncüsü ise geleceği düşünmeden hareket etmeye karşılık gelen planlamaya bağlı dürtüselliktir. Bu çalışmalardan elde edilen bulgular, dürtüselliğin altında yatan tek bir yapı olmadığını, kavramın birkaç farklı boyutu ve tanımlamayı içerdiğini göstermektedir.

Ayrıca bazı araştırmalarda, dürtüselliğin öz bildirim ölçümleri ile davranışsal görevlerdeki ölçüm sonuçlarının benzer olmadığı görülmüştür (Dick ve ark., 2010). Öte yandan, boylamsal bir araştırmada haz erteleme yeteneğinin dürtüsel eylemleri yordadığı sonucuna ulaşılmıştır (Casey ve ark., 2011). Benzer şekilde dürtüselliğin gelecekteki bağımlılık davranışlarını öngören ve sürekli bir özellik olduğunu gösteren çalışmalar da vardır (Audrain-McGovern ve ark., 2009; Moffitt ve ark., 2011). Bu çelişkili durumlar, çeşitli açılardan problem oluşturmaktadır. Örneğin, dürtüselliğin tanımlanmasındaki belirsizlikler nedeniyle, öz-kontrol süreçlerinin ve motivasyonel davranışların altında yatan biyolojik faktörleri anlamaya yönelik araştırmalar da olumsuz etkilenebilmektedir. Aslında farklı özelliklere atıfta bulunulurken her şeyi kapsayan tek bir dürtüsellik teriminin kullanılması, literatürde belirsizliğe ve kafa karışıklığına yol açmaktadır. Bu nedenle Caswell ve arkadaşları (2015) araştırmacıların dikkatini, gelecekte yapılacak dürtüsellik çalışmalarında birden fazla boyutun aynı anda ölçülmesinin önemine ve gerekliliğine çekmektedir.

Sonuç olarak birçok araştırmacı, dürtüselliğin çeşitli tanımları olduğunu ve birden fazla boyut içerdiğini kabul etmektedir ancak ayrımların tam olarak ne olduğu konusunda fikir ayrılıkları vardır. Yine de dürtüselliğin farklı yönlerinin çeşitli psikopatolojilerle ilişkili olduğu ve bu ilişkilerin daha detaylı değerlendirilmesi gerektiği ortak bir anlayıştır (Evenden, 1999).

Özetle dürtüsellik, birkaç ayrı davranış türü ve kişilik özelliğiyle ilişkilendirilen çok boyutlu bir yapıdır. Ancak, dürtüsellik teriminin tanımında ve kullanımında tutarsızlık olması nedeniyle gündeme getirilen önemli sorunlar bulunmaktadır. Bu nedenle, dürtüsellik ve dürtü kontrol bozuklukları üzerine yapılacak gelecekteki çalışmalarda, atıfta bulunulan şeyin tanımlanmasında spesifik olmak giderek daha önemli hale gelecektir. Her biri "dürtüsellik" olarak adlandırılabilecek daha fazla davranışsal ve biyolojik ölçüm yöntemleri geliştirildikçe, dürtüsellikle ilişkili patoloji yaşayan vakaların problemleri ve tedavileri daha doğru anlaşılacaktır. Aynı zamanda, hasta

popülasyonlarında birden fazla ölçümün kullanılması, yaşanan sorunun eksiksiz ve net bir şekilde profilinin çıkarılmasını sağlayacaktır (Moeller, 2012).

2.3.2. Dürtüselliğe Yönelik Yaklaşımlar

Psikolojideki birçok teori, dürtüselliği farklı perspektiflerden ele almaya çalışmıştır. Daha temel yaklaşımlara baktığımızda; bazı psikanalitik teorisyenlerin dürtü kontrolü ve öz düzenleme davranışlarını, id kaynaklı dürtüler ve süperegodan gelen engelleyici baskılar sonucunda ortaya çıkan ego işlevleri olarak değerlendirdiği görülmektedir. Bu teoriye göre dürtüsellik, idin haz odaklı isteklerinin süperegonun ahlaki mekanizmaları tarafından frenlenememesi ve ego kontrolünün yetersiz kalması durumunda meydana gelmektedir (Freud, 1923; Fonagy ve Target, 2003). Psikodinamik terimlerle ifade edilirse, psişik sistemin farklı yapılarında meydana gelen, id temelli içgüdüsel dürtüler ve süperegonun çevreye uyum sağlama baskısı ile, egonun dürtü kontrol işlevine katkıda bulunan dinamik ego arasındaki çatışmalardır. Freud'a göre, ''bir istek, dürtü veya fantezi olarak ifade edilen libidinal ya da saldırgan içgüdüsel bir dürtü, tatmin arayışındadır'' (Beres, 1999). Dürtü kontrolünü sağlayan ego işlevinin dürtü tatminine izin vermesi sonucunda haz alınırken; tatmin engellenirse hoşnutsuzluk yaşanmaktadır. Bireylerin psişik yapılarına göre, dürtüsel taleplerin kontrolünde ve ego işlevinde belirgin farklılıklar olabilmektedir (Buxbaum, 1991).

Nesne ilişkileri kuramcıları ise bu görüşe eklemelerde bulunarak daha çok anne-çocuk ilişkisine odaklanmış ve bebeklikteki ayrılma-bireyleşme süreçlerinin dürtü kontrolüyle ilişkisine daha fazla vurgu yapmıştır. Örneğin Mahler'e göre, dürtülerin kontrol edilmeye başlandığı ilk aşama ayrılma-bireyleşme dönemidir. Bu sürecin sağlıklı bir şekilde gelişmemesi dürtüselliğe ve davranışsal problemlere yol açabilmektedir (Mahler, Pine ve Bergman, 1975).

Eric Ericson ise psikososyal gelişim evreleri olarak tanımladığı 8 aşamada dürtü kontrolünün yapısını da ele almaktadır. Ericson'a göre dürtü kontrolü, erken çocukluk döneminde utanç ve şüpheye karşı özerklik olarak adlandırılan evrede ortaya çıkmaktadır. Çocuk, tuvalet eğitimiyle çeşitli sosyal normlara uymaya başlar ve dürtülerini kontrol etmeyi öğrenir. Teoriye göre bu evrede başarısızlık yaşanması, yaşamın ilerleyen dönemlerinde dürtüsel davranışlara yol açabilmektedir (Ericson, 1950).

Bilişsel kuramcılar ve gelişimsel teorisyenler ise dürtüyü, çocukluğun farklı dönemlerindeki dikkat sistemleri ve tepki engelleme yeteneğiyle ilişkili olan bazı bilişsel işlevler olarak görmüşlerdir (Hammond, Potenza ve Mayes, 2011).

Genel olarak bakıldığında farklı gelişimsel teoriler dürtüselliği açıklarken daha çok çocukluğun erken dönemlerine vurgu yapmışlardır ve bu süreçte yaşanacak sıkıntıların ilerde dürtüselliğe yol açacağını öne sürmüşlerdir. Daha güncel yaklaşımlarda ise dürtüselliğin kavramsal olarak daha iyi anlaşılmasına yönelik teoriler dikkat çekmektedir. Bu kavramın en iyi şekilde nasıl ele alınacağı hala tartışılmaktadır çünkü dürtüsellik, çok sayıda psikopatolojik bozuklukla ilişkilendirilen karmaşık ve çok boyutlu bir yapıyı ifade etmektedir. Bu nedenle literatürde, farklı tanımlamalar ve yaklaşımlar görmek mümkündür.

Örneğin Whiteside ve Lynam (2001) tarafından yapılan çalışmada, dürtüselliği açıklamak için Beş Faktör Modeli (Five Factor Model) temel alınmıştır (Costa ve McCrae, 1992) ve dürtüsellik, beş temel kişilik özelliği (dışadönüklük, uyum, öz-denetim, nörotisizm ve deneyime açıklık) ile ilişkilendirilerek farklı boyutlara ayrılmıştır. Her bir kişilik özelliğinin dürtüsellikle bağlantılı olduğu görülmüştür. Çalışmada, dürtüselliğin tek boyutlu bir yapı olmadığı ve farklı faktörlerle ilişkili birden çok yönü içerdiği vurgulanmıştır. Elde edilen sonuçlara göre dört temel dürtüsellik boyutu vardır ve bu, UPPS modeli olarak adlandırılır: Aciliyet, öngörüsüzlük, sebat eksikliği ve heyecan arayışı. Bu model, dürtüselliğin farklı psikopatolojik sonuçlarını anlamada önemli bir araç olarak görülmektedir (Berg ve ark., 2015).

Scott Dickman ise dürtüselliği, benzer yetenek ve bilgiye sahip kişilere göre daha az öngörülü şekilde davranma eğilimi olarak açıklamıştır (Dickman, 1993). Dickman yaptığı çalışmalarda, dürtüselliği işlevsel ve işlevsiz dürtüsellik olarak iki alt tipe ayırmıştır. İşlevsel dürtüsellikte kişi, çok az düşünerek hareket etse de davranışının sonucunda ödüle ulaşırken, işlevsel olmayan dürtüsellikte kişi olumsuz sonuçlarla karşılaşmasına rağmen bu davranışında ısrar etmektedir (Dickman, 1990).

Dürtüsellik üzerine yaptığı önemli çalışmalarla bilinen Barratt ise, dürtüselliği ölçmek amacıyla ‘‘The Barratt Impulsive Scale (BIS)’’ olarak adlandırdığı ölçeği geliştirmiştir. Birçok araştırmaya temel oluşturan ölçeğin üç alt boyutu bulunmaktadır: Plan yapmama, dikkat dürtüselliği ve motor dürtüsellik (Patton, Stanford ve Barratt, 1995). Plan yapmama boyutundan kastedilen, kişinin geleceği düşünmeden hareket

ederek anı yaşamasıdır. Dikkat dürtüselliği ise, düşünceleri odaklamada ve sürdürmede yaşanan zorlukla ilgilidir. Motor dürtüsellik ise davranış kontrolünde yaşanan güçlüklere ve hızlı tepki verme eğilimine karşılık gelmektedir (Barratt, 1994).

Çeşitli araştırmacılar tarafından önerilen bazı dürtüsellik boyutları Tablo 2.6'da verilmiştir.

Tablo 2.6: Araştırmacılar Tarafından Önerilen Bazı Dürtüsellik Boyutları

Dickman (1990)	İşlevsel dürtüsellik İşlevsel olmayan dürtüsellik
Buss ve Plomin (1975)	İnhibitör kontrol Karar süresi Sebat eksikliği Sıkılma/Duyum arayışı
Patton, Stanford ve Barratt (1995)	Plan yapmama Dikkat dürtüselliği Motor dürtüsellik
Whiteside ve Lynam (2001)	Aciliyet Öngörüsüzlük Sebat eksikliği Heyecan arayışı
MacKillop ve arkadaşları (2016)	Dürtüsel kişilik özelliği Dürtüsel seçim Dürtüsel eylem

Araştırmacıların teorik yaklaşımlarına göre dürtüselliğe bakış açıları ve boyutlandırmaları değişse de her bir yaklaşım dürtüselliğin belli bir alt yönünü açıklamaya çalışarak gelecekteki araştırmalara yönelik bir perspektif sunmaktadır.

Bu tez çalışması kapsamında ise dürtüsellik, dürtüsel seçim (haz ertelememe), dürtüsel eylem ve dürtüsel kişilik özelliği olmak üzere üç boyutta ele alınmıştır. Çalışmada davranışsal ve özbildirim ölçüm yöntemleri bir arada kullanılmıştır. Davranışsal ölçüm olarak dürtüsel eylemi değerlendirmek için yap/yapma (Go/NoGo) deneyi uygulanırken; özbildirim ölçümleri olarak dürtüsel seçimi değerlendirmek için Haz Erteleme Ölçeği (Çelikkaleli ve Özsoy, 2022) ve dürtüsel kişilik özelliğini değerlendirmek için de Barratt Dürtüsellik Ölçeği (Güleç ve ark., 2008) kullanılmıştır.

2.2.3. Dürtüsel Kişilik Özelliği

Dürtüsellik bu boyutuyla kişiliğin bir yönü olarak, genellikle dışadönüklük ya da duyum arayışı gibi bir özelliğin altında yer alan bir yapı olarak görülmektedir. Bu bakış açısında dürtüsellik, çoktan aza doğru değişiklik gösterebilen sürekli bir yapıdır (Grant ve Potenza, 2012). Lecrubier ve arkadaşları (1995) dürtüselliği değerlendirirken kişilik envanterlerinden ya da hastaların kendileri tarafından doldurulan diğer dürtüsellik envanterlerinden yararlanılabileceğini belirtmiştir. Bu çerçevede dürtüselliğin nasıl bir kişilik özeliği olarak anlaşılacağı kuramcıların çeşitli yaklaşımlarına göre şekillenmiştir ve kişilik sisteminde farklı biçimlerde ortaya çıkabilmektedir.

Dürtüselliğin ölçümünde en yaygın kullanılan özbildirim envanterini geliştiren ve bu alandaki çalışmalarıyla bilinen en önemli isimlerden biri Ernest Barratt'dır (Patton ve ark., 1995). Dürtüsel kişilik yapısını değerlendirmek amacıyla 30 maddelik ölçek geliştiren Barrat (BIS-11), 1950'lerde tek boyutlu bir yaklaşımla dürtüsellik üzerine çalışmalarına başlamıştır. Daha sonraları araştırmasını birkaç kez güncelleyerek dürtüselliğin, motor dürtüsellik, dikkat dürtüselliği ve plan yapmama olmak üzere üç alt özelliği içerdiğini belirtmiştir (Siever ve Kuluva, 2011).

Barrat'tan sonra, dürtüselliğin kişilik özelliği olarak anlaşılmasında önemli katkıları olan bir diğer araştırmacı Hans Eysenck'tir. Eysenck tarafından geliştirilen modelde ise kişilik; dışadönüklük, nevrotizm ve psikotizm olmak üzere üç boyuttan oluşmaktadır. Bu sistemde dışadönüklük daha pozitif, konuşkan ve sosyal kişileri tanımlarken nevrotizm ise daha kaygılı, depresif ve olumsuz duygulanımı yüksek kişileri ifade etmektedir. Son olarak psikotizm ise uyumsuzluk, düşmanlık ve dürtüsellik özelliklerini içeren boyuta karşlık gelmektedir (Eysenck, 1947).

Bir diğer araştırmacı Cloninger'in (1987) geliştirdiği kişilik yaklaşımına göre, dürtüselliğe karşılık gelen kişilik özellikleri üç boyuta yayılmıştır. Bunlar yenilik arayışı, zarardan kaçınma ve ödül bağımlılığıdır. Yenilik arayışında kişi, anlık isteklerine göre hareket eder veya aşırı harcama yapar, bu nedenle hazzı erteleme konusunda güçlük yaşamaktadır. Zarardan kaçınmada ise, kişinin sorumsuzca ve dikkatsizce hareket ettiği, kendini durdurması gereken yerlerde durduramadığı görülür. Son olarak ödül bağımlılığına göre, kişi ertelenen ödüllerin peşinde koşmazken anında tatmin edici faaliyet arayışındadır. Bu boyutlardan yalnızca birini dürtüsellikle ilişkilendirmek doğru değildir çünkü üç faktör de dürtüselliğin unsurları

olarak kabul edilir. Örneğin, antisosyal kişilik bozukluğu, yüksek yenilik arayışı, düşük zarardan kaçınma ve düşük ödül bağımlılığıyla ilişkilidir. Cloninger (1987), bu üç boyutun nörotransmitter sistemlerlerindeki farklılıklarla ilişkili olduğunu öne sürmüştür. Yenilik arayışının dopaminerjik (ödül) sistemdeki aktivasyonlarla, zarardan kaçınmanın serotonerjik (ceza) sistemdeki aktivasyonlarla, ödül bağımlılığının ise nöroadrenalin etkisiyle ilişkili olduğunu iddia etmektedir.

2.2.4. Dürtüsel Seçim (Haz Ertelememe)

İnsanlar genellikle anlık doyum sağlayan ancak uzun vadede yararı olmayan şeyler yapmaktadır. Bu tür davranışlarda bulunmak dürtüsellik olarak adlandırılır. Yani dürtüsellik, bir yönüyle hazzı erteleme yeteneğindeki soruna karşılık gelmektedir (Logue, 1995).

Haz erteleme, daha uzun sürede elde edilecek daha büyük bir ödül için hemen erişilen daha küçük ödüle karşı koyabilme ve o anlık seçimi erteleyebilme becerisidir. Başka bir deyişle anlık bir zevkin cazibesine direnmektir (Carducci, 2009). Ayrıca haz erteleme, uzun vadede daha iyi ödüller uğruna anlık ödülleri feda etme ve hedefe yönelik davranışı koruma yeteneği olarak da kabul edilir ve dürtüsellikle ters yönlü bir ilişki içindedir (Mischel, Shoda ve Rodriguez, 1989). Dolayısıyla hazzı erteleyememe, güncel çalışmalarda dürtüselliğin alt boyutlarından biri kabul edilen dürtüsel seçime karşılık gelmektedir (Caswell ve ark., 2015; Franken ve ark., 2008; MacKillop ve ark., 2016). Benzer şekilde Ainslie (1974), dürtüyü tanımlarken büyük ve uzun vadeli bir kayıp pahasına daha küçük ve kısa vadeli bir kazancı seçmek ifadelerini kullanmıştır. Bu bireyler karar verirken daha küçük ve anlık ödülleri daha karlı ödüllere tercih ederler (Rogers ve ark., 1999).

Haz erteleme kavramını inceleyen önemli araştırmacılardan biri olan Mischel, (Metcalfe ve Mischel, 1999; Mischel, 1958; Shoda, Mischel ve Peake, 1990) ünlü Marshmallow deneyinde okul öncesi çocuklarda haz ertelemeyi ölçmüştür. Yapılan deneyde araştırmacı tarafından çocuklara şeker benzeri ödüller sunularak, eğer hemen yemeye başlamazlarsa sonra daha çok şeker alacakları söylenir. Kısaca verilen mesajda iki seçenek sunulmuştur: ya şimdi küçük ödül ya da sonra daha büyük ödül. Deney sonunda bazı çocukların hemen şeker yedikleri görülürken bazıları hazzı erteleyerek daha çok şeker kazanmıştır (Mischel ve Ebbesen, 1970). Aynı

katılımcılarla on yıl sonra yapılan boylamsal çalışmalarda da sonuçların tutarlı olduğu görülmüştür ve okul öncesi dönemden itibaren haz ertelemenin yordanabileceği öne sürülmüştür (Mischel, Shoda ve Peake, 1988).

Haz erteleme becerisi aynı zamanda öz-kontrol ile yakından ilişkilidir (Koç ve ark., 2014). Örneğin, bir çalışmada öz-kontrol kavramı haz ertelemeye benzer şekilde; daha büyük bir ödül elde etmek için anlık tatminden vazgeçmek olarak ele alınmıştır (Evans ve Westergaard, 2006). Bu ilişkiyi destekler nitelikte, haz ertelemenin araştırıldığı bir çalışmada liseli öğrencilere para teklif edilerek hemen alacakları küçük bir ücretle bir hafta sonra alacakları daha büyük ücret arasında tercih yaptırılmıştır. Anlık daha az ücreti seçenlerle hazzı erteleyen öğrenciler karşılaştırıldığında, anlık seçim yapanların öz düzenleme, akademik başarı ve benlik saygısı puanlarının daha düşük; madde bağımlılığı oranlarının ise daha yüksek olduğu bulunmuştur (Wulfert ve ark., 2002). Hazzı ertelemedeki eksikliklerin kişilik, psikopatoloji, kumar, madde bağımlılığı, riskli cinsel davranışlar ve yeme bozuklukları gibi çeşitli faktörlerle de ilişkili olduğu tespit edilmiştir (Hoerger, Quirk ve Weed, 2011; Kim, Kim ve Kim, 2020).

Haz ertelemenin ölçümü, çocuklarda ve ergenlerde cazip ödüllere yönelik davranışsal seçimler üzerinden yapılsa da (Mischel ve Ebbesen, 1970; Wulfert ve ark., 2002), bu ölçümün yetişkinler için nasıl uyarlanacağı ve kriterlerin ne olacağı tartışmalı bir konudur (Smith ve Hantula, 2008). Davranışsal metot dışında günümüzde geçerli olarak kullanılan ölçüm yöntemlerinden biri, Hoerger ve arkadaşlarının (2011) geliştirdiği, dürtüselliğin beş farklı alanındaki anlık ya da uzun vadeli ödül seçimlerine dair sorular içeren Haz Erteleme Envanteridir. Bu tez çalışmasında, dürtüsel seçimin değerlendirilmesi için Haz Erteleme Ölçeği (Çelikkaleli ve Özsoy, 2022) kullanılmıştır.

2.2.5. Dürtüsel Eylem

Bu boyutta dürtüsellik, çeşitli davranışsal görevlerdeki performansa göre tanımlanmakta ve değerlendirilmektedir. E. Bleuler, dürtüsel eylemi ‘‘birdenbire ve uygun şekilde düşünülmeden gerçekleştirilen, tanımlanamayan eylem türleri’’ şeklinde açıklamıştır. Bu eylemlerin ortak özelliği, mantık ve irade olmadan amaçsızca yapılmalarıdır (Bleuler, 1924).

Bir davranışı engelleme ya da durdurmadaki başarısızlığa karşılık gelir, bağlam içinde uygun olmayan, ani, planlanmamış ve sonuçları kötü olan eylemleri kapsamaktadırlar

(Daruna ve Barnes, 1993). Davranışsal yaklaşım çerçevesinde motor dürtüsellik ya da dürtüsel eylem kavramı, güçlü tepkileri bastırmada yetersizlik olarak açıklanır (Barkley, 1997). Bunun davranışsal inhibisyon sistemindeki yetersizlikten kaynaklandığı da düşünülmektedir (Gray, 1995).

Bir davranış, hedef odaklı olarak motivasyonel şekilde de gerçekleşebilir ancak dürtüsel davranışın bundan farkı, hedef üzerinde düşünme imkanı olmadan ani ve plansız olarak gerçekleşmesidir. Hedef odaklı davranışlar daha çok aktivasyon ve inhibisyon sistemlerindeki dengenin sonucudur ancak dürtüsel davranış ise başarısız bir tepki inhibisyonudur (Barrat ve Patton, 1983).

İnsanlardaki dürtüsel davranışı ölçmek amacıyla kullanılan en yaygın yöntemlerden biri Yap/Yapma (Go/NoGo) testidir. Temel mantık, katılımcının iki seçenekten birine tepki verirken diğerine karşı tepkisiz kalmasının ölçülmesidir. Burada dürtüsel davranışla ilişkili olarak dikkat edilen şey, bir tepkiyi engelleyebilme becerisidir (Band ve Van Boxtel, 1999). Dürtüselliğin davranışsal ölçüm sonuçları ile öz bildirim envanterinden alınan sonuçlar arasında korelasyon olmadığı görülebilmektedir. Bu durumun, BİS-11 gibi envanterlerin uzun vadeli ve istikrarlı olarak gelişen bir kişilik yapısını ölçerken davranışsal ölçümlerin ise o anki duruma bağlı bir faktörü ölçmesinden kaynaklanabileceği düşünülmektedir (Lane ve ark., 2003; Stanford ve ark., 2009). Dolayısıyla dürtüselliğin öz bildirim ölçümlerinin davranışsal görevlerdeki performansı yordayıp yordamaması tartışılan bir konudur (Dickman, 1993).

2.2.6. Dürtüselliğin Psikiyatrik Bozukluklarla İlişkisi

Dürtüsellik kişilik bozuklukları, davranım bozukluğu, dürtü kontrol bozuklukları, DEHB ve madde kullanım bozuklukları gibi geniş bir psikiyatrik bozukluk yelpazesinin en temel belirtilerinden biridir (Hollander, Posner ve Cherkasky, 2002). Literatüre bakıldığında dürtüselliğin yeme bozuklukları (Cortese ve ark., 2016; Giel ve ark., 2017), madde bağımlılığı (Jentsch ve ark., 2014), bipolar bozukluk (Richard-Lepouriel ve ark., 2019), DEHB (Patros ve ark., 2016), Tourette sendromu ve parafililer (Padhi ve ark., 2012) gibi çok sayıda psikopatolojiyle ilişkilendirildiği görülmektedir.

Dürtüsel davranışlarla en çok ilişkilendirilen psikopatolojiler mani, madde bağımlılığı ve kişilik bozukluklarıdır (Evenden, 1999). Özellikle B kümesi kişilik bozukluklarının

hepsi dürtüsellik unsurları göstermektedir (Grant ve Potenza, 2012). Örneğin, yapılan çalışmalarda borderline kişilik bozukluğu, antisosyal kişilik bozukluğu ve bipolar bozukluğu yaşayan kişilerin dürtüsellik puanının da yüksek olduğu görülmüştür (Fossati ve ark., 2004; Swann ve ark., 2003).

Dürtüsellik, birçok psikopatolojinin teşhisi, anlaşılması ve tedavisinde önemli rol oynamaktadır. Örneğin, dürtüsellik, dürtü kontrol bozukluklarının altında yatan bir yapıdır ve içsel-dışsal uyaranlara karşı ani ve planlanmamış tepkiler vermeye yatkınlık olarak açıklanmaktadır (Moeller ve ark., 2001). Buna ek olarak dürtüsellik, borderline kişilik bozukluğu (potansiyel olarak kendine zarar verebilecek en az iki alanda dürtüsellik), antisosyal kişilik bozukluğu (dürtüsellik veya önceden plan yapamama), dikkat eksikliği/hiperaktivite bozukluğu (pat diye cevap verme, sırasını beklemede zorluk çekme ve sözünü kesme veya müdahale etme), mani (örneğin, acı verici sonuçlar doğurma potansiyeli yüksek, zevkli aktivitelere aşırı katılım), demans (yönetici işlevlerde bozukluk), bulimia nervoza (ne kadar yediğini kontrol edemediğini hissetme), madde kullanım bozuklukları ve parafililer gibi çeşitli psikiyatrik bozuklukların tanı kriterlerinde görülmektedir (Whiteside ve Lynam, 2001).

Dürtüselliğin, dürtüsel eylem ya da dürtüsel seçim gibi farklı biçimlere sahip olması, psikopatoloilerin tanı spektrumlarında da farklı şekillerde görülebileceğini düşündürmektedir (Robbins, 2011). Ayrıca nöropsikolojik çalışmalar da dürtüselliğin çok boyutlu olduğunu ve farklı nöral mekanizmalar tarafından kontrol edilen ayrıştırılabilir bileşenleri barındırdığını desteklemektedir. Örneğin, trikotillomani daha çok dürtüsel eylemi içerirken patolojik kumar oynama daha çok ödül duyarlılığı ve haz ertelemedeki sorunlarla ilişkili olarak görülmektedir (Padhi ve ark., 2012).

Dürtüselliğin çok yönlü yapısı nedeniyle dürtü kontrol bozukluklarının da birden fazla alt kümeye ayrılabileceği düşünülmektedir. Örneğin, Lochner ve Stein (2006) tarafından yapılan çalışmada, kleptomani, kompulsif satın alma ve aralıklı patlayıcı bozukluğun dürtüsel davranış alt kümesine sahip olabileceği; trikotillomani, patolojik kumar oynama ve kompulsif cinsel davranışın ise ödül arayışından kaynaklanan haz erteleme sorunuyla ilişkili bir gruba ait olabileceği gösterilmiştir. Dürtüselliğin farklı yönlerinin birbirinden ayrılamamasının bir sonucu olarak, dürtü kontrol bozukluklarında yüksek düzeyde komorbidite oranlarının görüldüğü düşünülmektedir (Grant ve Odlaug, 2011).

Dürtüsel bozuklukların diğer patolojilerden ayırt edilmesinde önemli olan kriterlerden biri, belli klinik özelliklere sahip olup olmamalarıyla ilgilidir. Dürtüsel bozukluklara sahip kişiler için davranış klinik olarak bazı temel unsurlarla ilişkilendirilmiştir (Marks, 1990):

1- Olumsuz sonuçlara yol açacak bir davranışta bulunma isteği,
2- Davranış tamamlanmadığı takdirde gerginlik yaşama,
3- Davranışın tamamlanmasının ardında hızlı ve geçici olarak dürtünün azalması
4- Dürtünün saatler, günler ya da haftalar içinde geri dönmesi,
5- Davranışa özgü dışsal ipuçları,
6- Dışsal ve içsel ipuçlarıyla ikincil koşullanma,
7- Davranışın erken dönemlerinde hedonik duygular olması.

Dürtüsel bireyler ayrıca yüksek düzeyde duyum arayışı içindedirler ve bu durum çeşitli psikopatolojilere neden olmaktadır. Bu kişiler, fiziksel ya da sosyal açıdan risk oluşturabilecek heyecan verici yeni deneyimler ararlar. Yüksek uyarılma arayışında olmanın bir sonucu olarak da kompulsif davranışlar ve bağımlık sorunları yaşamaktadırlar (Ko ve ark., 2010; Raymond ve ark., 2003).

Yapılan çalışmalarda madde bağımlılığı sorunları yaşayan bireylerin aynı zamanda dürtüsel oldukları ve komorbid durumların yaygın şekilde görüldüğü bildirilmektedir. Burada ödül duyarlılığındaki bozulmanın önemli bir faktör olduğu düşünülmektedir. Dürtüsel bireylerde görülen ödül duyarlılığındaki artış, madde kullanımını ve bağımlılığı tetikleyebilmektedir (Dawe ve Loxton, 2004; Richardson ve ark., 2014; Verdejo-Garcia, Lawrence ve Clark, 2008). Farklı çalışmalarda da dürtüselliğin ödül ve ceza sistemleriyle olan ilişkisine vurgu yapılmaktadır (Winstanley, Eagle ve Robbins).

2.2.6.1. Dürtü Kontrol Bozuklukları

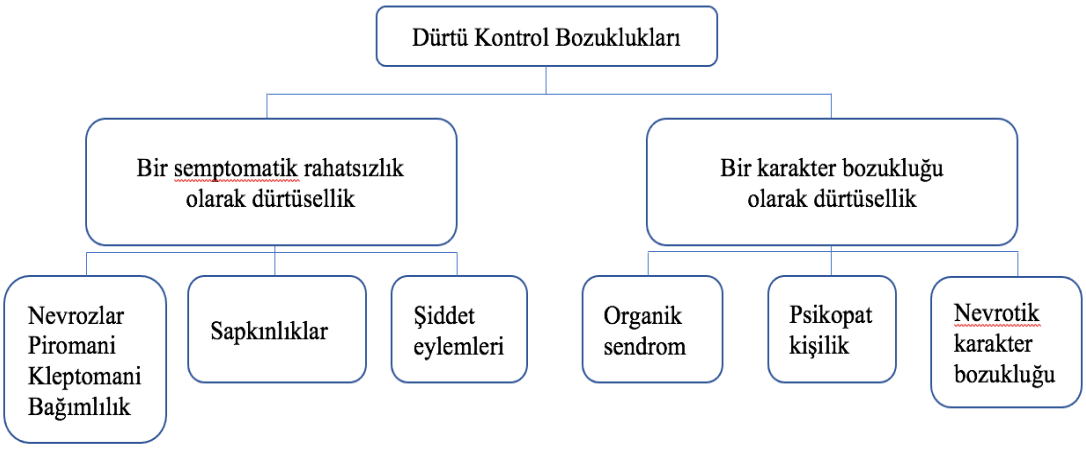
DSM-5'te dürtüselliğin en belirgin olarak görüldüğü psikopatoloji grubu, dürtü kontrol bozukluklarıdır.

Tarihsel olarak bakıldığında ilk olarak Matthey, 1816 yılında bir değeri olmadığı halde sadece çalma dürtüsüyle yapılan bir hırsızlığı tanımlamak için klopemani terimini kullanmıştır (Segrave, 2001). 1838'de ise, Esquirol tarafından dürtü kontrol bozukluklarının ilk tanımlamalarından birisi yapılarak bu tür bozuklukların psikopatolojik açıdan ele alınması gerektiği belirtilmiştir. Esquirol, ''Monomanie''

kavramını kullanarak kleptomani, dürtüsel cinayet, alkol bağımlılığı gibi karşı konulamayacak şekilde dürtüsel davranma eğilimlerini içeren ortak bir bozukluk kümesi tanımlamıştır. Bu bozuklukları nozolojik bir çerçevede açıklamış ve belli bir itkiye karşı koyamama durumunu dürtüsellikle ilişkilendirmiştir (Esquirol, 1838; Tavares, 2008).

Yirminci yüzyılın başlarına gelindiğinde ise Kreapelin (1915), kadınlarda onyomani olarak adlandırılan alışveriş bağımlılığının erkeklerdeki kumar oynama bağımlılığına benzer özellikler taşıdığını belirtmiştir. Ardından Bleuler (1924) tarafından onyomani kavramı daha da genişletilerek kleptomani ve piromani grubunun içine dahil edilmiştir.

Bir başka çalışmada dürtü kontrol bozukluklarının belli bir semptomatik rahatsızlık mı yoksa karakter bozukluğu mu olduğu tartışılarak iki ayrı grupta incelenmesi önerilmiştir (Şekil 2.3) (Frosch ve Wortis, 1954).

Şekil 2.3: Dürtü Kontrol Bozukluklarının Frosch ve Wortis'e (1954) Göre Sınıflandırılması

DSM-IV-TR'nin sınıflandırmasında ise semptom benzerliğine dayanarak bir tanımlama yapılmaktadır ve buna göre dürtü kontrol bozuklukları, kendisine ya da başkalarına zarar verecek sonuçlara neden olan karşı konulamaz dürtülerin olduğu bir bozukluk kümesidir (American Psychiatry Association, 2000).

Günümüzde güncel olarak kullanılan DSM-V'te dürtü kontrol bozuklukları "yıkıcı bozukluklar, dürtü denetimi ve davranım bozuklukları" bölümü altında ele alınmıştır. Bunlar; karşıt olma karşı gelme bozukluğu, davranım bozukluğu, aralıklı patlayıcı bozukluk, toplumdışı (antisosyal) kişilik bozukluğu, piromani ve kleptomani olarak

başlıklara ayrılmıştır (American Psychiatry Association, 2013). DSM'den farklı olarak ICD-10'da ise bu bozukluklar ''alışkanlık ve dürtü bozuklukları'' başlığı altında sınıflandırılmıştır. Yapılan tanımlamada, rasyonel bir gerekçeye dayandırılmadan gerçekleştirilen zarar verici ve tekrarlayıcı eylemler ifadesi kullanılmıştır (World Health Organization, 1992). Tablo 2.7'de güncel sınıflandırmalar gösterilmiştir.

Tablo 2.7: Dürtü Kontrol Bozukluklarının Sınıflandırılması

DSM-5: Yıkıcı Bozukluklar, Dürtü Denetimi ve Davranım Bozuklukları	**ICD-10:** Alışkanlık ve Dürtü Bozuklukları
Karşıt Olma, Karşı Gelme Bozukluğu	Patolojik kumar oynama
Aralıklı Patlayıcı Bozukluk	Patolojik çalma (kleptomani)
Davranım Bozukluğu	Patolojik yangın çıkarma (piromani)
Toplumdışı (Antisosyal) Kişilik Bozukluğu	Trikotillomani
Piromani	Diğer alışkanlık ve dürtü bozuklukları (aralıklı patlayıcı bozukluk)
Kleptomani	
Tanımlanmamış ve Tanımlanmamış Yıkıcı Bozukluk, Dürtü Denetimi ve Davranım Bozukluğu	

Kaynak: American Psychiatry Association, 2013; World Health Organization, 1992.

Dürtü kontrol bozukluklarının temel niteliklerine bakıldığında, bazı ortak özellikler çerçevesinde ele alındığı dikkat çekmektedir. Bu özellikler, ortak semptom basamaklarını oluşturmaktadır (Hollander ve Stein, 2005):

1. Zorlayıcı ve karşı konulamaz bir dürtü ya da arzu,
2. Dürtüye karşı koyamama,
3. Artan uyarılmışlık hissi,
4. Rahatlama ile ilişkili dürtüye yenik düşme ve gerginlik,
5. Tamamlanan eylemin ardından gelen suçluluk ve pişmanlık.

Dürtü kontrol bozukluğu yaşayan bireyler, kendilerine zararı olsa bile olumsuz sonuçları olan eylemlere yönelik dürtülerini kontrol etmede aşırı zorluk yaşarlar (Potenza ve Hollander, 2002).

Ayrıca bu kişiler, farklı psikopatolojilerle ortak semptomları paylaşıyor olabilir ancak aralarında net ayrımlar bulunur. Örneğin, dürtü kontrol bozukluğuna sahip olan bireylerin %5-%35 oranında eş zamanlı olarak obsesif kompulsif bozukluğa sahip olduğu bulunmuştur (Black ve ark., 1997; McElroy ve ark., 1998). Ancak aralarında belirgin farklılıklar vardır. Dürtü kontrol bozukluğu yaşayan bireylerin çoğu, davranışlarını haz verici olarak nitelendirir ve bu davranışın kaynağı bir obsesyon değildir (Grant ve Potenza, 2006). Ayrıca dürtü kontrol bozukluğu olan bireyler genellikle doyum arayışında olurlarken obsesif kompulsif kişiler daha çok zarardan kaçınma motivasyonuyla davranışlara yönelirler. Dürsellikte davranış kişiye haz verirken kompulsiyonlarda zorlantı vardır (Kim ve Grant, 2001). Tanısal açıdan bazı dürtüsel bozukluklar bağımlılığa dayalı bir modelle daha iyi açıklanabilirken bazıları obsesif-kompulsif bozuklukla daha fazla ortak yön barındırabilir (Potenza ve ark., 2009). Bu nedenle araştırmacılar, dürtüsel bozukluklar arasındaki ilişkilerin daha iyi anlaşılması için benzerlikleri ve farklılıkları bulmaya çalışmışlardır. Örneğin, kleptomani, kompulsif alışveriş ve aralıklı patlayıcı bozukluk daha çok ‘‘dürtüsellik’’ alt grubuna ait olan patolojiler olarak görülebilirken; trikotillomani, patolojik kumar oynama ve kompulsif cinsel davranış daha çok ‘‘ödül eksikliği’’ alt grubuna ait olabilir (Lochner ve Stein, 2006). Bu gibi çeşitli sınıflama örnekleri, dürtüsel bozuklukların daha iyi anlaşılmasına katkı sağlar. Ayrıca kalıtımsal faktörler, eştanı, nörogörüntüleme tekniklerinin kullanımı ve tedaviye verilen yanıt da değerlendirilmesi önemli görülen faktörlerden bazılarıdır (Grant ve Potenza, 2012).

2.2.7. Etiyoloji

Dürtüsellik, biyolojik (cinsiyet, yaş, genetik) (Cross ve ark., 2011), psikolojik ve çevresel (aile, kültür) faktörler gibi çeşitli durumlardan etkilenen çok yönlü bir yapıdır (Bezdjian, Baker ve Tuvblad, 2011).

Çevresel faktörler dürtüsel davranışlarda önemli bir rol oynasa da, ikiz çalışmalarından elde edilen veriler, dürtüselliğin yaklaşık %45’inin genetik faktörler tarafından açıklandığını öne sürmektedir (Seroczynski, Bergeman, ve Coccaro, 1999). Dürtü kontrol bozukluklarının biyolojisinde dopamin reseptörü ve ödül yolaklarındaki anormalliklerin yanında nöroadrenerjik ve serotonerjik işlevlerde bozulma olabileceği görülmüştür. Birbiriyle son derece bağlantılı serotonerjik, noradrenerjik ve dopaminerjik sistemler, dürtüselliği farklı derecelerde etkilemektedir (Hollander ve Evers, 2001). Özellikle serotonerjik ve dopaminerjik sistemler, dürtüselliğin genetiği

üzerine yapılan çalışmaların odak noktası olmuştur (Congdon ve Canli, 2008). Çünkü dopaminerjik sistem, dürtüsellikle doğrudan ilişkilidir ve ödül duyarlılığı ile pekiştirme davranışlarındaki rolü kritik öneme sahiptir. Bu nedenle GABA, dopamin, norepinefrin gibi nörotransmitterlerdeki dengesizliğin dürtüselliği tetiklediği düşünülmektedir (Fanning, Lee ve Coccaro, 2020).

Ayrıca prefrontal korteksin disfonksiyonu karar verme mekanizmalarını olumsuz etkileyerek dürtüselliğe yol açabilmektedir (Robbins, 2005). Bu genetik faktörlerin stres gibi olumsuz çevresel durumlarla etkileşime girmesi patoloji riskini artırmaktadır (Kinnally ve ark., 2009). Dolayısıyla dürtüselliğe yönelik tedavilerde nörotransmitterlerin değerlendirilmesi ve incelemesi yapılarak, gerekli görülen farmakolojik manipülasyonu içeren terapötik yaklaşımlardan yararlanılmalıdır (Hollander, Buchalter ve DeCaria, 2000).

Davranışsal ve sosyal kuramcılar ise dürtüselliğin etiyolojisinde pekiştirmenin rolüne odaklanarak davranışların sürdürülmesinin arkasında yatan motivasyonu anlamaya odaklanmışlardır. Bilişsel kuramcılar, çeşitli dürtüsel davranışlarla ilişkili olabilecek bilişsel kalıpları ve önyargıları incelemişlerdir (Grand ve Odlaug, 2011).

Dürtüsellik, heyecan arayışı, dışa dönüklük ve nevrotiklik gibi kişilik özelliklerine sahip olmanın birçok dürtü kontrol bozukluklarının gelişiminde ve dürtüsel davranışlarda önemli rol oynadığı görülmektedir (Nower, Derevensky ve Gupta, 2004).

Clarke (2004) tarafından yapılan çalışmaya göre ise, sorunlu dürtüsel davranışlara sahip olan bireylerin temel motivasyonu gerginliğin azaltılmasına duyulan ihtiyaç ve kendilerini başkalarına kanıtlama çabasıdır. Bu ihtiyacın, dürtüsel davranışa neden olan bir pekiştirici niteliği olduğu düşünülmektedir. Ayrıca çevre tarafından aşırı uyarılma, stresörler ve zaman baskısının da tepki inhibisyonunda sorunlara yol açabileceği belirtilmektedir (Chen ve ark., 2008). Aynı zamanda uyaran eksikliğinin de, duyusal uyarımı artırmaya yönelik telafi edici abartılı davranışlara yol açması nedeniyle dürtüselliği tetikleyebileceği düşünülmektedir (Eckhoff ve ark., 2009).

2.4. İlgili Araştırmalar

Kişilik, insanları bir diğerinden ayıran; bireysel, kalıtımsal, sosyal ve kültürel etkileşimleri içeren (Aslan, 2008; Feist ve Feist, 2009), zamana ve mekana göre tutarlılık gösteren kompleks bir yapıdır (Yazgan-İnanç ve Yerlikaya, 2016). PDT

çerçevesinde ise insanların kişiliği, ödüle ve cezaya olan duyarlılığımızdaki farklılıklardan etkilenmekte ve ona göre değişmektedir. Gray'e göre, kişinin ödüle ya da cezaya duyarlılığının artarak uçlara kayması, kişiliğin şekillenmesinde ve psikopatoloji oluşumunda etkili bir faktördür (Pickering ve Gray, 1999). Örneğin, bir çalışmada dürtüsel kişilerin olumlu pekiştirmeye karşı (ödül) oldukça duyarlı iken olumsuz pekiştireçlere (ceza) karşı duyarsız oldukları belirtilmiştir (Goudriaan ve ark., 2006). Başka bir araştırmada cezaya duyarlılık ile A kümesi kişilik bozukluklarından paranoid ve şizoid kişilik bozuklukları (Gilbert, Frith ve Burgess, 2005), B kümesi kişilik bozukluklarından borderline kişilik bozukluğu (Pastor ve ark., 2007) ve C kümesi kişilik bozuklukları (Fullana ve ark., 2004) ilişkili olarak bulunmuştur. Öte yandan, B kümesi kişilik bozuklukları ve paranoid kişilik bozukluğu ise ödüle duyarlılıkla bağlantılı olarak görülmektedir (Carver ve White, 1994; Pastor ve ark., 2007). Bir başka çalışmada, DAS aktivasyonundaki artış B kümesi kişilik bozukluklarıyla ilişkili bulunurken; DİS aktivasyonundaki artış C kümesi kişilik bozukluklarıyla ilgili bulunmuştur (Bilge ve Sertel Berk, 2017). Ayrıca farklı bir araştırmada, paranoid KB ve OKKB olan bireylerin normal bireylere kıyasla daha yüksek DİS puanlarına sahip olduğu görülmüştür. Bu durumun, paranoid bireylerin çevresel tehditlere karşı daha hassas ve onlardan kaçınma eğiliminde olmalarıyla, OKKB'li bireylerin ise mükemmeliyetçi yönlerinden dolayı hata yapmaktan kaçınmalarıyla ilişkili olduğu düşünülmektedir (Narimani, Vahidi ve Abolqasemi, 2013). Bulgular, kişilik bozukluklarının değerlendirilmesinde ve müdahalelerin belirlenmesinde DİS/DAS faktörünü incelemenin önemine dikkat çekmektedir.

PDT'nin nörobiyolojik modelinde ise DİS/DAS faktörü ile dopaminerjik sistemdeki değişikliklerin birbirleriyle ilişkili olduğu düşünülmektedir (Pickering ve Gray, 1999). Özellikle DAS'ın beyindeki dopaminerjik yolaklarla ve ödüle yönelik motivasyonla bağlantılı olduğu vurgulanmaktadır (Carver ve White, 1994). Dürtüselliğin de beyindeki ödül ve ceza sistemleriyle ilişkili olduğu çeşitli çalışmalarla desteklenmektedir (Winstanley, Eagle ve Robbins, 2006). Benzer şekilde dürtüsellik, ödüle duyarlılık ve riskli davranışlarda dopaminin işlevi vurgulanırken (Dalley ve Roiser, 2012; Pine ve ark., 2010); kontrollü davranışların ve haz ertelemenin prefrontal korteks aktivasyonu ve bilişsel süreçlerle ilişkili olduğu öne sürülmektedir (Casey ve ark., 2011; Metcalfe ve Mischel, 1999). Örneğin, Franken ve arkadaşlarının (2008) çalışmasında dürtüsellik, frontal korteksin düşük etkinliğiyle ilişkilendirilmiştir.

Bilişsel süreçlerin kişilik bozukluklarıyla ilişkisini inceleyen bir diğer çalışmada ise, antisosyal kişilik bozukluğu (Baliousis ve ark., 2019) ve borderline kişilik bozukluğunda (Lampe ve ark., 2007) yürütücü işlevlerin ve çalışma belleği performansının olumsuz etkilendiği görülmüştür. Dolayısıyla bilişsel süreçlerdeki problemlerle ilişkili olan bu kişilik bozukluğu türlerinde daha dürtüsel davranışların görülmesi beklenebilir.

Kişilik bozukları tanımında yer alan dört temel belirti alanından biri olan dürtüsellik, çeşitli kişilik bozukluğu türleriyle yakından ilişkilidir. Ancak dürtüsellik tanımına dair literatürdeki karmaşanın bu ilişkinin anlaşılmasını güçleştirdiği ve kişilik bozukluklarını anlamaya yönelik kafa karışıklığına yol açtığı düşünülmektedir.

Literatürdeki mevcut çalışmalara baktığımızda, paranoid KB için dürtüselliğin önemli bir belirti olduğu ve aralarında ilişkiler bulunduğu düşünülmektedir. Bu nedenle PKB olan kişiler pervasızca davranışlar sergileme, sonuçlarını düşünmeden içsel ve dışsal uyaranlara karşı aşırı reaksiyon gösterme gibi tepkilere eğilimlidirler (Erfanmanesh, Mousavi ve Saeidmanesh, 2024). Fossati ve arkadaşlarının (2007) yürüttüğü bir çalışmada kişilik bozukluklarının dürtüsellikle ilişkisi özbildirim envanteri kullanılarak değerlendirilmiştir. Elde edilen sonuçlara göre, Paranoid, Antisosyal, Histriyonik, Narsisistik ve Borderline KB olan bireylerin dürtüsellik düzeyleri anlamlı düzeyde yüksek bulunmuştur. En fazla Borderline ve Antisosyal KB puanları dürtüsellik açısından belirgin olarak öne çıkmıştır. Benzer şekilde, toplum örnekleminde gerçekleştirilen bir çalışmada, borderline KB ve antisosyal KB puanlarıyla dürtüselliğin anlamlı derecede ilişkili olduğu görülmüştür (Fossati ve ark., 2004). Bir başka araştırma sonucunda da borderline KB ve antisosyal KB ile dürtüsellik arasında yüksek düzeyde korelasyon olduğu görülmüştür (Siever ve Kuluva, 2011). Birçok araştırmada, B kümesi kişilik bozukluğu özelliklerine sahip bireylerin dürtüsel davranışları engellemede ve tepki kontrolünde zorluklar yaşadığı belirtilmektedir (Ruchsow ve ark., 2008). Örneğin Dom ve arkadaşları (2006) tarafından yapılan bir başka çalışmada, B kümesi kişilik bozukluğuna sahip olan bireylerin dürtüsellik düzeyleri Barrat dürtüsellik ölçeği ve davranışsal yöntemler (yap/yapma görevi) kullanılarak değerlendirilmiştir. Elde edilen sonuçlara göre, B kümesi kişilik bozukluğu olan bireylerin olmayanlara göre daha yüksek dürtüsellik puanı aldıkları ve davranışsal görevlerde daha az tepki inhibisyonu sağlayabildikleri görülmüştür. Özellikle borderline kişilik bozukluğunda, dürtüselliğin temel ve

merkezi bir semptom olduğu kabul edilmektedir (Fossati ve ark., 2013). Klinisyenlerin ortak kanısına göre, bu KB grubunun özellikle dürtüsel olarak tanımlanmasından kastedilen, uzun vadeli sonuçlarını düşünmeden riskli ve dikkatsiz davranışlar sergileme eğiliminde olmalarıdır (Hochhausen, Lorenz ve Newman, 2002). Ayrıca borderline KB için dürtüsel belirtilerin duygudurum dengesizlikleriyle ilişkili olarak açığa çıktığı düşünülmektedir (Johansen ve ark., 2004). Benzer şekilde Chapman, Leung ve Lynch (2008), yaptıkları çalışmada olumsuz duygudurumun borderline KB'deki dürtüsel tepkileri etkilediğini belirtmişlerdir. Bu durum, BKB'deki dürtüsel davranışların yalnızca dürtüsel kişilik özelliğiyle ilişkili değil; aynı zamanda duygudurum değişiklikleriyle de bağlantılı olabileceğini göstermektedir. Başka bir çalışmada, BKB tanılı bireyler ve kontrol grubu karşılaştırılarak bireylerin Yap/Yapma deneyi sonuçlarına bakılmıştır. Elde edilen verilere göre, iki grup arasında davranışsal düzeyde anlamlı bir farklılaşmanın olmadığı görülmüştür (Jacop ve ark., 2013). Öte yandan BKB'de dürtüselliğin özbildirim envanterleri üzerinden yapılan ölçüm sonuçları genellikle yüksek çıkmasına rağmen dürtüselliğin davranışsal ölçümleriyle özbildirim envanterleri sonuçları çoğu zaman örtüşmemektedir. Dolayısıyla güncel kanıtlar, dürtüselliğin farklı bileşenlere ayrılabilen çeşitli ölçüm yöntemleriyle incelenmesi gereken bir faktör olduğuna dikkat çekmektedir (Moeller ve ark., 2001; Sebastian ve ark., 2013). Dürtüsellik şu anda çok boyutlu bir yapı olarak kabul edilmesine rağmen (Eysenck, 1993; Patton ve ark., 1994; Moeller ve ark., 2001) dürtüsellik boyutları ile kişilik bozukluklarının ilişkileri hakkında çok az veri bulunmaktadır (Fossati ve ark., 2004).

Tek boyutlu bir kavram olarak ele alınamayacak kadar kapsamlı ve çok yönlü bir yapı olan dürtüselliğin (Caswell ve ark., 2015; Evenden, 1999; Sharma, Markon ve Clark, 2014; Stahl ve ark., 2014) bir diğer yönü hazzı erteleyememektir (Neto ve True, 2011).

Haz ertelemeyle kişilik özellikleri ilişkisinin incelendiği çalışmaya göre, ödülü daha geç alan bireylerin daha sorumlu, üretken, tutarlı, entelektüel ve aşırı kontrollü kişilik özellikleri gösterdiği görülürken; anlık tatmine yönelenlerin ise daha asi, öngörülemeyen, rahatına düşkün ve saldırgan özelliklere sahip olduğu belirtilmiştir (Funder ve Block, 1989).

Haz ertelemeyi etkileyen faktörleri inceleyen bir çalışmada, ödülün fiziksel olarak görünmesi ile gizlenmiş olmasının sonuçlar açısından önemli olduğu vurgulanmıştır. Çocuklarda ödülün fiziksel olarak sergilenmesi, daha uyarıcı ve tüketim eğilimini

arttırıcı etki yapmaktadır (Mischel, 1974). Özellikle beş yaşın altındaki çocuklarda hemen haz arama eğiliminin olduğu görülmüştür (Loewenstein ve Elster, 1992; Mischel ve Ebbesen, 1970).

Öte yandan haz ertelemede başarılı olan çocukların ise bilişsel stratejiler kullanarak bu süreçle baş ettikleri öne sürülmektedir. Örneğin, şeker ödülünü çakıl taşı gibi daha az uyarıcı bir şeye dönüştürmek ya da dikkati başka yöne çevirmek gibi kullanılan stratejilerin haz erteleme süresini artırdığı görülmüştür (Mischel ve Baker, 1975).

Psikanalitik açıdan bakıldığında Freud, idin haz arayan arzularıyla süperegonun ahlaki seçimlerinin birbirini nasıl dengelediğini tartışan kuramcılardandır. Konuyla ilgili yapılan araştırmaya göre, dürtüsellik ya da ego kontrolündeki zayıflığın arzu edilen bir ödül söz konusu olduğunda değiştiği iddia edilmektedir (Funder ve Block, 1989). Bu çerçevede ödülün niteliği, haz ertelemede belirleyici unsurlardan bir diğeri olarak görülmektedir (Mischel, Shoda ve Rodriguez, 1989). Benzer duruma hayvanlarda da rastlanmıştır. Örneğin, maymunlarla yapılan bir çalışmada, bazı maymunların hemen yiyecekleri tüketmek yerine daha cazip olan pekiştireç için haz erteleyebildikleri görülmüştür (Evans ve Westergaard, 2006).

Bilişsel açıdan haz ertelemeyi açıklamak amacıyla öne sürülen bir yaklaşımda ise, bireylerin daha kontrollü davranıp davranmamalarını etkileyen iki sistemli bir nörobilişsel yapı önerilmektedir. Sıcak/soğuk sistem yaklaşımına göre, daha bilişsel, stratejik, esnek ve soğukkanlı davranmamıza yol açan prefrontal süreçlerin etkili olduğu soğuk sistem öz-kontrolle ilişkilendirilirken; daha duygusal ve dürtüsel faktörlerin etkisinde olan duygusal beyin bölgelerinin aktif olduğu sıcak sistem dürtüsellikle ilişkilendirilmektedir. Buna göre, birbirine zıt olarak çalışan iki sistem arasındaki denge, davranışsal dinamiklerin belirlenmesinde etkili olmaktadır (Metcalfe ve Mischel, 1999). Bu yaklaşım temel alınarak, çocuklarda haz erteleme ölçümünün ilk örneği olan Marshmallow deneyinin 40 yıl sonra aynı denekler üzerinde tekrarı gerçekleştirilmiştir (Casey ve ark., 2011). Elde edilen sonuçların ilk ölçümlerle tutarlı olduğu görülmüştür. Çocuklukta daha düşük öz kontrol sergilemiş olan grupta yer alan bireyler, yap/yapma görevinde daha fazla hatalı tuşlama yapmışlardır. Bu bulgular, çocuklukta şekerlemelere direnmekle ölçülen haz erteleme yeteneğinin yetişkinlikte, yap/yapma görevindeki performansa yansıyan tepkileri kontrol etme yeteneği, diğer ifadeyle dürtüsel eylemler üzerinden de yorumlanabileceğini göstermektedir (Shoda, Mischel ve Peake, 1990). Dolayısıyla dürtüsel seçime karşılık

gelen haz ertelememenin dürtüsel eylemleri öngörmede etkili bir faktör olduğu düşünülmektedir. Buna ek olarak başka bir çalışmada ise, dürtüsel kişilik özelliğine sahip bireylerin eylemlerine karar vermede daha zayıf oldukları, kendi seçimlerinin sonuçları hakkında daha az düşündükleri ve dürtüsel davrandıkları görülmüştür (Franken ve ark., 2008).

Çeşitli yaklaşımlar öne sürülmesine rağmen, motivasyonel davranış ve ödül mekanizmasıyla yakından ilişkili olan haz ertelemenin PDT açısından değerlendirilmediği ve bu süreçte bireylerin ödüle-cezaya duyarlılık sistemlerinin göz ardı edildiği görülmektedir. Bireylerin çevresel ipuçlarına duyarlılık düzeylerinin, davranış kontrolü ve dürtüsellik üzerinde önemli bir etkiye sahip olduğu bilinsede; (Corr, 2002; MacKillop ve ark., 2016; Smillie, Pickering ve Jackson, 2006) literatürün bu alanda yetersiz kalmış olması dikkat çekmektedir.

Dürtüsellik kavramının, hazzı erteleyip ertelememe üzerinden değerlendirilen dürtüsel seçim boyutunun yanında (Bickel ve Marsch, 2001; Franken ve ark., 2008), farklı alt boyutlar içeren bir yapı olduğu belirtilmiştir (Caswell ve ark., 2015; Evenden, 1999; Sharma, Markon ve Clark, 2014; Stahl ve ark., 2014). Bu boyutlardan bir diğeri, yap/yapma görevi gibi güçlü bir tepkiyi engelleyebilme ya da durdurma yeteneği üzerinden ölçülen *dürtüsel eylemdir* (Johnstone ve ark., 2005). Örneğin, dürtüselliğin baskın bir tepkiyi engelleme yeteneğindeki eksiklikten dolayı gerçekleştiği yönündeki hipotezin test edildiği bir çalışmada, dürtüsel bireylerin yap/yapma görevindeki tepki süreleri incelenmiştir. Çalışma sonucunda hipotezi destekler nitelikte daha dürtüsel bireylerin dur sinyaline daha geç yanıt verdikleri görülmüştür (Logan, Schachar ve Tannock, 1997).

Dürtüselliğin başka bir yönü olan ve Barratt Dürtüsellik Ölçeği (Patton, Stanford ve Barratt, 1995) gibi özbildirim anketleri üzerinden değerlendirilen boyutu ise *dürtüsel kişilik özelliğidir* (Deng ve ark., 2023). Örneğin, MacKillop ve arkadaşlarının (2016) çok sayıda dürtüsellik ölçümlerinin yapısını inceledikleri çalışmalarında dürtüsel kişilik özelliği, dürtüsel seçim ve dürtüsel eylem olmak üzere üç geniş dürtüsellik alanı olduğu belirtilmiştir ve bunlar üzerinden kavramın açıklanabileceği öne sürülmüştür. Dürtüselliğin tek bir yapı olmadığı ve alt tiplere ayrıldığı, literatürdeki farklı araştırmalar tarafından da desteklenmektedir (Arce ve Santisteban, 2006; Franken ve ark., 2008).

Dürtüselliği ölçen çeşitli çalışmalar kavramsal açıdan birbiriyle ilişkili olsalar da niceliksel olarak farklılaşırlar (Deng ve ark., 2023). Örneğin, bazı araştırmalarda dürtüselliğin öz bildirim ölçümleri ile davranışsal görevlerdeki ölçüm sonuçlarının benzer olmadığı görülürken (Dick ve ark., 2010); öte yandan dürtüselliğin gelecekteki bağımlılık davranışlarını öngören sürekli bir yapı olduğuna dair çalışmalar da bulunmaktadır (Audrain-McGovern ve ark., 2009; Moffitt ve ark., 2011).

Dürtüselliğin çok yönlü bir yapı olmasına rağmen tek bir kavram gibi ele alınmasının, literatürdeki bu çelişkili durumlara ve kafa karışıklığına yol açtığı düşünülmektedir. Bu nedenle araştırmacılara, gelecekte yapılacak dürtüsellik çalışmalarında farklı ölçüm yöntemleriyle birden fazla boyutun aynı anda ölçülmesinin önemi ve gerekliliği vurgulanmaktadır (Caswell ve ark., 2015).

Bu tez çalışması kapsamında, davranışsal bir deney düzeneği ve özbildirim ölçümleri bir arada kullanılarak dürtüselliğin farklı yönlerinin değerlendirilmesi amaçlanmıştır. Bu çerçevede, davranışsal ölçüm yöntemi olarak yap/yapma deneyi uygulanarak dürtüsel eylem boyutu değerlendirilmiştir. Özbildirim ölçümlerinden de Haz Erteleme Ölçeği (Çelikkaleli ve Özsoy, 2022) kullanılarak dürtüsel seçim boyutunun ve Barratt Dürtüsellik Ölçeği (Güleç ve ark., 2008) kullanılarak dürtüsel kişilik özelliği boyutunun değerlendirilmesi hedeflenmiştir.

Yapılan araştırmayla, pekiştireç duyarlılık tipleri ve kişilik bozuklukları türleri arasındaki ilişkide dürtüselliğin farklı ölçüm yöntemleriyle çok boyutlu olarak değerlendirilmesi ilk defa gerçekleştirilmiştir. KB türleri açısından dürtüselliğin bir kişilik özelliği, dürtüsel seçim ya da dürtüsel eylem olarak hangi boyutunun daha etkili olduğunun keşfedilmesi ve KB türüne göre dürtüselliğin davranışsal ya da niteliksel yönünün ayırt edilmesi; ayrıca bu ilişkilerin PDT temelinde nasıl şekillendiğinin anlaşılması çalışmanın diğer hedefleri arasındadır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM
ARAŞTIRMA YÖNTEMİ

3.1. Örneklem

Pekiştireç duyarlılık türlerinin kişilik bozuklarıyla olan ilişkisinde dürtüselliğin üç boyutlu rolünün değerlendirilmesi ve değişkenler arasındaki ilişkilerin belirlenmesi amacıyla çalışmanın nicel araştırma yöntemiyle yürütülmesi hedeflenmektedir. Bu çerçevede ilişkisel tarama modeli ve deneysel model kullanılmıştır.

Araştırmanın verileri, 18-33 (*Ort.*=21.10, *Ss.*=2.99) yaş aralığındaki 190'ı kadın (%82.6) ve 40'ı erkek (%17.4) olan toplam 230 üniversite öğrencisinden kartopu ve kolay örnekleme yöntemleri ile toplanmıştır. Bu çerçevede örneklem özellikleri dikkate alınarak araştırmaya dahil edilme kriterleri öğrenci olmak, çalışmaya gönüllü katılım sağlamak ve bilgilendirilmiş onam formunu imzalamak olarak belirlenmiştir. Örneklem seçiminde dışlama kriterleri ise, bilinen ciddi bir psikopatolojiye sahip olma (örn. psikotik bozukluklar), çalışmaya katılmayı engelleyecek fiziksel bir engele sahip olma ve psikiyatrik ilaç kullanma şeklindedir. Örneklem sayısı belirlenirken, çalışmanın ilişkisel ve deneysel modellerine yönelik veri toplama aşamasında uygulama süresinin görece uzun olması dikkate alınarak, literatürde yer alan benzer çalışmaların örneklem sayısına dikkat edilmiştir.

3.2. Veri Toplama Araçları

Araştırmanın veri toplama araçları olarak Demografik Bilgi Formu, Pekiştireç Duyarlılık Ölçeği (PDÖ) (Balaban ve Bilge, 2021), Coolidge Eksen II Envanteri Plus Türkçe Kısa Formu (CATI+TR-KF) (Bilge, 2018), Barratt Dürtüsellik Ölçeği (Güleç ve ark., 2008), Haz Erteleme Ölçeği (HEÖ) (Çelikkaleli ve Özsoy, 2022), NimStim Yüz İfadeleri Seti (NimStim Face Stimulus Set) (Tottenham ve ark., 2009) ve NimStim Yüz İfadeleri Setinin Yer Aldığı Bilgisayar Destekli Uygulama Programı kullanılmıştır. Veri toplama araçlarının yer aldığı ölçeklerden oluşan test bataryasının doldurulması yaklaşık 30 dakika sürmektedir.

3.2.1. Demografik Bilgi Formu

Araştırmada katılımcıların profilini oluşturmak amacıyla hazırlanan demografik bilgi formu aracılığıyla cinsiyet, yaş, medeni durum, eğitim durumu, ekonomik durum, psikolojik veya psikiyatrik yardım alıp almama ve ilaç kullanma gibi özellikler hakkında bilgi edinilmiştir. Bilgi alınacak özellikler belirlenirken çalışmanın değişkenleri arasındaki ilişkilerde etkili olabilecek faktörlerin tespit edilmesi amaçlanmıştır.

3.2.2. Pekiştireç Duyarlılık Ölçeği (PDÖ)

Smederevac ve arkadaşları'nın (2014) revize ettiği PDT'ye göre geliştirilen PDÖ'nün Türkçe güvenirlik ve geçerlik çalışmasını Balaban ve Bilge (2021) gerçekleştirmiştir. Ölçek toplam 27 maddeden oluşmaktadır ve katılımcıların yanıtları 4'lü Likert tipinde derecelenmektedir üzerinden puanlanmaktadır (1=Hiç katılmıyorum; 2=Biraz katılmıyorum; 3=Biraz katılıyorum; 4=Tamamen katılıyorum). Ölçeğin Türkçe adaptasyon çalışmasında yer alan Cronbach Alfa değerleri DİS alt ölçeği için 0.81, DAS alt ölçeği için 0.71, Dövüş alt ölçeği için 0.78, Kaçma alt ölçeği için 0.83, Don alt ölçeği için 0.82 olarak bulunmuştur. Yakınsak geçerlik analizinde ise PDÖ'nün alt ölçekleri ile Eysenck Kişilik Envanteri, STAI-II Kaygı Envanteri ve DİS/DAS ölçeği arasında 0.22 ile 0.65 aralığında değişkenlik gösteren korelasyonlar olduğu görülmüştür.

3.2.3. Coolidge Eksen II Envanteri Plus Türkçe Kısa Formu (CATI+TR-KF)

İlk olarak Coolidge (2006) tarafından geliştirilen bir öz-bildirim ölçeği olan Coolidge Eksen İki Envanteri Plus'ın Türkçe güvenirlik ve geçerlik çalışmaları, Bilge (2014) tarafından gerçekleştirilmiştir. Uyarlama çalışmaları yapıldıktan sonra ölçeğin kısa formu geliştirilmiştir (Bilge, 2018). Ölçek toplamda 78 maddeden oluşmaktadır ve DSM-5'te bulunan 10 adet kişilik bozukluklarını değerlendiren alt boyutları bulunmaktadır. Ölçek maddelerine verilen yanıtlar 1 (Kesinlikle yanlış), 2 (Yanlışa yakın), 3 (Doğruya yakın) ve 4 (Kesinlikle doğru) şeklinde 4'lü Likert dereceleri üzerinden değerlendirilmektedir. Alınan puanın yüksekliği kişilik bozukluğu düzeyinin arttığına işaret etmektedir. Kişilik bozukluğu alt ölçeklerinden elde edilen Cronbach alfa değerleri 0.66-0.77 arasındadır ve 4 haftalık arayla yapılan test-tekrar test güvenirliği uygulamasındaki korelasyon katsayılarının ise 0.77-0.89 arasında

olduğu görülmüştür. Ölçeğin ayırt edici geçerliliğinin ve güvenirliğinin anlamlı derecede yüksek olduğu bulunmuştur (Bilge, 2014).

3.2.4. Barratt Dürtüsellik Ölçeği (BDÖ)

İlk olarak Patton, Stanford ve Barratt (1995) tarafından dürtüselliği ölçmek amacıyla geliştirilen Barratt Dürtüsellik Ölçeği'nin Türkçe uyarlama çalışmaları, Güleç ve arkadaşları (2008) tarafından gerçekleştirilmiştir. Ölçek toplam 30 maddeden ve üç alt boyuttan oluşmaktadır: Plan yapmama, dikkat dürtüselliği ve motor dürtüsellik. Ölçek maddelerine verilen yanıtlar 1 (Nadiren/Hiçbir zaman), 2 (Bazen), 3 (Sıklıkla) ve 4 (Her zaman) şeklinde 4'lü Likert dereceleri üzerinden değerlendirilmektedir. Puanın yükselmesi dürtüsellik düzeyindeki artışı ifade etmektedir. Ölçeğin Cronbach alfa değerleri öğrencilerde 0.78, hastalarda 0.81 olarak bulunurken; test-tekrar test güvenirliği sonuçları öğrencilerde 0.83 olarak bulunmuştur.

3.2.5. Haz Erteleme Ölçeği (HEÖ)

Hoerger ve arkadaşları (2011) tarafından bireylerin haz erteleme becerisini değerlendirmek amacıyla geliştirilen ölçeğin Türkçe güvenirlik ve geçerlik çalışmaları Çelikkaleli ve Özsoy (2022) tarafından yapılmıştır. Ölçek toplamda 21 maddeden oluşmaktadır ve 5 alt boyutu bulunmaktadır. Bunlar sosyal, yemek, başarı, fiziksel ve maddi hazdır. Ölçek maddelerine verilen yanıtlar 1 (Kesinlikle uygun değil), 2 (Nadiren uygun), 3 (Bazen uygun), 4 (Çoğu zaman uygun) ve 5 (Tamamen uygun) olmak üzere 5'li Likert derecelendirme üzerinden puanlanmaktadır. Ölçekten alınan toplam puanın artması kişinin haz erteleme becerisinin arttığını göstermektedir. Ölçeğin güvenirlik çalışması sonuçlarına göre Cronbach alfa değeri 0.78 olarak bulunurken; envanterin tamamı için test-tekrar test katsayısı 0.84 olarak bulunmuştur.

3.2.6. NimStim Yüz İfadeleri Seti (NimStim Face Stimulus Set)

NimStim yüz ifadeleri seti, Tottenham ve arkadaşları (2009) tarafından geliştirilen bir yüz ifadeleri setidir. Bu set, toplumdaki her bireyin tanıyabileceği evrensel yüz ifadelerini içermektedir. Sette 43 bireye ait olan toplam 672 yüz ifadesi bulunmaktadır. Bu yüz ifadeleri 8 duyguyu yansıtmaktadır: Mutlu, üzgün, kızgın, korkmuş, şaşırmış, tiksinmiş, tarafsız ve sakin. Yüz ifadeleri setinin yüksek oranda doğruluğa ve kappa puanı geçerliliğine sahip olduğu gösterilmiştir (Tottenham ve ark., 2009).

Yapılan bu çalışmada 160 adet nötr, 160 adet mutlu ve üzgün yüz ifadeleri olmak üzere toplam 320 yüz ifadesinin görseli kullanılmıştır. Seçilen görseller, araştırmacı

tarafından Python kullanılarak geliştirilen NimStim Yüz İfadeleri Setinin yer aldığı bilgisayar destekli uygulama programı aracılığıyla katılımcılara sunulmuştur. Bu uygulama üzerinden, bireylerin yüz ifadelerine bağlı olarak yapmaları beklenen tuşlamalar kaydedilerek, doğru ve yanlış tuşlamalara göre dürtüsel eylem düzeyleri değerlendirilmiştir.

3.3. İşlem

Öncelikle verilerin toplanması amacıyla araştırmacı tarafından ölçüm araçlarının yer aldığı bir test bataryası hazırlanmıştır. Buna göre ilk aşamada katılımcılara bilgilendirilmiş onam formu verilerek çalışmaya gönüllü katılmayı kabul edenler araştırmaya dahil edilmiştir. Ardından ölçeklerin yer aldığı bölüme geçilerek katılımcılardan Demografik Bilgi Formu, Pekiştireç Duyarlılık Ölçeği (PDÖ) (Balaban ve Bilge, 2021), Coolidge Eksen II Envanteri Plus Türkçe Kısa Formu (CATI+TR-KF) (Bilge, 2018), Barratt Dürtüsellik Ölçeği (Güleç ve ark., 2008) ve Haz Erteleme Ölçeği (HEÖ) (Çelikkaleli ve Özsoy, 2022) maddelerini doldurmaları istenmiştir. Ardından çalışmanın deneysel aşamasına geçilerek, araştırmacı tarafından hazırlanan NimStim Yüz İfadeleri Setinin yer aldığı bilgisayar destekli uygulama programı üzerinden Yap/Yapma deneyi verileri toplanmıştır. Uygulama programında yer alan NimStim Yüz İfadeleri Setinin (NimStim Face Stimulus Set) (Tottenham ve ark., 2009) araştırmada kullanılması için mail yoluyla araştırmacılarla iletişime geçilerek gerekli izinler alınmıştır (Şekil 3.1). Deneysel tasarımın hazırlık aşamasında kullanılan veri toplama aracının seçimi, görsel sayısı ve görselin ekranda kalma süresi gibi kriterlerin belirlenme sürecinde Casey ve arkadaşlarının (2011) çalışmasından yararlanılmıştır.

Şekil 3.1: NimStim Yüz İfadeleri Seti örnek görsel

Kaynak: Tottenham ve ark., 2009.

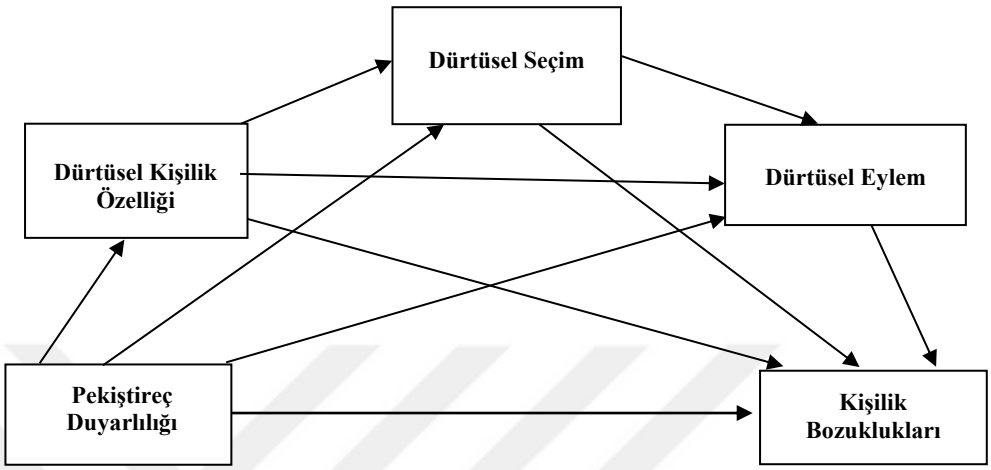
Dürtüsel eylemin ölçülmesi amacıyla kullanılan yap/yapma deneyi (Logan, Schachar ve Tannock, 1997; MacKillop ve ark., 2016), katılımcılara iki versiyon olarak sunulmuştur. Birinci versiyonda sadece nötr yüz ifadelerinin kullanıldığı kadın ve erkek uyaranlara yer verilmiştir. Uygulamaya başlamadan önce rastgele bir cinsiyet hedef uyaran olarak belirlenmiştir. Katılımcılardan hedef cinsiyeti gördüklerinde tuşa basmaları istenirken hedef olmayan (diğer) cinsiyeti gördüklerinde tuşa basmamaları istenmiştir. Her uygulamanın başlangıcında, hangi uyaran kategorisinin hedef olarak seçildiği ve tuşa basma davranışını gerektirdiği ekranda belirtilmiştir. Katılımcılardan mümkün olduğunca hızlı ve doğru bir şekilde yanıt vermeleri istenmiştir. Uygulama esnasında her bir yüz ifadesi rastgele sırayla 0,5 saniye boyunca ekranda kalmış ve her bir uyaran arasında 1 saniye boşluk bırakılmıştır. Her uygulamada toplam 160 adet yüz ifadesi kullanılmıştır (120 hedef/ 40 hedef olmayan). Deneyin faktöriyel tasarımı 2 (yanıt türü: bas, basma) x 2 (uyaran türü: kadın, erkek) şeklindedir. Uygulama esnasında tuşlama sayısı ve tepki süreleri kaydedilmiştir. Katılımcıların hatalı tuşlama sayısı ve tepki sürelerine bakılarak dürtüsel eylem düzeyleri değerlendirilmiştir. Deneyin ikinci versiyonunda birincisinden farklı olarak mutlu (pozitif uyaran) ve üzgün (negatif uyaran) yüz ifadeleri uyaran olarak kullanılmıştır. Her uygulamada toplam 160 adet yüz ifadesi kullanılmıştır (120 hedef/ 40 hedef olmayan). Deneyin faktöriyel tasarımı 2 (yanıt türü: bas, basma) x 2 (uyaran türü: mutlu, üzgün) şeklindedir ve her iki yüz ifadesinin de hedef olduğu uygulamalar yapılmıştır.

Verilerin toplanma süreci İZÜ Psikoloji Araştırma ve Uygulama Laboratuvarında gerçekleştirilmiştir ve dikkat dağıtıcı etkenlerden izole edilmiş bir odada bilgisayar üzerinden uygulama gerçekleştirilmiştir. Elde edilen veriler Sosyal Bilimler için İstatistik Paket Programı (Statistical Package for the Social Sciences; SPSS) 25.0 sürümü kullanılarak analiz edilmiştir.

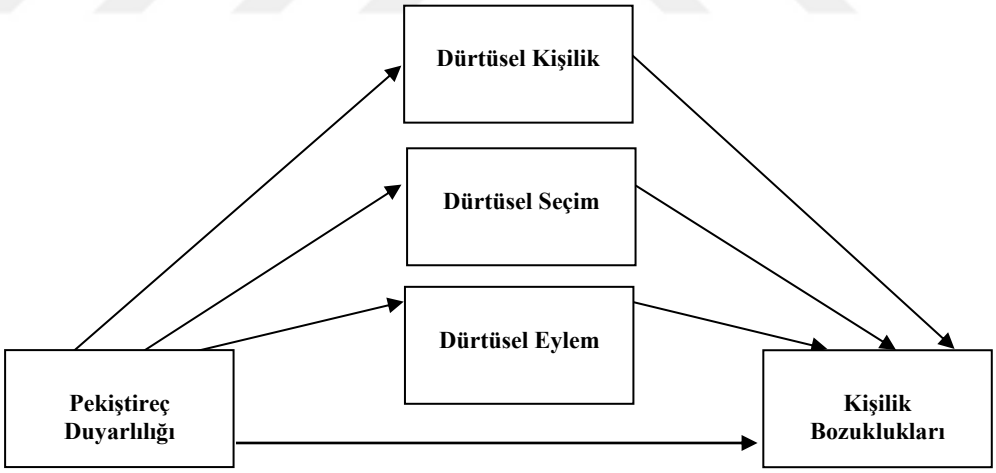
3.4. Verilerin Analizi

Öncelikle veriler betimsel olarak analiz edilerek örnekleme dair frekans, ortalama, standart sapma gibi değerleri bulunmuştur. Ardından ölçeklerin güvenirlik analizleri yapılmış ve verilerin normal dağılıp dağılmadığının belirlenmesi amacıyla çarpıklık (skewness) ve basıklık (kurtosis) değerleri hesaplanmıştır. Sonrasında çalışmada yer alan sürekli değişkenler arasındaki korelasyonlar için Pearson Momentler Çarpımı Korelasyon Katsayısı yöntemi, gruplar arası karşılaştırmalar için ise bağımsız örneklemler t-testi kullanılmıştır. Pekiştireç duyarlılık sistemleri ile kişilik

bozuklukları türleri arasındaki ilişkide, dürtüsel kişilik, dürtüsel seçim (haz ertelememe) ve dürtüsel eylem değişkenlerinin aracılık etkilerinin olup olmadığının belirlenmesi amacıyla keşifsel analizler yapılarak PROCESS Macro V.3.4 (Hayes, 2018) programında yer alan model 6 ve model 4 kullanılmıştır (Şekil 3.2 ve Şekil 3.3).

Şekil 3.2: Model 6'ya göre oluşturulan çalışma modeli

Şekil 3.3: Model 4'e göre oluşturulan çalışma modeli

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

BULGULAR

Bu bölümde, tez çalışması sonucunda elde edilen verilerin analiz sonuçlarına yer verilmiştir. Öncelikle betimsel bulgulara yer verilerek araştırmanın örneklem grubuna ilişkin demografik analizler, ardından çalışmanın hipotezlerine yönelik bulgular sunulmuştur.

4.1. Betimsel Bulgular

4.1.1. Örneklem Grubunun Demografik Özellikleri

Araştırmanın örneklemi, üniversitenin farklı bölümlerinde okuyan ve çalışmaya katılmayı gönüllü olarak kabul eden 18-33 yaş aralığındaki öğrencilerden oluşmaktadır. Araştırmaya 190 kadın (%82.6) ve 40 erkek (%17.4) olmak üzere toplamda 230 kişi katılmıştır. Katılımcıların yaşları 18 ile 33 (*Ort.*=21.10, *Ss.*=2.99) arasında değişmektedir. Medeni durumları ise 222 kişi bekar (%96.5) ve 8 kişi (%3.5) evli şeklindedir. Eğitim durumlarına bakıldığında 13 kişi (%5.7) lise ve 217 kişi (%94.3) üniversite ve üstü eğitim düzeyindedir. Katılımcıların 6'sı (%2.6) düşük, 198'i (%86.) orta ve 26'sı (%11.3) yüksek ekonomik duruma sahiptir. Katılımcılardan psikolojik/psikiyatrik yardım alanların sayısı 27 (%11.7) iken psikolojik/psikiyatrik yardım almayanların sayısı ise 203'tür (%88.3). Katılımcıların hiçbiri psikiyatrik ilaç kullanmamaktadır. Araştırmanın örneklem grubuna ait demografik özellikler Tablo 4.1'de verilmiştir.

Tablo 4.1: Örneklem Grubunun Demografik Özellikleri

Cinsiyet	**N**	**%**
Kadın	190	82.6
Erkek	40	17.4
Yaş Aralığı		
Ergen (18-25)	207	90.0
Genç Yetişkin (25-40)	23	10.0
Eğitim		
Lise	13	5.7
Üniversite ve üstü	217	94.3
Medeni Durum		
Bekar	222	96.5
Evli	8	3.5
Ekonomik durum		
Düşük	6	2.6
Orta	198	86.1
Yüksek	26	11.3
Şu anda psikolojik veya psikiyatrik yardım alıyor mu?		
Evet	27	11.7
Hayır	203	88.3
Şu anda psikiyatrik ilaç kullanıyor mu?		
Evet	0	0
Hayır	230	100

4.1.2. Alt Ölçeklerin Araştırmadaki Güvenirlik Katsayıları, Ortalamaları, Standart Sapmaları ve Normallik Katsayıları

Çalışmada kullanılan Barratt Dürtüsellik Ölçeği (BDÖ), Haz Erteleme Ölçeği (HEÖ), Pekiştireç Duyarlılık Ölçeği (PDÖ) ve Coolidge Eksen II Envanteri Plus Türkçe Kısa Formu (CATI+TR-KF) alt ölçeklerinin güvenirliğinin tespit edilmesi amacıyla iç tutarlılık Cronbach Alfa katsayıları hesaplanmıştır. Yapılan analiz sonucuna göre, BDÖ alt ölçeklerinin Cronbach Alfa değerleri .78 (Planlama Dürtüselliği), .60 (Motor Dürtüsellik) ve .61 (Dikkat Dürtüselliği) olarak bulunmuştur. Haz Erteleme Ölçeğinin toplam puan Cronbach Alfa değeri ise .86 düzeyindedir. PDÖ alt ölçeklerinin Cronbach Alfa değerleri .82 (DİS), .61 (DAS), .61 (Dövüş), .62 (Kaç) ve .75 (Don) olarak bulunmuştur. Son olarak CATI+TR-KF alt ölçeklerinin Cronbach Alfa değerleri ise .75 (Paranoid KB), .72 (Şizotipal KB), .60 (Şizoid KB), .70 (Antisosyal KB), .74 (Borderline KB), .65 (Histriyonik KB), .66 (Narsisistik KB), .69 (OKKB),

.75 (Çekingen KB) ve .76 (Bağımlı KB) olarak bulunmuştur. Güvenirlik analizi sonuçları Tablo 4.2'de gösterilmiştir.

Ayrıca Barratt Dürtüsellik Ölçeği (BDÖ), Haz Erteleme Ölçeği (HEÖ), Pekiştireç Duyarlılık Ölçeği (PDÖ) ve Coolidge Eksen II Envanteri Plus Türkçe Kısa Formu (CATI+TR-KF) alt ölçek puanlarının normal dağılıma sahip olup olmadığını anlamak için çarpıklık (skewness) ve basıklık (kurtosis) değerleri hesaplanmıştır. Çarpıklık ve basıklık değerlerinin -3,00 ve +3,00 arasında olması, verilerin normal olarak dağıldığını göstermektedir (Jondeau ve Rockinger, 2003). Tablo 4.2'de gösterilen çarpıklık ve basıklık değerlerine bakıldığında tüm verilerin normal dağılıma sahip olduğu görülmektedir.

Tablo 4.2: Alt Ölçeklerin Araştırmadaki Güvenirlik Katsayıları, Ortalamaları, Standart Sapmaları ve Normallik Katsayıları

Ölçek	Değişkenler	α	Ort.	Ss.	Skewness	Kurtosis
BDÖ[1]	Planlama Dürtüselliği	.78	27.74	5.9	.37	.16
	Motor Dürtüsellik	.60	13.24	2.7	.47	.33
	Dikkat Dürtüselliği	.61	21.92	3.2	.04	.04
HEÖ[2]	Haz Erteleme (Toplam)	.86	73.56	11.83	-.37	.61
PDÖ[3]	DİS	.82	17.96	4.82	-.09	-.73
	DAS	.61	14.01	2.88	-.02	-.49
	Dövüş	.61	13.31	2.90	.36	-.42
	Kaç	.62	14.96	2.70	-.24	-.31
	Don	.75	11.29	3.57	-.01	-.68
CATI+TR-KF[4]	Paranoid KB.	.75	18.06	4.78	.25	-.52
	Şizotipal KB.	.72	15.04	4.47	.39	-.38
	Şizoid KB.	.60	16.51	3.88	.19	-.52
	Antisosyal KB.	.70	14.15	4.22	.64	-.08
	Borderline KB.	.74	19.89	5.26	.11	-.11
	Histriyonik KB.	.65	17.12	3.83	.11	-.73
	Narsisistik KB.	.66	20.82	4.22	-.03	-.15
	OKKB	.69	21.53	4.75	-.03	-.36
	Çekingen KB.	.75	18.32	4.69	.19	-.46
	Bağımlı KB.	.76	13.94	4.07	.31	-.47

BDÖ: Barratt Dürtüsellik Ölçeği; **HEÖ:** Haz Erteleme Ölçeği; **PDÖ:** Pekiştireç Duyarlılık Ölçeği; **CATI+TR-KF:** Coolidge Eksen II Envanteri + Türkçe Kısa Formu

4.2. Korelasyon Analizine Yönelik Bulgular

4.2.1. Barratt Dürtüsellik Ölçeği, Haz Erteleme Ölçeği, Dürtüsel Eylem, Pekiştireç Duyarlılık Ölçeği ve CATI+TR-KF Alt Ölçek Puanlarının Korelasyon Analizine Yönelik Bulgular

Çalışma değişkenlerinden BDÖ dürtüsel kişiliğin, HEÖ dürtüsel seçimin ve yap/yapma (Go/NoGo) uygulaması ise dürtüsel eylemin değerlendirilmesinde kullanılmıştır. Veri setinin normal dağılım göstermesi nedeniyle PDÖ, HEÖ, yap/yapma testi, PDÖ ve kişilik bozuklukları değişkenleri arasındaki ilişkileri incelemek amacıyla Pearson Momentler Çarpımı Korelasyon analizi yapılmıştır ve sonuçları Tablo 4.3'te verilmiştir. Analiz sonuçlarına göre, tüm kişilik bozuklukları ile diğer değişkenler arasında anlamlı düzeyde korelasyonların olduğu görülmüştür.

BDÖ alt ölçekleri olan planlama dürtüselliği, dikkat dürtüselliği ve motor dürtüsellik değişkenleri ile tüm kişilik bozukları alt türleri arasında anlamlı düzeyde ilişkiler bulunmuştur. Planlama dürtüselliği ve motor dürtüsellik alt boyutları ile en yüksek ilişki gösteren kişilik bozukluğu Antisosyal KB ($r=.42$, $p<.01$; $r=44$, $p<.01$) iken dikkat dürtüselliği alt boyutu ile en yüksek ilişki gösteren kişilik bozukluğu Borderline KB olarak bulunmuştur ($r=.43$, $p<.01$). BDÖ toplam puanı ile en yüksek korelasyon gösteren kişilik bozuklukları Antisosyal KB ($r=.50$, $p<.01$) ve Borderline KB ($r=.47$, $p<.01$) olmuştur.

Dürtüsel seçim (HEÖ) ile tüm kişilik bozuklukları türleri arasında anlamlı düzeyde negatif yönlü ilişkiler olduğu görülmüştür. HEÖ toplam puanı ile en yüksek negatif ilişki gösteren kişilik bozukluğu Bağımlı KB ($r=-.42$, $p<.01$) olarak bulunmuştur.

Dürtüsel eylem sonuçlarına bakıldığında ise, en yüksek ilişkinin erkek deney grubu ile Şizoid KB arasında olduğu görülmüştür ($r=.17$, $p<.01$).

Pekiştireç duyarlılığı ile kişilik bozuklukları türleri arasındaki ilişkiye bakıldığında, DİS alt ölçeği ile en yüksek pozitif ilişki gösteren kişilik bozukluğu Çekingen KB ($r=.71$, $p<.01$), DAS alt ölçeği ile en yüksek pozitif ilişki gösteren kişilik bozukluğu Narsisistik KB ($r=.19$, $p<.01$), dövüş alt ölçeği ile en yüksek pozitif ilişki gösteren kişilik bozukluğu Paranoid KB ve Antisosyal KB ($r=.45$, $p<.01$), kaç alt ölçeği ile en yüksek pozitif ilişki gösteren kişilik bozukluğu Çekingen KB ($r=.19$, $p<.01$) ve son olarak don alt ölçeği ile en yüksek pozitif ilişki gösteren kişilik bozukluğu Çekingen ve Bağımlı KB ($r=.53$, $p<.01$) olarak bulunmuştur (Tablo 4.3).

Tablo 4.3: Barratt Dürtüsellik Ölçeği, Haz Erteleme Ölçeği, Dürtüsel Eylem, Pekiştireç Duyarlılık Ölçeği ve CATI+TR-KF Alt Ölçek Puanlarının Korelasyon Analizine Yönelik Bulgular

	Değişkenler	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24
Dürtüsel Kişilik (BDÖ[1])	1. Planlama Dürtüselliği	1.00																							
	2. Motor Dürtüsellik	.54**	1.00																						
	3. Dikkat Dürtüselliği	.58**	.56**	1.00																					
	4. BDÖ (Toplam)	.91**	.76**	.81**	1.00																				
Dürtüsel Seçim (HEÖ[2])	5. Haz Erteleme (Toplam)	-.63**	-.47**	-47**	-.65**	1.00																			
Dürtüsel Eylem (Deney)	6. Erkek	.07	.08	.11	.10	-.04	1.00																		
	7. Kadın	.05	-.01	.01	.03	-.06	.48**	1.00																	
	8. Mutlu	.09	.02	.11	.09	-.09	.57**	.60**	1.00																
	9. Üzgün	.11	-.01	.06	.08	-.00	.40**	.34**	.60**	1.00															
Pekiştireç Duyarlılığı (PDÖ[3])	10. DİS	.14*	.19**	.23**	.21**	-.24**	.01	-.06	-.00	.03	1.00														
	11. DAS	-.05	.04	.01	-.01	.21**	-.03	-.05	-.10	-.01	-.01**	1.00													
	12. Dövüş	.16*	.16*	.12	.18*	-.05	-.06	-.05	-.08	-.06	.01	.40**	1.00												
	13. Kaç	-.31**	-.15*	-.17**	-.28**	.26**	-.15*	-.19**	-.11	-.05	.33**	-.02	-.19**	1.00											
	14 Don	.12	.20**	.15*	.17**	-.13*	.04	.02	.11	.05	.57**	-.22**	-.18**	.31**	1.00										
Kişilik Bozuklukları (CATI+TR-KF[4])	15. Paranoid KB	.25**	.31**	.26**	.31**	-.17**	.09	.02	.08	.07	.38**	.12	.45**	-.09	.13*	1.00									
	16. Şizotipal KB	.31**	.34**	.27**	.36**	-.18**	.15*	.13*	.11	.06	.28**	.17**	.32**	-16.*	.17**	.62**	1.00								
	17. Şizoid KB	.25**	.27**	.27**	.30**	-.25**	.17**	.15*	.11	.00	.21**	-.11	.23**	-.13*	.11	.41**	.58**	1.00							
	18. Antisosyal KB	.42**	.44**	.42**	.50**	-.34**	.06	.06	.03	-.00	.10	.16*	.45**	-.44**	.03	.57**	.63**	.46*	1.00						
	19. Borderline KB	.41**	.37**	.43**	.47**	-.39**	.08	.04	.01	.02	.46**	.08	.35**	-.15*	.28**	.66**	.63**	.42*	.57**	1.00					
	20. Histriyonik KB	.29**	.28**	.31**	.34**	-.30**	.06	-.02	-.03	-.01	.42**	.13*	.23**	.02	.20**	.56**	.44**	.15*	.30**	.63**	1.00				
	21. Narsisitik KB	.15*	.17**	.33**	.24**	-.16*	-.00	-.11	-.07	.00	.46**	.19**	.26**	.15*	.17**	.57**	.43**	.20*	.25**	.58**	.64**	1.00			
	22. OKKB	.25**	.28**	.32**	.32**	-.28**	.09	-.01	-.00	.00	.54**	.06	.33**	.03	.36**	.59**	.48**	.46*	.41**	.64**	.50**	.60**	1.00		
	23. Çekingen KB	.15*	.19**	.21**	.21**	-.31**	.05	-.02	.04	.10	.71**	-.26**	.00	.19**	.53**	.42**	.38**	.35*	.18**	.55**	.40**	.46**	.54**	1.00	
	24. Bağımlı KB	.38**	.30**	.35**	.41**	-.42**	.06	.03	.08	.03	.68**	-.15*	.00	.07	.53**	.43**	.48**	.29*	.38**	.67**	.47**	.44**	.55**	.70**	1.00

[1]Barratt Dürtüsellik Ölçeği; [2]Haz Erteleme Ölçeği, [3]Pekiştireç Duyarlılık Ölçeği; [4]Coolidge Eksen II Envanteri + Türkçe Kısa Formu; *p<.05; **p<.01

4.3. Karşılaştırma Analizine Yönelik Bulgular

4.3.1. Alt Ölçeklere Göre Dürtüsel Kişilik Grubunda Olan ve Olmayanların Kişilik Bozuklukları Puanlarının Karşılaştırılması

Kişilik bozuklukları ortalama puanları ile dürtüsel kişilik grubunda olan ve olmayan kişilerin puanları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farkın olup olmadığını anlamak amacıyla Bağımsız Gruplar t-Testi analizi yapılmıştır ve sonuçlar Tablo 4.4'te verilmiştir. Dürtüsel kişilik grupları oluşturulurken BDÖ ortalama puanı kesme noktası olarak alınmıştır. Tüm kişilik bozukluğu türleri ortalama puanlarının dürtüsel kişilik grubunda olup olmamaya göre anlamlı derecede farklılaştığı görülmektedir.

Dürtüsel kişilik grubunda olanların A kümesi kişilik bozukluklarından Paraniod KB (t=-4.02, p<.001), Şizotipal KB (t=-4.76, p<.001) ve Şizoid KB (t=-4.83, p<.001) ortalama puanları, dürtüsel kişilik grubunda olmayanların puanlarına göre anlamlı derecede yüksek olarak bulunmuştur. B kümesi kişilik bozukluklarından Antisosyal KB (t=-8.13, p<.001), Borderline KB (t=-6.05, p<.001), Histriyonik KB (t=-3.32, p<.01) ve Narsisistik KB (t=-2.69, p<.01) ortalama puanları ve C kümesi kişilik bozukluklarından OKKB (t=-4.69, p<.001), Çekingen KB (t=-2.87, p<.01) ve Bağımlı KB (t=-5.12, p<.001) ortalama puanları, dürtüsel kişilik grubunda olmayanların puanlarına göre anlamlı derecede yüksek olarak bulunmuştur (Tablo 4.4).

Tablo 4.4: Alt Ölçeklere Göre Dürtüsel Kişilik Grubunda Olan ve Olmayanların Kişilik Bozuklukları Puanlarının Karşılaştırılması

DEĞİŞKENLER	Düşük (0) N=36		Yüksek (1) N=40		
	Ort.	ss	Ort.	ss	t
Paranoid KB	15.44	4.88	19.72	4.37	-4.02***
Şizotipal KB	12.30	4.43	16.85	3.88	-4.76***
Şizoid KB	14.27	3.82	18.42	3.64	-4.83***
A KÜMESİ	42.02	11.06	55.00	9.39	-5.25***
Antisosyal KB	10.22	2.35	16.75	4.26	-8.13***
Borderline KB	15.83	5.29	23.00	5.02	-6.05***
Histriyonik KB	15.25	3.83	18.12	3.69	-3.32**
Narsisistik KB	19.00	3.98	21.55	4.24	-2.69**
B KÜMESİ	60.30	13.11	79.42	13.85	-6.16***
OKKB	18.52	4.77	23.62	4.68	-4.69***
Çekingen KB	16.27	4.63	19.40	4.81	-2.87**
Bağımlı KB	11.27	4.01	15.92	3.87	-5.12***
C KÜMESİ	46.08	11.88	58.95	11.12	-4.87***

*p<.05; **p<.01; ***p<.001

4.3.2. Alt Ölçeklere Göre Dürtüsel Seçim Grubunda Olan ve Olmayanların Kişilik Bozuklukları Puanlarının Karşılaştırılması

Kişilik bozuklukları ortalama puanları ile dürtüsel seçim grubunda olan ve olmayan kişilerin puanları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farkın olup olmadığının tespiti Bağımsız Gruplar t-Testi analizi yapılmıştır (Tablo 4.4). Dürtüsel seçim (haz erteleme) grupları HEÖ ortalama puanı kesme noktası alınarak oluşturulmuştur. HEÖ puanının artması haz erteleme becerisinin arttığını, puanın azalması haz erteleyememe yani dürtüsel seçimi göstermektedir. Tüm kişilik bozuklukları ortalama puanları dürtüsel seçim grubunda olup olmamaya göre anlamlı derecede farklılaşmıştır. Dürtüsel seçim grubunda olanların A kümesi Paraniod KB ($t=2.26$, $p<.05$), Şizotipal KB ($t=2.52$, $p<.05$) ve Şizoid KB ($t=3.83$, $p<.001$) ortalama puanları, dürtüsel seçim grubunda olmayanların puanlarına göre anlamlı derecede yüksek olarak bulunmuştur.

Benzer şekilde dürtüsel seçim grubunun B kümesi kişilik bozukluklarından Antisosyal KB ($t=4.91$, $p<.001$), Borderline KB ($t=5.59$, $p<.001$), Histriyonik KB ($t=4.29$, $p<.001$) ve Narsisistik KB ($t=2.65$, $p<.01$) ortalama puanları ve C kümesi kişilik bozukluklarından OKKB ($t=3.19$, $p<.01$), Çekingen KB ($t=4.43$, $p<.001$) ve Bağımlı KB ($t=6.19$, $p<.001$) ortalama puanları, dürtüsel seçim grubunda olmayanların puanlarına göre anlamlı derecede yüksek olarak bulunmuştur (Tablo 4.5).

Tablo 4.5: Alt Ölçeklere Göre Dürtüsel Seçim (Haz Ertelememe) Grubunda Olan ve Olmayanların Kişilik Bozuklukları Puanlarının Karşılaştırılması

DEĞİŞKENLER	Düşük (0) N=32		Yüksek (1) N=40		
	Ort.	ss	Ort.	ss	t
Paranoid KB	17.00	5.58	19.59	4.14	2.26*
Şizotipal KB	13.65	4.88	16.43	4.46	2.52*
Şizoid KB	14.85	3.69	17.90	2.88	3.83***
A KÜMESİ	45.50	12.69	53.93	8.56	3.35**
Antisosyal KB	11.90	3.68	16.62	4.47	4.91***
Borderline KB	16.80	5.23	23.31	4.90	5.39***
Histriyonik KB	14.82	3.65	18.75	4.09	4.29***
Narsisistik KB	19.60	4.10	22.40	4.86	2.65**
B KÜMESİ	63.12	13.70	81.09	13.93	5.48***
OKKB	20.00	4.72	23.43	4.29	3.19**
Çekingen KB	16.35	4.43	20.71	4.55	4.10***
Bağımlı KB	11.47	3.03	16.68	4.09	6.19***
C KÜMESİ	47.82	10.73	60.84	10.05	5.26***

*$p<.05$; **$p<.01$; ***$p<.001$

4.3.3. Deney Sonuçlarına Göre Dürtüsel Eylem Grubunda Olan ve Olmayanların Kişilik Bozukluları Puanlarının Karşılaştırılması

Kişilik bozuklukları ortalama puanları ile dürtüsel eylem grubunda olan ve olmayan kişilerin puanları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farkın olup olmadığını anlamak amacıyla Bağımsız Gruplar t-Testi analizi yapılmıştır ve sonuçlar Tablo 4.5'te verilmiştir. Dürtüsel eylem grupları oluşturulurken Yap/Yapma deneyi sonuçlarındaki toplam yanlış tuşlama sayısının ortalaması alınarak kesme noktası belirlenmiştir. Elde edilen sonuçlara göre, dürtüsel eylem grubunda olup olmamanın sadece A kümesi kişilik bozuklukları üzerinde anlamlı bir farklılaşmaya yol açtığı görülmektedir. Dürtüsel eylem grubunda olanların A kümesi kişilik bozukluklarından Paraniod KB ($t=-2.12$, $p<.05$), Şizotipal KB ($t=-2.33$, $p<.05$) ve Şizoid KB ($t=-2.12$, $p<.05$) ortalama puanları, dürtüsel eylem grubunda olmayanların puanlarına göre anlamlı derecede yüksek olarak bulunmuştur (Tablo 4.6).

Tablo 4.6: Deney Sonuçlarına Göre Dürtüsel Eylem Grubunda Olan ve Olmayanların Kişilik Bozukluları Puanlarının Karşılaştırılması

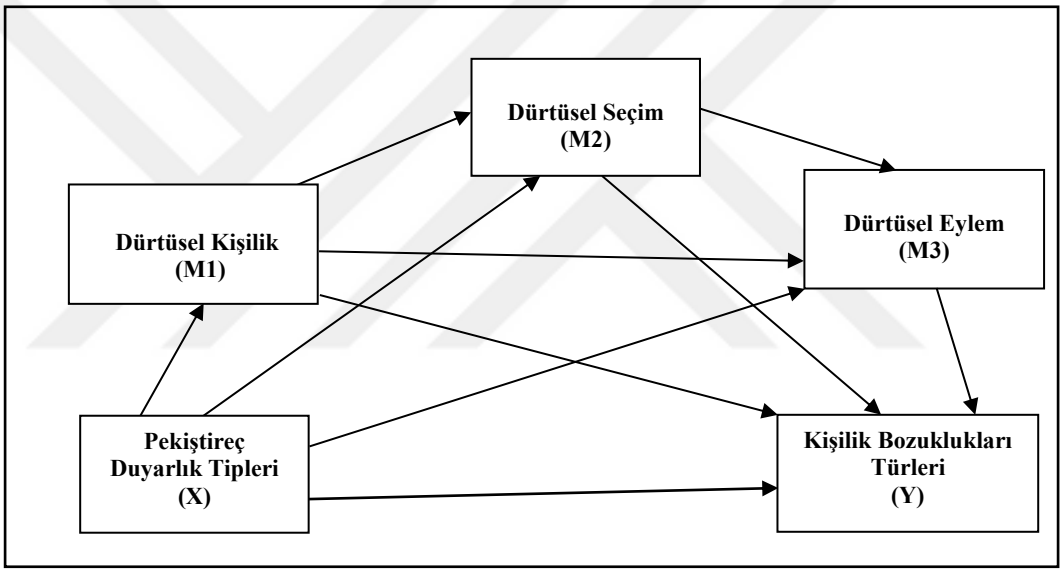
DEĞİŞKENLER	Düşük (0) N=34		Yüksek (1) N=33		
	Ort.	ss	Ort.	ss	t
Paranoid KB	16.47	4.43	18.84	4.73	-2.12*
Şizotipal KB	13.47	3.74	15.84	4.54	-2.33*
Şizoid KB	15.50	3.56	17.42	3.84	-2.12*
A KÜMESİ	45.44	10.08	52.12	11.22	-2.56*
Antisosyal KB	14.41	4.48	15.15	4.75	-.655
Borderline KB	18.85	5.84	20.16	4.82	-.921
Histriyonik KB	16.47	3.65	16.90	3.71	-.487
Narsisistik KB	19.52	4.73	19.93	4.04	-.381
B KÜMESİ	69.26	14.95	72.06	12.58	-.827
OKKB	20.52	5.31	21.60	4.71	-.877
Çekingen KB	16.73	4.85	18.09	4.48	-1.18
Bağımlı KB	12.85	4.06	13.84	3.91	-1.02
C KÜMESİ	50.11	12.27	53.54	11.44	-1.18

*$p<.05$; **$p<.01$; ***$p<.001$

4.4. Aracılık Analizine Yönelik Bulgular

4.4.1. Seri Çoklu Aracılık Etkisi Bulguları (Model 6)

PDÖ alt ölçekleri ile kişilik bozuklukları türleri arasındaki ilişkide dürtüsel kişilik, dürtüsel seçim (haz ertelememe) ve dürtüsel eylem değişkenlerinin aracı rollerinin olup olmadığının değerlendirilmesi amacıyla PROCESS Macro V.3.4. programı kullanılarak keşifsel amaçlı modeller oluşturulmuştur. İlk olarak dürtüsel kişilik, dürtüsel seçim (haz ertelememe) ve dürtüsel eylem değişkenlerinin pekiştireç duyarlılık türleri ve kişilik bozuklukları arasındaki ilişkide birlikte aracılık rollerinin tespit edilmesi amacıyla Hayes'in (2018) model 6'sı ile oluşturulan modeller için analizler yapılmıştır. Bu analizler için oluşturulan model Şekil 4.1'de gösterilmiştir.

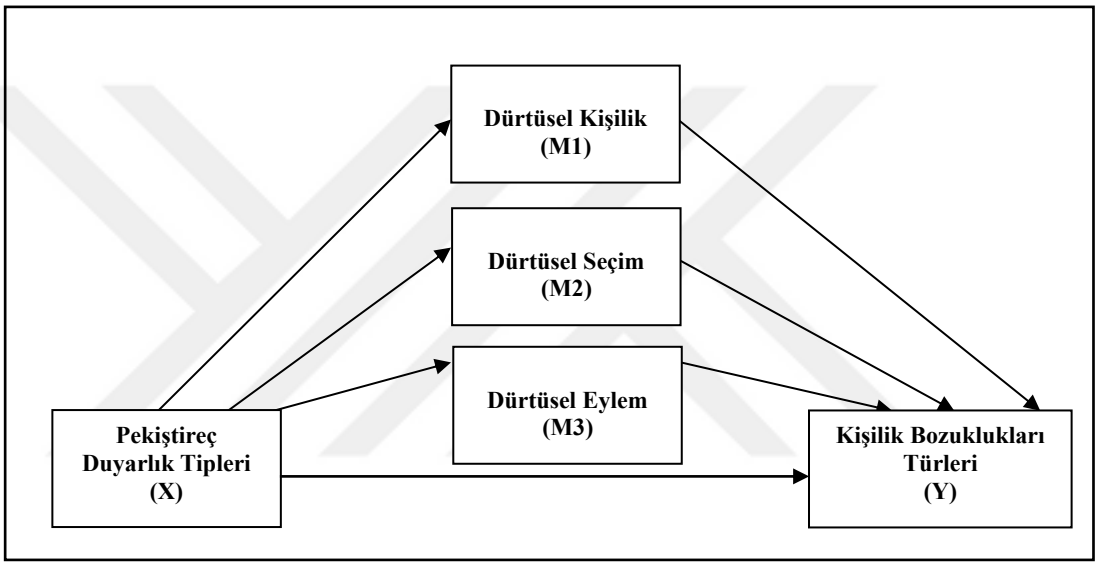

Şekil 4.1: Pekiştireç Duyarlılık Tipleri ve Kişilik Bozuklukları Arasındaki İlişkide Dürtüsel Kişilik, Dürtüsel Seçim ve Dürtüsel Eylemin Seri Aracılık Rolü

Yapılan analiz sonucunda, oluşturulan model çerçevesinde bütün pekiştireç duyarlılık tipleri ve bütün kişilik bozuklukları arasında dürtüsel kişilik, dürtüsel seçim ve dürtüsel eylemin seri çoklu aracılık rolleri incelenmiştir. Ancak herhangi bir pekiştireç duyarlılık tipi ve kişilik bozukluğu arasındaki ilişkide dürtüsel kişilik, dürtüsel seçim ve dürtüsel eylemin birlikte seri çoklu aracılık rolünün olmadığı ve keşifsel amaçlı olarak oluşturulan modelin doğrulanmadığı görülmüştür. Bu sonuç, dürtüsel kişilik, dürtüsel seçim ve dürtüsel eylem değişkenlerinin bir arada pekiştireç duyarlılık tipleri ve kişilik bozuklukları ilişkisinde seri çoklu aracılık rolünün olmadığını ortaya koymuştur.

4.4.2. Paralel Aracılık Analizi Bulguları (Model 4)

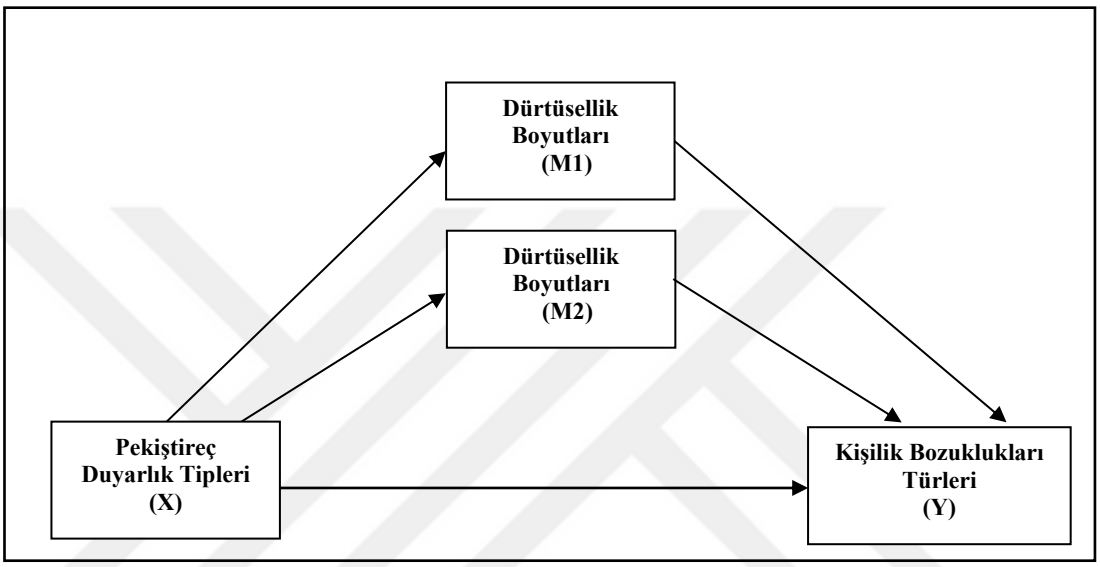
Seri çoklu aracılık modelinin (Model 6) istatistiksel olarak desteklenmemesi üzerine, aracı değişkenlerin etkilerinin bağımsız olarak değerlendirilmesi amacıyla Hayes'in (2018) PROCESS Macro V.3.4 programında bulunan Model 4 kullanılarak bir model oluşturulmuş ve paralel aracılık analizi ile bu model incelenmiştir. Bu kapsamda, pekiştireç duyarlılık tipleri (X) ile kişilik bozukluğu türleri (Y) arasındaki ilişkide, dürtüsel kişilik, dürtüsel seçim ve dürtüsel eylem değişkenlerinin her birinin bağımsız şekilde ve bir arada aracı rolünün olup olmadığı test edilmiştir. Oluşturulan model Şekil 4.2'de gösterilmiştir.

Şekil 4.2: Pekiştireç Duyarlılık Tipleri ve Kişilik Bozuklukları Arasındaki İlişkide Dürtüsel Kişilik, Dürtüsel Seçim ve Dürtüsel Eylemin Paralel Aracılık Rolü

Yapılan analiz sonuçlarına göre, üç aracı değişkenin (dürtüsel kişilik, dürtüsel seçim ve dürtüsel eylem) aynı anda dâhil edildiği paralel aracılık modeli ile istatistiksel açıdan anlamlı sonuçlar elde edilememiştir. Bu model çerçevesinde bütün pekiştireç duyarlılık tipleri ve bütün kişilik bozuklukları arasında dürtüsel kişilik, dürtüsel seçim ve dürtüsel eylemin paralel aracılık rolleri incelenmiştir. Ancak herhangi bir pekiştireç duyarlılık tipi ve kişilik bozukluğu arasındaki ilişkide dürtüsel kişilik, dürtüsel seçim ve dürtüsel eylemin eşzamanlı ancak bağımsız bir şekilde paralel aracılık rolünün olmadığı ve keşifsel amaçlı olarak oluşturulan modelin doğrulanmadığı görülmüştür. Bu bulgu, söz konusu aracı değişkenlerin pekiştireç duyarlılık tiplerinin kişilik bozuklukları ile ilişkisinde eşzamanlı ve bağımsız bir şekilde paralel aracı rol

üstlenmediklerini ortaya koymuştur. Ancak bu analizlerde dürtüsel kişilik ve dürtüsel seçim değişkenlerinin bazı modellerde anlamlı yollara sahip olduğu görülmüştür. Bu nedenle, yalnızca iki aracı değişkenin yer aldığı yeni paralel aracılık modelleri oluşturulmuş ve analizler bu doğrultuda yeniden yapılandırılmıştır. Böylece, her bir pekiştireç duyarlılık tipi ile kişilik bozukluğu türü arasındaki ilişkide, ikili düzeyde aracılık etkilerinin varlığı test edilmiştir (Şekil 4.3).

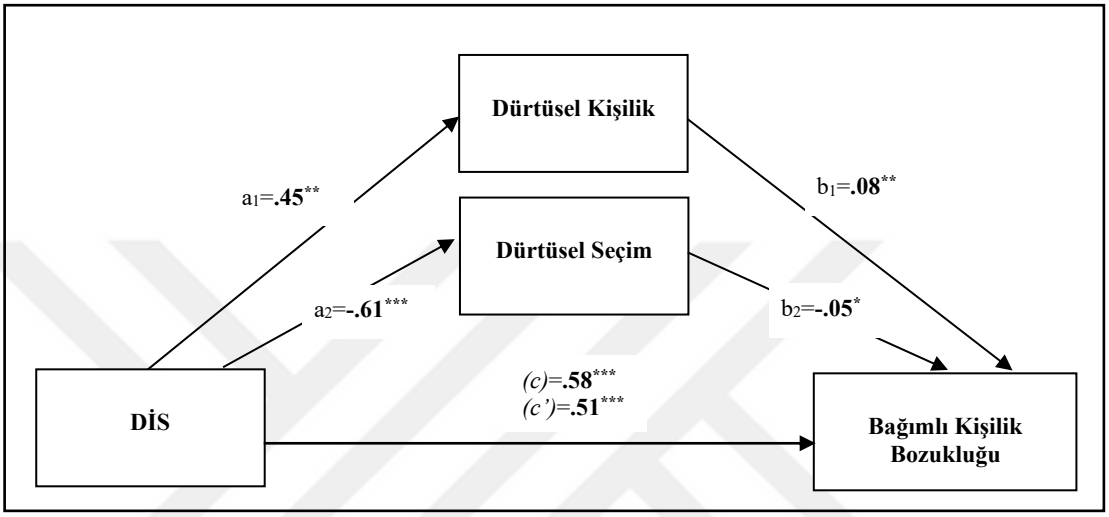

Şekil 4.3: Pekiştireç Duyarlılık Tipleri ve Kişilik Bozuklukları Arasındaki İlişkide Dürtüsel Kişilik ve Dürtüsel Seçimin Paralel Aracılık Rolü

Yapılan analiz sonuçlarına göre, DİS bağımsız değişkeni ile bağımlı kişilik bozukluğu arasındaki ilişkide dürtüsel kişilik ve dürtüsel seçim değişkenlerinin birlikte paralel aracılık etkisinin olduğu; ayrıca don bağımsız değişkeni ile yine bağımlı kişilik bozukluğunun arasındaki ilişkide dürtüsel kişilik ve dürtüsel seçim değişkenlerinin birlikte paralel aracılık etkisinin olduğu modellerin doğrulandığı görülmüştür.

Öncelikle DİS değişkeni ile bağımlı kişilik bozukluğu arasındaki ilişkide, dürtüsel kişilik ve dürtüsel seçim değişkenlerinin aracı rolünü test etmek amacıyla yürütülen paralel aracılık analizine göre modelin anlamlı olduğu belirlenmiştir ($F(3, 226) = 95.74$, $p < .001$) ve model varyansın %56'sını açıklamaktadır. DİS'in bağımlı kişilik bozukluğu üzerindeki toplam etkisi (*c*) (*B* = .58, *SH* = .04, 95% GA [.50, .66]), ve doğrudan etkisi (*c'*) anlamlı bulunmuştur (*B* = .51, *SH* = .04, 95% GA [.44, .59]). Her iki aracı değişkenin paralel aracılık rolünü belirleyen dolaylı etkinin de anlamlı olduğu görülmüştür (*B* = .07, *SH* = .02, 95% GA [.03, .11]). Bu dolaylı yollar incelendiğinde,

hem dürtüsel seçim yolunun (*B* = .03, 95% GA [.01, .06]) hem de dürtüsel kişilik yolunun (*B* = .03, 95% GA [.01, .07]) anlamlı aracılık etkilerinin olduğu tespit edilmiştir. Bu sonuçlar, DİS değişkeninin bağımlı kişilik özelliklerini hem doğrudan hem de dürtüsel kişilik ve dürtüsel seçim değişkenleri aracılığıyla dolaylı olarak etkilediğini göstermiştir. (Şekil 4.4) (Tablo 4.7).

*p<.05; **p<.01; ***p<.001

Şekil 4.4: DİS ve Bağımlı Kişilik Bozukluğu Arasındaki İlişkide Dürtüsel Kişilik ve Dürtüsel Seçim Değişkenlerinin Paralel Aracı Rolü

Tablo 4.7: BKB Paralel Aracılık Analizi Bulguları

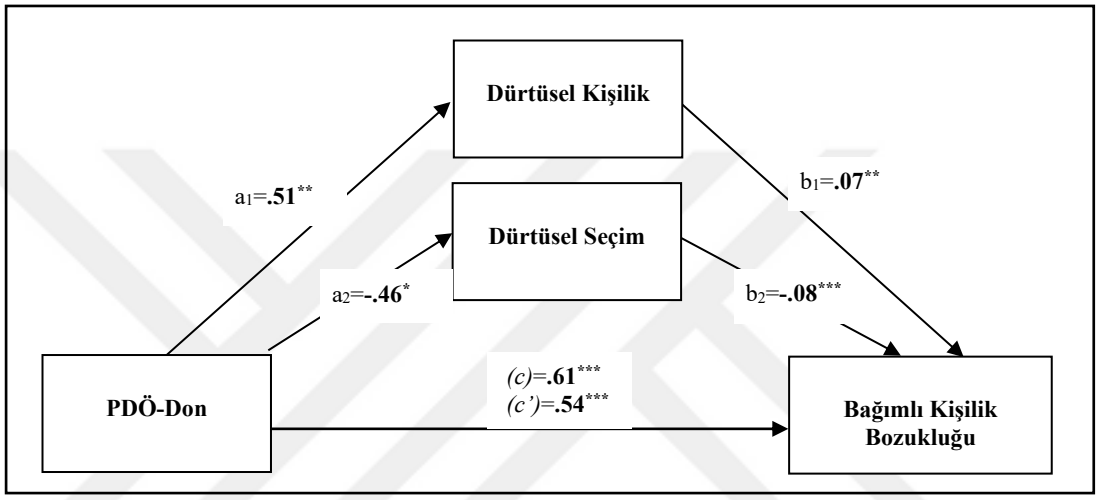
Dolaylı Etki Yolu	*B*	SH	%95 Güven Aralıkları (Düşük ve Yüksek)	
Toplam Dolaylı Etki (*c – c'*)	.07	.02	.03	.11
DİS → DK→ BKB (*a1b1*)	.03	.02	.01	.07
DİS → DS →BKB (*a2b2*)	.03	.01	.01	.06

DK: Dürütsel kişilik; **DS:** Dürtüsel seçim; **BKB:** Bağımlı kişilik bozukluğu

Don değişkeni ile bağımlı kişilik bozukluğu arasındaki ilişkide, dürtüsel kişilik ve dürtüsel seçim değişkenlerinin aracı rolünü test etmek amacıyla Model 4 kullanılarak paralel aracılık analizi gerçekleştirilmiştir. Modelin genel olarak anlamlı olduğu ($F(3, 226) = 56.93$, $p < .001$) ve bağımlı kişilik bozukluğu puanındaki varyansın %43'ünü açıkladığı görülmüştür.

Analiz sonuçlarında toplam etki (*c*) (*B* = .61, *SH* = .06, p < .001, 95% GA [.49, .74]) ve doğrudan etki (*c'*) anlamlı olarak bulunmuştur (*B* = .54, *SH* = .06, p < .001, 95% GA [.42, .65]). Ayrıca aracı değişkenler üzerinden değerlendirilen toplam dolaylı etki

anlamlıdır (*B* = .07, *SH* = .03, 95% GA [.02, .13]). Dolaylı etkiler ayrı ayrı incelendiğinde, hem dürtüsel seçim (*B* = .04, *SH* = .02, 95% GA [.00, .08]) hem de dürtüsel kişilik (*B* = .04, *SH* = .02, 95% GA [.01, .08]) değişkenleri aracılığıyla oluşturulan yolların anlamlı olduğu görülmektedir. Bu bulgular, Don değişkeninin bağımlı kişilik bozukluğu üzerindeki etkisinin hem doğrudan hem de dürtüsellik boyutları aracılığıyla dolaylı olarak gerçekleştiğini göstermektedir (Şekil 4.5) (Tablo 4.8).

*p<.05; **p<.01; ***p<.001

Şekil 4.5: PDÖ-Don ve bağımlı kişilik bozukluğu arasındaki ilişkide dürtüsel kişilik ve dürtüsel seçim değişkenlerinin paralel aracı rolü

Tablo 4.8: BKB Paralel Aracılık Analizi Bulguları

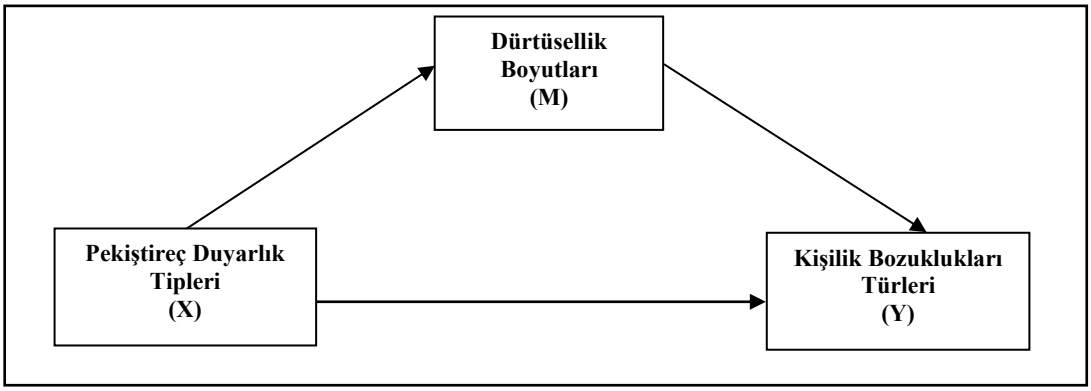
Dolaylı Etki Yolu	*B*	SH	%95 Güven Aralıkları (Düşük ve Yüksek)	
Toplam Dolaylı Etki (*c – c'*)	.07	.03	.02	.13
DON → DK→ BKB (a_1b_1)	.04	.02	.01	.08
DON → DS → BKB (a_2b_2)	.04	.02	.00	.08

DK: Dürütsel kişilik; **DS:** Dürtüsel seçim; **BKB:** Bağımlı kişilik bozukluğu

4.4.3. Basit Aracılık Analizi Bulguları (Model 4)

Paralel aracılık analizleri yapılırken PDÖ tipleri ile kişilik bozukluğu türleri arasındaki ilişkilerde aracı değişkenlerinden yalnızca tek bir aracı değişkenin anlamlı aracılık rolünü üstlendiği görülmüştür. Bu bulgulardan hareketle, anlamlı olduğu saptanan her bir dolaylı yol için ayrı ayrı basit aracılık analizleri gerçekleştirilmiş ve bulgular

Hayes'in (2018) önerdiği Model 4 çerçevesinde raporlanmıştır. Oluşturulan model Şekil 4.6'da gösterilmiştir.

Şekil 4.6: Pekiştireç duyarlılık tipleri ve kişilik bozuklukları arasındaki ilişkide dürtüsel kişilik, dürtüsel seçim veya dürtüsel eylem değişkenlerinin basit aracılık rolü

Pekiştireç duyarlılığı (X) ile kişilik bozukluğu türleri (Y) arasındaki ilişkilerde, dürtüsellik boyutları (M) olan dürtüsel kişilik, dürtüsel seçim ve dürtüsel eylem değişkenlerinden bazılarının tek başına anlamlı bir aracı rol üstlendiği görülmüştür. Bu nedenle, bütün pekiştireç duyarlılık tipleri ve bütün kişilik bozuklukları arasında dürtüsel kişilik, dürtüsel seçim veya dürtüsel eylemin basit aracılık rolleri incelenmiştir. Model 4 kullanılarak yapılan analizler sonucunda yalnızca anlamlı bulunan aracılık modellerine ilişkin bulgular aşağıda sunulmuştur.

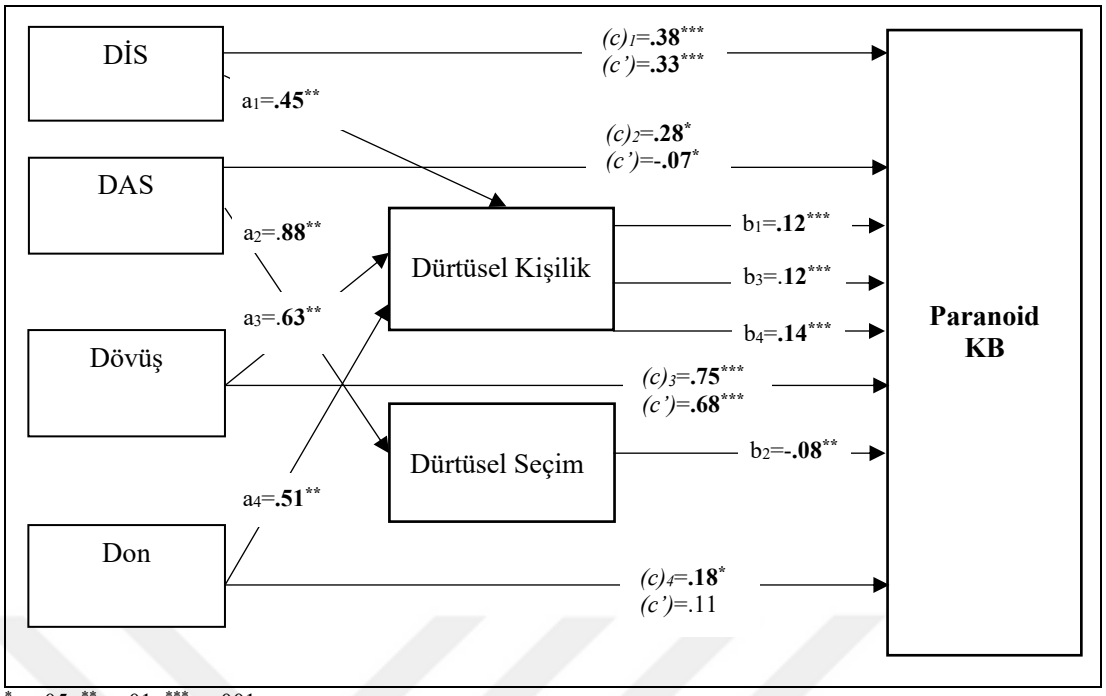
a) Paranoid Kişilik Bozukluğu

DİS değişkeni ile paranoid kişilik bozukluğu arasındaki ilişkide, dürtüsel kişilik değişkeninin aracı rolünü test eden basit aracılık analizi sonuçlarına göre modelin anlamlı olduğu belirlenmiştir ($F(2, 227) = 29.82$, $p < .001$) ve paranoid kişilik bozukluğu puanındaki varyansın yaklaşık %21'ni açıkladığı görülmüştür. DİS'in paranoid kişilik bozukluğu üzerindeki toplam etkisi (*c*) (*B* = .38, *SH* = .06, 95% GA [.26, .50]) ve doğrudan etkisi (*c'*) anlamlı bulunmuştur (*B* = .33, *SH* = .06, 95% GA [.21, .45]). Ayrıca dürtüsel kişilik aracılığıyla oluşan dolaylı etkinin de anlamlı olduğu görülmüştür (*B* = .05, *SH* = .02, 95% GA [.02, .10]). Bu bulgular, DİS değişkeninin paranoid kişilik bozukluğu üzerindeki etkisinin, kısmen dürtüsel kişilik boyutu aracılığıyla dolaylı olarak gerçekleştiğini göstermektedir.

DAS değişkeni ile paranoid kişilik bozukluğu arasındaki ilişkide, dürtüsel seçim değişkeninin aracı rolünü test eden basit aracılık analizine göre modelin anlamlı olduğu bulunmuştur ($F(2, 227) = 6.89$, $p < .01$) ve model, paranoid kişilik bozukluğu puanlarındaki varyansın %6'sını açıklamaktadır. DAS'ın paranoid kişilik bozukluğu üzerindeki toplam etkisi (*c*) anlamlılık sınırında iken (*B* = .21, *SH* = .11, 95% GA [–.00, .43], $p = .05$) doğrudan etkisi (*c'*) anlamlı bulunmuştur (*B* = .28, *SH* = .11, 95% GA [.07, .50], $p < .05$). Dürtüsel seçim değişkeni üzerinden hesaplanan dolaylı etki ise negatif ve anlamlıdır (*B* = –.07, *SH* = .03, 95% GA [–.15, –.02]). Bu bulgular, DAS değişkeninin paranoid kişilik bozukluğu üzerindeki etkisinin, kısmen dürtüsel seçim boyutu aracılığıyla dolaylı olarak gerçekleştiğini göstermektedir.

Dövüş değişkeni ile paranoid kişilik bozukluğu arasındaki ilişkide, dürtüsel kişilik değişkeninin aracı rolünü test eden basit aracılık analizine göre modelin anlamlı olduğu belirlenmiştir ($F(2, 227) = 41.06$, $p < .001$) ve model varyansın %27'sini açıklamaktadır. Dövüş değişkeninin paranoid kişilik bozukluğu üzerindeki toplam etkisi (*c*) (*B* = .75, *SH* = .10, %95 GA [.56, .94], $p < .001$) ve doğrudan etkisi (*c'*) anlamlı bulunmuştur (*B* = .68, *SH* = .10, %95 GA [.49, .87], $p < .001$). Ayrıca dürtüsel kişilik üzerinden hesaplanan dolaylı etki de anlamlıdır (*B* = .07, *SH* = .03, %95 GA [.02, .14]). Bu bulgular, dövüş değişkeninin paranoid kişilik özelliklerini hem doğrudan hem de kısmen dürtüsel kişilik boyutu aracılığıyla etkilediğini göstermektedir.

Don değişkeni ile paranoid kişilik bozukluğu arasındaki ilişkide, dürtüsel kişilik değişkeninin aracı rolünü test etmek için yapılan basit aracılık analizine göre, model anlamlı bulunmuştur ($F(2, 227) = 13.74$, $p < .001$) ve modelin, paranoid kişilik bozukluğu puanlarındaki varyansın yaklaşık %11'ini açıkladığı görülmüştür ($R^2 = .108$). Don değişkeninin paranoid kişilik bozukluğu üzerindeki toplam etkisi (*c*) anlamlı bulunmuştur (*B* = 0.18, *SH* = 0.09, %95 GA [0.01, 0.35], $p = .04$), ancak doğrudan etkisi (*c'*) anlamlı değildir (*B* = 0.11, *SH* = 0.09, %95 GA [–0.06, 0.28], $p = .21$). Buna karşılık, dürtüsel kişilik üzerinden hesaplanan dolaylı etki anlamlı bulunmuştur (*B* = .07, *SH* = .03, %95 GA [.02, 0.14]). Bulgular, don değişkeninin paranoid kişilik bozukluğu üzerindeki etkisinin dürtüsel kişilik aracılığıyla ortaya çıktığını ve tam aracılığın söz konusu olduğunu göstermektedir. Elde edilen tüm sonuçlar Şekil 4.7'de gösterilmiştir (Tablo 4.9).

*p<.05; **p<.01; ***p<.001

Şekil 4.7: Pekiştireç Duyarlılık Tipleri ve Paranoid Kişilik Bozukluğu Arasındaki İlişkide Dürtüsel Kişilik ve Dürtüsel Seçim Değişkenlerinin Basit Aracılık Rolü

Tablo 4.9: PKB Basit Aracılık Analizi Bulguları

Dolaylı Etki Yolu	*B*	SH	%95 Güven Aralıkları (Düşük ve Yüksek)	
DİS → DK → PKB (a_1b_1)	.05	.02	.02	.10
DAS → DS→ PKB (a_2b_2)	-.07	.03	-.14	-.01
DÖVÜŞ → DK → PKB (a_3b_3)	.07	.03	.02	.14
DON → DK → PKB (a_4b_4)	.07	.03	.01	.14

DK: Dürtüsel kişilik; **DS:** Dürtüsel seçim; **PKB:** Paranoid kişilik bozukluğu

b) Şizotipal Kişilik Bozukluğu

DİS değişkeni ile şizotipal kişilik bozukluğu arasındaki ilişkide, dürtüsel kişilik değişkeninin aracı rolünü test eden basit aracılık analizine göre modelin anlamlı olduğu bulunmuştur ($F(2, 227) = 24.62$, $p < .001$) ve model, şizotipal kişilik bozukluğu puanlarındaki varyansın yaklaşık %18'ini açıklamaktadır. DİS değişkeninin şizotipal kişilik bozukluğu üzerindeki toplam etkisi (*c*) (*B* = .27, *SH* = .06, %95 GA [.15, .38], $p < .001$) ve doğrudan etkisi (*c'*) anlamlı bulunmuştur (*B* = .20, *SH* = .06, %95 GA [.09, .32], $p < .001$). Dürtüsel kişilik değişkeni üzerinden hesaplanan dolaylı etkinin de anlamlı olduğu görülmüştür (*B* = .06, *SH* = .03, %95 GA [.02, .12]). Bu bulgular,

DİS'in şizotipal kişilik bozukluğu üzerindeki etkisinin kısmen dürtüsel kişilik aracılığıyla dolaylı olarak gerçekleştiğini göstermektedir.

DAS değişkeni ile şizotipal kişilik bozukluğu arasındaki ilişkide, dürtüsel seçim değişkeninin aracı rolünü test etmek için yapılan basit aracılık analizine göre, modelin anlamlı olduğu bulunmuştur ($F(2, 227) = 10.58$, $p < .001$) ve şizotipal kişilik bozukluğu puanlarındaki varyansın %9'unu açıkladığı görülmüştür. DAS değişkeninin şizotipal kişilik bozukluğu üzerindeki toplam etkisi (c) ($B = 0.28$, $SH = 0.10$, %95 GA [0.08, 0.48], $p = .006$) ve doğrudan etkisi (c') anlamlı olarak bulunmuştur ($B = 0.36$, $SH = 0.10$, %95 GA [0.16, 0.56], $p < .001$). Bununla birlikte, dürtüsel seçim üzerinden hesaplanan dolaylı etki negatif ve anlamlı bulunmuştur ($B = –.08$, $SH = .03$, %95 GA [–.15, –.02]). Bu bulgular, DAS değişkeninin şizotipal kişilik bozukluğu üzerindeki etkisinin kısmen dürtüsel seçim boyutu aracılığıyla dolaylı olarak gerçekleştiğini göstermektedir.

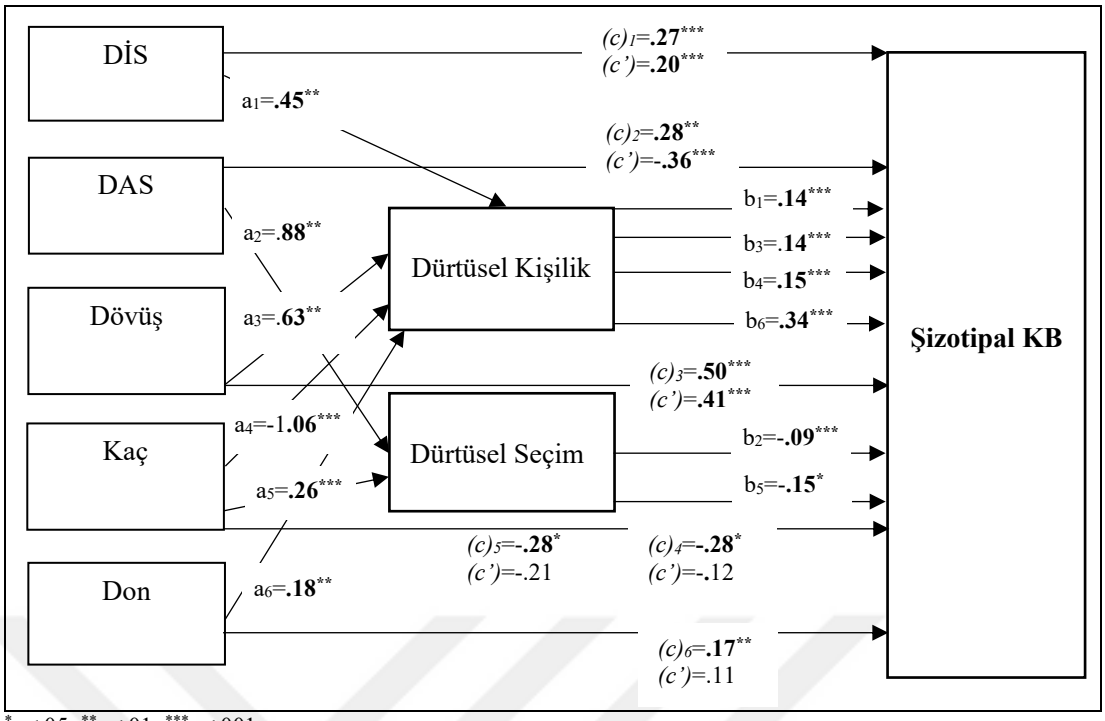
Dövüş değişkeni ile şizotipal kişilik bozukluğu arasındaki ilişkide, dürtüsel kişilik değişkeninin aracı rolünü test etmek için yapılan basit aracılık analizine göre, modelin anlamlı olduğu $F(2, 227) = 28.51$, $p < .001$ ve şizotipal kişilik bozukluğu puanlarındaki varyansın yaklaşık %20'sini açıkladığı görülmüştür. Dövüş değişkeninin şizotipal kişilik bozukluğu üzerindeki toplam etkisi (c) ($B = 0.50$, $SH = 0.10$, %95 GA [0.31, 0.69], $p < .001$) ve doğrudan etkisi (c′) anlamlı bulunmuştur ($B = 0.41$, $SH = 0.09$, %95 GA [0.23, 0.59], $p < .001$). Ayrıca dürtüsel kişilik üzerinden değerlendirilen dolaylı etki anlamlı bulunmuştur ($B = .09$, SH = .04, %95 GA [.03, .16]). Bu bulgular, dövüş değişkeninin şizotipal kişilik bozukluğu üzerindeki etkisinin, kısmen dürtüsel kişilik aracılığıyla dolaylı olarak gerçekleştiğini göstermektedir.

Kaç değişkeni ile şizotipal kişilik bozukluğu arasındaki ilişkide, dürtüsel kişilik değişkeninin aracı rolünü test etmek için yapılan basit aracılık analizine göre, dürtüsel kişilik değişkeninin aracı rolü anlamlı bulunmuştur ($F(2, 227) = 17.90$, $p < .001$) ve model, şizotipal kişilik bozukluğu puanlarındaki varyansın yaklaşık %14'ünü açıklamaktadır. Kaç değişkeninin şizotipal kişilik bozukluğu üzerindeki toplam etkisi (c) negatif yönlü ve anlamlı bulunmuştur ($B = –.28$, $SH = .11$, %95 GA [–0.49, –0.06], $p = .011$). Ancak doğrudan etkisi (c') anlamlı değildir ($B = –0.12$, $SH = 0.11$, %95 GA [–0.33, 0.09], $p = .275$). Buna karşılık, dürtüsel kişilik değişkeni üzerinden hesaplanan dolaylı etki negatif ve anlamlıdır ($B = –0.16$, $SH = 0.05$, %95 GA [–0.26, –0.08]). Bu bulgular, kaç değişkeninin şizotipal kişilik bozukluğu üzerindeki etkisinin doğrudan

değil, tamamen dürtüsel kişilik aracılığıyla dolaylı olarak gerçekleştiğini ve dürtüsel kişiliğin tam aracı rolü olduğunu göstermektedir.

Kaç değişkeni ile şizotipal kişilik bozukluğu arasındaki ilişkide, dürtüsel seçim değişkeninin aracı rolünü test etmek için yapılan basit aracılık analizine göre, modelin anlamlı olduğu bulunmuştur ($F(2, 227) = 5.96$, $p = .003$) ve model, şizotipal kişilik bozukluğu puanlarındaki varyansın %5'ini açıklamaktadır. Kaç değişkeninin şizotipal kişilik bozukluğu üzerindeki toplam etkisi negatif yönlü ve anlamlıdır ($B = –.28$, $SH = .11$, %95 GA [–.49, –.06], $p = .011$), ancak doğrudan etkisi (c') anlamlılık sınırındadır ($B = –.21$, $SH = .11$, %95 GA [–.43, .01], $p = .06$). Dürtüsel seçim üzerinden hesaplanan dolaylı etki ise negatif yönlü ve anlamlı bulunmuştur ($B = –.07$, $SH = .04$, %95 GA [–.16, –.00]). Bu bulgular, kaç değişkeninin şizotipal kişilik bozukluğu üzerindeki etkisinin doğrudan değil, yalnızca dürtüsel seçim aracılığıyla dolaylı olarak gerçekleştiğini ve bu modelde tam aracılık etkisinin bulunduğunu göstermektedir.

Don değişkeni ile şizotipal kişilik bozukluğu arasındaki ilişkide, dürtüsel kişilik değişkeninin aracı rolünü test etmek için yapılan basit aracılık analizine göre, model anlamlı bulunmuştur ($F(2, 227) = 19.06$, $p < .001$) ve şizotipal kişilik bozukluğu puanlarındaki varyansın %14'ünü açıklamaktadır. Don'un şizotipal kişilik bozukluğu üzerindeki toplam etkisi (c) anlamlıdır ($B = .22$, $SH = .08$, %95 GA [.06, .38], $p = .008$). Ancak doğrudan etkisi (c') anlamlı değildir ($B = .14$, $SH = .08$, %95 GA [–.01, .29], $p = .075$). Dürtüsel kişilik değişkeni üzerinden hesaplanan dolaylı etki ise anlamlıdır ($B = .08$, $SH = .03$, %95 GA [.02, .15]). Bulgular, Don değişkeninin şizotipal kişilik bozukluğu üzerinde tam aracılık etkisinin olduğunu**,** dürtüsel kişilik aracılığıyla dolaylı olarak gerçekleştiğini göstermektedir. Elde edilen tüm sonuçlar Şekil 4.6'te gösterilmiştir (Tablo 4.3).

*p<.05; **p<.01; ***p<.001

Şekil 4.8: Pekiştireç Duyarlılık Tipleri ve Şizotipal Kişilik Bozukluğu Arasındaki İlişkide Dürtüsel Kişilik ve Dürtüsel Seçim Değişkenlerinin Basit Aracılık Rolü

Tablo 4.10: ŞKB Basit Aracılık Analizi Bulguları

Dolaylı Etki Yolu	*B*	SH	%95 Güven Aralıkları (Düşük ve Yüksek)	
DİS → DK → ŞKB (a_1b_1)	.06	.03	.02	.12
DAS → DS→ ŞKB (a_2b_2)	-.08	.03	-.15	-.02
DÖVÜŞ → DK → ŞKB (a_3b_3)	.09	.04	.03	.16
KAÇ → DK → ŞKB (a_4b_4)	-.16	.05	-.26	-.08
KAÇ → DS → ŞKB (a_5b_5)	-.07	.04	-.16	-0.0
DON → DK → ŞKB (a_6b_6)	.08	.03	.02	.15

DK: Dürtüsel kişilik; **DS:** Dürtüsel seçim; **ŞKB:** Şizotipal kişilik bozukluğu

c) Şizoid Kişilik Bozukluğu

DİS değişkeni ile şizoid kişilik bozukluğunun ilişkisinde, dürtüsel kişilik değişkeninin aracı rolünü test eden basit aracılık analizine göre, modelin anlamlı olduğu bulunmuştur ($F(2, 227) = 15.10$, $p < .001$) ve model, şizoid kişilik bozukluğu puanlarındaki varyansın %11.7'sini açıklamaktadır ($R^2 = .117$). DİS'in şizoid kişilik bozukluğu üzerindeki toplam etkisi (*c*) (*B* = .17, *SH* = .05, %95 GA [.07, .27], $p = .001$) ve doğrudan etkisi (*c'*) anlamlı olarak bulunmuştur (*B* = .12, *SH* = .05, %95 GA [.02, .22], $p = .017$). Ayrıca dürtüsel kişilik değişkeni üzerinden hesaplanan dolaylı etki anlamlı bulunmuştur (*B* = .05, *SH* = .02, %95 GA [.01, .09]). Bu bulgular, DİS'in

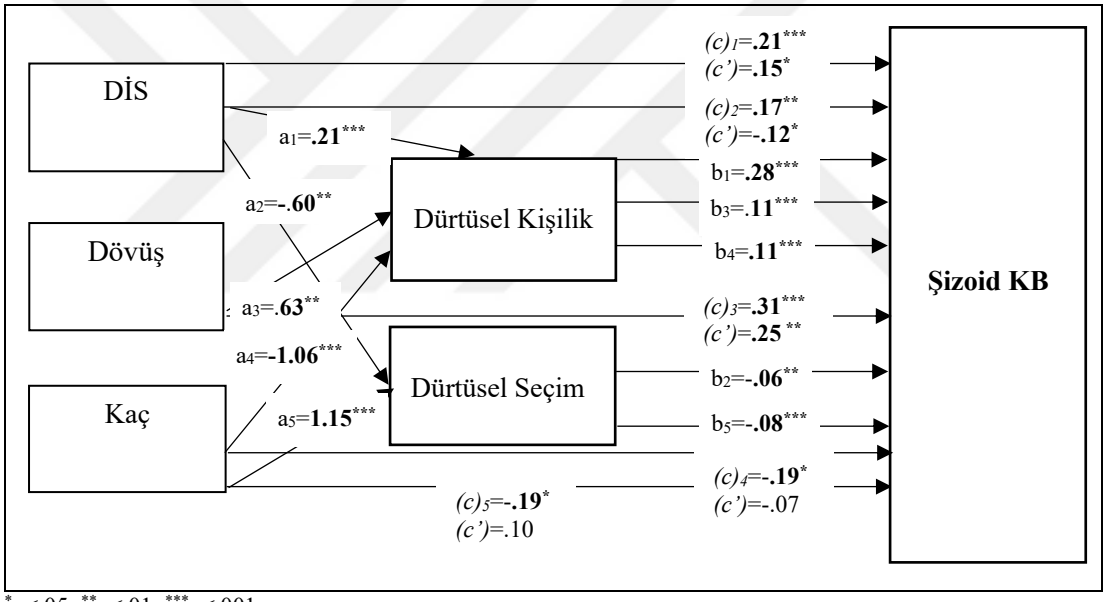
şizoid kişilik bozukluğu üzerindeki etkisinin hem doğrudan hem de dolaylı olarak, kısmen dürtüsel kişilik aracılığıyla gerçekleştiğini göstermektedir.

DİS değişkeni ile şizoid kişilik bozukluğu arasındaki ilişkide, dürtüsel seçim değişkeninin aracı rolünü test eden basit aracılık analizine göre, modelin anlamlı olduğu görülmüştür, $F(2, 227) = 10.91$, $p < .001$ ve model, şizoid kişilik bozukluğu puanlarındaki varyansın %8,8'ini açıklamaktadır. DİS'in şizoid kişilik bozukluğu üzerindeki toplam etkisi (*c*) (*B* = .17, *SH* = .05, %95 GA [.07, .27], $p < .01$) ve doğrudan etkisi (*c'*) anlamlı bulunmuştur (*B* = .13, *SH* = .05, %95 GA [.02, .23], $p < .05$). Ayrıca dürtüsel seçim üzerinden hesaplanan dolaylı etki anlamlıdır (*B* = .04, *SH* = .02, %95 GA [.01, .08]). Bu bulgular, DİS'in şizoid kişilik bozukluğu üzerindeki etkisinin kısmen dürtüsel seçim aracılığıyla dolaylı olarak gerçekleştiğini göstermektedir.

Dövüş değişkeni ile şizoid kişilik bozukluğu arasındaki ilişkide, dürtüsel kişilik değişkeninin aracı rolünü test eden basit aracılık analizine göre, model anlamlı bulunmuştur, $F(2, 227) = 16.63$, $p < .001$ ve şizoid kişilik bozukluğu puanlarındaki varyansın %12,8'ini açıklamaktadır. Dövüş değişkeninin şizoid kişilik bozukluğu üzerindeki toplam etkisi (*B* = .31, *SH* = .09, %95 GA [.14, .48], $p < .001$) ve doğrudan etkisi (c′) anlamlı bulunmuştur (*B* = .25, *SH* = .08, %95 GA [.08, .41], $p < .01$). Ayrıca, dürtüsel kişilik değişkeni üzerinden hesaplanan dolaylı etki de anlamlıdır (*B* = .07, *SH* = .03, %95 GA [.02, .13]). Bulgular, dövüş değişkeninin şizoid kişilik bozukluğu üzerindeki etkisinin kısmen dürtüsel kişilik aracılığıyla dolaylı olarak gerçekleştiğini göstermektedir.

Kaç değişkeni ile şizoid kişilik bozukluğu arasındaki ilişkide, dürtüsel kişilik değişkeninin aracı rolünü test eden basit aracılık analizine göre model anlamlı bulunmuştur, $F(2, 227) = 12.22$, $p < .001$ ve model, şizoid kişilik bozukluğu puanlarındaki varyansın %9,7'sini açıklamaktadır. Kaç değişkeninin şizoid kişilik bozukluğu üzerindeki toplam etkisi (*c*) negatif yönlü ve anlamlıdır (*B* = –0.19, *SH* = 0.09, %95 GA [–0.37, –0.00], $p = .045$) ancak doğrudan etkisi (*c′*) anlamlı değildir (*B* = –0.07, *SH* = 0.09, %95 GA [–0.26, 0.12], $p = .455$). Buna karşılık, dolaylı etki negatif yönlü ve anlamlı bulunmuştur (*B* = –0.12, *SH* = 0.04, %95 GA [–0.20, –0.05]). Bu bulgular, kaç değişkeninin şizoid kişilik bozukluğu üzerindeki etkisinin tamamen dürtüsel kişilik değişkeni aracılığıyla dolaylı olarak gerçekleştiğini ve dürtüsel kişiliğin tam aracı rolü olduğunu göstermektedir.

Kaç ile şizoid kişilik bozukluğu arasındaki ilişkide, dürtüsel seçim değişkeninin aracı rolünü test eden basit aracılık analizine göre model anlamlı bulunmuştur ($F(2, 227) = 8.34$, $p < .001$) ve bu model şizoid kişilik bozukluğu puanlarındaki varyansın %6.8'ini açıklamaktadır. Kaç değişkeninin şizoid kişilik bozukluğu üzerindeki toplam etkisi (*c*) negatif yönlü ve anlamlıdır (*B* = –.19, *SH* = .09, %95 GA [–.37, –.00], *p* = .045) ancak doğrudan etkisi (*c′*) anlamlı değildir (*B* = –.10, *SH* = .10, %95 GA [–.29, .09], *p* = .288). Buna karşılık, dürtüsel seçim değişkeni üzerinden hesaplanan dolaylı etki negatif ve anlamlı bulunmuştur (*B* = –.09, *SH* = .03, %95 GA [–.16, –.03]). Bu bulgular, kaç değişkeninin şizoid kişilik bozukluğu üzerindeki etkisinin doğrudan değil, tamamen dürtüsel seçim değişkeni aracılığıyla dolaylı olarak gerçekleştiğini ve tam aracılığın olduğunu göstermektedir. Elde edilen tüm sonuçlar Şekil 4.9'da gösterilmiştir (Tablo 4.11).

*p<.05; **p<.01; ***p<.001

Şekil 4.9: Pekiştireç Duyarlılık Tipleri ve Şizoid Kişilik Bozukluğu Arasındaki İlişkide Dürtüsel Kişilik ve Dürtüsel Seçim Değişkenlerinin Basit Aracılık Rolü

Tablo 4.11: ŞDKB Basit Aracılık Analizi Bulguları

Dolaylı Etki Yolu	*B*	SH	%95 Güven Aralıkları (Düşük ve Yüksek)	
DİS → DK → ŞDKB (a_1b_1)	.05	.02	.01	.09
DİS → DS→ ŞDKB (a_2b_2)	.04	.02	.01	.08
DÖVÜŞ → DK → ŞDKB (a_3b_3)	.07	.03	.02	.13
KAÇ→ DK → ŞDKB (a_4b_4)	-.12	.04	-.20	-.05
KAÇ → DS → ŞDKB (a_5b_5)	-.09	.03	-.16	-.03

DK: Dürtüsel kişilik; **DS:** Dürtüsel seçim; **ŞDKB:** Şizoid kişilik bozukluğu

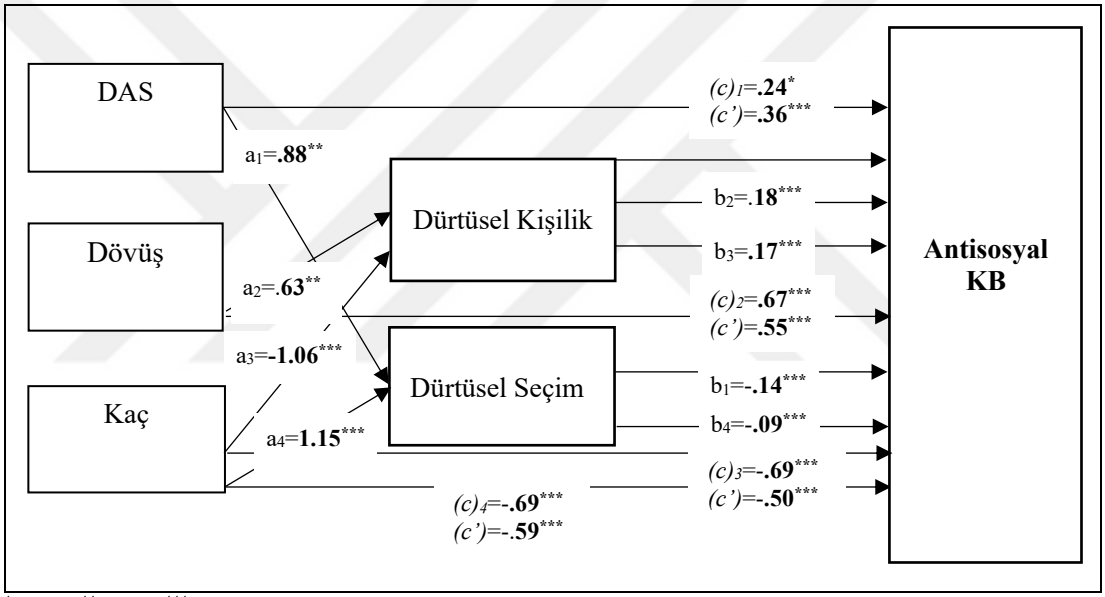
d) Antisosyal Kişilik Bozukluğu

DAS değişkeni ile antisosyal kişilik bozukluğu arasındaki ilişkide, dürtüsel seçim değişkeninin aracı rolünü test eden basit aracılık analizine göre model anlamlı bulunmuştur ($F(2, 227) = 24.66$, $p < .001$) ve antisosyal kişilik bozukluğu puanlarındaki varyansın %17.9'unu açıklamaktadır ($R^2 = .179$). DAS değişkeninin antisosyal kişilik bozukluğu üzerindeki toplam etkisi (*c*) (*B* = .24, *SH* = .10, %95 GA [.05, .43], $p = .013$) ve doğrudan etkisi (*c'*) anlamlıdır (*B* = .36, *SH* = .09, %95 GA [.19, .54], $p = .000$). Dürtüsel seçim değişkeni aracılığıyla gerçekleşen dolaylı etki de negatif yönlü ve anlamlı bulunmuştur (*B* = –.13, *SH* = .04, %95 GA [–.21, –.04]). Bu bulgular, DAS'ın antisosyal kişilik bozukluğu üzerindeki etkisinin hem doğrudan hem de dolaylı yollarla gerçekleştiğini ve kısmi aracılık rolünün olduğunu göstermektedir.

Dövüş değişkeni ile antisosyal kişilik bozukluğu arasındaki ilişkide, dürtüsel kişilik değişkeninin aracı rolünü test eden basit aracılık analizine göre model anlamlı bulunmuştur ($F(2, 227) = 74.32$, $p < .001$) ve antisosyal kişilik bozukluğu puanlarındaki varyansın %40'ını açıklamaktadır ($R^2 = .396$). Dövüş değişkeninin antisosyal kişilik bozukluğu üzerindeki toplam etkisi (*c*) (*B* = .67, *SH* = .09, %95 GA [.50, .83], $p < .001$) ve doğrudan etkisi (*c'*) de anlamlıdır (*B* = .55, *SH* = .08, %95 GA [.40, .70], $p < .001$). Ayrıca, dürtüsel kişilik üzerinden hesaplanan dolaylı etki anlamlı bulunmuştur (*B* = .12, *SH* = .04, %95 GA [.03, .21]). Bu bulgular, dövüş değişkeninin antisosyal kişilik bozukluğu üzerindeki etkisinin kısmen dürtüsel kişilik aracılığıyla dolaylı olarak gerçekleştiğini göstermektedir.

Kaç değişkeni ile antisosyal kişilik bozukluğu arasındaki ilişkide, dürtüsel kişilik değişkeninin aracı rolünü test eden basit aracılık analizine göre model anlamlı bulunmuştur ($F(2, 227) = 61.99$, $p < .001$) ve antisosyal kişilik bozukluğu puanlarındaki varyansın %35'ini açıklamaktadır ($R^2 = .353$). Kaç değişkeninin antisosyal kişilik bozukluğu üzerindeki toplam etkisi (*c*) (*B* = –.69, *SH* = .09, %95 GA [–.87, –.50], $p < .001$) ve doğrudan etkisi (*c'*) de negatif yönlü ve anlamlı bulunmuştur (*B* = –.50, *SH* = .09, %95 GA [–.68, –.33], $p < .001$). Ayrıca, dürtüsel kişilik üzerinden hesaplanan dolaylı etki negatif yönde anlamlıdır (*B* = –.18, *SH* = .05, %95 GA [–.29, –.10]). Bu bulgular, kaç değişkeninin antisosyal kişilik bozukluğu üzerindeki etkisinin kısmen dürtüsel kişilik aracılığıyla dolaylı olarak gerçekleştiğini göstermektedir.

Kaç değişkeni ile antisosyal kişilik bozukluğu arasındaki ilişkide, dürtüsel seçim değişkeninin aracı rolünü test eden basit aracılık analizine göre model anlamlı bulunmuştur ($F(2, 227) = 38.05$, $p < .001$) ve antisosyal kişilik bozukluğu puanlarındaki varyansın %25'ini açıklamaktadır ($R^2 = .251$). Kaç değişkeninin antisosyal kişilik bozukluğu üzerindeki toplam etkisi (c) ($B = –.69$, $SH = .09$, %95 GA [–.87, –.50], $p < .001$) ve doğrudan etkisi (c') negatif yönlü anlamlıdır ($B = –.59$, $SH = .09$, %95 GA [–.77, –.40], $p < .001$). Ayrıca dürtüsel seçim değişkeni üzerinden hesaplanan dolaylı etki de negatif yönlü ve anlamlıdır ($B = –.10$, $SH = .04$, %95 GA [–.19, –.04]). Bu bulgular, kaç değişkeninin antisosyal kişilik bozukluğu üzerindeki etkisinin kısmen dürtüsel seçim aracılığıyla dolaylı olarak gerçekleştiğini göstermektedir. Elde edilen tüm sonuçlar Şekil 4.10'da gösterilmiştir (Tablo 4.12).

*p<.05; **p<.01; ***p<.001

Şekil 4.10: Pekiştireç Duyarlılık Tipleri ve Antisosyal Kişilik Bozukluğu Arasındaki İlişkide Dürtüsel Kişilik ve Dürtüsel Seçim Değişkenlerinin Basit Aracılık Rolü

Tablo 4.12: AKB Basit Aracılık Analizi Bulguları

Dolaylı Etki Yolu	*B*	SH	%95 Güven Aralıkları (Düşük ve Yüksek)	
DAS → DS → AKB (a_1b_1)	-.13	.04	-.21	-.04
DÖVÜŞ → DK→ AKB (a_2b_2)	.12	.04	.03	.21
KAÇ→ DK → AKB (a_3b_3)	-.18	.05	-.29	-.10
KAÇ → DS → AKB (a_4b_4)	-.10	.04	-.19	-.04

DK: Dürtüsel kişilik; **DS:** Dürtüsel seçim; **AKB:** Antisosyal kişilik bozukluğu

e) Borderline Kişilik Bozukluğu

DİS değişkeni ile borderline kişilik bozukluğunun ilişkisinde, dürtüsel kişilik değişkeninin aracı rolünü test eden basit aracılık analizine göre modelin anlamlı olduğu görülmüştür ($F(2, 227) = 65.41$, $p < .001$) ve borderline kişilik bozukluğu puanlarındaki varyansın %36'sını açıklamaktadır ($R^2 = .366$). DİS değişkeninin borderline kişilik bozukluğu üzerindeki toplam etkisi (c) ($B = .50$, $SH = .06$, %95 GA [.38, .63], $p < .001$) ve doğrudan etkisi (c') anlamlıdır ($B = .41$, $SH = .06$, %95 GA [.30, .53], $p < .001$), aynı zamanda dürtüsel kişilik aracılığıyla oluşan dolaylı etki de anlamlı bulunmuştur ($B = .09$, $SH = .03$, %95 GA [.03, .16]). Bu bulgular, DİS değişkeninin borderline kişilik bozukluğu üzerindeki etkisinin kısmen dürtüsel kişilik aracılığıyla dolaylı olarak gerçekleştiğini göstermektedir.

DİS değişkeni ile borderline kişilik bozukluğu arasındaki ilişkide, dürtüsel seçim değişkeninin aracı rolünü test eden basit aracılık analizine göre model anlamlı bulunmuştur ($F(2, 227) = 48.00$, $p < .001$). Model, borderline kişilik bozukluğu puanlarındaki varyansın %30'unu açıklamaktadır ($R^2 = .297$). DİS'in borderline kişilik bozukluğu üzerindeki toplam etkisi (c) ($B = .50$, $SH = .06$, %95 GA [.38, .63], $p < .001$) ve doğrudan etkisi (c') anlamlı bulunmuştur ($B = .42$, $SH = .06$, %95 GA [.30, .55], $p < .001$). Ayrıca dürtüsel seçim değişkeni üzerinden hesaplanan dolaylı etki anlamlıdır ($B = .08$, $SH = .03$, %95 GA [.03, .14]). Bu bulgular, DİS'in borderline kişilik bozukluğu üzerindeki etkisinin, kısmen dürtüsel seçim boyutu aracılığıyla dolaylı olarak gerçekleştiğini göstermektedir.

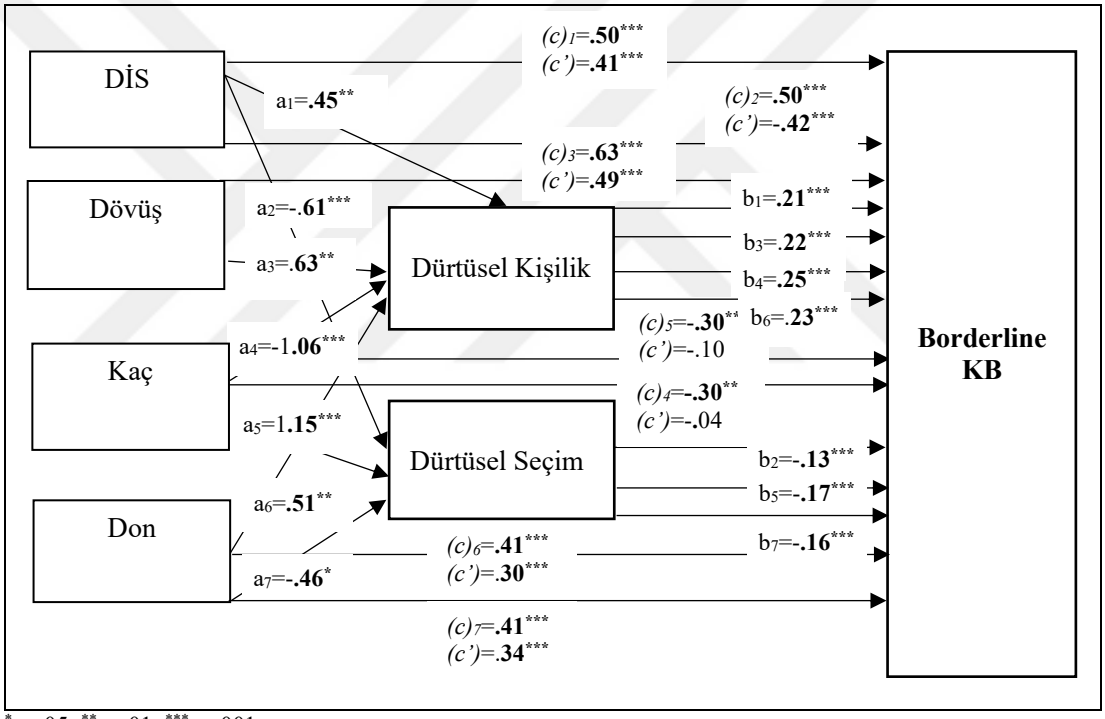
Dövüş değişkeni ile borderline kişilik bozukluğu arasındaki ilişkide, dürtüsel kişilik değişkeninin aracı rolünü test eden basit aracılık analizine göre modelin anlamlı olduğu bulunmuştur ($F(2, 227) = 48.93$, $p < .001$) ve model, borderline kişilik bozukluğu puanlarındaki varyansın %30'unu açıklamaktadır ($R^2 = .301$). Dövüş değişkeninin borderline kişilik bozukluğu üzerindeki toplam etkisi (c) ($B = 0.63$, $SH = 0.11$, %95 GA [0.41, 0.85], $p < .001$) ve aynı zamanda doğrudan etkisi (c') de anlamlıdır ($B = .49$, $SH = .10$, %95 GA [.29, .69], $p < .001$). Dürtüsel kişilik değişkeni üzerinden hesaplanan dolaylı etkinin de anlamlı olduğu görülmüştür ($B = 0.14$, SH = .06, %95 GA [.04, .26]). Bu bulgular, dövüş değişkeninin borderline kişilik bozukluğu üzerindeki etkisinin kısmen dürtüsel kişilik aracılığıyla dolaylı olarak gerçekleştiğini göstermektedir.

Kaç değişkeni ile borderline kişilik bozukluğu arasındaki ilişkide, dürtüsel kişilik değişkeninin aracı rolünü test eden basit aracılık analizine göre model anlamlıdır (F(2, 227) = 33.93, p < .001) ve borderline kişilik bozukluğu puanlarındaki varyansın %23'ünü açıklamaktadır (R^2 = .230). Kaç değişkeninin borderline kişilik bozukluğu üzerindeki toplam etkisi (c) negatif ve anlamlıdır (B = –.30, SH = .13, %95 GA [–.55, –.05], p = .020). Ancak, doğrudan etkisi (c') anlamlı değildir (B = –.04, SH = .12, %95 GA [–.27, .19], p = .747). Dürtüsel kişilik aracılığıyla elde edilen dolaylı etki ise negatif yönde anlamlıdır (B = –.26, SH = .07, %95 GA [–.41, –.13]). Bu bulgular, kaç değişkeninin borderline kişilik bozukluğu üzerinde tam aracı etkisi olduğunu göstermektedir ve bu etki, dürtüsel kişilik aracılığıyla dolaylı olarak gerçekleşmektedir.

Kaç değişkeni ile borderline kişilik bozukluğu arasındaki ilişkide, dürtüsel seçim değişkeninin aracı rolünü test eden basit aracılık analizine göre modelin anlamlı olduğu bulunmuştur (F(2, 227) = 21.29, p < .001) ve borderline kişilik bozukluğu puanlarındaki varyansın %15,8'ini açıklamaktadır (R^2 = .158). Kaç değişkeninin borderline kişilik bozukluğu üzerindeki toplam etkisi (c) negatif yönde anlamlıdır (B = –.30, SH = .13, %95 GA [–.55, –.05], p = .020). Ancak, doğrudan etkisi (c') anlamlı değildir (B = –.10, SH = .12, %95 GA [–.35, .14], p = .397). Dürtüsel seçim aracılığıyla elde edilen dolaylı etki de negatif yönlü ve anlamlıdır (B = –.19, SH = .07, %95 GA [–.34, –.08]). Bu bulgular, kaç değişkeninin borderline kişilik bozukluğu üzerinde tam aracı etkisi olduğunu göstermektedir ve bu etki, dürtüsel seçim aracılığıyla dolaylı olarak gerçekleşmektedir.

Don değişkeni ile borderline kişilik bozukluğu arasındaki ilişkide dürtüsel kişilik değişkeninin aracı rolünü test eden basit aracılık analizine göre model anlamlı bulunmuştur (F(2, 227) = 41.82, p < .001) ve model, borderline kişilik bozukluğu puanlarındaki varyansın %27'sini açıklamaktadır (R^2 = .269). Don değişkeninin borderline kişilik bozukluğu üzerindeki toplam etkisi (c) (B = .41, SH = .09, %95 GA [.23, .60], p < .001) ve doğrudan etkisi (c') anlamlıdır (B = .30, SH = .08, %95 GA [.13, .46], p < .001). Ayrıca dürtüsel kişilik aracılığıyla elde edilen dolaylı etki de anlamlı olarak bulunmuştur (B = .12, SH = .05, %95 GA [.03, .22]). Bu bulgular, Don değişkeninin borderline kişilik bozukluğu üzerindeki etkisinin kısmen dürtüsel kişilik aracılığıyla dolaylı olarak gerçekleştiğini göstermektedir.

Don değişkeni ile borderline kişilik bozukluğu arasındaki ilişkide dürtüsel seçim değişkeninin aracı rolünü test eden basit aracılık analizine göre model anlamlı bulunmuştur ($F(2, 227) = 29.75$, $p < .001$) ve borderline kişilik bozukluğu puanlarındaki varyansın %21'ini açıklamaktadır ($R^2 = .208$). Don değişkeninin borderline kişilik bozukluğu üzerindeki toplam etkisi (c) ($B = 0.41$, $SH = 0.09$, %95 GA [0.23, 0.60], $p < .001$) ve doğrudan etkisi (c') anlamlı bulunmuştur ($B = 0.34$, $SH = 0.09$, %95 GA [0.17, 0.51], $p < .001$). Ayrıca dürtüsel seçim aracılığıyla elde edilen dolaylı etki de anlamlıdır ($B = .07$, $SH = .04$, %95 GA [.003, .16]). Bulgular, Don değişkeninin borderline kişilik bozukluğu üzerindeki etkisinin kısmen dürtüsel seçim aracılığıyla dolaylı olarak gerçekleştiğini göstermektedir. Elde edilen tüm sonuçlar Şekil 4.11'de gösterilmiştir (Tablo 4.13).

*p<.05; **p<.01; ***p<.001

Şekil 4.11: Pekiştireç Duyarlılık Tipleri ve Borderline Kişilik Bozukluğu Arasındaki İlişkide Dürtüsel Kişilik ve Dürtüsel Seçim Değişkenlerinin Basit Aracılık Rolü

Tablo 4.13: BKB Basit Aracılık Analizi Bulguları

Dolaylı Etki Yolu	*B*	SH	%95 Güven Aralıkları (Düşük ve Yüksek)	
DİS → DK → BKB *(a_1b_1)*	.09	.03	.03	.16
DİS → DS→ BKB (a_2b_2)	.08	.03	.03	.14
DÖVÜŞ → DK → BKB (a_3b_3)	.14	.06	.04	.26
KAÇ → DK → BKB (a_4b_4)	-.26	.07	-.41	-.13
KAÇ → DS → BKB (a_5b_5)	-.19	.07	-.34	-.08
DON → DK → BKB (a_6b_6)	.12	.05	.03	.22
DON → DS → BKB (a_7b_7)	.07	.04	.00	.16

DK: Dürtüsel kişilik; **DS:** Dürtüsel seçim; **BKB:** Borderline kişilik bozukluğu

f) Narsisistik Kişilik Bozukluğu

DİS değişkeni ile narsisistik kişilik bozukluğunun ilişkisinde dürtüsel kişilik değişkeninin aracı rolünü test eden basit aracılık analizine göre model anlamlı bulunmuştur ($F(2, 227) = 34.60$, $p < .001$) ve narsisistik kişilik bozukluğu puanlarındaki varyansın %23,4'ünü açıklamaktadır ($R^2 = .233$). DİS değişkeninin narsisistik kişilik bozukluğu üzerindeki toplam etkisi (*c*) (*B* = .40, *SH* = .05, %95 GA [.30, .50], $p < .001$) ve doğrudan etkisi (*c'*) anlamlıdır (*B* = .37, *SH* = .05, %95 GA [.27, .48], $p < .001$). DİS'in dürtüsel kişilik aracılığıyla narsisistik kişilik bozukluğu üzerindeki dolaylı etkisi de anlamlı bulunmuştur (*B* = .03, *SH* = .02, %95 GA [.00, .06]). Elde edilen bulgular, DİS değişkeninin narsisistik kişilik bozukluğu üzerindeki etkisinin kısmi ve dolaylı olarak dürtüsel kişilik aracılığıyla gerçekleştiğini göstermektedir.

DAS değişkeni ile narsisistik kişilik bozukluğu arasındaki ilişkide dürtüsel seçim değişkeninin aracı rolünü test eden basit aracılık analizine göre modelin anlamlı olduğu bulunmuştur ($F(2, 227) = 10.02$, $p = .0001$) ve narsisistik kişilik bozukluğu puanlarındaki varyansın %8,1'ini açıklamaktadır ($R^2 = .081$). DAS değişkeninin narsisistik kişilik bozukluğu üzerindeki toplam etkisi (*c*) (*B* = .28, *SH* = .10, %95 GA [.10, .47], $p = .0031$) ve DAS'ın narsisistik kişilik bozukluğu üzerindeki doğrudan etkisi (*c'*) anlamlı bulunmuştur (*B* = .35, *SH* = .10, %95 GA [.16, .54], $p = .0003$). Dürtüsel seçim aracılığıyla elde edilen dolaylı etki de negatif yönde ve anlamlıdır (*B* = –.07, *SH* = .03, %95 GA [–.13, –.02]). Elde edilen bulgular, DAS değişkeninin narsisistik kişilik bozukluğu üzerindeki etkisinin kısmen dürtüsel seçim aracılığıyla ve dolaylı olarak gerçekleştiğini göstermektedir.

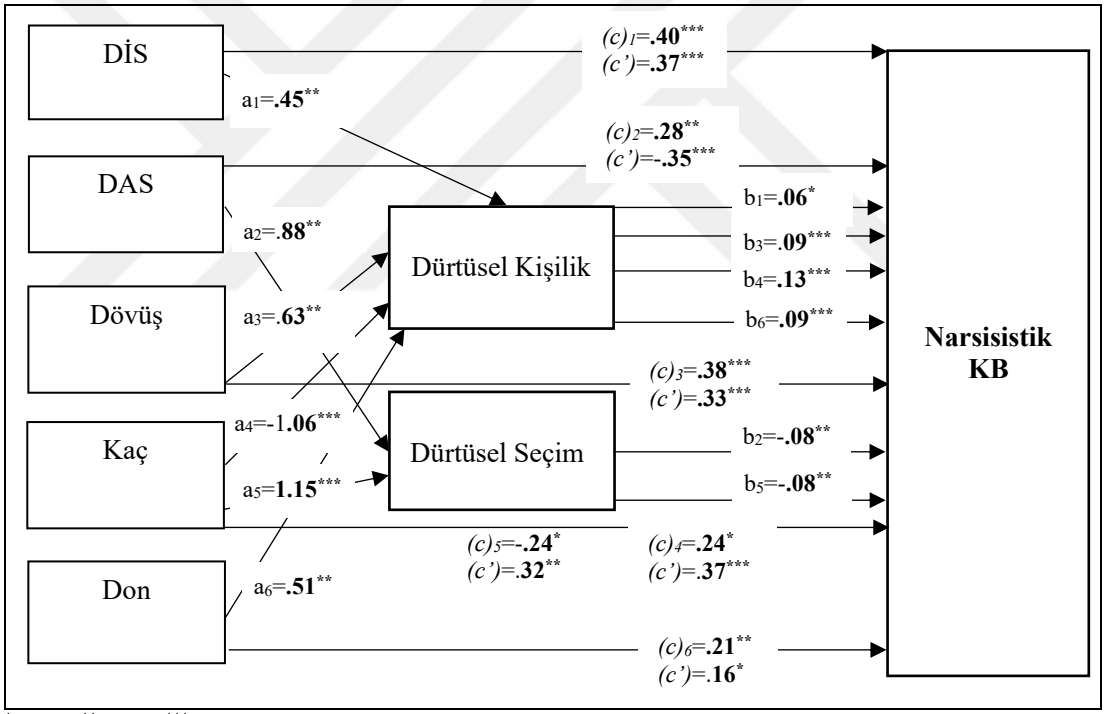
Dövüş değişkeni ile narsisistik kişilik bozukluğu arasındaki ilişkide dürtüsel kişilik değişkeninin aracı rolünü test eden basit aracılık analizine göre model anlamlı bulunmuştur ($F(2, 227) = 13.75$, $p < .001$) ve narsisistik kişilik bozukluğu puanlarındaki varyansın %10,8'ini açıklamaktadır ($R^2 = .108$). Dövüş değişkeninin narsisistik kişilik bozukluğu üzerindeki toplam etkisi (*c*) anlamlıdır (*B* = .38, *SH* = .09, %95 GA [.20, .56], $p = .000$). Bu değişkenin doğrudan etkisi de (*c'*) anlamlı bulunmuştur (*B* = .33, *SH* = .09, %95 GA [.14, .51], $p = .000$). Ayrıca, dürtüsel kişilik aracılığıyla elde edilen dolaylı etki de anlamlıdır (*B* = .05, *SH* = .03, %95 GA [.01, .11]). Bu bulgular, dövüş değişkeninin narsisistik kişilik bozukluğu üzerindeki etkisinin kısmen dürtüsel kişilik aracılığıyla dolaylı olarak gerçekleştiğini göstermektedir.

Kaç değişkeni ile narsisistik kişilik bozukluğu arasındaki ilişkide dürtüsel kişilik değişkeninin aracı rolünü test eden basit aracılık analizine göre model anlamlı bulunmuştur ($F(2, 227) = 14.35$, $p < .001$) ve model, narsisistik kişilik bozukluğu puanlarındaki varyansın %11,2'sini açıklamaktadır ($R^2 = .112$). Kaç değişkeninin narsisistik kişilik bozukluğu üzerindeki toplam etkisi (*c*) anlamlıdır (*B* = .24, *SH* = .10, %95 GA [.03, .44], $p = .0220$). Bu değişkenin doğrudan etkisi de (*c'*) anlamlı bulunmuştur (*B* = .37, *SH* = .10, %95 GA [.17, .57], $p = .0003$). Ayrıca dürtüsel kişilik aracılığıyla elde edilen dolaylı etki negatif yönde anlamlıdır (*B* = -.14, *SH* = .04, %95 GA [-.23, -.06]). Elde edilen bulgular, kaç değişkeninin narsisistik kişilik bozukluğu üzerindeki etkisinin kısmen dürtüsel kişilik aracılığıyla dolaylı olarak gerçekleştiğini göstermektedir.

Kaç değişkeni ile narsisistik kişilik bozukluğu arasındaki ilişkide dürtüsel seçim değişkeninin aracı rolünü test eden basit aracılık analizine göre model anlamlı bulunmuştur ($F(2, 227) = 8.10$, $p = .0004$) ve narsisistik kişilik bozukluğu puanlarındaki varyansın %6,7'sini açıklamaktadır ($R^2 = .066$). Kaç değişkeninin narsistik kişilik bozukluğu üzerindeki toplam etkisi (*c*) anlamlıdır (*B* = .24, *SH* = .10, %95 GA [.03, .44], $p = .022$). Kaç değişkeninin doğrudan etkisi de (*c'*) anlamlı olarak bulunmuştur (*B* = .32, *SH* = .10, %95 GA [.12, .53], $p = .002$). Dürtüsel seçim aracılığıyla elde edilen dolaylı etki ise negatif yönde anlamlıdır (*B* = -.09, *SH* = .04, %95 GA [-.18, -.03]). Bu bulgular, kaç değişkeninin narsisistik kişilik bozukluğu üzerindeki etkisinin kısmen dürtüsel seçim aracılığıyla dolaylı olarak gerçekleştiğini göstermektedir.

Don değişkeni ile narsisistik kişilik bozukluğu arasındaki ilişkide dürtüsel kişilik değişkeninin aracı rolünü test eden basit aracılık analizine göre model anlamlı bulunmuştur ($F(2, 227) = 9.53$, $p = .0001$) ve model, narsisistik kişilik bozukluğu puanlarındaki varyansın %7,7'sini açıklamaktadır ($R^2 = .077$). Don değişkeninin narsisistik kişilik bozukluğu üzerindeki toplam etkisi (c) ($B = .21$, $SH = .08$, %95 GA [.05, .36], $p = .0079$) ve doğrudan etkisi (c') anlamlı bulunmuştur ($B = .16$, $SH = .08$, %95 GA [.01, .31], $p = .0378$). Ayrıca dürtüsel kişilik aracılığıyla elde edilen dolaylı etki anlamlıdır ($B = .05$, $SH = .02$, %95 GA [.01, .10]). Bu bulgular, don değişkeninin narsisistik kişilik bozukluğu üzerindeki etkisinin kısmen dürtüsel kişilik aracılığıyla dolaylı olarak gerçekleştiğini göstermektedir.

Elde edilen tüm sonuçlar Şekil 4.12'de gösterilmiştir (Tablo 4.14).

*p<.05; **p<.01; ***p<.001

Şekil 4.12: Pekiştireç Duyarlılık Tipleri ve Narsisistik Kişilik Bozukluğu Arasındaki İlişkide Dürtüsel Kişilik ve Dürtüsel Seçim Değişkenlerinin Basit Aracılık Rolü

Tablo 4.14: NKB Basit Aracılık Analizi Bulguları

Dolaylı Etki Yolu	*B*	SH	%95 Güven Aralıkları (Düşük ve Yüksek)	
DİS → DK → NKB (a_1b_1)	.03	.02	.00	.06
DAS → DS→ NKB (a_2b_2)	-.07	.03	-.13	-.02
DÖVÜŞ → DK → NKB (a_3b_3)	.05	.03	.01	.11
KAÇ → DK → NKB (a_4b_4)	-.14	.04	-.23	-.06
KAÇ → DS → NKB (a_5b_5)	-.09	.04	-.18	-.03
DON → DK → NKB (a_6b_6)	.05	.02	.01	.10

DK: Dürütsel kişilik; **DS:** Dürtüsel seçim; **NKB:** Narsisistik kişilik bozukluğu

g) Histriyonik Kişilik Bozukluğu

DİS değişkeni ile histriyonik kişilik bozukluğu arasındaki ilişkide dürtüsel kişilik değişkeninin aracı rolünü test eden basit aracılık analizine göre model anlamlı bulunmuştur ($F(2, 227) = 37.20$, $p < .001$) ve model, histriyonik kişilik bozukluğu puanlarındaki varyansın %24,7'sini açıklamaktadır ($R^2 = .247$). DİS değişkeninin histriyonik kişilik bozukluğu üzerindeki toplam etkisi (*c*) (*B* = .34, *SH* = .05, %95 GA [.24, .43], $p < .001$) ve doğrudan etkisi (*c'*) anlamlıdır (*B* = .29, *SH* = .05, %95 GA [.20, .38], $p < .001$). Dürtüsel kişilik aracılığıyla elde edilen dolaylı etki de anlamlı olarak bulunmuştur (*B* = .05, *SH* = .02, %95 GA [.01, .09]). Bu bulgular, DİS değişkeninin histriyonik kişilik bozukluğu üzerindeki etkisinin kısmen dürtüsel kişilik aracılığıyla dolaylı olarak gerçekleştiğini göstermektedir.

DAS değişkeni ile histriyonik kişilik bozukluğu arasındaki ilişkide dürtüsel seçim değişkeninin aracı rolünü test eden basit aracılık analizine göre model anlamlı bulunmuştur ($F(2, 227) = 18.15$, $p < .001$) ve model, histriyonik kişilik bozukluğu puanlarındaki varyansın %13,8'ini açıklamaktadır ($R^2 = .138$). DAS değişkeninin histriyonik kişilik bozukluğu üzerindeki toplam etkisi (*c*) (*B* = 0.18, *SH* = .09, %95 GA [.01, .35], $p = .038$) ve doğrudan etkisi (*c'*) anlamlı bulunmuştur (*B* = .28, *SH* = .08, %95 GA [.12, .45], $p = .001$). Dürtüsel seçim aracılığıyla elde edilen dolaylı etki negatif yönde ve anlamlıdır (*B* = -.10, *SH* = .03, %95 GA [-.17, -.03]). Elde edilen bulgular, DAS değişkeninin histriyonik kişilik bozukluğu üzerindeki etkisinin kısmen dürtüsel seçim aracılığıyla dolaylı olarak gerçekleştiğini göstermektedir.

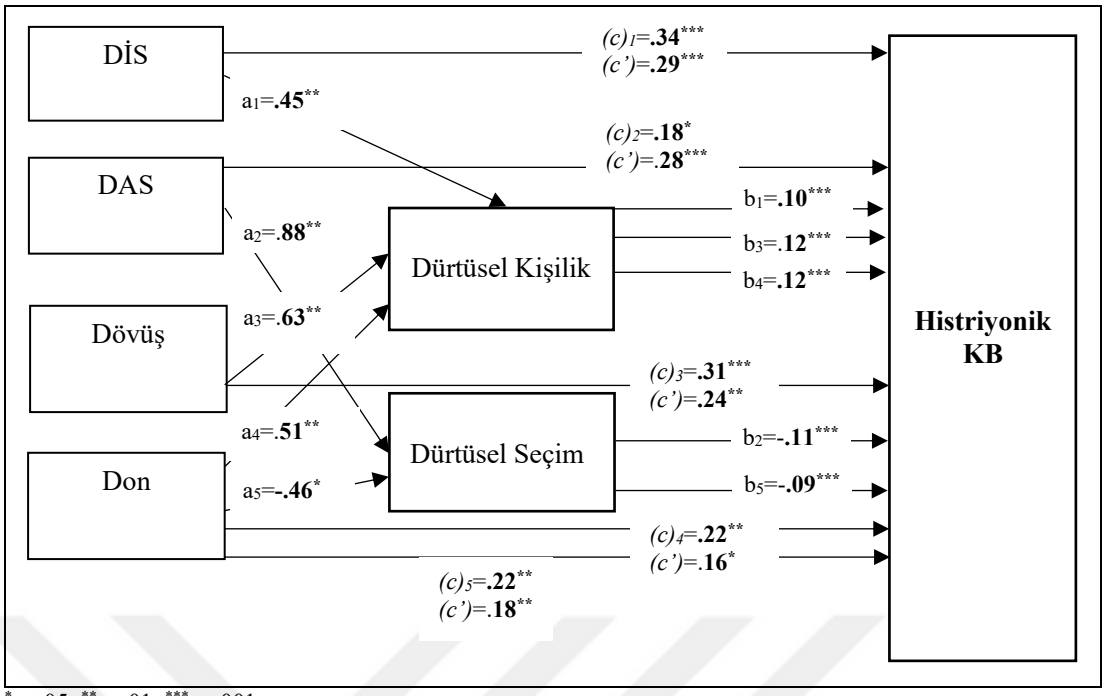
Dövüş değişkeni ile histriyonik kişilik bozukluğu arasındaki ilişkide dürtüsel kişilik değişkeninin aracı rolünü test eden basit aracılık analizine göre model anlamlı bulunmuştur ($F(2, 227) = 19.86$, $p < .001$) ve model, histriyonik kişilik bozukluğu

puanlarındaki varyansın %14,9'unu açıklamaktadır (R^2 = .149). Dövüş değişkeninin histriyonik kişilik bozukluğu üzerindeki toplam etkisi (*c*) anlamlıdır (*B* = .31, *SH* = .09, %95 GA [.14, .48], *p* = .0003). Ayrıca doğrudan etkisi de (*c'*) anlamlı bulunmuştur (*B* = .24, *SH* = .08, %95 GA [.07, .40], *p* = .0045). Dürtüsel kişilik aracılığıyla elde edilen dolaylı etki de anlamlıdır (*B* = .07, *SH* = .03, %95 GA [.02, .14]). Analize göre elde edilen bu bulgular, dövüş değişkeninin histriyonik kişilik bozukluğu üzerindeki etkisinin kısmen dürtüsel kişilik aracılığıyla dolaylı olarak gerçekleştiğini göstermektedir.

Don değişkeni ile histriyonik kişilik bozukluğu arasındaki ilişkide dürtüsel kişilik değişkeninin aracı rolünü test eden basit aracılık analizine göre model anlamlı bulunmuştur ($F(2, 227) = 18.47$, $p < .001$) ve model, histriyonik kişilik bozukluğu puanlarındaki varyansın %14'ünü açıklamaktadır (R^2 = .140). Don değişkeninin histriyonik kişilik bozukluğu üzerindeki toplam etkisi (*c*) (*B* = .22, *SH* = .07, %95 GA [.09, .36], *p* = .0016) ve doğrudan etkisi (*c'*) anlamlı bulunmuştur (*B* = .16, *SH* = .07, %95 GA [.03, .29], *p* = .017). Ayrıca, dürtüsel kişilik aracılığıyla elde edilen dolaylı etki anlamlıdır (*B* = .06, *SH* = .03, %95 GA [.02, .12]). Bu bulgular, don değişkeninin histriyonik kişilik bozukluğu üzerindeki etkisinin kısmen dürtüsel kişilik aracılığıyla dolaylı olarak gerçekleştiğini göstermektedir.

Don değişkeni ile histriyonik kişilik bozukluğu arasındaki ilişkide dürtüsel seçim değişkeninin aracı rolünü test eden basit aracılık analizine göre model anlamlı bulunmuştur ($F(2, 227) = 15.83$, $p < .001$) ve model, histriyonik kişilik bozukluğu puanlarındaki varyansın %12,2'sini açıklamaktadır (R^2 = .122). Don değişkeninin histriyonik kişilik bozukluğu üzerindeki toplam etkisi (*c*) (*B* = .22, *SH* = .07, %95 GA [.09, .36], *p* = .0016) ve doğrudan etkisi (*c'*) anlamlı bulunmuştur (*B* = .18, *SH* = .07, %95 GA [.05, .31], *p* = .0081). Ayrıca dürtüsel seçim aracılığıyla elde edilen dolaylı etki de anlamlı bulunmuştur (*B* = .04, *SH* = .02, %95 GA [.003, .09]). Bulgular, don değişkeninin histriyonik kişilik bozukluğu üzerindeki etkisinin kısmen dürtüsel seçim aracılığıyla dolaylı olarak gerçekleştiğini göstermektedir.

Elde edilen tüm sonuçlar Şekil 4.13'te gösterilmiştir (Tablo 4.15).

*p<.05; **p<.01; ***p<.001

Şekil 4.13: Pekiştireç Duyarlılık Tipleri ve Histriyonik Kişilik Bozukluğu Arasındaki İlişkide Dürtüsel Kişilik ve Dürtüsel Seçim Değişkenlerinin Basit Aracılık Rolü

Tablo 4.15: HKB Basit Aracılık Analizi Bulguları

Dolaylı Etki Yolu	*B*	SH	%95 Güven Aralıkları (Düşük ve Yüksek)	
DİS → DK → HKB (a_1b_1)	.05	.02	.01	.09
DAS → DS→ HKB (a_2b_2)	-.10	.03	-.17	-.03
DÖVÜŞ → DK → HKB (a_3b_3)	.07	.03	.02	.14
DON→ DK → HKB (a_4b_4)	.06	.03	.02	.12
DON → DS → HKB (a_5b_5)	.04	.02	.00	.09

DK: Dürtüsel kişilik; **DS:** Dürtüsel seçim; **HKB:** Histriyonik kişilik bozukluğu

h) Obsesif-Kompulsif Kişilik Bozukluğu

DİS değişkeni ile OKKB arasındaki ilişkide dürtüsel kişilik değişkeninin aracı rolü test edilmiştir ve model anlamlı bulunmuştur, $F(2, 227) = 58.80$, $p < .001$. Bu model, OKKB puanlarındaki varyansın %34,1'ini açıklamaktadır ($R^2 = .341$). DİS değişkeninin OKKB üzerindeki toplam etkisi (*c*) anlamlıdır (*B* = .54, *SH* = .05, %95 GA [.43, .64], $p < .001$) ve aynı şekilde doğrudan etkisi de (*c'*) anlamlı bulunmuştur (*B* = .49, *SH* = .05, %95 GA [.38, .60], $p < .001$). Dürtüsel kişilik aracılığıyla elde edilen dolaylı etkinin de anlamlı olduğu görülmüştür (*B* = .05, *SH* = .02, %95 GA [.01,

.09]). Bu sonuçlar, DİS değişkeninin OKKB üzerindeki etkisinin kısmen dürtüsel kişilik aracılığıyla dolaylı olarak gerçekleştiğini göstermektedir.

DİS değişkeni ile OKKB arasındaki ilişkide dürtüsel seçim değişkeninin aracı rolü test edildiğinde model anlamlı bulunmuştur, $F(2, 227) = 53.59$, $p < .001$. Bu model, OKKB puanlarındaki varyansın %32,1'ini açıklamaktadır ($R^2 = .321$). DİS değişkeninin OKKB üzerindeki toplam etkisi (*c*) (*B* = .54, *SH* = .05, %95 GA [0.43, 0.64], $p < .001$) ve doğrudan etkisi (*c'*) anlamlı bulunmuştur (*B* = .50, *SH* = .06, %95 GA [.39, .61], $p < .001$). Ayrıca dürtüsel seçim aracılığıyla elde edilen dolaylı etki de anlamlıdır (*B* = .04, *SH* = .02, %95 GA [.01, .08]). Bu bulgular, DİS değişkeninin OKKB üzerindeki etkisinin kısmen dürtüsel seçim aracılığıyla dolaylı olarak gerçekleştiğini göstermektedir.

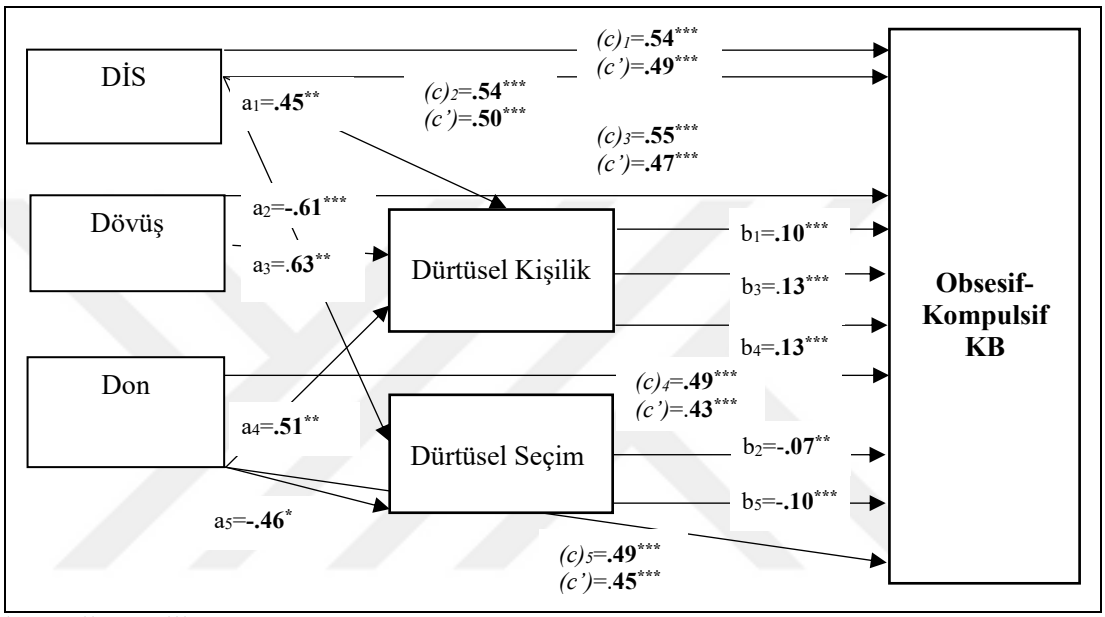
Dövüş değişkeni ile OKKB arasındaki ilişkide dürtüsel kişilik değişkeninin aracı rolünü test eden basit aracılık analizine göre model anlamlı bulunmuştur ($F(2, 227) = 25.62$, $p < .001$) ve model, OKKB puanlarındaki varyansın %18,4'ünü açıklamaktadır ($R^2 = .184$). Dövüş değişkeninin OKKB üzerindeki toplam etkisi (*c*) (*B* = 0.55, *SH* = .10, %95 GA [.35, .75], $p < .001$) ve doğrudan etkisi (*c'*) anlamlı bulunmuştur (*B* = .47, *SH* = .10, %95 GA [.27, .66], $p < .001$). Ayrıca, dürtüsel kişilik aracılığıyla elde edilen dolaylı etki anlamlıdır (*B* = .08, *SH* = .04, %95 GA [.02, .16]). Bu bulgular, dövüş değişkeninin OKKB üzerindeki etkisinin kısmen dürtüsel kişilik aracılığıyla dolaylı olarak gerçekleştiğini göstermektedir.

Don değişkeni ile OKKB arasındaki ilişkide dürtüsel kişilik değişkeninin aracı rolünü test eden basit aracılık analizine göre model anlamlı bulunmuştur ($F(2, 227) = 29.13$, $p < .001$) ve OKKB puanlarındaki varyansın %20,4'ünü açıklamaktadır ($R^2 = .204$). Don değişkeninin OKKB üzerindeki toplam etkisi (*c*) (*B* = .49, *SH* = .08, %95 GA [.33, .65], $p < .001$) ve doğrudan etkisi (*c'*) anlamlı bulunmuştur (*B* = .43, *SH* = .08, %95 GA [.27, .58], $p < .001$). Ayrıca, dürtüsel kişilik aracılığıyla elde edilen dolaylı etki anlamlıdır (*B* = .06, *SH* = .03, %95 GA [.02, .13]). Bu bulgular, don değişkeninin OKKB üzerindeki etkisinin kısmen dürtüsel kişilik aracılığıyla dolaylı olarak gerçekleştiğini göstermektedir.

Don değişkeni ile OKKB arasındaki ilişkide dürtüsel seçim değişkeninin aracı rolünü test eden basit aracılık analizine göre model anlamlı bulunmuştur ($F(2, 227) = 26.99$, $p < .001$) ve OKKB puanlarındaki varyansın %19,2'sini açıklamaktadır ($R^2 = .192$).

Don değişkeninin OKKB üzerindeki toplam etkisi (*c*) (*B* = 0.49, *SH* = 0.08, %95 GA [0.33, 0.65], $p < .001$) ve doğrudan etkisi (*c'*) anlamlı bulunmuştur (*B* = .45, *SH* = .08, %95 GA [.29, .60], $p < .001$). Ayrıca, dürtüsel seçim aracılığıyla elde edilen dolaylı etki anlamlıdır (*B* = .04, *SH* = .02, %95 GA [.00, .09]). Bu bulgular, Don değişkeninin OKKB üzerindeki etkisinin kısmen dürtüsel seçim aracılığıyla dolaylı olarak gerçekleştiğini göstermektedir.

Elde edilen tüm sonuçlar Şekil 4.14'te gösterilmiştir (Tablo 4.16).

*p<.05; **p<.01; ***p<.001

Şekil 4.14: Pekiştireç Duyarlılık Tipleri ve Obsesif-Kompulsif Kişilik Bozukluğu Arasındaki İlişkide Dürtüsel Kişilik ve Dürtüsel Seçim Değişkenlerinin Basit Aracılık Rolü

Tablo 4.16: OKKB Basit Aracılık Analizi Bulguları

Dolaylı Etki Yolu	*B*	SH	%95 Güven Aralıkları (Düşük ve Yüksek)	
DİS → DK → OKKB (a_1b_1)	.05	.02	.01	.09
DİS → DS→ OKKB (a_2b_2)	.04	.02	.01	.08
DÖVÜŞ → DK → OKKB (a_3b_3)	.08	.04	.02	.16
DON→ DK → OKKB (a_4b_4)	.06	.03	.02	.13
DON → DS → OKKB (a_5b_5)	.04	.02	.00	.09

DK: Dürtüsel kişilik; **DS:** Dürtüsel seçim; **OKKB:** Obsesif-Kompulsif kişilik bozukluğu

i) Çekingen Kişilik Bozukluğu

DİS değişkeni ile çekingen kişilik bozukluğu arasındaki ilişkide dürtüsel seçim değişkeninin aracı rolünü test eden basit aracılık analizine göre model anlamlı

bulunmuştur ($F(2, 227) = 125.61$, $p < .001$) ve model, çekingen kişilik bozukluğu puanlarındaki varyansın %52,5'ini açıklamaktadır ($R^2 = .525$). DİS değişkeninin çekingen kişilik bozukluğu üzerindeki toplam etkisi (*c*) (*B* = 0.69, *SH* = 0.05, %95 GA [0.60, 0.78], $p < .001$) ve doğrudan etkisi (*c'*) anlamlı bulunmuştur (*B* = 0.66, *SH* = 0.05, %95 GA [0.57, 0.75], $p < .001$). Ayrıca, dürtüsel seçim aracılığıyla elde edilen dolaylı etki de anlamlıdır (*B* = .03, *SH* = .01, %95 GA [.01, .06]). Bu bulgular, DİS değişkeninin çekingen kişilik bozukluğu üzerindeki etkisinin kısmen dürtüsel seçim aracılığıyla dolaylı olarak gerçekleştiğini göstermektedir.

DAS değişkeni ile çekingen kişilik bozukluğu arasındaki ilişkide dürtüsel seçim değişkeninin aracı rolünü test eden basit aracılık analizine göre model anlamlı bulunmuştur ($F(2, 227) = 18.47$, $p < .001$) ve model, çekingen kişilik bozukluğu puanlarındaki varyansın %14'ünü açıklamaktadır ($R^2 = .140$). DAS değişkeninin çekingen kişilik bozukluğu üzerindeki toplam etkisi (*c*) (*B* = -0.44, *SH* = .10, %95 GA [-.64, -.23], $p < .001$) ve doğrudan etkisi (*c'*) negatif yönde anlamlı bulunmuştur (*B* = -.35, *SH* = .10, %95 GA [-.55, -.14], $p = .0009$). Ayrıca, dürtüsel seçim aracılığıyla elde edilen dolaylı etki de negatif yönde anlamlıdır (*B* = -.09, *SH* = .03, %95 GA [-.16, -.03]). Elde edilen bulgular, DAS değişkeninin çekingen kişilik bozukluğu üzerindeki etkisinin kısmen dürtüsel seçim aracılığıyla dolaylı olarak gerçekleştiğini göstermektedir.

Kaç değişkeni ile çekingen kişilik bozukluğu arasındaki ilişkide dürtüsel kişilik değişkeninin aracı rolünü test eden basit aracılık analizine göre model anlamlı bulunmuştur ($F(2, 227) = 14.54$, $p < .001$) ve çekingen kişilik bozukluğu puanlarındaki varyansın %11,4'ünü açıklamaktadır ($R^2 = .1136$). Kaç değişkeninin çekingen kişilik bozukluğu üzerindeki toplam etkisi (*c*) (*B* = .33, *SH* = .11, %95 GA [.11, .55], $p = .0038$) ve doğrudan etkisi de (*c'*) anlamlı bulunmuştur (*B* = .47, *SH* = .11, %95 GA [.25, .69], $p < .001$). Ayrıca dürtüsel kişilik aracılığıyla elde edilen dolaylı etki negatif yönde ve anlamlıdır (*B* = -.14, *SH* = .05, %95 GA [-.24, -.06]). Bu bulgular, kaç değişkeninin çekingen kişilik bozukluğu üzerindeki etkisinin kısmen dürtüsel kişilik aracılığıyla dolaylı olarak gerçekleştiğini göstermektedir.

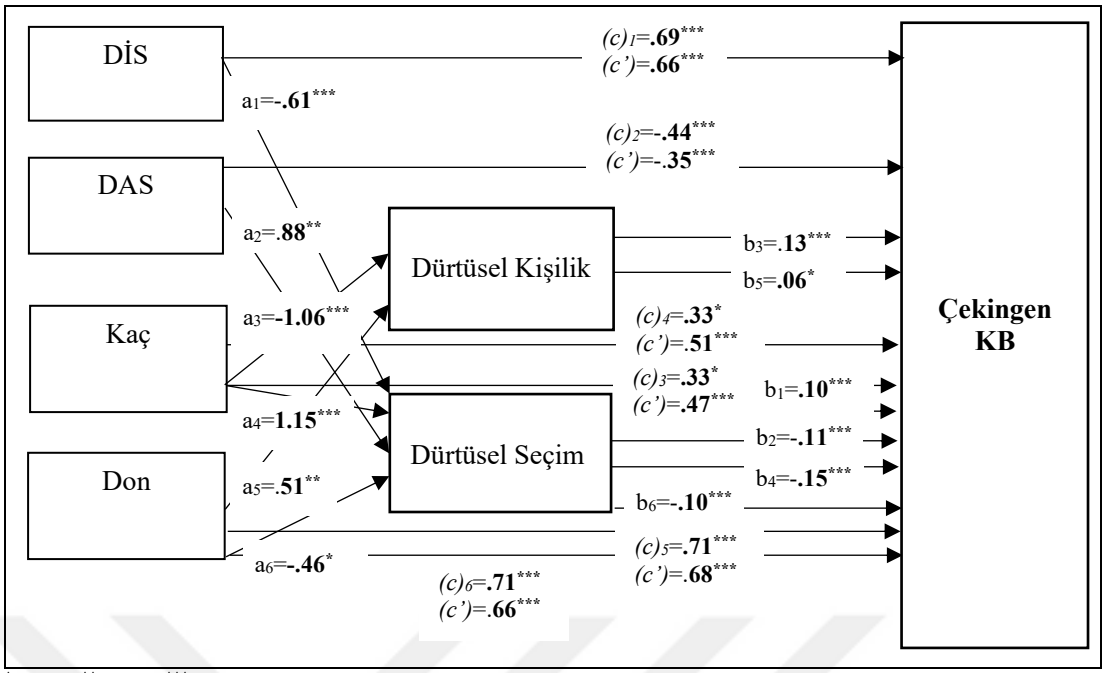
Kaç değişkeni ile çekingen kişilik bozukluğu arasındaki ilişkide dürtüsel seçim değişkeninin aracı rolünü test eden basit aracılık analizine göre model anlamlı bulunmuştur ($F(2, 227) = 24.30$, $p < .001$) ve model, çekingen kişilik bozukluğu puanlarındaki varyansın %17,6'sını açıklamaktadır ($R^2 = .176$). Kaç değişkeninin

çekingen kişilik bozukluğu üzerindeki toplam etkisi (*c*) (*B* = .33, *SH* = .11, %95 GA [.11, .55], *p* = .0038) ve doğrudan etkisi de (*c'*) anlamlı bulunmuştur (*B* = .51, *SH* = .11, %95 GA [.29, .72], *p* < .001). Ayrıca dürtüsel seçim aracılığıyla elde edilen dolaylı etki negatif yönde ve anlamlıdır (*B* = -.18, *SH* = .06, %95 GA [-.29, -.08]). Bu bulgular, kaç değişkeninin çekingen kişilik bozukluğu üzerindeki etkisinin kısmen dürtüsel seçim aracılığıyla dolaylı olarak gerçekleştiğini göstermektedir.

Don değişkeni ile çekingen kişilik bozukluğu arasındaki ilişkide dürtüsel kişilik değişkeninin aracı rolünü test eden basit aracılık analizine göre model anlamlı bulunmuştur ($F(2, 227) = 49.73$, $p < .001$) ve model, çekingen kişilik bozukluğu puanlarındaki varyansın %31'ini açıklamaktadır ($R^2 = .305$). Don değişkeninin çekingen kişilik bozukluğu üzerindeki toplam etkisi (*c*) (*B* = .71, *SH* = .07, %95 GA [.56, .85], *p* < .001) ve doğrudan etkisi (*c'*) anlamlı bulunmuştur (*B* = .68, *SH* = .07, %95 GA [.53, .83], *p* < .001). Ayrıca, dürtüsel kişilik aracılığıyla elde edilen dolaylı etki anlamlıdır (*B* = .03, *SH* = .02, %95 GA [.001, .073]). Bu bulgular, don değişkeninin çekingen kişilik bozukluğu üzerindeki etkisinin kısmen dürtüsel kişilik aracılığıyla dolaylı olarak gerçekleştiğini göstermektedir.

Don değişkeni ile çekingen kişilik bozukluğu arasındaki ilişkide dürtüsel seçim değişkeninin aracı rolünü test eden basit aracılık analizine göre model anlamlı bulunmuştur ($F(2, 227) = 60.51$, $p < .001$) ve model, çekingen kişilik bozukluğu puanlarındaki varyansın %35'ini açıklamaktadır ($R^2 = .348$). Don değişkeninin çekingen kişilik bozukluğu üzerindeki toplam etkisi (*c*) (*B* = 0.71, *SH* = 0.07, %95 GA [0.56, 0.85], *p* < .001) ve doğrudan etkisi (*c'*) anlamlı bulunmuştur (*B* = 0.66, *SH* = 0.07, %95 GA [0.52, 0.81], *p* < .001). Ayrıca, dürtüsel seçim aracılığıyla elde edilen dolaylı etki anlamlıdır (*B* = .04, *SH* = .02, %95 GA [.004, .09]). Bu bulgular, don değişkeninin çekingen kişilik bozukluğu üzerindeki etkisinin kısmen dürtüsel seçim aracılığıyla dolaylı olarak gerçekleştiğini göstermektedir.

Elde edilen tüm sonuçlar Şekil 4.15'te gösterilmiştir (Tablo 4.17).

*p<.05; **p<.01; ***p<.001

Şekil 4.15: Pekiştireç Duyarlılık Tipleri ve Çekingen Kişilik Bozukluğu Arasındaki İlişkide Dürtüsel Kişilik ve Dürtüsel Seçim Değişkenlerinin Basit Aracılık Rolü

Tablo 4.17: ÇKB Basit Aracılık Analizi Bulguları

Dolaylı Etki Yolu	*B*	SH	%95 Güven Aralıkları (Düşük ve Yüksek)	
DİS → DS → ÇKB (a_1b_1)	.03	.01	.01	.06
DAS → DS→ ÇKB (a_2b_2)	-.09	.03	-.16	-.03
KAÇ → DK → ÇKB (a_3b_3)	-.14	.05	-.24	-.06
KAÇ → DS→ ÇKB (a_4b_4)	-.18	.06	-.29	-.08
DON→ DK → ÇKB (a_5b_5)	.03	.02	.00	.07
DON → DS → ÇKB (a_6b_6)	.04	.02	.00	.09

DK: Dürtüsel kişilik; **DS:** Dürtüsel seçim; **ÇKB:** Çekingen kişilik bozukluğu

j) Bağımlı Kişilik Bozukluğu

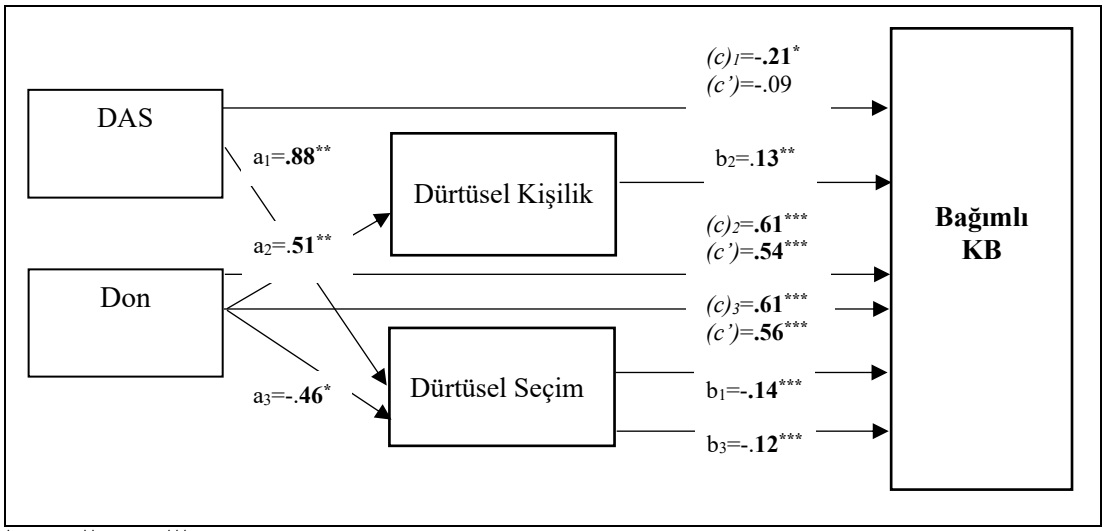
DAS değişkeni ile bağımlı kişilik bozukluğu arasındaki ilişkide dürtüsel seçim değişkeninin aracı rolünü test eden basit aracılık analizine göre model anlamlı bulunmuştur ($F(2, 227) = 25.55$, $p < .001$) ve model, bağımlı kişilik bozukluğu puanlarındaki varyansın %18,4'ünü açıklamaktadır ($R^2 = .184$). DAS değişkeninin bağımlı kişilik bozukluğu üzerindeki toplam etkisi (*c*) negatif yönde anlamlıdır (*B* = -0.21, *SH* = 0.09, %95 GA [-0.39, -0.03], $p = .0229$) ancak doğrudan etki (*c'*) anlamlı bulunmamıştır (*B* = -0.09, *SH* = 0.09, %95 GA [-0.26, 0.08], $p = .3122$). Buna karşın, dürtüsel seçim aracılığıyla elde edilen dolaylı etki negatif yönlü ve anlamlıdır (*B* = -

.12, *SH* = .04, %95 GA [-.21, -.05]). Bulgular, DAS değişkeninin bağımlı kişilik bozukluğu üzerindeki etkisinin tamamen dürtüsel seçim aracılığıyla dolaylı olarak gerçekleştiğini, yani dürtüsel seçimin tam aracı olduğunu göstermektedir.

Don değişkeni ile bağımlı kişilik bozukluğu arasındaki ilişkide dürtüsel kişilik değişkeninin aracı rolünü test eden basit aracılık analizine göre model anlamlı bulunmuştur ($F(2, 227) = 74.32$, $p < .001$) ve bağımlı kişilik bozukluğu puanlarındaki varyansın %40'ını açıklamaktadır ($R^2 = .396$). Don değişkeninin bağımlı kişilik bozukluğu üzerindeki toplam etkisi (*c*) (*B* = .61, *SH* = .06, %95 GA [.49, .74], $p < .001$) ve doğrudan etkisi (*c'*) anlamlıdır (*B* = .54, *SH* = .06, %95 GA [.43, .66], $p < .001$). Ayrıca, dürtüsel kişilik aracılığıyla elde edilen dolaylı etki anlamlı bulunmuştur (*B* = .07, *SH* = .03, %95 GA [.02, .13]). Bu bulgular, don değişkeninin bağımlı kişilik bozukluğu üzerindeki etkisinin kısmen dürtüsel kişilik aracılığıyla dolaylı olarak gerçekleştiğini göstermektedir.

Don değişkeni ile bağımlı kişilik bozukluğu arasındaki ilişkide dürtüsel seçim değişkeninin aracı rolünü test eden basit aracılık analizine göre model anlamlı bulunmuştur ($F(2, 227) = 79.80$, $p < .001$) ve model, bağımlı kişilik bozukluğu puanlarındaki varyansın %41,3'ünü açıklamaktadır ($R^2 = .413$). Don değişkeninin bağımlı kişilik bozukluğu üzerindeki toplam etkisi (*c*) (*B* = .61, *SH* = .06, %95 GA [.49, .74], $p < .001$) ve doğrudan etkisi (*c'*) anlamlı bulunmuştur (*B* = .56, *SH* = .06, %95 GA [.44, .67], $p < .001$). Ayrıca, dürtüsel seçim aracılığıyla elde edilen dolaylı etkinin anlamlı olduğu görülmüştür (*B* = .06, *SH* = .03, %95 GA [.00, .11]). Bu bulgular, don değişkeninin bağımlı kişilik bozukluğu üzerindeki etkisinin hem doğrudan hem de kısmen dürtüsel seçim aracılığıyla dolaylı olarak gerçekleştiğini göstermektedir.

Elde edilen tüm sonuçlar Şekil 4.16'da gösterilmiştir (Tablo 4.18). Ayrıca aracılık analizi sonuçlarının tamamı özet olarak Tablo 4.19'da verilmiştir.

*p<.05; **p<.01; ***p<.001

Şekil 4.16: Pekiştireç Duyarlılık Tipleri ve Bağımlı Kişilik Bozukluğu Arasındaki İlişkide Dürtüsel Kişilik ve Dürtüsel Seçim Değişkenlerinin Basit Aracılık Rolü

Tablo 4.18: BKB Basit Aracılık Analizi Bulguları

Dolaylı Etki Yolu	***B***	**SH**	**%95 Güven Aralıkları (Düşük ve Yüksek)**	
DAS → DS → BKB (a_1b_1)	-.12	.04	-.21	-.05
DON → DK→ BKB (a_2b_2)	.07	.03	.02	.13
DON → DS → BKB (a_3b_3)	.06	.03	.00	.11

DK: Dürtüsel kişilik; **DS:** Dürtüsel seçim; **BKB:** Bağımlı kişilik bozukluğu

Tablo 4.19: Aracı Rol Analizi Bulguları Özet Tablo

Yordayıcı Değişken	Aracı Değişken	Yordanan Değişken	Aracılık
DİS	Dürtüsel Kişilik ve Dürtüsel Seçim	Bağımlı Kişilik Bozukluğu	Paralel
DON	Dürtüsel Kişilik ve Dürtüsel Seçim	Bağımlı Kişilik Bozukluğu	Paralel
DİS	Dürtüsel Kişilik	Paranoid Kişilik Bozukluğu	Kısmi
DAS	Dürtüsel Seçim	Paranoid Kişilik Bozukluğu	Kısmi
DÖVÜŞ	Dürtüsel Kişilik	Paranoid Kişilik Bozukluğu	Kısmi
DON	Dürtüsel Kişilik	Paranoid Kişilik Bozukluğu	Tam
DİS	Dürtüsel Kişilik	Şizotipal Kişilik Bozukluğu	Kısmi
DAS	Dürtüsel Seçim	Şizotipal Kişilik Bozukluğu	Kısmi
DÖVÜŞ	Dürtüsel Kişilik	Şizotipal Kişilik Bozukluğu	Kısmi
KAÇ	Dürtüsel Kişilik	Şizotipal Kişilik Bozukluğu	Tam
KAÇ	Dürtüsel Seçim	Şizotipal Kişilik Bozukluğu	Tam
DON	Dürtüsel Kişilik	Şizotipal Kişilik Bozukluğu	Tam
DİS	Dürtüsel Kişilik	Şizoid Kişilik Bozukluğu	Kısmi
DİS	Dürtüsel Seçim	Şizoid Kişilik Bozukluğu	Kısmi
DÖVÜŞ	Dürtüsel Kişilik	Şizoid Kişilik Bozukluğu	Kısmi
KAÇ	Dürtüsel Kişilik	Şizoid Kişilik Bozukluğu	Tam
KAÇ	Dürtüsel Seçim	Şizoid Kişilik Bozukluğu	Tam
DAS	Dürtüsel Seçim	Antisosyal Kişilik Bozukluğu	Kısmi
DÖVÜŞ	Dürtüsel Kişilik	Antisosyal Kişilik Bozukluğu	Kısmi
KAÇ	Dürtüsel Kişilik	Antisosyal Kişilik Bozukluğu	Kısmi
KAÇ	Dürtüsel Seçim	Antisosyal Kişilik Bozukluğu	Kısmi
DİS	Dürtüsel Kişilik	Borderline Kişilik Bozukluğu	Kısmi
DİS	Dürtüsel Seçim	Borderline Kişilik Bozukluğu	Kısmi
DÖVÜŞ	Dürtüsel Kişilik	Borderline Kişilik Bozukluğu	Kısmi
KAÇ	Dürtüsel Kişilik	Borderline Kişilik Bozukluğu	Tam
KAÇ	Dürtüsel Seçim	Borderline Kişilik Bozukluğu	Tam
DON	Dürtüsel Kişilik	Borderline Kişilik Bozukluğu	Kısmi
DON	Dürtüsel Seçim	Borderline Kişilik Bozukluğu	Kısmi
DİS	Dürtüsel Kişilik	Narsisistik Kişilik Bozukluğu	Kısmi
DAS	Dürtüsel Seçim	Narsisistik Kişilik Bozukluğu	Kısmi
DÖVÜŞ	Dürtüsel Kişilik	Narsisistik Kişilik Bozukluğu	Kısmi
KAÇ	Dürtüsel Kişilik	Narsisistik Kişilik Bozukluğu	Kısmi
KAÇ	Dürtüsel Seçim	Narsisistik Kişilik Bozukluğu	Kısmi
DON	Dürtüsel Kişilik	Narsisistik Kişilik Bozukluğu	Kısmi
DİS	Dürtüsel Kişilik	Histriyonik Kişilik Bozukluğu	Kısmi
DAS	Dürtüsel Seçim	Histriyonik Kişilik Bozukluğu	Kısmi
DÖVÜŞ	Dürtüsel Kişilik	Histriyonik Kişilik Bozukluğu	Kısmi
DON	Dürtüsel Kişilik	Histriyonik Kişilik Bozukluğu	Kısmi
DON	Dürtüsel Seçim	Histriyonik Kişilik Bozukluğu	Kısmi
DİS	Dürtüsel Kişilik	OKKB	Kısmi
DİS	Dürtüsel Seçim	OKKB	Kısmi
DÖVÜŞ	Dürtüsel Kişilik	OKKB	Kısmi
DON	Dürtüsel Kişilik	OKKB	Kısmi
DON	Dürtüsel Seçim	OKKB	Kısmi
DİS	Dürtüsel Seçim	Çekingen Kişilik Bozukluğu	Kısmi
DAS	Dürtüsel Seçim	Çekingen Kişilik Bozukluğu	Kısmi
KAÇ	Dürtüsel Kişilik	Çekingen Kişilik Bozukluğu	Kısmi
KAÇ	Dürtüsel Seçim	Çekingen Kişilik Bozukluğu	Kısmi
DON	Dürtüsel Kişilik	Çekingen Kişilik Bozukluğu	Kısmi
DON	Dürtüsel Seçim	Çekingen Kişilik Bozukluğu	Kısmi
DAS	Dürtüsel Seçim	Bağımlı Kişilik Bozukluğu	Tam
DON	Dürtüsel Kişilik	Bağımlı Kişilik Bozukluğu	Kısmi
DON	Dürtüsel Seçim	Bağımlı Kişilik Bozukluğu	Kısmi

OKKB: Obsesif-Kompulsif kişilik bozukluğu

BEŞİNCİ BÖLÜM
TARTIŞMA

Bu tez çalışması kapsamında, DSM-5 kişilik bozukluklarının pekiştireç duyarlılık tipleri ve dürtüselliğin farklı boyutları açısından değerlendirilmesi gerçekleştirilmiştir. Bu bölümde, araştırmanın hipotezlerinin test edilmesi amacıyla yapılan istatistiksel analizlere ait bulguların ilgili literatür çerçevesinde değerlendirilmesi ve elde edilen sonuçların tartışılarak çeşitli önerilerde bulunulması hedeflenmiştir.

5.1. Korelasyon Analizine Yönelik Bulguların Değerlendirilmesi

Araştırma kapsamında, kişilik bozuklukları türleri ile dürtüsellik boyutları (dürtüsel kişilik, dürtüsel seçim, dürtüsel eylem) ve pekiştireç duyarlılık sistemi tipleri arasındaki ilişkileri incelemek amacıyla korelasyon analizleri yapılmıştır. Elde edilen sonuçlara göre, değişkenler arasında anlamlı düzeyde korelasyonların olduğu görülmüştür.

Dürtüsel kişilik boyutu için kullanılan BDÖ alt ölçeklerinden planlama dürtüselliği, dikkat dürtüselliği ve motor dürtüsellik değişkenleri ile tüm kişilik bozukluğu türleri arasında anlamlı düzeyde korelasyonlar olduğu bulunmuştur. Planlama dürtüselliği ve motor dürtüsellik ile en yüksek korelasyon gösteren kişilik bozukluğu antisosyal KB iken dikkat dürtüselliği alt ölçeğiyle en yüksek korelasyon gösteren kişilik bozukluğu borderline KB olarak bulunmuştur. BDÖ toplam puanıyla en yüksek ilişki gösteren kişilik bozuklukları Antisosyal KB ve Borderline KB olarak bulunmuştur.

Sonuçlar değerlendirildiğinde, bütün kişilik bozuklukları türlerinin dürtüsellikle yakından ilişkili olduğu söylenebilir. Özellikle Antisosyal KB için planlama eksikliği ve motor dürtüsellikle ilişkili davranışsal kontrol sorunlarının ön plana çıktığı, Borderline KB için ise dikkat sürekliliği ve kontrolündeki problemlerin daha belirgin olduğu görülmektedir. Benzer şekilde Fossati ve arkadaşlarının (2007) yürüttüğü çalışmada da dürtüsellikle en belirgin ilişkili olarak görülen KB türü antisosyal ve borderline olarak bulunmuştur. Kişilik bozuklukları ve dürtüsellik arasındaki ilişkileri inceleyen farklı çalışmalarda da antisosyal KB ve borderline KB ile dürtüselliğin

yüksek düzeyde korelasyon gösterdiği belirtilmiştir (Siever ve Kuluva, 2011). Özellikle B kümesi bozuklukları sıklıkla dürtüsellikle ilişkilendirilmektedir (Ruchsow ve ark., 2008; Turner ve ark., 2017). Elde edilen araştırma bulgularının, literatürdeki çalışmalarla uyumlu olduğu görülmektedir.

Diğer değişken olan dürtüsel seçim boyutunu değerlendirmek için kullanılan HEÖ toplam puanı ile tüm kişilik bozuklukları arasında negatif yönlü korelasyonların olduğu görülmüştür. Bu bulgular, kişilik bozukluğuna sahip bireylerin uzun vadeli sonuçları değerlendirmeden anlık hazlara yönelme eğiliminde olduğunu ve genellikle ani kararlar verdiklerini göstermektedir. En güçlü negatif ilişki Bağımlı KB ile bulunmuştur. Bağımlı KB yaşayan kişilerin, kaygılı ve onay arayan yapısı nedeniyle belirsizliğe tahammülsüz olmaları (APA, 2014), diğerlerinin etkisiyle ani kararlar almalarına sebep oluyor olabilir. Bu ani kararlar ise onların uzun vadede daha avantajlı olabilecek fırsatları kaçırmalarına ve düşünmeden seçimler yapmalarına neden oluyor olabilir. Bu kişilerin, başkaları tarafından yönlendirilmeye ihtiyaç duymaları, terk edilmekten korkmaları nedeniyle üzerine çok düşünmeden davranışlar sergilemeye eğilimli oldukları ve karar vermede belirgin güçlük yaşadıkları bilinmektedir (Chen, 2024). Ek olarak bir çalışmada, dürtüsel kişilik özelliğine sahip bireylerin eylemlerine karar vermede daha zayıf oldukları, kendi seçimlerinin sonuçları hakkında daha az düşündükleri ve dürtüsel davranışlar sergiledikleri görülmüştür (Franken ve ark., 2008). Bu durum, elde edilen sonuçların literatürde yer alan bulgularla örtüştüğünü göstermektedir. Dürtüsel seçim boyutu, kişilik bozukluklarının özellikle karar alma mekanizmalarını daha iyi anlayabilmemiz açısından bize fikir vermektedir. HEÖ puanının düşük olması, sadece dürtüsel seçimler yapma eğilimine yönelik değil; aynı zamanda kişilerin zaman perspektifleri, hedeflerine ulaşabilme kapasiteleri ve öz-kontrol becerileri hakkında da ipuçları sunmaktadır. Özellikle terapötik müdahalelerde, bu boyutların ele alınmasının klinik anlamda yarar sağlayacağına inanılmaktadır.

Çalışmanın dürtüsel eylem boyutu ise, kadın, erkek, mutlu ve üzgün olmak üzere dört gruba ayrılarak incelenmiştir. Deneysel olarak yap/yapma görevi üzerinden değerlendirilen ve dürtüselliğin davranışsal yönünü temsil eden bu boyutun analiz sonuçlarına bakıldığında, yalnızca birkaç kişilik bozukluğu ile anlamlı ancak düşük düzeyde pozitif korelasyonlar bulunduğu görülmüştür.

Bulgulara göre şizoid KB ile erkek ve kadın dürtüsel eylem grupları arasında pozitif yönlü anlamlı ilişkilerin olduğu görülmüştür. Buna göre, şizoid bireylerde davranışsal düzeyde dürtüselliğin görülebileceği anlaşılmaktadır. Benzer şekilde şizotipal KB ile erkek ve kadın dürtüsel eylem grupları arasında pozitif yönlü anlamlı ilişkiler görülmüştür. Şizoid ve şizotipal KB özellikleri sergileyen bireylerin dürtüsel eylemlerde bulunduğuna ilişkin bir alanyazın bilgisi olmamakla birlikte bu bulgu, şizoid ve şizotipal bireylerde ani ve kontrolsüz davranışların olabileceğini ima etmektedir.

Dürtüsel eylemin ölçülmesinde kullanılan yap/yapma deneyinin literatürde genel olarak borderline KB ve antisosyal KB ile ilişkili araştırmalarda kullanıldığı görülmektedir (Rentrop ve ark., 2007; Ruchsow ve ark., 2007; Wrege ve ark., 2022). Bazı çalışmalarda, normal bireylere kıyasla borderline KB için dürtüsel eylem sonuçlarında herhangi bir farklılık görülmezken (Jacop ve ark., 2013); bazı araştırma sonuçlarında dürtüsel eylem puanlarının anlamlı derece yüksek olduğu görülmüştür (Rentrop ve ark., 2007). Bizim çalışma sonuçlarımıza göre dürtüsel eylem açısından B ve C küme KB'lerde anlamlı bir farklılaşma görülmemiştir. Bu çerçevede belirsiz ve yetersiz bulguların olması nedeniyle, dürtüselliğin davranışsal ölçümlerinin KB'ler için daha kapsamlı ve detaylı olarak ele alınması gereken bir konu olduğu düşünülmektedir.

Pekiştireç duyarlılık tipleri olan DİS, DAS, dövüş, kaç ve don değişkenleri ile kişilik bozuklukları türleri arasındaki ilişkilerin incelendiği analiz sonuçlarına göre anlamlı bulguların olduğu görülmüştür. Bu bulgular, kişilik bozukluklarının biyopsikolojik açıdan açıklanabilir yönleri olduğuna işaret etmektedir. Literatürde yer alan çeşitli araştırmalarda da PDT ve KB arasındaki ilişkilerin desteklendiği görülmüştür (Bilge ve Sertel Berk, 2017; Fullana ve ark., 2004; Gilbert, Frith ve Burgess, 2005; Pastor ve ark., 2007).

İlk olarak DİS değişkeni ele alındığında, DİS ile çekingen kişilik bozukluğu arasında oldukça yüksek düzeyde pozitif korelasyon bulunduğu görülmüştür. DİS, negatif uyaran, ceza ya da olumsuz durumlara karşı duyarlılığı yüksek bir sistemdir. Bu sistemin yüksek aktivasyonu, bireylerde kaçınma, kaygılanma ya da geri çekilme gibi davranışlara neden olabilir (Gable, Reis ve Elliot, 2000). Bu belirtiler, çekingen KB özelliklerini yansıtmaktadır ve DİS ile bağlantılı olarak bu davranışların ortaya çıkması beklenebilir. Çünkü çekingen KB olan bireyler çevreden gelebilecek negatif

uyaranlara karşı aşırı duyarlılıklarıyla bilinir (Lampe ve Malhi, 2018). Bu durum, onların sosyal açıdan içe çekilmelerini pekiştiriyor olabilir. Buna ek olarak çalışma sonuçlarında, DİS ile antisosyal KB dışındaki bütün KB türleri arasında anlamlı ilişkiler olduğu görülmüştür. Bulguların, alanyazındaki çalışmalarla paralellik gösterdiği düşünülmektedir. Örneğin, C kümesi kişilik bozukluklarının yüksek DİS aktivasyonuyla ilişkili olduğunu gösteren araştırmalar mevcuttur (Caseras, Torrubia ve Farre, 2001; Dierickx ve ark., 2021; Fullana ve ark., 2004; Ross ve ark., 2013). Bir başka çalışmada DİS ile A kümesi kişilik bozuklukları arasında anlamlı ilişkiler olduğu sonucuna ulaşılmıştır (Kimbrel ve ark., 2012). Benzer şekilde paranoid KB ve şizoid KB ile DİS aktivasyonunun ilişkili olduğu belirtilmektedir (Gilbert ve ark., 2005).

DAS değişkeninin ise en yüksek korelasyonu narsisistik KB ile gösterdiği görülmüştür. DAS, dışadönüklük, ödül arayışı ve dışsal motivasyonla ilişkili olan sistemdir (Bream, Duthoo ve Notebaert, 2013). Bu sistemdeki aktivasyon artışı, kişinin çevresinden onay arama, diğerlerine üstünlük kurma, beğeni ve övgüler duyma gibi ihtiyaçlarını arttırabilir. Bu da narsisistik KB olan bireylerdeki benzer kişilik özelliklerini (Chen, 2024) açıklamaya yardımcı olabilir.

Ayrıca DAS ile diğer KB türlerinden şizotipal, antisosyal, histriyonik, çekingen ve bağımlı KB'ler arasında anlamlı ilişkilerin olduğu görülmüştür. Literatür incelendiğinde benzer bulgulara rastlanmaktadır. Örneğin, B kümesi kişilik bozuklukları sıklıkla yüksek DAS aktivasyonuyla ilişkilendirilmektedir (Dierickx ve ark., 2021; Kimbrel ve ark., 2012; Pastor ve ark., 2007; Ross ve ark., 2013).

Dövüş değişkeni ise hem paranoid KB hem de antisosyal KB ile yüksek düzeyde korelasyon göstermiştir. Dövüş sistemi, bireylerin tehdit algıladığı durumlarda aktive olarak korunmaya yönelik saldırgan ve agresif tepkiler verilmesiyle ilişkili görülmektedir (McNaughton ve Corr, 2004). Paranoid kişilerde görülen kuşkuculuk ve tehditlere karşı aşırı duyarlılık ile antisosyal bireylerdeki kural tanımama ve saldırganlık eğilimleri düşünüldüğünde, bu KB türlerinde dövüş sistemi aktivasyonunun yüksek olması beklenebilir.

Kaç değişkeniyle en yüksek korelasyon gösteren Çekingen KB olmuştur. Kaç sistemi, bireyin tehdit durumunda geri çekilme ve pasif kalma eğilimine karşılık gelmedir

(Gray ve McNaughton, 2000). Çekingen KB olan bireylerin içe dönük özellikleri düşünüldüğünde sonucun literatürle uyumlu olduğu düşünülmektedir.

Son olarak don alt ölçeği ile en yüksek pozitif ilişki gösteren kişilik bozukluğunun çekingen ve bağımlı KB olduğu görülmüştür. Don sistemi, bireylerin tehdit durumunda tepkisiz kalma, duraklama ve pasif olma eğilimleriyle ilişkili görülmektedir (Corr, 2004). Her ikisi de C küme bozukluklarından olan bağımlı ve çekingen kişilik özellikleri düşünüldüğünde pasif ve çekimser tavırların bu sistemle ilişkili olarak açıklanabileceği düşünülmektedir.

5.2. Karşılaştırma Analizine Yönelik Bulguların Değerlendirilmesi

Kişilik bozuklukları ortalama puanları ile dürtüsel kişilik grubunda olan ve olmayan kişilerin puanları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farkın olup olmadığını anlamak amacıyla karşılaştırma analizleri yapılmıştır. Dürtüsel kişilik grupları oluşturulurken BDÖ ortalama puanı kesme noktası olarak alınmıştır. Elde edilen sonuçlara göre, tüm kişilik bozukluğu türleri ortalama puanlarının dürtüsel kişilik grubunda olup olmamaya göre anlamlı derecede farklılaştığı görülmüştür. Bu bulgular, dürtüsel kişilik özelliğinin bütün kişilik bozuklukları türleri için önemli bir faktör olduğunu göstermektedir.

Dürtüsel kişilik grubunda olanların A kümesi kişilik bozukluklarından Paraniod KB, Şizotipal KB ve Şizoid KB ortalama puanları, dürtüsel kişilik grubunda olmayanların puanlarına göre anlamlı derecede yüksek olarak bulunmuştur. Benzer şekilde dürtüsel kişilik grubunun B kümesi kişilik bozukluklarından Antisosyal KB, Borderline KB, Histriyonik KB ve Narsisistik KB ortalama puanları ve C kümesi kişilik bozukluklarından OKKB, Çekingen KB ve Bağımlı KB ortalama puanları, dürtüsel kişilik grubunda olmayanların puanlarına göre anlamlı derecede yüksek olarak bulunmuştur.

Sonuçlar değerlendirildiğinde, özellikle paranoid, şizoid ve şizotipal KB'ler gibi daha soğuk, kopuk ve insanlara mesafeli olan bir patoloji grubunda dürtüsel kişiliğin belirgin farklılaşmaya yol açmasının, dürtüselliğin yalnızca dışadönük ve davranışsal sorunlarla ilgili KB türleriyle sınırlı bir belirti olmadığını göstermesi açısından önemli olduğu düşünülmektedir. Ayrıca küme B bozukluklarından borderline ve antisosyal kişilerde görülen plansız hareket etme, ani tepkiler gösterme ve saldırganlık eğilimi gibi özelliklerin dürtüsel kişilikle ilişkili olarak ortaya çıktığı düşünülmektedir.

Literatüre bakıldığında, dürtüsellikle kişilik bozukluklarının ilişkisini destekleyen birçok araştırma görmek mümkündür (Evenden, 1999; Grant ve Potenza, 2012). Çalışmalarda sıklıkla antisosyal KB ve borderline KB türlerine odaklanılması dikkat çekmektedir (Chapman, Leung ve Lynch, 2008; Fossati ve ark, 2004; Siever ve Kuluva, 2011; Swann ve ark., 2003). Örneğin borderline KB'nin dürtüsellikle ilişkisinin incelendiği çalışmalarda özbildirim envanteri sonuçlarıyla davranışsal görev sonuçlarının tutarsız olduğu görülmüştür. Bu durum, kişilik bozukluklarında çok boyutlu değerlendirmelerin önemine dikkat çekmektedir (Barker ve ark., 2015; Jacob ve ark., 2010).

Nitekim mevcut tez çalışmasının sonuçlarında da benzer tutarsızlıklar görülmüştür. Örneğin borderline KB için dürtüsel kişilik ve dürtüsel eylem gruplarında anlamlı farklılaşma görülürken; dürtüsel eylem grubunda bir farklılaşma olmamıştır. Dolayısıyla hem alanyazındaki çalışmalar hem de tez çalışmasında elde edilen sonuçlar, kişilik bozukluklarında dürtüselliğin çok yönlü değerlendirilmesinin önemini göstermektedir.

Diğer bir faktör olan dürtüsel seçim (haz ertelememe) boyutu ile kişilik bozuklukları puanları arasında bir farklılaşmanın olup olmadığının tespit edilmesi amacıyla karşılaştırma analizleri yapılmıştır. HEÖ ortalama puanına göre iki gruba ayrılan dürtüsel seçim boyutunda ölçekten alınan puanın artması, haz erteleme becerisinin arttığını gösterirken puanların azalması ise haz erteleyememeyi yani dürtüsel seçimi göstermektedir. Elde edilen sonuçlara göre, tüm kişilik bozukluğu türleri ortalama puanlarının dürtüsel seçim grubunda olup olmamaya göre anlamlı derecede farklılaştığı görülmüştür. Dürtüsel seçim grubunda olanların A kümesi kişilik bozukluklarından Paraniod KB, Şizotipal KB ve Şizoid KB ortalama puanları, dürtüsel seçim grubunda olmayanların puanlarına göre anlamlı derecede yüksek olarak bulunmuştur. Benzer şekilde dürtüsel seçim grubunun B kümesi kişilik bozukluklarından Antisosyal KB, Borderline KB, Histriyonik KB ve Narsisistik KB ortalama puanları ve C kümesi kişilik bozukluklarından OKKB, Çekingen KB ve Bağımlı KB ortalama puanları, dürtüsel seçim grubunda olmayanların puanlarına göre anlamlı derecede yüksek olarak bulunmuştur.

Bu bulgular, hazzı erteleyemeyen ve dürtüsel seçimler yapan bireylerin kişilik bozuklukları puanlarının dürtüsel seçim yapmayanlara göre daha yüksek olduğunu ve dürtüsel seçim yapma eğiliminin tüm kişilik bozukluklarında etkili faktörlerden biri

olduğunu göstermektedir. Ayrıca dürtüsel seçim boyutunun kişinin, yalnızca yanlış kararlar verme ve kontrol zayıflığı ile ilgili değil; aynı zamanda geleceğe yönelik öngörü kapasitesi, ödül gecikmesini tolere edebilme düzeyi ve hedef odaklı davranabilme kabiliyetiyle de ilgili olarak fikir verdiği düşünülmektedir. Elde edilen bulgular, kişilik bozukluklarındaki dürtüselliğin sadece kişilik özelliği olarak değil; karar alma davranışları ve zaman algılarıyla ilişkili olarak ortaya çıkabileceğini göstermektedir. Literatürde yer alan çalışmalar incelendiğinde, B küme kişilik bozuklukları ve özellikle borderline KB'li bireylerde haz erteleme becerisinin düşük olduğu ve dürtüsel seçim boyutunda yaşanan problemlerin dikkat çektiği belirtilmektedir (Turner ve ark., 2017). Araştırma bulgularını destekler nitelikte KB'lerde özkontrolün ve haz ertelemenin bozulduğunu destekleyen çeşitli araştırmalar görmek mümkündür (Barker ve ark., 2015; McHugh ve Balaratnasingam, 2018).

Son boyut olan dürtüsel eylem gruplarına göre yapılan karşılaştırma analizleri sonuçlarında ise, bazı kişilik bozuklukları türleriyle sınırlı kalan bir farklılaşmanın olduğu görülmüştür. Yap/yapma deneyi sonuçlarına göre, dürtüsel eylem grubunda olan kişilerin A kümesi kişilik bozuklukları puanları, olmayanlara göre anlamlı derecede farklılık göstermiştir. Ayrı ayrı incelendiğinde dürtüsel eylem grubunda bulunanların paraniod KB, şizotipal KB ve şizoid KB puanları, dürtüsel eylem grubunda olmayanlara göre anlamlı derecede yüksektir. Bu bulgular, dürtüselliğin davranışsal olarak ortaya çıkan boyutunun A kümesi bozukluklarında daha belirgin bir faktör olduğunu göstermektedir. Özellikle paranoid kişilerdeki şüphecilik ve tehdit algısına karşı ani tepkiler verme eğilimi, şizoid bireylerin kaçınma çabaları nedeniyle ani karar verme olasılıkları ya da şizotipal kişilerde gerçeklikten uzaklaşmayla birlikte ortaya çıkabilecek kontrolsüz davranışları dürtüsel eylemle ilişkili olarak görülebilir. Ayrıca dürtüsel eylem boyutunun deneysel olarak ölçülmesi, bireyin kendi kendine raporlamaya dayanmayan, gerçek zamanlı tepki kontrolünü yansıtarak farklı yönden değerlendirilmesine olanak tanımıştır. Bu çerçevede bakıldığında A kümesindeki bozuklukların yalnızca sosyal-duygusal geri çekilme gibi pasif belirtiler açısından değil, aynı zamanda çevresel uyaranlara karşı ani, düzensiz ve kontrolsüz tepkiler verme potansiyeliyle de ele alınması gereken bir bozukluk grubu olduğu olasılığını akla getirmektedir. Bunun yanında, B ve C kümesi kişilik bozuklukları ile dürtüsel eylem arasında anlamlı bir farkın gözlenmemesi ise bu boyutun sadece bazı

patolojilerde anlamlı rol oynadığını ve dürtüsel eylemin veya dürtüselliğin davranışsal olarak her kişilik bozukluğu için merkezi bir rol oynamadığını göstermektedir.

Araştırma sonuçlarına benzer şekilde, BKB tanılı bireyler ile kontrol grubunun yap/yapma deneyi sonuçlarının karşılaştırıldığı bir çalışmada, iki grup arasında davranışsal düzeyde anlamlı bir farklılaşmanın olmadığı görülmüştür. Bu eşit performans sonuçlarının nedenini anlamak için fMRI verilerine bakıldığında, BKB'li bireylerin amigdala aktivasyonunda artış olduğu gözlenmiştir. Çalışma sonucunda BKB'li bireylerin farklı beyin bölgelerinin devreye girmesinden kaynaklanan bir telafi mekanizması geliştirdikleri görülmüştür (Jacop ve ark., 2013). Beyindeki duygudurumla ilişkili mekanizmaların dürtüsel davranışların açığa çıkmasında telafi edici bir rolü olduğuna yönelik iddialar düşünüldüğünde, çalışmamızdaki deney sonuçlarında sadece A kümesi KB'lerde anlamlı farklılık görülmesinin daha anlaşılır bir sonuç olduğu düşünülmektedir. Çünkü A kümesi KB'ler duygusal farkındalık eksikliği ve duygusal küntlükle karakterize kabul edilen bir patoloji grubudur (Garofalo ve ark., 2018).

Genel olarak elde edilen bulguların, var olan literatürle benzer sonuçlar gösterdiği ve tüm kişilik bozukluğu türlerini içeren sonuçlar sunması yönüyle alanyazına daha kapsamlı bir katkı sağladığı düşünülmektedir. Ayrıca dürtüselliğin üç farklı açıdan tüm kişilik bozuklukları için ele alınmasının literatüre farklı bir bakış açısı kazandırdığına inanılmaktadır.

5.1. Aracılık Analizine Yönelik Bulguların Değerlendirilmesi

a) Paranoid Kişilik Bozukluğu

Yapılan aracılık analizleri sonucunda elde edilen bulgular, paranoid kişilik bozukluğu ile hem pekiştireç duyarlılığı sistemleri (DİS, DAS, dövüş, don) hem de dürtüselliğin farklı boyutları (dürtüsel kişilik ve dürtüsel seçim) arasında anlamlı ilişkiler olduğunu göstermektedir. Paranoid kişilik bozukluğu ile ilgili dört basit aracılık analizinin tamamında anlamlı dolaylı etkiler elde edilmiş; bu etkilerin üçünde dürtüsel kişilik, birinde ise dürtüsel seçim değişkeni aracılık rolü üstlenmiştir.

Öncelikle, DİS → Dürtüsel Kişilik → Paranoid KB yolunda görülen anlamlı dolaylı etkiye bakıldığında, kişilik bozukluklarının çevresel uyaranlara karşı duyarlılık temelinde şekillendiğini öne süren teorik yaklaşımın desteklendiği görülmektedir (Gray ve McNaughton, 2000). DİS faktörünün paranoid bireylerde yüksek düzeyde

görülmesi, literatürde yer alan başka bir çalışmanın sonucuyla da paralellik göstermektedir (Narimani, Vahidi ve Abolqasemi, 2013). Bu durumun, paranoid kişilerde görülen çevresel ipuçlarına karşı aşırı tetikte olma, kuşkuculuk ve olası risklerden kaçınma eğilimi gibi belirtilerle ilişkili olabileceği düşünülmektedir. Ayrıca pekiştireç duyarlılığı faktörünün, paranoid örüntülere zemin hazırlayabileceğine inanılmaktadır (Pickering ve Gray, 1999). Aracı rol üstlenen dürtüsel kişilik yapısı ise, bu bireylerin kendilerini savunma biçimlerinin daha düşüncesiz, hızlı ve kontrolsüz şekilde olmasına neden oluyor olabilir (Franken ve ark., 2008). Bu bağlamda, elde edilen dolaylı etki, paranoid kişilik yapısının yalnızca tehdit algısıyla değil, aynı zamanda bireyin bu algıya verdiği dürtüsel tepkilerle de ilişkili olabileceğini göstermektedir.

DAS → Dürtüsel Seçim → Paranoid KB ilişkisinde gözlenen negatif ve anlamlı dolaylı etki, DAS ile paranoid KB arasındaki ilişkinin kısmen dürtüsel seçim aracılığıyla gerçekleştiğini göstermektedir. Dolaylı etkinin negatif olması, DAS düzeyi arttıkça dürtüsel seçim (haz ertelememe) puanının azaldığını göstermektedir. Bu bulgu, DAS aktivasyonu yüksek olan bireylerin artan ödül motivasyonlarıyla birlikte dürtüsel seçim yapma eğilimlerinin de arttığını göstermektedir. Bu kişiler, kısa vadede anlık hazlara ulaşmak isteyebilir, bu nedenle tepkilerini kontrol etmekte ve davranışlarını ertelemekte güçlük çekebilirler (Metcalfe ve Mischel, 1999; Franken ve ark., 2008). Ayrıca haz erteleme becerisinin düşüklüğü, anlık tepki ve tehdit algısına hızlı yanıt verme gibi davranışlarla karakterize edilmektedir ve bu durum paranoid örüntülerle örtüşmektedir (Metcalfe ve Mischel, 1999; Neto ve True, 2011). Paranoid kişilik örüntüsünde görülen aşırı uyarılmışlık, tehdit algısının büyütülmesi ve saldırganlık beklentisi, bireyin duygusal düzenleme zorluklarıyla birleştiğinde daha tepkisel davranışlar sergilemelerine zemin hazırlayabilir. Ödüle duyarlılık ile paranoid KB türünün ilişkili olduğunu öne süren başka araştırmalar da bu sonucu desteklemektedir (Carver ve White, 1994; Pastor ve ark., 2007). Elde edilen bulgular, paranoid kişilik örüntüsünün pekiştireç duyarlılığıyla olan ilişkisinde dürtüsel seçim faktörünün önemine dikkat çekmektedir. Sonuçlar, DAS aktivasyonu yüksek olan bireylerin hazzı erteleyemedikleri için daha dürtüsel seçimler yapmaya meyilli olduklarını ve bu durumun da dolaylı olarak paranoid kişilik örüntülerini arttırdığını göstermektedir.

Dövüş → Dürtüsel Kişilik → Paranoid KB yolunda, tehdit karşısında saldırgan tepki verme eğilimi olan dövüş sisteminin, dürtüsel bir kişilik yapısıyla birleştiğinde paranoid eğilimleri güçlendirebileceği görülmüştür. Gray'in yaklaşımına göre dövüş tepkisi, kaçma veya donma yerine aktif karşılık vermeye yönelik bir eğilimi ifade etmektedir (Gray ve McNaughton, 2000). Dürtüsel kişiliğin eşlik ettiği bu eğilim, sosyal ilişkilerde yanlış niyet atfetme, aşırı güvensizlik ve düşmanca yorumlama gibi paranoid özelliklerin ortaya çıkmasına katkı sağlayabilir (Fossati ve ark., 2007). Bu bulgu, tepki şekli ve kişilik bozuklukları arasındaki ilişkinin dürtüsel kişilik özelliklerinden etkilenebileceğini göstermektedir.

Son olarak, Don → Dürtüsel Kişilik → Paranoid KB yolunda gözlenen tam aracılık ilişkisi, donma sisteminin paranoid kişilik örüntüsünü tek başına açıklamakta yetersiz kaldığını; ancak dürtüsel kişilikle birleştiğinde bu etkinin anlamlı hale geldiğini göstermektedir. Bu bulgu, paranoid bozuklukların sadece dışsal tehdit algısıyla değil, bireyin içsel kişilik dinamikleriyle de şekillenebileceğini göstermektedir. Donma tepkisi, tehdit karşısında hareketsiz kalma veya zihinsel duraksama ile ilişkili görülen sistemdir (McNaughton ve Corr, 2004). Elde edilen sonuçlar, donma tepkisi gösteren bireylerin, çevresel tehditler karşısında tepkilerini bastırmak yerine içsel gerginliklerini düzenleyemediklerini ve bunun dürtüsel özelliklerle birleşerek paranoid örüntülere zemin hazırlayabileceğini düşündürmektedir.

Genel olarak bu bulgular, paranoid KB'nin yalnızca pekiştireç duyarlılığına değil, dürtüsel kişilik ve dürtüsel seçime de bağlı olarak şekillenebileceğini göstermektedir. Literatürde dürtüsellik ve özellikle dürtüsel kişilik özelliğinin paranoid ve antisosyal gibi kişilik bozukluklarıyla anlamlı şekilde ilişkili olduğu farklı çalışmalarda gösterilmiştir (Fossati ve ark., 2007; Erfanmanesh ve ark., 2024). Ayrıca, dürtüselliğin çok boyutlu yapısı göz önünde bulundurulduğunda (MacKillop ve ark., 2016; Caswell ve ark., 2015), paranoid örüntülerin bu boyutlardan en çok hangileriyle ilişkili olduğunun ayırt edilmesinin klinik müdahale açısından önem taşıdığına dikkat çekilmelidir.

b) Şizotipal Kişilik Bozukluğu

Şizotipal kişilik bozukluğuna ilişkin bulgular, pekiştireç duyarlılık sistemlerinin ve dürtüselliğin farklı boyutlarının bu bozukluğun gelişiminde önemli bir rol oynadığını

göstermektedir. Altı farklı aracılık yolunun tamamında anlamlı dolaylı etkiler gözlenmiş, bu etkilerin bazıları kısmi bazıları ise tam aracılık göstermiştir.

DİS → Dürtüsel Kişilik → ŞKB yolundaki dolaylı etkinin anlamlı olması çevresel tehditlere karşı yüksek duyarlılık ile bireylerin sosyal ortamlarda şüpheci, garip ve içe kapanık davranışlarla ilişkilendirilebileceğine işaret etmektedir. DİS düzeyi yüksek bireylerde görülen bu tetikte olma hali, dürtüsel kişilik özelliğiyle birleştiğinde kontrolsüz ve anlık tepkiler verme şeklinde düşüncesiz davranışlara dönüşebilir (Narimani, Vahidi ve Abolqasemi, 2013; Gray ve McNaughton, 2000). Bu durum, şizotipal bireylerde sık rastlanan sosyal uyumsuzluk, garip davranışlar, tuhaf inançlar, konudan konuya atlama ve odaklanamama gibi belirtilerin oluşmasında etkili bir faktör olabilir (Maróthi ve Kéri, 2018).

DAS → Dürtüsel Seçim → ŞKB ilişkisinde gözlenen negatif ve anlamlı dolaylı etki, davranışsal aktivasyon sistemi düzeyi yükseldikçe bireylerin dürtüsel seçim puanlarının azaldığını; yani haz erteleme becerilerinin düştüğünü ve daha dürtüsel kararlar almaya yatkın olduklarını göstermektedir. Bu durum, şizotipal bireylerin motivasyonel olarak ödüle yönelme ve hedefe ulaşma eğilimiyle birlikte, kısa vadeli ve anlık hazlara daha yatkın hale geldiğini göstermektedir (Pickering ve Gray, 1999). DAS aktivasyonunun artmasıyla birlikte hazza yönelmenin artması, daha kısa vadeli düşünülmesine, ödüle odaklanılarak bilişsel süreçlerin zayıflamasına ve gerçeklikten kopuk inançlarla birleştiğinde şizotipal örüntülerin açığa çıkmasına yol açıyor olabilir. Şizotipal kişilik bozukluğu zaten bilişsel bozulmalar, gerçeklikten kopukluk ve eksantrik davranışlarla karakterize olduğundan, haz erteleyemeyen bireylerin bu özelliklere daha yatkın hale gelmesi muhtemel olabilir (Metcalfe ve Mischel, 1999). Dolayısıyla, DAS'ın bu bozukluk üzerindeki etkisi, dürtüsel seçimler yoluyla risk artırıcı bir şekilde dolaylı olarak gerçekleşmektedir denebilir.

Dövüş → Dürtüsel Kişilik → ŞKB yolunda elde edilen dolaylı etki, çevresel tehditlere karşı saldırgan yanıt verme eğiliminde olan bireylerin dürtüsel kişilik yapısıyla birleştiğinde, şizotipal belirtilerinde bir artışın olabileceğini göstermektedir. Dövüş sistemi, tehditlere yönelik aktif karşılık verme eğilimi ile ilişkilidir. Bu sistemin dürtüsel kişilik ile birleşmesi, bireyin sosyal açıdan uygunsuz tepkilere daha yatkın hale gelmesine neden olabilir (Gray ve McNaughton, 2000; Fossati ve ark., 2007).

Kaç → Dürtüsel Kişilik → ŞKB ve Kaç → Dürtüsel Seçim → ŞKB yollarında ise tam aracılık söz konusudur. Kaç sistemi, bireylerin tehditten uzaklaşma eğilimiyle ilişkili görülmektedir. Çalışma sonucunda kaç aktivasyonu yüksek bireylerde dürtüsel kişilik özelliklerinin düştüğü görülmüştür. Kişinin tehditten uzaklaşması dürtüsel ve ani tepkiler vermesinin önüne geçerek durumu daha iyi değerlendirilmesine olanak tanımış olabilir. Bununla ilişkili olarak dürtüsel kişilik özelliklerinin azalması şizotipal kişilik belirtilerini de azaltmıştır. Öte yandan kaç aktivasyonundaki artış, bireylerin haz erteleme becerilerinin artmasıyla da yakından ilişkili olarak bulunmuştur. Tehdit anında ortamdan kaçarak uzaklaşan bireyler, anlık ve dürtüsel seçimler yapmaktan da uzaklaşmış olmaktadırlar (Corr, 2002). Böylece o an karar vermeden öncesinde bir düşünme fırsatı elde etmiş olurlar. Bu sonuçlar, kaç sistemi duyarlılığına sahip bireylerde şizotipal belirtilerin ortaya çıkmasının, doğrudan değil; yalnızca dürtüsellikle ilişkili özellikler aracılığıyla gerçekleştiğini göstermektedir.

Son olarak, Don → Dürtüsel Kişilik → ŞKB yolu da anlamlı bulunmuştur. Donma tepkisi tehdit karşısında pasifleşme, zihinsel olarak durma ve davranışsal hareketsizlik ile tanımlanmaktadır (Gray ve McNaughton, 2000). Bu sistemin dürtüsel kişilikle birleşmesi, bireyde hem içsel olarak organize olamama hem de çevresel uyarıcılara karşı çelişkili ve düzensiz tepkiler verme eğilimlerini doğurabilir. Şizotipal kişilik yapısındaki tuhaf davranışlar, dağınık düşünceler ve sosyal uyumsuzluklar bu çerçevede açıklanabilir.

Genel olarak bu bulgular, şizotipal kişilik bozukluğunun yalnızca pekiştireç duyarlılığına bağlı olarak değil; bu uyaranlara karşı geliştirilen dürtüsel kişilikle ve seçimle ilişkili olarak da şekillendiğini ortaya koymaktadır. Bu bağlamda hem dürtüsel kişilik hem de dürtüsel seçim gibi farklı dürtüsellik yapılarının şizotipal belirtiler üzerindeki etkilerini ayırt edebilmek, daha bütüncül ve etkili müdahale programlarının geliştirilmesine katkı sağlayabilir.

c) Şizoid Kişilik Bozukluğu

Şizoid kişilik bozukluğuna ilişkin elde edilen aracılık bulguları, bireylerin çevresel uyarıcılara karşı duyarlılıkları ile dürtüsellik boyutlarının bu bozukluğun gelişiminde birlikte rol oynadığını göstermektedir. Özellikle hem dürtüsel kişilik hem de dürtüsel seçim değişkenlerinin birden fazla modelde anlamlı aracı roller üstlendiği gözlenmiştir.

DİS → Dürtüsel Kişilik → ŞDKB yolunda, çevresel tehditlere karşı aşırı duyarlılıkla karakterize edilen bireylerin dürtüsel kişilik özellikleriyle birleştiğinde, şizoid yapıya katkı sunduğu görülmektedir. DİS aktivasyonu, tehdit algısı karşısında kaçınma, çekilme ve aşırı tetikte olma hali yaratırken; dürtüsel kişilik bu duyarlılığı ani ve kontrolsüz tepkilere dönüştürebilir (Narimani, Vahidi ve Abolqasemi, 2013; Gray ve McNaughton, 2000). Benzer şekilde, DİS → Dürtüsel Seçim → ŞDKB yolunda görülen anlamlı dolaylı etki, DİS düzeyi yüksek bireylerde haz erteleyememe eğiliminin arttığını ve bu durumun şizoid kişilik özelliklerini güçlendirdiğini göstermektedir. Haz erteleme becerisi düşük olan bireyler, dışsal bir tehdit algıladıklarında, uzun vadeli sonuçları düşünmeden sosyal ilişkilerden kaçınma, içe çekilme gibi kısa vadeli dürtüsel kararlarla hareket etme gibi davranışlar gösterebilirler (Metcalfe ve Mischel, 1999; Neto ve True, 2011).

Dövüş → Dürtüsel Kişilik → ŞDKB yolunda elde edilen bulgular, tehdit karşısında saldırgan karşılık verme eğiliminde olan bireylerin, dürtüsel kişilik özellikleriyle birleştiğinde sosyal dünyayla daha fazla çatışma yaşayabileceklerini ve bu durumun geri çekilmeye yol açabileceğini düşündürmektedir. Dövüş sistemi doğrudan dışa yönelik saldırı ile ilişkilidir; ancak sosyal çevreyle zayıf etkileşimde bulunan şizoid bireylerde bu sistemin dürtüsel kişilikle birleşmesi, bastırılmış öfke, içe dönük gerilim ya da sosyal mesafe şeklinde ortaya çıkabilir (Franken ve ark., 2008). Böylece birey aktif bir saldırganlık yerine, çevresel ilişkilerden tamamen kopmayı tercih eden pasif savunma stratejileri geliştirebilir.

Kaç → Dürtüsel Kişilik → ŞDKB ve Kaç → Dürtüsel Seçim → ŞDKB yollarında gözlenen negatif ve anlamlı tam aracılık etkileri, şizoid örüntünün en temel bileşenlerinden biri olan sosyal geri çekilmenin altında dürtüsel süreçlerin önemli bir rol oynayabileceğini göstermektedir. Kaç sistemi, tehdit karşısında hemen uzaklaşma eğilimiyle tanımlanır (McNaughton ve Corr, 2004). Bu sistemin yüksek olması, bireyin dışsal tehditlerden kaçma eğilimini artırır; ancak bu eğilim, dürtüsel kişilik ya da düşük haz erteleme kapasitesiyle birleştiğinde planlı bir korunma davranışından çok, içgüdüsel ve refleksif bir kaçınma tepkisine dönüşebilir. Bu da bireyde hem duygusal kopukluk hem de sosyal ilgisizlik gibi şizoid semptomları besleyebilir (Metcalfe ve Mischel, 1999; Caswell ve ark., 2015).

Tüm bu bulgular, şizoid kişilik bozukluğunun sadece dış dünyayla bağlantı kurmama veya içe kapanıklıkla açıklanamayacağını; bu örüntülerin pekiştireç duyarlılığı

sistemleriyle etkileşimde bulunan dürtüsel süreçlerle de biçimlendiğini ortaya koymaktadır. Özellikle hem dürtüsel kişilik hem de dürtüsel seçim değişkenlerinin şizoid belirtilerle ilişkili yollar üzerinde anlamlı aracılık göstermesi, çok boyutlu dürtüsellik modelinin klinik yansımalarını doğrular niteliktedir (MacKillop ve ark., 2016; Moeller ve ark., 2001).

d) Antisosyal Kişilik Bozukluğu

Antisosyal kişilik bozukluğuna ilişkin elde edilen aracılık bulguları, bireylerin pekiştireç duyarlılıkları (DAS, dövüş, kaç) ile dürtüsellik tiplerinin bu bozukluğun gelişiminde birlikte rol oynadığını göstermektedir. Özellikle hem dürtüsel kişilik hem de dürtüsel seçim değişkenlerinin birden fazla modelde anlamlı aracı roller üstlendiği gözlenmiştir.

DAS → Dürtüsel Seçim → AKB yolunda elde edilen negatif dolaylı etki, DAS düzeyi yükseldikçe bireylerin dürtüsel seçim puanlarının düştüğünü, yani haz erteleme becerilerinin zayıfladığını göstermektedir. Bu durum, bireylerin ödüle ulaşma motivasyonuyla ani kararlar almaya, kısa vadeli hazlara yönelmeye ve sonuçlarını düşünmeden davranmaya eğilimli olduklarını göstermektedir (Carver ve White, 1994; Metcalfe ve Mischel, 1999). Antisosyal kişilik bozukluğunun karakteristik özelliklerinden biri olan toplumsal kuralları ihlal etme, dürtüsel saldırganlık, suça karışma ve sorumsuzluk gibi belirtiler, dürtüsel seçim faktörüyle ilişkili olarak ortaya çıkabilir (Meloy, 2009). Bu bulgu, davranışsal aktivasyon sisteminin yüksek olduğu bireylerde dürtüsel seçim eğiliminin, antisosyal örüntüleri besleyebileceğini göstermektedir.

Dövüş → Dürtüsel Kişilik → AKB yolundaki anlamlı aracılık etkisi ise, tehdit karşısında aktif savunma tepkileri gösteren bireylerin, dürtüsel kişilik özellikleriyle birleştiğinde antisosyal özellikler sergileme riskinin arttığını ortaya koymaktadır. Dövüş sistemi, saldırganlık ve tepkisel davranışlarla ilişkilidir. Bu sistemin dürtüsel kişilikle birleşmesi, bireyde dışa dönük öfke patlamaları, kural tanımayan davranışlar ve empati yoksunluğu gibi antisosyal eğilimleri tetikleyebilir (Gray ve McNaughton, 2000; Dom ve ark., 2006). Literatürde de antisosyal bireylerin tepkisel saldırganlığa yatkın oldukları, dürtüsel kişilik özelliklerinin bu eğilimi pekiştirdiği belirtilmektedir (Fossati ve ark., 2004; Fossati ve ark., 2007).

Kaç → Dürtüsel Kişilik → AKB ve Kaç → Dürtüsel Seçim → AKB yollarındaki anlamlı negatif dolaylı etkiler, kaç sistemine duyarlılığın azalmasının dürtüsel kişilik aracılığıyla dürtüsel tepkileri artırarak antisosyal davranışlara zemin hazırlayabileceğini göstermektedir.

Kaç sisteminin aktif olduğu bireylerde tehdit karşısında uzaklaşma ve kaçınma davranışlarının görülmesi beklenmektedir (McNaughton ve Corr, 2004). Ancak elde edilen sonuçlarda antisosyal KB ile kaç sisteminin negatif yönde ilişkili olması, antisosyal bireylerin çevresel tehditlere karşı daha az duyarlılık ve kaçınma davranışı gösterdiklerine işaret etmektedir. Bu da, empati yoksunluğu, suçluluk ya da pişmanlık duymama gibi antisosyal özelliklerle örtüşmektedir (Butcher, Mineka ve Hooley, 2013). Kaç sistemi aktivasyonu düşük olan bireylerin cezadan kaçınma güdüsü zayıftır ve bu durum dürtüsel kişilik ya da düşük haz erteleme kapasitesiyle birleştiğinde, toplum kurallarını ihlal etme, korkusuzca hareket etme ve riskli davranışlara yönelme gibi antisosyal belirtiler ortaya çıkabilir (Meloy, 2009; Smillie ve Jackson, 2006). Bu bulgular, antisosyal bireylerin sadece dışsal kurallara duyarsız değil; aynı zamanda içsel olarak dürtü kontrolü ve özdenetim konusunda da zayıf olduklarını düşündürmektedir.

Bu sonuçlar, antisosyal kişilik örüntüsünün biyolojik ve davranışsal tepki sistemleriyle şekillenen karmaşık bir yapı olduğunu ortaya koymaktadır. Özellikle dürtüsellik bileşenlerinin farklı alt sistemlerle etkileşimde bulunmasının, antisosyal özelliklerin oluşum sürecinde bireysel farklılıkların anlaşılması açısından önemli olduğu düşünülmektedir (Caswell ve ark., 2015; MacKillop ve ark., 2016).

e) Borderline Kişilik Bozukluğu

Borderline kişilik bozukluğu (BKB), yoğun duygusal değişkenlik, ani öfke patlamaları, dürtüsel davranışlar ve kişilerarası ilişkilerde dengesizlikle karakterize kompleks bir yapıdır (Dobbert, 2007). Bu çalışmada elde edilen aracılık bulguları, borderline örüntülerin yalnızca bilişsel ya da duygusal süreçlerle değil, aynı zamanda pekiştireç duyarlılık türleri (DİS, Dövüş, Kaç, Don) ve dürtüsellik tipleri (dürtüsel kişilik ve dürtüsel seçim) ile anlamlı ilişkiler içerisinde olduğunu göstermektedir.

Öncelikle, DİS → Dürtüsel Kişilik → BKB ve DİS → Dürtüsel Seçim → BKB yollarında elde edilen anlamlı kısmi aracılık etkileri, DİS aktivasyonu yüksek olan bireylerin hem dürtüsel kişilik özellikleri hem de düşük haz erteleme becerileri

aracılığıyla borderline belirtiler gösterme risklerinin arttığını göstermektedir. DİS aktivasyonu, çevreden gelen olumsuz uyaranlara ve cezaya karşı hassasiyeti artırarak, bireyde tedirginliği artırabilir ve güven sorunlarına ya da aşırı duygusal tepkilere neden olabilir (Gray, 1987). Bu hassasiyet dürtüsel kişilikle birleştiğinde öfke patlamaları, pervasızca hareketler ve zarar verici davranışlar gibi belirtilere yol açabilirken, dürtüsel seçim ise bireyin anlık haz odaklı uç deneyimlere eğilimini artırabilir ((Bickel ve Marsch, 2001; Casey ve ark., 2011). Bu durum, BKB'de görülen ani davranışsal değişimlerin altında yatan dürtüsel mekanizmaları açıklıyor olabilir.

Benzer şekilde, Dövüş → Dürtüsel Kişilik → BKB yolunda gözlenen anlamlı aracılık, tehdit karşısında saldırgan ya da aktif tepkiler verme eğilimiyle tanımlanan dövüş sisteminin (Gray ve McNaughton, 2000), dürtüsel kişilik yapısıyla birleştiğinde BKB özelliklerini pekiştirdiğini göstermektedir. Dövüş sistemi yüksek bireyler duygularını bastırmakta zorlanabilir ve kontrolsüz öfke ile ani patlamalar yaşayabilirler (Franken ve ark., 2008). Dürtüsel kişilik bu eğilimi daha da yoğunlaştırarak davranışsal ve duygusal regülasyon sorunlarına yol açabilir. Literatür incelendiğinde de BKB'li bireylerin dürtüsel davranışları kontrol edememe ve yoğun duygularla başa çıkmakta zorlanma gibi sorunlar yaşadığı belirtilmektedir (Fossati ve ark., 2007; Chapman ve ark., 2008).

Kaç → Dürtüsel Kişilik → BKB ve Kaç → Dürtüsel Seçim → BKB yollarında görülen negatif yönlü ve tam aracılık etkileri, kaç aktivasyonu yüksek olan bireylerin doğrudan borderline kişilik özelliği göstermediğine, ancak BKB oluşumunda dürtüsellik tiplerinin de etkili olduğuna işaret etmektedir.

Öncelikle ilk yol olan dürtüsel kişiliğin aracı modelinde, kaç aktivasyonunun artmasının dürtüsel kişilik puanlarını azalttığı görülmüştür. Bu durum, tehdit karşısında kaçma motivasyonu yüksek olan bireylerin dürtüsel kişilik özelliklerinin azaldığını göstermektedir. Öte yandan dürtüsel kişilik düzeyi arttıkça BKB puanı da anlamlı olarak artmaktadır. Bu bulgular, kaç aktivasyonundaki artışın dürtüsel kişilik özelliğini azalttığını ve buna bağlı olarak borderline KB semptomlarının dolaylı yoldan azaldığını göstermektedir.

İkinci yol alan dürtüsel seçim aracılığında ise, kaç aktivasyonu arttıkça dürtüsel seçim puanları da yükselmiş, yani haz erteleme becerisi artmıştır. Öte yandan haz erteleme becerisi arttıkça BKB puanı azalmaktadır. Sonuçlar, kaç aktivasyonunun haz

ertelemeyi artırarak BKB riskini dolaylı olarak azalttığını göstermektedir. Kaç aktivasyonu yüksek olan bireyler bir tehditle karşılaştığında ondan uzaklaşma eğiliminde olan kişilerdir (McNaughton ve Corr, 2004). Bu durumun, bireyleri dürtüsel davranışlardan uzaklaştırarak duygusal regulasyona fırsat oluşturduğunu ve dürtüselliğin azalmasını destekleyerek koruyucu bir etki oluşturabileceğini akla getirmektedir. Benzer şekilde tehdit anında bireylerin oradan kaçması, dürtüsel seçimler yaparak ani ve kısa vadede zarara yol açabilecek kararlar almalarının önüne geçmekte ve BKB semptomlarının dolaylı olarak azalmasını sağlamaktadır. Her iki modelde de kaç değişkeninin BKB'yi dürtüsellik yolları aracılığıyla etkilediği görülmektedir.

Son olarak, Don → Dürtüsel Kişilik → BKB ve Don → Dürtüsel Seçim → BKB yollarında elde edilen anlamlı dolaylı etkiler, tehdit karşısında donma tepkisi gösteren bireylerin dürtüsel davranışlarla ve BKB ile olan ilişkilerini göstermektedir. Don sistemi aktivasyonu yüksek olan bireylerin karar alma ve tepki verme süreçlerinde belirsizlik, donakalma ve kararsızlık hakimdir. Bu yatkınlık, dürtüsel kişilikle birleştiğinde, kriz anında bireyin daha tepkisel ve dürtüsel olmasına yol açıyor olabilir. Bu da ani davranışların ve değişimlerin belirgin yaşandığı borderline örüntüyü tetikleyebilir (Dobbert, 2007). Dürtüsel seçim açısından değerlendirildiğinde ise, donma aktivasyonunun artmasının dürtüsel seçimle pozitif ilişkili olduğu ve haz erteleme becerisini artırdığı görülmüştür. Ancak dürtüsel seçim puanı arttıkça BKB belirtileri azalmaktadır. Diğer ifadeyle, donma duyarlılığı yüksek bireylerde haz erteleme becerisinin artmasıyla BKB puanlarının düştüğü görülmektedir.

Sonuç olarak, borderline kişilik bozukluğunun, farklı pekiştireç duyarlılık sistemleri ve iki farklı dürtüsellik boyutuyla (kişilik ve seçim) etkileşime girdiği, oldukça karmaşık bir yapıya sahip olduğu görülmektedir. Literatürde de vurgulandığı üzere bu bulgular, dürtüselliğin çok boyutlu bir yapı olarak ele alınmasının gerekliliğini ve borderline örüntülerde her bir dürtüsellik bileşeninin ayrı ayrı değerlendirilmesinin önemini göstermektedir (MacKillop ve ark., 2016; Moeller ve ark., 2001; Caswell ve ark., 2015).

f) Narsisistik Kişilik Bozukluğu

Narsisistik kişilik bozukluğu (NKB), bireylerde aşırı yüceltilmiş bir benlik algısı, kibir, empati yoksunluğu ve dışsal onay arayışı gibi özelliklerle karakterize

edilmektedir (Ronningstam, 2010). Bu çalışmada elde edilen bulgular NKB'nin farklı pekiştireç duyarlılık türleri ve dürtüselliğin alt boyutlarıyla ilişkili olarak şekillendiğini göstermektedir.

DİS → Dürtüsel Kişilik → NKB yolunda elde edilen anlamlı ve pozitif yönlü dolaylı etki, cezaya karşı duyarlılığı yüksek bireylerin dürtüsel kişilik özellikleri geliştirme eğiliminde olduğunu ve bu özelliklerin narsisistik örüntüleri güçlendirdiğini göstermektedir. DİS faktörü, özellikle dışsal tehditleri algılayan ve kaygıyla ilişkili olan bir sistemdir (Gray ve McNaughton, 2000). Ancak bu sistemin dürtüsel kişilik ile birleşmesi, bireyde hızlı gelişen ani tepkilerin ortaya çıkmasına neden olabilir. Bu durum, özellikle kırılgan narsisizm olarak adlandırılan narsisizmin içe dönük ve savunmacı boyutunu açıklamaya yardımcı olabilir. Kırılgan narsistik bireylerin, eleştirilere karşı aşırı hassasiyet gösterdiği ve küçük düşürülme korkusundan dolayı yoğun utanç ve öfke yaşayabildiği belirtilmektedir (Rohmann ve ark., 2012). Bu bireyler, benlik algılarını dışsal faktörlere dayandırdıkları için, cezaya duyarlılıklarıyla birlikte tetiklenerek dürtüsel tepkilere, savunmacı davranışlara ya da ani sosyal geri çekilmelere yönelebilirler. Bu bağlamda, DİS'in dürtüsel kişilik aracılığıyla NKB üzerindeki etkisinin, özellikle kırılgan narsisistik örüntülerin anlaşılması açısından fikir verici olduğu düşünülmektedir.

DAS → Dürtüsel Seçim → NKB yolunda gözlenen negatif dolaylı etki, ödül duyarlılığı yüksek olan bireylerin, haz erteleme becerisinin zayıf olması nedeniyle (düşük dürtüsel seçim puanı) anlık tatmine yönelme eğiliminde olduklarını göstermektedir. Sonuçlara göre, bu kişilerin ödül duyarlılığına olan yatkınlığı, haz erteleme becerilerini düşürmekte ve narsisistik kişilik özelliklerini artırmaktadır. Bu durum, dışsal onay, statü ya da üstünlük arayışlarıyla ilişkili olarak (Chen, 2024) narsisistik bireylerin dürtüsel seçimler yapabileceğini ve uzun vadeli sonuçları düşünmeden hareket edebileceğini gösteriyor olabilir. Dürtüsel seçim boyutunun DAS ve NKB arasındaki ilişkide aracı olarak öne çıkması, ödül duyarlılığıyla ilişkili narsisizmin özellikle zayıf öz-kontrol ve anlık tatmin ihtiyacıyla ilişkili olduğuna işaret etmektedir (Fossati ve ark., 2007; Metcalfe ve Mischel, 1999). Benzer şekilde literatürde, bireylerdeki ödül arayışının artmasının kısa süreli hazlara yönelimi artırdığı ve dürtüsellikle ilişkili olduğu belirtilmektedir (Goudriaan ve ark., 2006). DAS aktivasyonundaki artışın (Bilge ve Sertel Berk, 2017) ve ödüle duyarlılığın

(Carver ve White, 1994; Pastor ve ark., 2007) özellikle B kümesi bozukluklarla ilişkili olduğunu gösteren çalışmalar da vardır.

Dövüş → Dürtüsel Kişilik → NKB yolunda elde edilen pozitif yönlü dolaylı etki ise, narsisistik bireylerin tehdit algısı karşısında öfke ve saldırganlıkla tepki verme eğilimlerinin dürtüsel kişilik özellikleriyle ilişkili olarak narsisistik semptomları artırdığını göstermektedir. Dövüş sistemi, bireyin tehdit karşısında aktif karşılık verme ya da üstünlük kurma eğilimiyle bağlantılı görülmektedir (Gray ve McNaughton, 2000). Bu yatkınlık, narsisistik bireylerde eleştiriye karşı tahammülsüzlük, çıkarını korumak için saldırganlık ya da kendini savunma amacıyla başkalarını küçümseyici ve sömürücü tutumlar gibi tepkilerle ortaya çıkabilir (Chen, 2024). Dürtüsel kişilik faktörüyle birlikte bu tepkiler daha öngörülemez, kontrolsüz ve refleksif hale gelerek kişinin sosyal işlevselliğini ve kişilerarası ilişkilerini belirgin ölçüde bozabilir. Tüm bunlar bir etkileşim halinde NKB semptomlarını artırabilir.

Kaç → Dürtüsel Kişilik → NKB ve Kaç → Dürtüsel Seçim → NKB yollarında da negatif yönlü dolaylı etkiler gözlenmiştir. Bu sonuçlar, pekiştireç duyarlılığı ile dürtüselliğin farklı tiplerinin birlikte NKB üzerinde anlamlı etkilerinin olduğunu göstermektedir.

Öncelikle Kaç → Dürtüsel Kişilik → NKB yolunda, kaç aktivasyonu yüksek olan bireylerin dürtüsel kişilik özelliklerinin azaldığı ve bunun da NKB düzeyini azalttığı söylenebilir. Başka bir deyişle, korku anında kaçma motivasyonuyla hareket eden bireylerin o an oradan uzaklaşmalarına bağlı olarak anlık tepkiler vermekten daha uzak ve daha temkinli hale gelmeleri, dürtüsel kişilik özelliklerini azaltarak dolaylı yoldan narsisistik örüntülerin gelişimini de azaltmaktadır.

Diğer yol olan Kaç → Dürtüsel Seçim → NKB etkileşiminde ise, kaç aktivasyonundaki artışın dürtüsel seçim düzeyini de artırdığı ve bunun NKB düzeyini dolaylı olarak azalttığı görülmüştür. Yani korku anında kaçma motivasyonuyla hareket eden bireyler daha kontrollü davranışlar sergilemekte (haz erteleme puanı artmakta) ve bununla ilişkili olarak narsisistik eğilimleri azalmaktadır. Bu sonuçlar, ödülden çok cezaya duyarlı bireylerin daha temkinli ve kendini korumaya yönelik davranışlarla ilişkilendirilmesini destekler niteliktedir (Corr, 2004; Gray ve McNaughton, 2000).

Son olarak, Don → Dürtüsel Kişilik → NKB yolunda da anlamlı bir dolaylı etki bulunmuştur. Sonuçlar, donma sistemi daha aktif olan bireylerin, dürtüsel kişilik

aracılığıyla NKB'yi etkilediğini göstermektedir. Tehlike karşısında pasif kalma ve eylemsizlikle ilişkilendirilen donma sistemi aktivasyonunun yüksek olması, bireyin daha esnek davranamamasına ve zamanla içsel geriliminin yükselmesine yol açıyor olabilir. Bu gerilimin dürtüsellikle boşalmasıyla dürtüsel kişilik özellikleri artarak narsisistik semptomları dolaylı şekilde etkilemiş olabilir.

Bulgular, pekiştireç duyarlılığının narsisistik kişilik yapılanmalarıyla olan ilişkisinde dürtüselliğin etkisinin önemine işaret etmektedir. Sonuç olarak, narsisistik kişilik bozukluğu, yalnızca benliğin yüceltilmesi, övgü ihtiyacı ya da empati eksikliği ile açıklanamayacak kadar kompleks bir yapıdır. Bu çalışmanın sonuçları, pekiştireç duyarlılık sistemleri ile dürtüselliğin alt boyutları arasındaki etkileşimin, narsisistik örüntüyü anlamada önemli bir açıklayıcı güç sunduğunu ortaya koymaktadır. Bu da NKB'li bireylerin yalnızca kişilik boyutuyla ele alınmaması gerektiğini; aynı zamanda davranışsal olarak öz-kontrol süreçlerine yönelik müdahalelerin de bu kişilerde önemli olabileceğini göstermektedir.

g) Histriyonik Kişilik Bozukluğu

Histriyonik kişilik bozukluğu (HKB), dikkat çekme arzusu, duyguların abartılı ifadesi, tiyatral davranışlar ve sosyal ortamlarda onay ihtiyacı gibi belirgin özelliklerle tanımlanan bir patoloji türüdür (Sadock ve Sadock, 2000). Bu çalışmada elde edilen aracılık bulguları, bu bozukluğun ortaya çıkışında pekiştireç duyarlılık sistemlerinin ve dürtüsellik süreçlerinin etkili olduğunu göstermektedir.

Öncelikle, DİS → Dürtüsel Kişilik → HKB yolunda görülen anlamlı dolaylı etki, tehdit algısına aşırı duyarlı bireylerin dürtüsel kişilik özellikleri taşıdıklarında, duygusal tepkilerini daha abartılı ve kontrolsüz biçimde dışa vurarak histriyonik özellikler gösterebileceklerine işaret etmektedir. DİS sistemi, çevresel olumsuzluklara karşı tetikte olmayı ve cezaya duyarlılığı motive ederken (Smillie, Pickering ve Jackson, 2006) dürtüsel kişilikle birleştiğinde bireyin duygusal regülasyon becerilerini zayıflatabilir. Bu durum, histriyonik bireylerde yaygın olarak görülen abartılı duygulanım, ani ilişki talepleri ya da tiyatral davranış biçimlerini açıklamaya yardımcı olabilir (Köroğlu ve Bayraktar, 2010).

DAS → Dürtüsel Seçim → HKB yolundaki negatif yönlü dolaylı etki, yüksek ödül duyarlılığına sahip bireylerin haz erteleme becerilerinin düştüğünü ve daha dürtüsel seçimler yaptıklarını göstermektedir. Bu kişilerin, beğenilmek ya da dikkat çekmek

için kısa süreli hazlara odaklanmaları, histriyonik KB'lerdeki yapay duygusal tavırlar, sık partner değiştirme, anlık beğenilme ve dikkat çekme ihtiyacı için tavizler verme gibi belirtilerle kendini gösteriyor olabilir. Bu bulgu, dürtüsel seçim faktörünün HKB'deki dışa dönük ve çabuk uyarılan davranışlarla olan ilişkisini ima ediyor olabilir.

Dövüş → Dürtüsel Kişilik → HKB yolunda gözlenen pozitif yönlü dolaylı etki ise, tehdit karşısında saldırganca ya da karşı koymaya yönelik tepkiler verme eğilimindeki bireylerin, dürtüsel kişilik yapısıyla birlikte daha kontrolsüz ve dışa dönük davranışlar sergileyebileceğini göstermektedir. Histriyonik bireylerde görülen duygusal olarak kışkırmaya yatkınlık, rekabetçi ve flörtöz tutumlar ya da onay elde etme hırsı gibi belirtilerin (Sadock ve Sadock, 2000) bu mekanizmayla ilişkili olarak ortaya çıkabileceği düşünülebilir.

Don → Dürtüsel Kişilik → HKB ve Don → Dürtüsel Seçim → HKB yollarında elde edilen anlamlı dolaylı etkiler ise, donma sisteminin tetiklediği karar verememe ya da eylemsizlik halinin, dürtüsel kişilik özellikleriyle birleştiğinde HKB belirtilerine dönüşebileceğini göstermektedir. Don sistemi, bireyin korku anında tehdit karşısında pasifleşmesini ifade etmektedir (Gray ve McNaughton, 2000). Ancak dürtüsel kişilik özelliği ya da haz erteleyememe eğilimi bu sistemle birleştiğinde, birey dış dünyaya karşı anlık ve yoğun dikkat çekme davranışları geliştirebilir. Bu da histriyonik bireylerdeki sosyal ortamlarda aşırı görünürlük çabası, dramatiklik, sonunu düşünmeden davranma ya da manipülatif tavırlarla ilişkili olarak yorumlanabilir.

Sonuç olarak, HKB belirtileri yalnızca ayartıcılık ve dikkat çekme çabasıyla sınırlı değil, aynı zamanda pekiştireç duyarlılık sistemleri ve dürtüsellik süreçleriyle de ilişkili olarak anlam kazanmaktadır. Bu çalışmanın bulguları, HKB'nin açıklanmasında dürtüselliğin hem kişilik özelliği hem de seçim boyutlarının ayrı ayrı değerlendirilmesinin gerekliliğini desteklemektedir (Caswell ve ark., 2015).

h) Obsesif-Kompulsif Kişilik Bozukluğu

Obsesif-Kompulsif Kişilik Bozukluğu (OKKB), aşırı düzen takıntısı, mükemmeliyetçilik, kontrol ihtiyacı ve esneklikten yoksun katı kurallara bağlılık ile karakterize bir kişilik bozukluğudur (Köroğlu ve Bayraktar, 2010). Bu çalışmada, OKKB'nin pekiştireç duyarlılık sistemleri (DİS, Dövüş, Don) ve dürtüselliğin tipleri

(dürtüsel kişilik ve dürtüsel seçim) ile olan ilişkileri anlamlı dolaylı yollar aracılığıyla gösterilmiştir.

Öncelikle, DİS → Dürtüsel Kişilik → OKKB ve DİS → Dürtüsel Seçim → OKKB yollarında elde edilen anlamlı dolaylı etkiler, cezaya karşı yüksek duyarlılığın hem dürtüsel kişilik hem de düşük haz erteleme becerisi üzerinden OKKB belirtilerini artırabileceğini göstermektedir. DİS sistemi, bireyin korku ve kaygı anında davranışlarını şekillendiren ve çevredeki olumsuzluklara karşı duyarlı kabul edilen sistemdir (Gray ve McNaughton, 2000).

DİS aktivasyonu yüksek olan bireylerin çevresel tehditleri daha duyarlı algıladığı düşünüldüğünde, bunlarla baş etmek için abartılı denetim stratejileri geliştirdikleri düşünülebilir. Bu durumun dürtüsellikle ilişkilendirildiğinde OKKB semptomlarını artırdığı sonucuna ulaşılabilir.

Öte yandan DİS aktivasyonundaki artışın haz erteleme davranışını olumsuz etkilediği ve haz ertelememenin obsesif-kompulsif semptomları artırdığı görülmüştür. Bu bireyler, cezaya duyarlılıkları nedeniyle daha dürtüsel ve ani seçimler yapma eğiliminde olabilirler. Bu anlık hazza odaklanarak cezadan uzaklaşıp rahatlamaya yönelik yapılan dürtüsel seçimlerin de obsesif-kompulsif belirtileri artırıcı yönde etki gösterdiği görülmüştür. Zamanla OKKB'li kişilerin dürtülerini kontrol alma çabasıyla aşırı düzen ya da kontrol ihtiyacı gibi katı kurallar geliştirdikleri düşünülmektedir.

Dövüş → Dürtüsel Kişilik → OKKB yolunda elde edilen anlamlı dolaylı etki ise, tehdit karşısında saldırganlık eğiliminde olan bireylerin dürtüsel kişilik yapısıyla birleştiğinde OKKB özellikleri sergileyebileceğini göstermektedir. Dövüş sistemi, bireyin korku anında aktif tepki verme eğilimini ifade ederken, bu eğilim dürtüsel kişilikle birleştiğinde katı davranış kalıplarına neden olabilir. Bu kişiler, çevredeki belirsizlikleri kontrol altına alma çabasıyla aşırı planlı ve kurallı yaşam biçimlerine yönelebilirler.

Don → Dürtüsel Kişilik → OKKB ve Don → Dürtüsel Seçim → OKKB yollarındaki pozitif dolaylı etkiler, donma yanıtı (kararsızlık, duraksama, pasiflik) ile dürtüsellik tiplerinin ilişkisinin OKKB belirtilerini artırabileceğini göstermektedir. Don sistemi yüksek bireylerde karar alma süreçleri zayıf olabilir. Bu zayıflık dürtüsel kişilik veya düşük haz erteleme kapasitesi ile birleştiğinde, birey bu içsel düzensizliği telafi etmek için aşırı düzen arayışına ya da katı kurallara yönelebilir. Bu durum, OKKB'de görülen

mükemmeliyetçilik veya esneklikten yoksunluk gibi özelliklerin açıklanmasına yardımcı olabilir (Stein, 2002).

Sonuç olarak, bu bulgular OKKB'nin sadece davranışsal katılıkla değil, aynı zamanda içsel dürtüsel süreçlerin kontrol edilmesine yönelik bir savunma yapısı olarak da değerlendirilebileceğini göstermektedir. Dürtüsel kişilik ve dürtüsel seçim boyutlarının aracılığı, OKKB'deki katılık ve mükemmeliyetçilik gibi özelliklerin, aslında bireyin içsel düzensizlik korkusuna karşı geliştirdiği dengeleyici bir savunma yanıtı olabileceğini düşündürmektedir.

i) Çekingen Kişilik Bozukluğu

Çekingen kişilik bozukluğu (ÇKB), sosyal açıdan yetersizlik duygusu, eleştirilme korkusu ve reddedilmekten kaçınma eğilimi ile karakterize bir bozukluktur (Lampe ve Malhi, 2018). Bu çalışmada elde edilen bulgular, ÇKB'nin pekiştireç duyarlılık sistemleri ve dürtüsellik tipleriyle ilişkili olduğunu göstermektedir.

Öncelikle, DİS → Dürtüsel Seçim → ÇKB yolunda elde edilen anlamlı dolaylı etki, tehdit duyarlılığı yüksek bireylerin, haz erteleyememe ve dürtüsel seçimler yapma eğilimiyle birlikte daha fazla çekingen kişilik özellikleri gösterebileceğini ortaya koymaktadır. Bu bireyler, olumsuz sosyal deneyimlerden hızla uzaklaşmak amacıyla dürtüsel kararlar alabilir ve anlık seçimler yapabilirler. Bu durum, ÇKB'nin temel özelliklerinden olan olumsuz durumlara karşı tahammülsüzlük, sosyal kaçınma ve çevresel tehditlere karşı aşırı tetikte olma haliyle tutarlı görülmektedir (Matusiewicz ve ark., 2010).

DAS → Dürtüsel Seçim → ÇKB yolunda görülen negatif yönlü dolaylı etki, ödül duyarlılığı düşük bireylerin aynı zamanda haz erteleyemediğini ve dürtüsel seçimler yaparak sosyal ortamlardan uzaklaştığını göstermektedir. Bu bireyler için olumlu sosyal pekiştireçler motivasyon kaynağı olmadığı için, sosyal etkileşimlerden uzak durmak birincil tercih haline gelmiş olabilmektedir. Düşük DAS aktivasyonu, motivasyonel anlamda içe çekilmeyi, geçici ve üzerinde düşünülmemiş dürtüsel seçimler yapmayı ve sosyal girişkenlik eksikliğini açıklamada anlamlı bir faktör olarak değerlendirilebilir.

Kaç → Dürtüsel Kişilik → ÇKB ve Kaç → Dürtüsel Seçim → ÇKB yollarında gözlenen anlamlı ve negatif yönlü dolaylı etkiler, tehlikeden kaçınma eğiliminde olan bireylerin hem dürtüsel kişilik hem de dürtüsel seçim özellikleri nedeniyle sosyal

durumlardan hızla uzaklaşma eğiliminde olduklarını göstermektedir. Bu bireyler, tehdit algısını kontrol edemediklerinde ya aşırı temkinli davranma ya da aşırı hızlı kararlarla sosyal teması sonlandırma eğilimi gösterebilirler. Dürtüsellik, burada bir savunma mekanizması olarak çalışmakta; ancak bu mekanizma uzun vadede sosyal izolasyonu artırmaktadır (Carver ve White, 1994).

Don → Dürtüsel Kişilik → ÇKB ve Don → Dürtüsel Seçim → ÇKB yollarında elde edilen anlamlı dolaylı etkiler, donma sisteminin tetiklediği karar verememe, durma ve pasif kalma gibi tepkilerin dürtüsel mekanizmalarla birleştiğinde ÇKB davranışlarını artırabileceğini göstermektedir. Dürtüsel kişilik veya düşük haz erteleme eğilimi, donma yanıtını sosyal çekinme biçiminde somutlaştırabilir. Bu bireylerde sosyal ortamlarda kararsızlık, sessizlik ve geri çekilme davranışları baskın hale gelebilir (Fossati ve ark., 2007).

Sonuç olarak bu bulgular, çekingen kişilik bozukluğunun yalnızca sosyal korkularla değil, aynı zamanda pekiştireç duyarlılığı ve dürtüsel mekanizmalarla şekillenen karmaşık bir yapıya sahip olduğunu göstermektedir.

j) Bağımlı Kişilik Bozukluğu

Bağımlı kişilik bozukluğu (BĞKB), bireyin başkalarından onay alma, korunma ve yönlendirme ihtiyacının aşırı olduğu; ayrılma, yalnız kalma ve sorumluluk alma konularında ise yoğun kaygılar yaşadığı bir bozukluk türüdür (APA, 2014). Bu çalışmanın bulguları, BĞKB'nin dürtüsellik ve pekiştireç duyarlılık sistemleriyle anlamlı şekilde ilişkili olduğunu ortaya koymaktadır.

İlk olarak, DAS → Dürtüsel Seçim → BĞKB yolu; DAS değişkeninin BĞKB üzerindeki etkisinin yalnızca dürtüsel seçim aracılığıyla gerçekleştiği ve bu etkinin negatif ve anlamlı olduğunu göstermiştir. Bu bulgu, DAS düzeyi arttıkça dürtüsel seçim puanının azaldığını, yani kişinin hazzı erteleyemediğini ve daha dürtüsel seçimler yaptığını göstermektedir. Bu durum, bireyin kısa vadeli ödüllere yönelme eğilimini artırarak uzun vadeli planlar yapabilme becerisini ve öz kontrolünü azaltabilir (Carducci, 2009). Bu nedenle kişi, belirsizlik ya da karar verme durumlarında daha fazla dışa bağımlı hale gelerek sürekli başkalarının fikirlerine başvurma ihtiyacı hissediyor olabilir. DAS aktivasyonuyla birlikte ödül duyarlılığının da yüksek olması, kişinin kısa sürede sonuca ulaşma isteğini ve sabırsızlığını tetikleyebilir. Elde edilen bulgular, haz erteleme becerisindeki azalmanın bağımlı

kişilik davranışlarını artırabileceğini ve dürtüsel seçime yönelik müdahale yöntemlerinin geliştirilmesinin kişilik açısından önemli bir faktör olduğunu göstermektedir.

İkinci olarak, Don → Dürtüsel Kişilik → BĞKB yolunda elde edilen dolaylı etki, donma tepkisi yüksek bireylerin dürtüsel kişilik özellikleri göstermeye daha yatkın olduğunu ve bu özelliklerin bağımlı kişilik yapısını dolaylı olarak artırdığını göstermektedir. Korku anında hareketsiz kalmayla karakterize olan bu pasif tepki eğilimi, kişinin zamanla davranışlarını düzenleme becerisini olumsuz etkileyerek tepkisel ve kontrolsüz belirtilerin görülmesine zemin hazırlayabilir. Bu da kişinin abartılı şekilde dışsal yönlendirmelerle hareket etmesine ve başkalarına daha fazla ihtiyaç duymasına yol açabilir.

Öte yandan, Don→ Dürtüsel Seçim → BĞKB yolunda da anlamlı dolaylı etki bulunmuştur. Bu bulgu, don sistemine duyarlı bireylerin aynı zamanda hazzı erteleyemediklerini ve anlık rahatlama ya da bir an önce sonuca ulaşma arayışıyla dış faktörlere daha kolay bağlanabildiklerini düşündürmektedir. Dürtüsel seçim yapma eğilimleri, bu bireylerin daha bağımlı ilişkiler kurmalarına ve başkalarının yönlendirmelerine açık hale gelmelerine neden olmuş olabilir. Bu bağlamda, pekiştireç duyarlılığı ile bağımlı kişilik örüntüleri arasındaki ilişkide haz erteleme becerisinin önemli bir faktör olduğu söylenebilir (Casey ve ark., 2011; MacKillop ve ark., 2016).

Sonuç olarak, elde edilen bulgular, BĞKB'nin yalnızca kişilerarası bağımlılık örüntüleriyle ilişkili değil; aynı zamanda dürtüsel kişilik ve haz erteleme becerisi gibi bilişsel ve davranışsal kontrol süreçleriyle de bağlantılı olduğunu ortaya koymaktadır.

ALTINCI BÖLÜM
SONUÇ

Bu bölümde, mevcut tez çalışması kapsamında elde edilen bulgulardan hareketle, araştırmada öne sürülen hipotezlerin doğrulanıp doğrulanmadığı ele alınarak önemli olduğu düşünülen noktalar özetlenecektir. Ayrıca sonuçların ne anlama geldiği ve gelecek araştırmalar için nasıl bir perspektif sunduğu değerlendirilecektir.

Yapılan tez çalışması sonucunda, pekiştireç duyarlılık tipleri ile kişilik bozuklukları türleri arasında farklı dürtüsellik boyutlarının rolüne yönelik anlamlı bulgulara ulaşılmıştır. Bu çerçevede araştırmanın başında öne sürülen hipotezlerin doğruluğu sınanarak çeşitli analizler gerçekleştirilmiştir. Analiz sonuçlarına göre hipotezlerin yorumlanması aşağıda sunulmuştur:

Hipotez 1. Pekiştireç duyarlılık sistemleri tipleri ile kişilik bozuklukları türleri arasında istatistiksel olarak anlamlı düzeyde korelasyonlar olacaktır.

Yapılan korelasyon analizleri sonucunda pekiştireç duyarlılık tiplerinin kişilik bozuklukları türleriyle anlamlı derecede korelasyonlar gösterdiği görülmüştür ve hipotez doğrulanmıştır.

Pekiştireç duyarlılık tiplerinden DİS ile çekingen KB, DAS ile narsisistik KB, dövüş ile paranoid ve antisosyal KB, kaç ile çekingen KB, son olarak don ile çekingen ve bağımlı KB arasında en yüksek ilişkiler görülmüştür. Elde edilen sonuçlar, kişilik bozukluklarının farklı motivasyon ve duyarlılık türleri açısından ele alınmasının önemini göstermektedir.

Hipotez 2. Dürtüsel kişilik ile kişilik bozuklukları türleri arasında istatistiksel olarak anlamlı düzeyde korelasyonlar olacaktır.

Yapılan korelasyon analizleri sonucunda dürtüsel kişilik ile kişilik bozuklukları türleri arasında anlamlı derecede korelasyonlar olduğu görülmüştür ve hipotez doğrulanmıştır.

Dürtüsel kişilik faktörüyle bütün kişilik bozuklukları türleri arasında anlamlı ilişkilerin görülmesi, kişilik bozukluklarının anlaşılmasında ve değerlendirilmesinde dürtüsel kişiliğin önemli bir yeri olduğunu göstermektedir.

Hipotez 3. Dürtüsel seçim (haz ertelememe) ile kişilik bozuklukları türleri arasında istatistiksel olarak anlamlı düzeyde korelasyonlar olacaktır.

Yapılan korelasyon analizleri sonucunda dürtüsel seçim (haz ertelememe) ile KB arasında anlamlı derecede korelasyonlar olduğu görülmüştür ve hipotez doğrulanmıştır.

Dürtüsel seçim (haz ertelememe) faktörüyle bütün kişilik bozuklukları türleri arasında anlamlı ilişkilerin görülmesi, kişilik bozukluklarının anlaşılmasında ve değerlendirilmesinde haz erteleme becerisinin önemli bir yeri olduğunu göstermektedir.

Hipotez 4. Dürtüsel eylem ile kişilik bozuklukları türleri arasında istatistiksel olarak anlamlı düzeyde korelasyonlar olacaktır.

Yapılan korelasyon analizleri sonucunda dürtüsel eylem ile KB arasında anlamlı derecede korelasyonlar olduğu görülmüştür ve hipotez doğrulanmıştır.

Ancak dürtüsel eylem faktörünün sadece şizotipal KB ve şizoid KB türleriyle anlamlı derecede korelasyonlar göstermesi, dürtüselliğin davranışsal yönünün her kişilik bozukluğu türü için kritik bir öneme sahip olmadığını göstermektedir. Bu açıdan özellikle A küme KB'lerde davranışsal dürtüsellikle ilişkili belirtilerin değerlendirilmesinin önemli olduğu düşünülmektedir.

Hipotez 5. Dürtüsel kişilik grubunda olan bireylerin kişilik bozukluğu puanları olmayanlara göre anlamlı derecede farklılık gösterecektir.

Yapılan karşılaştırma analizleri sonucunda dürtüsel kişilik grubunda olan bireylerin kişilik bozuklukları puanları olmayanlara göre anlamlı derecede farklılık göstermiştir ve hipotez doğrulanmıştır.

Hipotez 6. Dürtüsel seçim (haz ertelememe) grubunda olan bireylerin kişilik bozukluğu puanları olmayanlara göre anlamlı derecede farklılık gösterecektir.

Yapılan karşılaştırma analizleri sonucunda dürtüsel seçim (haz ertelememe) grubunda olan bireylerin kişilik bozuklukları puanları olmayanlara göre anlamlı derecede farklılık göstermiştir ve hipotez doğrulanmıştır.

Hipotez 7. Dürtüsel eylem grubunda olan bireylerin kişilik bozukluğu puanları olmayanlara göre anlamlı derecede farklılık gösterecektir.

Yapılan karşılaştırma analizleri sonucunda dürtüsel eylem grubunda olan bireylerin kişilik bozuklukları puanları olmayanlara göre anlamlı derecede farklılık göstermiştir ve hipotez doğrulanmıştır.

Her üç dürtüsellik faktörü için yapılan karşılaştırma analizleri sonuçları bir arada değerlendirildiğinde, ilk boyut olan dürtüsel kişilik faktörünün ağırlıklı olarak B kümesi kişilik bozukluklarında önemli derecede farklılaşmaya yol açtığı söylenebilir. İkinci boyut olan dürtüsel seçim faktörü ise ağırlıklı olarak C kümesi kişilik bozukluklarında önemli derecede farklılık göstermiştir.

Üçüncü boyut olan dürtüsel eylem faktörünün ise sadece A kümesi kişilik bozukluğu türlerinin hepsinde önemli bir farklılaşmaya yol açtığı görülmüştür.

Özetleyecek olursak, elde edilen bulgularda kişilik bozuklukları açısından dürtüsellik boyutlarının A kümesi için dürtüsel eylem, B kümesi için dürtüsel kişilik ve C kümesi için dürtüsel seçim şeklinde ağırlıklı olarak ön plana çıktığı görülmektedir.

Bu sonuçlar, dürtüsellik kavramının tek bir ölçüm yöntemiyle ele alınamayacak kadar kapsamlı ve çok yönlü bir yapı olduğunu göstermiştir. Ayrıca kişilik bozukluklarının temel belirtilerinden biri olarak kabul edilen dürtüselliğin, her bir KB açısından farklı şekillerde kendini gösterebileceği anlaşılmıştır. Bu nedenle, kişilik bozukluklarının değerlendirilmesinde ve tedavi sürecinde dürtüsellik faktörünün çok yönlü olarak ele alınmasının kritik öneme sahip olduğu görülmektedir. Örneğin, çalışmanın deneysel olarak ölçülen dürtüsel eylem boyutu C küme KB türlerinin hiçbiriyle anlamlı bir ilişki göstermemiştir. Ancak bu durum, o KB'lerde dürtüselliğin olmadığı anlamına gelmemektedir. Çünkü öte yandan dürtüsel kişilik ve dürtüsel seçim yönünden C küme KB'lerde anlamlı ilişkiler olduğu görülmüştür. Bu nedenle araştırma sonuçların dürtüsellik kavramı ve kişilik bozukluklarının dürtüsellikle olan ilişkilerinin anlaşılması açısından önemli bir perspektif sunduğuna inanılmaktadır.

Hipotez 8. Pekiştireç duyarlılık sistemleri tipleri ile kişilik bozuklukları türleri arasındaki ilişkide dürtüsellik boyutlarının (dürtüsel kişilik, dürtüsel seçim, dürtüsel eylem) aracı rolü olacaktır.

Yapılan aracılık analizlerinden elde edilen verilere göre PDT ile kişilik bozuklukları türleri arasındaki ilişkide dürtüsellik boyutlarının (dürtüsel kişilik, dürtüsel seçim, dürtüsel eylem) aracı rollerinin olduğu görülmüştür ve hipotez doğrulanmıştır.

Pekiştireç duyarlılık sistemleri tipleri ile kişilik bozukluklarının arasındaki ilişkide dürtüsellik boyutlarının (dürtüsel kişilik, dürtüsel seçim, dürtüsel eylem) paralel ve basit olarak değişen modellerde kısmi veya tam aracılık roller üstlendiği görülmüştür. Bu sonuçlar, pekiştireç duyarlılık tiplerinin kişilik bozuklukları türleriyle olan ilişkisinde dürtüsellik faktörünün göz ardı edilmemesi gerektiğini göstermektedir. Bazı PDT değişkenlerinin sadece dürtüsellik aracılığıyla KB'lerle ilişkili olduğunun görülmesi, pekiştireç duyarlılığının kişilik bozukluğuna evrilmesinde dürtüselliğin köprü rolünün olabileceğine işaret etmektedir.

Tez çalışması sonucunda elde edilen verilerin, kişilik bozukları yaşayan bireylerin problemlerine bir nebze ışık tutması, insanın dürtüsel yönü hakkında farklı bir perspektif sunması ve pekiştireç duyarlılığı yatkınlığıyla birlikte bu etkenlerin nasıl psikopatolojik bir tabloya yol açabileceği hakkında bir fikir vermesi ümit edilmektedir. Teorik alandaki kazanımların pratik hayatta klinisyenlerin değerlendirme, uygulama ve tedavi süreçlerine katkı sağlayacağına inanılmaktadır. Gelecekte yapılacak çalışmalarda, dürtüselliğin psikopatolojiler açısından ayrımının netleştirilmesinin ve çok yönlü olarak ele alınmasının kritik öneme sahip olduğu düşünülmektedir. Ayrıca bu tezin sınırlılıkları olan cinsiyet faktörünün dengeli dağılmaması, araştırma örnekleminin sadece üniversite öğrencilerinden oluşması ve deneysel yöntemin tam bir standardizasyon içermemesi gibi etkenler göz önünde bulundurularak daha iyileştirilmiş şartlarda araştırmalar yapılabilir. Bunun yanında metodolojik olarak özbildirim envanterlerinin kullanımına ek olarak deneysel yöntemlerle davranışsal sonuçların da değerlendirilmesinin, patolojilerdeki kişisel ve gözlemlenebilir belirtilerin daha iyi anlaşılmasına katkı sağlayacağına inanılmaktadır.

KAYNAKÇA

Ainslie, G. W. (1974). Impulse control in pigeons. *Journal of Experimental Analysis of Behavior*, *21*(3), 485–489.

Ainslie, G. (1975). Specious reward: a behavioral theory of impulsiveness and impulse control. *Psychological bulletin*, *82*(4), 463.

Al-Hammouri, M., Rababah, J., & Shawler, C. (2021). A Review of the Concept of Impulsivity. *Advances in Nursing Science*, 44, 357- 367. https://doi.org/10.1097/ANS.0000000000000370.

American Psychiatric Association. (1952). *Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders.* Washington, DC: Author.

American Psychiatric Association. (1968). *Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders* (2nd ed.). Washington, DC: Author.

American Psychiatric Association. (1980). *Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders* (3rd ed.). Washington, DC: Author.

American Psychiatric Association. (1987). *Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders* (3rd ed., rev.). Washington, DC: Author.

American Psychiatric Association. (1994). *Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders* (4th ed.). Washington, DC: Author.

American Psychiatric Association. (2000). *Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders* (4th ed., Text Revision; DSM-IV-TR). Washington, DC: American Psychiatric Publishing.

American Psychiatric Association (APA). (2013). *Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders* (5. Edition), Washington, DC: American Psychiatric Association.

Arce, E., & Santisteban, C. (2006). Impulsivity: a review. *Psicothema*, *18*(2), 213–220.

Aslan, S. (2008). Kişilik, huy ve psikopatoloji. *Rewiews, Cases and Hypotheses in Psychiatry RCHP*, *2*(1-2), 7-18.

Audrain-McGovern, J., Rodriguez, D., Epstein, L. H., Cuevas, J., Rodgers, K., & Wileyto, E. P. (2009). Does delay discounting play an etiological role in smoking or is it a consequence of smoking?. *Drug and alcohol dependence*, *103*(3), 99-106.

Balaban, G., & Bilge, Y. (2021). Pekiştireç Duyarlılık Ölçeği'nin Türk toplum örnekleminde geçerlik ve güvenirlik çalışması. *Noropsikiyatri Arsivi-Archives of Neuropsychiatry*, *58*(3), 234−241.

Baliousis, M., Duggan, C., McCarthy, L., Huband, N., & Völlm, B. (2019). Executive function, attention, and memory deficits in antisocial personality disorder and psychopathy. *Psychiatry Research*, *278*, 151-161. https://doi.org/10.1016/j.psychres.2019.05.046

Band, G. P. H., & Van Boxtel, G. J. M. (1999). Inhibitory motor control in stop paradigms: review and reinterpretation of neural mechanisms. *Acta psychologica*, *101*(2-3), 179-211.

Barhorst, T. W. (2004). *Integrating delayed gratification into elementary classroom guidance*. Truman State University, Department of Arts, Master Thesis, Missouri.

Barker, V., Romaniuk, L., Cardinal, R., Pope, M., Nicol, K., & Hall, J. (2015). Impulsivity in borderline personality disorder. *Psychological Medicine*, 45, 1955-1964.

Barkley, R. A. (1997). Behavioral inhibition, sustained attention, and executive functions: Constructing a unifying theory of ADHD. *Psychological Bulletin, 121*(1)*,* 65–94.

Barratt, E. S. (1994). *Impulsiveness and aggression.* In: Monahan J, Steadman HJ (eds) Violence and mental disorder. University of Chicago Press, Chicago, pp 61–79.

Barratt, E. S., & Patton, J. H. (1983). Impulsivity: Cognitive, behavioral, and psychophysiological correlates. In M. Zuckerman (Ed.), *Biological basis of sensation-seeking, impulsivity, and anxiety* (pp. 77–116). Hillsdale, NJ: Erlbaum.

Barratt E. In: Monahan J, Steadman HJ, editors. *Impulsiveness and aggression*. Chicago: University of Chicago Press; 1994. p. 61–79.

Bandura, A. (1971). *Social learning theory*. New York: General Learning Press.

Baumeister, R. F., Vohs, K. D., & Tice, D. M. (2007). The strength model of self-control. *Current directions in psychological science*, *16*(6), 351-355.

Beres, D. (1999). Conflict. In B. E. Moore & B. D. Fine (Eds.), *Psychoanalysis: The major concepts* (pp. 477–484). New Haven, CT: Yale University Press.

Berg, J., Latzman, R., Bliwise, N., & Lilienfeld, S. (2015). Parsing the heterogeneity of impulsivity: A meta-analytic review of the behavioral implications of the UPPS for psychopathology. Psychological assessment, 27 4, 1129-46. https://doi.org/10.1037/pas0000111.

Bezdjian, S., Baker, L. A., & Tuvblad, C. (2011). Genetic and environmental influences on impulsivity: A meta-analysis of twin, family and adoption studies. *Clinical psychology review, 31*(7), 1209-1223. doi: 10.1016/j.cpr.2011.07.005

Bilge, Y., & Sertel Berk, H. Ö. (2017). B ve C kümesi kişilik bozukluklarının davranışsal inhibisyon ve davranışsal aktivasyon sistemleriyle ilişkilerinin incelenmesi. *Sciences Studies Journal (SSS).3*(12), 1850-1866. (ISSN:2587-1587)

Bilge, Y. (2018). A brief inventory for DSM-5 personality disorders: The development of Coolidge Axis II Inventory Plus Turkish-Short Form. *Anatolian Journal of Psychiatry, 19* (Supplement 2), 14-21. http://dx.doi.org/10.5455/apd.302642951

Bijttebier, P., Beck, I., Claes, L., & Vandereycken, W. (2009). Gray's Reinforcement Sensitivity Theory as a framework for research on personality–psychopathology associations. *Clinical psychology review*, *29*(5), 421-430.

Black, D. W., Kehrberg, L. L., Flumerfelt, D. L., & Schlosser, S. S. (1997). Characteristics of 36 subjects reporting compulsive sexual behavior. *American Journal of Psychiatry, 154*(2), 243–249.

Blanchard, D. C., Griebel, G., & Blanchard, R. J. (2001). Mouse defensive behaviors: pharmacological and behavioral assays for anxiety and panic. *Neuroscience & Biobehavioral Reviews*, *25*(3), 205-218.

Bleuler, E. (1924). *Textbook of psychiatry English translation by A.A. Brill.* New York: Macmillan.

Braem S, Duthoo W, Notebaert W (2013) Punishment Sensitivity Predicts the Impact of Punishment on Cognitive Control. PLoS ONE 8(9): e74106. https://doi.org/10.1371/journal.pone.0074106

Brewer, J. A., & Potenza, M. N. (2008). The neurobiology and genetics of impulse control disorders: Relationships to drug addictions. *Biochemical Pharmacology, 75*(1), 63–75.

Brunner, D., & Hen, R. (1997). Insights into the neurobiology of impulsive behavior from serotonin receptor knockout mice. *Annals of the New York Academy of Sciences*, *836*(1), 81-105.

Buss, A. H., & Plomin, R. (1975). *A temperament theory of personality development*. Wiley-Interscience.

Butcher, J. N., Mineka, S. ve Hooley, J. M. (2013). *Anormal psikoloji*. (O. Gündüz, Çev.). İstanbul: Kaknüs Yayınları.

Burns, R. B. (1983). *Neo-Freudian Approaches. In Counselling and Therapy: An Introductory Survey* (pp. 43-64). Dordrecht: Springer Netherlands.

Buxbaum, E. (1991). Between the Oedipus complex and adolescence. In S. I. Greenspan & G. H. Pollock (Eds.), *The course of life, vol. 3: Middle and late childhood* (pp. 333–354). Madison, CT: International Universities Press, Inc.

Carver, C. S., & White, T. L. (1994). Behavioral inhibition, behavioral activation, and affective responses to impending reward and punishment: the BIS/BAS scales. *Journal of personality and social psychology*, *67*(2), 319

Carducci, B. J. (2009). *The psychology of personality: Viewpoints, research, and applications*. Hoboken: John Wiley & Sons.

Caseras, X., Torrubia, R., & Farré, J. M. (2001). Is the Behavioural Inhibition System the core vulnerability for cluster C personality disorders?. *Personality and Individual Differences*, *31*(3), 349-359.

Casey, B. J., Somerville, L. H., Gotlib, I. H., Ayduk, O., Franklin, N. T., Askren, M. K., ... & Shoda, Y. (2011). Behavioral and neural correlates of delay of gratification 40 years later. *Proceedings of the National Academy of Sciences*, *108*(36), 14998-15003.

Caswell, A. J., Bond, R., Duka, T., & Morgan, M. J. (2015). Further evidence of the heterogeneous nature of impulsivity. *Personality and individual differences*, *76*, 68-74.

Cervone, D., & Pervin, L. A. (2022). *Personality: Theory and research*. John Wiley & Sons.

Chapman, A. L., Leung, D. W., & Lynch, T. R. (2008). Impulsivity and emotion dysregulation in borderline personality disorder. *Journal of personality disorders*, *22*(2), 148-164.

Chen, C. Y., Muggleton, N. G., Juan, C. H., Tzeng, O. J., & Hung, D. L. (2008). Time pressure leads to inhibitory con- trol deficits in impulsive violent offenders. *Behavioural Brain Research, 187,* 483–488.

Chen,Y. (2024). Analysis of Dependent Personality Disorder and Family Therapy. *Lecture Notes in Education Psychology and Public Media*,40,158-162.

Chen, R. (2024). Narcissistic personality disorder: A general review. *SHS Web of Conferences*, *193*, 03012.

Churchill. (1989). *Churchill's medical dictionary.* Churchill Livingstone.

Clarke, D. (2004). Impulsiveness, locus of control, motivation and problem gambling. *Journal of Gambling Studies*, *20*(4), 319–345.

Cloninger, C. R. (1987). A systematic method for clinical description and classification of personality variants: A proposal. *Archives of general psychiatry*, *44*(6), 573-588.

Coolidge, F. L., Moor, C. J., Yamazaki, T. G., Stewart, S. E., & Segal, D. L. (2001). On the relationship between Karen Horney's tripartite neurotic type theory and personality disorder features. *Personality and Individual Differences*, *30*(8), 1387-1400.

Corr, P. J. (2015). *Hans Eysenck.* London: Bloomsbury Publishing.

Corr, P. (2004). Reinforcement sensitivity theory and personality. Neuroscience & Biobehavioral Reviews, 28, 317-332.

Corr, P. J. (2002). JA Gray's reinforcement sensitivity theory: Tests of the joint subsystems hypothesis of anxiety and impulsivity. *Personality and individual differences*, *33*(4), 511-532.

Corr, P. J. & Perkins, A. M. (2006). The role of theory in the psychophysiology of personality: from Ivan Pavlov to Jeffrey Gray. *International Journal of Psycophysiology, 62*: 367-376.

Corr, P. J., Pickering, A. D., & Gray, J. A. (1995). Personality and reinforcement in associative and instrumental learning. *Personality and individual Differences*, *19*(1), 47-71.

Cortese, S., Moreira-Maia, C. R., St. Fleur, D., Morcillo-Peñalver, C., Rohde, L. A., & Faraone, S. V. (2016). Association between ADHD and obesity: a

systematic review and meta-analysis. *American journal of psychiatry*, *173*(1), 34-43. doi: 10.1176/appi.ajp.2015.15020266

Congdon, E., & Canli, T. (2008). A neurogenetic approach to impulsivity. *Journal of personality*, *76*(6), 1447-1484.

Costa, P. T., Jr., & McCrae, R. R. (1992). *Revised NEO personality inventory manual*. Odessa, FL: Psychological Assessment Resources.

Çelikkaleli, Ö. ve Özsoy, G. (2022). Hazları erteleme envanterinin Türkçe formu: Geçerlik ve güvenirlik çalışmaları. *Uluslararası Psikoloji ve Eğitim Çalışmaları Dergisi*, 9(4), 1148-1159.

Dalley, J. W., & Roiser, J. P. (2012). Dopamine, serotonin and impulsivity. *Neuroscience*, *215*, 42-58.

Daruna, J. H., & Barnes, P. A. (1993). A neurodevelopmental view of impulsivity. In W. G. McCown, J. L. Johnson, & M. B. Shure, (Eds.), *The impulsive client: Theory, research and treatment* (pp.23–37). Washington, DC: American Psychological Association.

Dawe, S., & Loxton, N. J. (2004). The role of impulsivity in the development of substance use and eating disorders. *Neuroscience & Biobehavioral Reviews, 28*(3), 343–351.

Dickman, S. J. (1993). Impulsivity and information processing. In W. G McCown, J. L Johnson, & M. B. Shure, (Eds.), *The impulsive client: Theory, research, and treatment* (pp. 151–184). Washington, DC: American Psychological Association.

Dick, D. M., Smith, G., Olausson, P., Mitchell, S. H., Leeman, R. F., O'Malley, S. S., & Sher, K. (2010). Understanding the construct of impulsivity and its relationship to alcohol use disorders. *Addiction biology*, *15*(2), 217-226.

Dickman, S. J. (1990). Functional and dysfunctional impulsiv- ity: Personality and cognitive correlates. *Journal of Personality and Social Psychology, 58*(1), 95–102.

Dickman, S. J. (1993). Impulsivity and information processing. In W. G. McCown, J. L. Johnson, & M. B. Shure. (Eds.), *The impulse client: Theory, research, and treatment* (pp. 151–184). Washington, DC: American Psychological Association.

Diedrich, A., & Voderholzer, U. (2015). Obsessive–compulsive personality disorder: a current review. *Current psychiatry reports*, *17*, 1-10.

Dierickx, S., Dierckx, E., Claes, L., & Rossi, G. (2021). Measuring Behavioral Inhibition and Behavioral Activation in Older Adults: Construct Validity of the Dutch BIS/BAS Scales. *Assessment*, 29, 1061-1074.

Dobbert, D. L. (2007). *Understanding Personality Disorders: An Introduction*. Westport, CT: Praeger Publishers.

Dom, G., De Wilde, B., Hulstijn, W., Van Den Brink, W. I. M., & Sabbe, B. (2006). Behavioural aspects of impulsivity in alcoholics with and without a cluster-B personality disorder. *Alcohol and Alcoholism*, *41*(4), 412-420.

Dorland. (1994). *Dorland's illustrated medical dictionary* (28th ed.). W. B. Saunders.

Eckhoff, P., Wong-Lin, K. F., & Holmes, P. (2009). Optimality and robustness of a biophysical decision-making model under norepinephrine modulation. *Journal of Neuroscience, 29,* 4301–4311.

Eker, S. (2012). Alfred Adler'in kişilik kuramının demokrasi düşüncesi açısından önemi. *Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, *13*(22), 157-180.

Ekselius, L. (2018). Personality disorder: a disease in disguise. Upsala Journal of Medical Sciences, 123(4), 194–204.

Enticott, P., & Ogloff, J. (2006). Elucidation of impulsivity. *Australian Psychologist*, 41, 3-14. https://doi.org/10.1080/00050060500391894.

Erfanmanesh, E., Mousavi, S. A., & Saeidmanesh, M. Effectiveness of Transcranial Direct-Current Stimulation on Impulsivity and Anxiety in Patients with Paranoid Personality Disorder. *Journal of Clinical Research in Paramedical Sciences*, *13*(1).

Erikson, E. H. (1950). *Childhood and society.* New York: Norton.

Esterberg, M. L., Goulding, S. M., & Walker, E. F. (2010). Cluster A personality disorders: schizotypal, schizoid and paranoid personality disorders in childhood and adolescence. Journal of psychopathology and behavioral assessment, 32, 515-528.

Esteves, M., Moreira, P. S., Sousa, N., & Leite-Almeida, H. (2021). Assessing impulsivity in humans and rodents: taking the translational road. *Frontiers in Behavioral Neuroscience*, *15*, 647922.

Esquirol, J. E. (1838). *Des maladies mentales*. Paris: Baillière.

Evans, T. A., & Westergaard, G. C. (2006). Self-control and tool use in tufted capuchin monkeys (Cebus apella). *Journal of Comparative Psychology*, *120*(2), 163.

Evenden, J. L. (1999). Varieties of impulsivity. *Psychopharmacology*, *146*(4), 348-361.

Evenden, J. L. (1998). The pharmacology of impulsive behaviour in rats III: the effects of amphetamine, haloperidol, imipramine, chlordiazepoxide and ethanol on a paced fixed consecutive number schedule. *Psychopharmacology*, *138*, 295-304.

Eysenck, H.J. (1947). *Dimensions of personality.* London: Routledge and Kegan Paul.

Eysenck, H. J. (1967). The biological basis of personality. Springfield, III.: Thomas.

Fahy, T. (2012). Personality disorders. *Medicine*, *40*(11), 613-618.

Fanning, J. R., Lee, R., & Coccaro, E. F. (2020). Neurotransmitter function in impulsive aggression and intermittent explosive disorder. *The Wiley international handbook on psychopathic disorders and the law*, 249-269.

Feist, J., ve Feist, G. J. (2009). *Theories of personality*. Boston, MA: McGraw Hill Higher Education.

Few, L., Miller, J., Rothbaum, A., Meller, S., Maples, J., Terry, D., Collins, B., & Mackillop, J. (2013). Examination of the Section III DSM-5 diagnostic system for personality disorders in an outpatient clinical sample. *Journal of Abnormal Psychology, 122* (4), 1057-69.

Fleeson, W., & Gallagher, P. (2009). The implications of Big Five standing for the distribution of trait manifestation in behavior: Fifteen experiencesampling studies and a meta-analysis. Journal of Personality and Social Psychology, 97, 1097–1114.

Freud, S. (1923). *The ego and the id*. London: Hogarth Press.

Fillmore, M.T. & Weafer J. (2013).Behavioral Inhibition and Addiction. In: MacKillop J, de Wit H, editors. *The Wiley-Blackwell Handbook of Addiction Psychopharmacology.* Chichester, UK: Wiley-Blackwell.

Fonagy, P., & Target, M. (2003). *Psychoanalytic theories: Perspectives from developmental psychopathology*. London: Routledge.

Fossati, A., Barratt, E. S., Carretta, I., Leonardi, B., Grazioli, F., & Maffei, C. (2004). Predicting borderline and antisocial personality disorder features in nonclinical subjects using measures of impulsivity and aggressiveness. *Psychiatry Research*, *125*(2), 161–170.

Fossati, A., Barratt, E. S., Borroni, S., Villa, D., Grazioli, F., & Maffei, C. (2007). Impulsivity, aggressiveness, and DSM-IV personality disorders. *Psychiatry Research*, *149*(1-3), 157-167.

Fossati, A., Gratz, K. L., Maffei, C., & Borroni, S. (2013). Emotion dysregulation and impulsivity additively predict borderline personality disorder features in Italian nonclinical adolescents. *Personality and mental health*, *7*(4), 320-333.

Franken, I.H., van Strien, J.W., Nijs, I. & Muris, P. (2008) Impulsivity is associated with behavioral decision-making deficits. Psychiatry Res 158: 155-163.

Frosch, J., & Wortis, B. S. (1954). A contribution to the nosology of the impulse disorders. *American Journal of Psychiatry, 111,* 132–138.

Fullana, M. A., Mataix-Cols, D., Caseras, X., Alonso, P., Menchón, J. M., Vallejo, J., & Torrubia, R. (2004). High sensitivity to punishment and low impulsivity in obsessive-compulsive patients with hoarding symptoms. *Psychiatry research*, *129*(1), 21-27.

Fullana, M. À., Mataix-Cols, D., Trujillo, J. L., Caseras, X., Serrano, F., Alonso, P., ... & Torrubia, R. (2004). Personality characteristics in obsessive-compulsive disorder and individuals with subclinical obsessive-compulsive problems. *British Journal of Clinical Psychology*, *43*(4), 387-398.

Funder, D. C., & Block, J. (1989). The role of ego-control, ego-resiliency, and IQ in delay of gratification in adolescence. *Journal of personality and social psychology*, *57*(6), 1041-50. doi:10.1037/0022-3514.57.6.1041

Gable, S. L., Reis, H. T., & Elliot, A. J. (2000). Behavioral activation and inhibition in everyday life. *Journal of personality and social psychology*, *78*(6), 1135.

Garofalo, C., Velotti, P., Callea, A., Popolo, R., Salvatore, G., Cavallo, F., & Dimaggio, G. (2018). Emotion dysregulation, impulsivity and personality disorder traits: A community sample study. *Psychiatry Research*, *266*, 186-192.

Gask, L., Evans, M., & Kessler, D. (2013). Personality disorder. *Bmj*, *347,* 1-7.

Giel, K. E., Teufel, M., Junne, F., Zipfel, S., & Schag, K. (2017). Food-related impulsivity in obesity and binge eating disorder—a systematic update of the evidence. *Nutrients*, *9*(11), 1170. doi: 10.3390/nu9111170

Grant, J. E., & Potenza, M. N. (2006). Compulsive aspects of impulse-control disorders. *Psychiatric Clinics of North America, 29*(2), 539–551.

Grant, J. E., & Potenza, M. (Eds.). (2012). *The Oxford handbook of impulse control disorders.* Oxford University Press.

Grant, J. E., & Odlaug, B. L. (2011). Expanding the formal category of impulse control disorders. In J. E. Grant & M. N. Potenza (Ed.), *The Oxford handbook of impulse control disorders* (ss. 47-55). Oxford University Press.

Gray, J. A. (1970). The psychophysiological basis of introversion-extraversion. *Behaviour research and therapy*, *8*(3), 249-266.

Gray, J. A. (1981). A critique of Eysenck's theory of personality. In *A model for personality* (pp. 246-276). Berlin, Heidelberg: Springer Berlin Heidelberg.

Gray, J. A. (1987). Perspectives on anxiety and impulsivity: A commentary. *Journal of Research in Personality, 21,* 493–509.

Gray, J. A. (1995). A model of the limbic system and basal gan- glia: Applications to anxiety and schizophrenia. In M. S. Gazzaniga (Ed.), *The cognitive neurosciences* (pp. 1165–1176). Cambridge, MA:, MIT Press.

Gray, J. A., & Mcnaughton, N. (2000). *The neuropsychology of anxiety: An enquiry in to the functions of the septo-hippocampal system.* 2nd ed. Oxford University Press.

Gilbert, P., Boxall, M., Cheung, M., & Irons, C. (2005). The relation of paranoid ideation and social anxiety in a mixed clinical population. *Clinical Psychology & Psychotherapy*, *12*(2), 124-133.

Gilbert, S. J., Frith, C. D., & Burgess, P. W. (2005). Involvement of rostral prefrontal cortex in selection between stimulus-oriented and stimulus-independent thought. *The European Journal of Neuroscience, 21*(5), 1423–1431.

Gordeeva, T. O., Osin, E. N., Suchkov, D. D., Ivanova, T. Y., Sychev, O. A., & Bobrov, V. V. (2017). Self-Control as a personal resource: determining its relationships to success, perseverance, and well-being. *Russian Education & Society*, *59*(5-6), 231-255.

Gottfredson M.R., Hirschi T. (1990). *A general theory of crime*. Stanford, CA: Stanford University Press.

Goudriaan, A. E., Oosterlaan, J., de Beurs, E., & Van den Brink, W. (2006). Psychophysiological determinants and concomitants of deficient decision making in pathological gamblers. *Drug and Alcohol Dependence*, *84*(3), 231–239.

Gunderson, J. G., Herpertz, S. C., Skodol, A. E., Torgersen, S., & Zanarini, M. C. (2018). Borderline personality disorder. *Nature reviews disease primers*, *4*(1), 1-20.

Güleç, H., Tamam, L., Güleç, M.Y., Turhan, M., Karakuş, G., Zengin, M., & Stanford, M. S. (2008). Psychometric properties of Turkish version of BIS-11. *Bull Clin Psychopharmacol*., *18*(4), 251-8.

Hammond, C. J., Potenza, M. N., & Mayes, L. C. (2011). Development of impulse control, inhibition, and self-regulatory behaviors in normative populations across the lifespan. In J. E. Grant & M. N. Potenza (Eds.), *The Oxford handbook of impulse control disorders* (pp. 232–244). Oxford University Press.

Hayes, A. F. (2018). *Introduction to mediation, moderation, and conditional process analysis: A regression-based approach.* Guilford Publications.

Hochhausen, N. M., Lorenz, A. R., & Newman, J. P. (2002). Specifying the impulsivity of female inmates with borderline personality disorder. *Journal of Abnormal Psychology*, *111*(3), 495.

Hoerger, M., Quirk, S. W., & Weed, N. C. (2011). Development and validation of the Delaying Gratification Inventory. *Psychological Assessment, 23*(3), 725–738.

Hollander, E., Buchalter, A. J., & DeCaria, C. M. (2000). Pathological gambling. *Psychiatric Clinics of North America*, *23*(3), 629-642.

Hollander, E., & Evers, M. (2001). New developments in impulsivity. *The Lancet*, *358*(9286), 949-950. https://doi.org/10.1016/S0140-6736(01)06114-1.

Hollander, E., Posner, N., & Cherkasky, S. (2002). *The neuropsychiatry of aggression and impulse control disorders.* American psychiatric press textbook of neuropsychiatry. Washington, DC: American Psychiatric Pub.

Hollander, E., & Rosen, J. (2000). Impulsivity. *Journal of Psychopharmacology,* 14, 39-44. https://doi.org/10.1177/02698811000142S106.

Hollander, E., & Stein, D. J. (Eds.). (2005). *Clinical manual of impulse-control disorders* (pp. 4–8). Arlington, VA: American Psychiatric Press.

İnanç, B. Y. ve Yerlikaya, E. E. (2008). *Kişilik Kuramları* (11. Baskı). Ankara: Pegem Akademi.

Jacob, G. A., Zvonik, K., Kamphausen, S., Sebastian, A., Maier, S., Philipsen, A., ... & Tüscher, O. (2013). Emotional modulation of motor response inhibition in women with borderline personality disorder: an fMRI study. *Journal of Psychiatry and Neuroscience*, *38*(3), 164-172.

Jacob, G. A., Gutz, L., Bader, K., Lieb, K., Tüscher, O., & Stahl, C. (2010). Impulsivity in borderline personality disorder: Impairment in self-report measures, but not behavioral inhibition. *Psychopathology*, *43*(3), 180-188.

Jentsch, J. D., Ashenhurst, J. R., Cervantes, M. C., Groman, S. M., James, A. S., & Pennington, Z. T. (2014). Dissecting impulsivity and its relationships to drug addictions. *Annals of the New York Academy of Sciences*, *1327*(1), 1-26.

Johansen, M., Karterud, S., Pedersen, G., Gude, T., & Falkum, E. (2004). An investigation of the prototype validity of the borderline DSM-IV construct. *Acta Psychiatrica Scandinavica*, *109*(4), 289-298.

Jondeau, E. ve Rockinger, M. (2003). Conditional volatility, skewness, and kurtosis: existence, persistence, and comovements. *Journal of Economic dynamics and Control*, *27*(10), 1699-1737.

Jung, C. G. (2015). *Kırmızı kitap*. (O. Gündüz, Çev.). İstanbul: Kaknüs Yayınları.

Kendler, K. S., Aggen, S. H., Czajkowski, N., Røysamb, E., Tambs, K., Torgersen, S., ... & Reichborn-Kjennerud, T. (2008). The structure of genetic and environmental risk factors for DSM-IV personality disorders: a multivariate twin study. *Archives of General Psychiatry*, 65(12), 1438-1446.

Kernberg, O. F., & Michels, R. (2009). Borderline personality disorder. *American Journal of Psychiatry*, *166*(5), 505-508.

Kim, S. W., Grant, J. E., Adson, D. E., & Shin, Y. C. (2001). Double-blind naltrexone and placebo comparison study in the treatment of pathological gambling. Biological Psychiatry, 49, 914–921.

Kim, S. J., Kim, H. J., & Kim, K. (2020). Time perspectives and delay of gratification–the role of psychological distance toward the future and perceived possibility of getting a future reward. *Psychology Research and Behavior Management*, 653-663.

Kimbrel, N., Mitchell, J., Hundt, N., Robertson, C., & Nelson-Gray, R. (2012). BIS and BAS interact with perceived parental affectionless control to predict personality disorder symptomatology. *Journal of personality disorders*, 26 2, 203-12.

Kinnally, E. L., Huang, Y. Y., Haverly, R., Burke, A. K., Galfalvy, H., Brent, D. P., et al. (2009). Parental care moderates the influence of MAOA-uVNTR genotype and childhood stres- sors on trait impulsivity and aggression in adult women. *Psychiatric Genetics, 19,* 126–133.

Koç, M., Tuncay, A., Çolak, T. S., Güven, N. & Düşünceli B. (2014). Haz erteleme ölçeği: Geliştirilmesi, geçerlik ve güvenirlik çalışması. *The Journal of Academic Social Science Studies*, *30*(1), 69-78.

Kolla, N. J., Dunlop, K., Meyer, J. H., & Downar, J. (2018). Corticostriatal connectivity in antisocial personality disorder by MAO-A genotype and its relationship to aggressive behavior. *International Journal of Neuropsychopharmacology, 21*(8), 725–733. https://doi.org/10.1093/ijnp/pyy035

Kosslyn, S. M., Cacioppo, J. T., Davidson, R. J., Hugdahl, K., Lovallo, W. R., Spiegel, D., & Rose, R. (2002). Bridging psychology and biology: the analysis of individuals in groups. *American psychologist*, *57*(5), 341.

Köroğlu, E. ve Bayraktar, S. (2010). Kişilik Bozuklukları. Ankara: HYB Yayıncılık.

Kraepelin, E. (1915). *Psychiatrie* (8th ed., p. 409). Leipzig: Verlag Von Johann Ambrosius.

Kriegman, D. (2013). Self psychology from the perspective of evolutionary biology: Toward a biological foundation for self psychology. In *Progress in Self Psychology, V. 3* (pp. 253-274). Routledge.

Kring, A. M. ve Johnson, S. L. (2015). *Anormal Psikolojisi* (12. baskı). (M. Şahin, Çev.). Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.

Lampe, K., Konrad, K., Kroener, S., Fast, K., Kunert, H. J., & Herpertz, S. C. (2007). Neuropsychological and behavioural disinhibition in adult ADHD compared to borderline personality disorder. *Psychological medicine*, *37*(12), 1717-1729.

Lampe, L., & Malhi, G. S. (2018). Avoidant personality disorder: current insights. *Psychology research and behavior management*, 55-66.

Lane, S. D., Cherek, D. R., Rhoades, H. M., Pietras, C. J., & Tcheremissine, O. V. (2003). Relationships among labora- tory and psychometric measures of impulsivity: Implications in substance abuse and dependence. *Addictive Disorders and Their Treatment, 2*, 33–40.

Lochner, C., & Stein, D. J. (2006). Does work on obsessive- compulsive spectrum disorders contribute to understanding the heterogeneity of obsessive-compulsive disorder? *Progress in Neuropsychopharmacology and Biological Psychiatry, 30*(3), 353–361.

Loewenstein G. & Elster J. (1992). *Choice over time*. New York: Russell Sage Foundation.

Logue, A. W. (1988). Research on self-control: An integrating framework. *Behavioral and Brain Sciences*, *11*(4), 665-679.

MacKillop, J., Weafer, J., C Gray, J., Oshri, A., Palmer, A., & de Wit, H. (2016). The latent structure of impulsivity: impulsive choice, impulsive action, and impulsive personality traits. *Psychopharmacology*, *233*, 3361-3370.

Mahler, M. S., Pine, F., & Bergman, A. (1975). *The psychological birth of the human infant: Symbiosis and individuation*. Basic Books.

Marks, I. (1990). Behavioural (non-chemical) addictions. *British journal of addiction*, *85*(11), 1389-1394.

Maróthi, R., & Kéri, S. (2018). Enhanced mental imagery and intact perceptual organization in schizotypal personality disorder. *Psychiatry Research*, *259*, 433-438.

Matusiewicz, A. K., Hopwood, C. J., Banducci, A. N., & Lejuez, C. W. (2010). The effectiveness of cognitive behavioral therapy for personality disorders. *Psychiatric Clinics*, *33*(3), 657-685.

McElroy, S. L., Soutullo, C. A., Beckman, D. A, Taylor, P., Jr., & Keck, P. E., Jr. (1998). DSM-IV intermittent explosive disor- der: A report of 27 cases. *Journal of Clinical Psychiatry, 59*(4):203–210.

McHugh, C., & Balaratnasingam, S. (2018). Impulsivity in personality disorders: current views and future directions. *Current Opinion in Psychiatry,* 31, 63–68.

McLeod, S. (2011). Albert Bandura's social learning theory. *Simply Psychology. London*, *694*, 695.

McNaughton, N., & Corr, P. J. (2004). A two-dimensional neuropsychology of defense: fear/anxiety and defensive distance. *Neuroscience & Biobehavioral Reviews*, *28*(3), 285-305. https://doi.org/10.1016/j.neubiorev.2004.03.005

Meloy, J. R. (2009). Antisosyal Kişilik Bozukluğu. G. O. Gabbard, (Ed.*), Gabbard's Treatments of Psychiatric Disoders* (M. Işıntaş, Çev.), Ankara: Rotatıp Kitabevi.

Metcalfe, J., & Mischel, W. (1999). A hot/cool-system analysis of delay of gratification: dynamics of willpower. *Psychological review*, *106*(1), 3-19.

Meyer-Lindenberg, A. ve Weinberger, D. R. (2006). Intermediate phenotypes and genetic mechanisms of psychiatric disorders. *Nature Reviews Neuroscience*, *7*(10), 818-827.

Millon, T., Millon, C. M., Meagher, S. E., Grossman, S. D. ve Ramnath, R. (2004). *Personality disorders in modern life* (2. edition). New Jersey: John Wiley & Sons.

Millon, T., & Davis, R. O. (1996). *Disorders of personality: DSM-IV and beyond*. John Wiley & Sons.

Mischel, W. (1973). Toward a Cognitive Social Learning Reconceptualization of Personality. *Psychological Review, 80* (4): 252-283.

Mischel, W. (1958). Preference for delayed reinforcement: an experimental study of a cultural observation. *The Journal of Abnormal and Social Psychology*, *56*(1), 57.

Mischel, W., & Ebbesen, E. B. (1970). Attention in delay of gratification. *Journal of personality and social psychology*, *16*(2), 329.

Mischel, W., Shoda, Y., & Rodriguez, M. L. (1989). Delay of gratification in children. *Science*, *244*(4907), 933-938.

Mischel, W., Shoda, Y., & Peake, P. K. (1988). The nature of adolescent competencies predicted by preschool delay of gratification. *Journal of Personality and Social Psychology, 54*(4), 687–696.

Mischel, W., & Baker, N. (1975). Cognitive appraisals and transformations in delay behavior. *Journal of personality and social psychology*, *31*(2), 254.

Mischel, W. (1974). Processes in delay of gratification. In L. Berkowitz (Ed.), *Advances in experimental social psychology* (Vol. 7, pp. 249- 292). San Diego, CA: Academic Press.

Moeller, F. G., Barratt, E. S., Dougherty, D. M., Schmitz, J. M., & Swann, A. C. (2001). Psychiatric aspects of impulsivity. *American Journal of Psychiatry, 158*(11), 1783–1793.

Moeller, F. G. (2012). Historical perspectives on impulsivity and impulse control disorders. In J. J. Grant & M. N. Potenza (Eds.), *Handbook of impulse control disorders* (pp. 15-25). American Psychiatric Publishing.

Moffitt, T. E., Arseneault, L., Belsky, D., Dickson, N., Hancox, R. J., Harrington, H., ... & Caspi, A. (2011). A gradient of childhood self-control predicts health, wealth, and public safety. *Proceedings of the national Academy of Sciences*, *108*(7), 2693-2698.

Morey, L., Benson, K., Busch, A., & Skodol, A. (2015). Personality Disorders in DSM-5: Emerging Research on the Alternative Model. *Current Psychiatry Reports,* 17, 1-9.

Narimani, M., Vahidi, Z., & Abolqasemi, A. (2013). Comparison alexithymia, impulsivity and activation and inhibition of the students with symptoms of obsessive-compulsive and paranoid personality disorder with normal individuals. *Journal of Clinical Psychology*, *5*(2), 55-65.

Neto, R. D. C. A., & True, M. (2011). The development and treatment of impulsivity. *Psico*, *42*(1), 184-193.

Nower, L., Derevensky, J. L., & Gupta, R. (2004). The relationship of impulsivity, sensation seeking, coping, and substance use in youth gamblers. *Psychology of addictive behaviors*, *18*(1), 49.

O'Higgins, M., Benito, A., Real-López, M., Gil-Miravet, I., Ochoa, E., & Haro, G. (2023). Relationship of DRD5 and MAO-B VNTR polymorphisms with paranoid and antisocial personality disorders in polydrug users. Personality and Mental Health, 17(1), 77-86.

Padhi, A. K., Mehdi, A. M., Craig, K. J., & Fineberg, N. A. (2012). Current classification of impulse control disorders: Neurocognitive and behavioral models of impulsivity and the role of personality. In J. E. Grant & M. N. Potenza (Eds.), *The Oxford handbook of impulse control disorders* (pp. 32-47). Oxford University Press.

Pastor, D. A., Barron, K. E., Miller, B. J., & Davis, S. L. (2007). A latent profile analysis of college students' achievement goal orientation. Contemporary Educational Psychology, 32(1), 8–47.

Pastor, M. C., Ross, S. R., Segarra, P., Montañés, S., Poy, R., & Moltó, J. (2007). Behavioral inhibition and activation dimensions: Relationship to MMPI-2

indices of personality disorder. *Personality and Individual Differences*, *42*(2), 235-245.

Patros, C., Alderson, R., Kasper, L., Tarle, S., Lea, S., & Hudec, K. (2016). Choice-impulsivity in children and adolescents with attention-deficit/hyperactivity disorder (ADHD): A meta-analytic review. *Clinical psychology review,* 43, 162-74. https://doi.org/10.1016/j.cpr.2015.11.001.

Patton, J. H., Stanford, M. S., & Barratt, E. S. (1995). Factor structure of the Barratt impulsiveness scale. *Journal of clinical psychology*, *51*(6), 768-774.

Pickering, A. D., Corr, P. J., & Gray, J. A. (1999). Interactions and reinforcement sensitivity theory: A theoretical analysis of Rusting and Larsen (1997). *Personality and Individual Differences, 26,* 357-365.

Pickering, A. D., & Gray, J. A. (1999). The neuroscience of personality. In L. A. Pervin & O. P. John (Eds.), *Handbook of personality: Theory and research* (pp. 277–299). Guilford Press.

Pine, A., Shiner, T., Seymour, B., & Dolan, R. J. (2010). Dopamine, time, and impulsivity in humans. *Journal of Neuroscience*, *30*(26), 8888-8896.

Porter, J. S., & Risler, E. (2014). The new alternative DSM-5 model for personality disorders: Issues and controversies. *Research on Social Work Practice*, *24*(1), 50-56.

Potenza, M. N., Koran, L. M., & Pallanti, S. (2009). The rela- tionship between obsessive-compulsive and impulse control disorders: A current understanding and future research direc- tions. *Psychiatry Research,* 170, 22–31.

Potenza, M. N., & Hollander, E. (2002). Pathologic gambling and impulse control disorders. In K. L. Davis, D. Charney, J. T. Coyle, & C. Nemeroff (Eds.), *Neuropsychopharmacology: The fifth generation of progress* (pp. 1725–1737). Philadelphia: Lippincott, Williams and Wilkins.

Rentrop, M., Backenstrass, M., Jaentsch, B., Kaiser, S., Roth, A., Unger, J., Weisbrod, M., & Renneberg, B. (2007). Response Inhibition in Borderline Personality Disorder: Performance in a Go/Nogo Task. *Psychopathology*, 41, 50-57.

Richard-Lepouriel, H., Kung, A., Hasler, R., Bellivier, F., Prada, P., Gard, S., Ardu, S., Kahn, J., Dayer, A., Henry, C., Aubry, J., Leboyer, M., Perroud, N., & Étain, B. (2019). Impulsivity and its association with childhood trauma experiences across bipolar disorder, attention deficit hyperactivity disorder and borderline

personality disorder. Journal of affective disorders, 244, 33-41. https://doi.org/10.1016/j.jad.2018.07.060.

Richardson, G. B., Freedlander, J. M., Katz, E. C., Dai, C. L., & Chen, C. C. (2014). Impulsivity links reward and threat sensitivities to substance use: A functional model. *Frontiers in Psychology, 5*, 1194. https://doi.org/10.3389/fpsyg.2014.01194

Robbins, T. W. (2005). Chemistry of the mind: Neurochemical modulation of prefrontal cortical function. *Journal of Psychopharmacology, 19*(6), 567–590. https://doi.org/10.1177/0269881105058774.

Robbins, T. W. (2011). Impulsivity and drug addiction: A neurobiological perspective. In J. E. Grant & M. N. Potenza (Eds.), *The Oxford handbook of impulse control disorders* (pp. 209–216). Oxford University Press.

Robinson, D. L. (2001). How brain arousal systems determine different temperament types and the major dimensions of personality. *Personality and Individual Differences*, *31*(8), 1233-1259.

Rogers, R. D., Owen, A. M., Middleton, H. C., Williams, E. J., Pickard, J. D., Sahakian, B. J., & Robbins, T. W. (1999). Choosing between small, likely rewards and large, unlikely rewards activates inferior and orbital prefrontal cortex. *Journal of Neuroscience*, *19*(20), 9029-9038.

Rohmann, E., Neumann, E., Herner, M. J., & Bierhoff, H. W. (2012). Grandiose and vulnerable narcissism. *European Psychologist, 17*(4), 279–290.

Ronningstam, E. (2010). Narcissistic Personality Disorder: A Current Review. Current Psychiatry Reports, 12, 68-75.

Ross, S., Keiser, H., Strong, J., & Webb, C. (2013). Reinforcement sensitivity theory and symptoms of personality disorder: Specificity of the BIS in Cluster C and BAS in Cluster B. *Personality and Individual Differences*, 54, 289-293.

Ruchsow, M., Groen, G., Kiefer, M., Buchheim, A., Walter, H., Reiter, M., et al. (2008). Response inhibition in borderline personality disorder: Event-related potentials in a go/nogo task. *Journal of Neural Transmission, 115*, 127–133.

Rutter, M. (1987). Temperament, personality and personality disorder. The British journal of psychiatry, 150(4), 443-458.

Sadock, B. J. ve Sadock, V. A. (2000). *Kaplan and Sadock's comprehensive textbook of psychiatry* (7. Edition). Philadelphia: Lippincott Williams & Wilkins.

Samuels, J. (2011). Personality disorders: Epidemiology and public health issues. *International Review of Psychiatry , 23*(3), 223–233.

Sass, H., & Schwarte, R. (2006). Schizoid Personality Disorder. *WPA/ISSPD Educational Program on Personality Disorders*, *129*.

Schneider, K. (1923). *Die Psychopathischen Persönlichkeiten*. Springer, Berlin.

Schultz, D. P. ve Schultz, S. E. (2012). *Theories of personality* (10. Edition). United States of America: Wadsworth Cengage Learning.

Schultz, D. P. ve Schultz, S. E. (2005). *Theories of Personality* (8. Edition). United States of America: Thomson Wadsworth Learning.

Sebastian, A., Jacob, G., Lieb, K., & Tüscher, O. (2013). Impulsivity in borderline personality disorder: a matter of disturbed impulse control or a facet of emotional dysregulation?. Current psychiatry reports, 15, 1-8.

Segrave, K. (2001). *Shoplifting: A social history*. Jefferson, NC, and London: McFarland & Company.

Seroczynski, A. D., Bergeman, C. S., & Coccaro, E. F. (1999). Etiology of the impulsivity/aggression relationship: Genes or environment? *Psychiatry Research, 86*, 41–57.

Sharma, L., Markon, K. E., & Clark, L. A. (2014). Toward a theory of distinct types of "impulsive" behaviors: a meta-analysis of self-report and behavioral measures. *Psychological bulletin*, *140*(2), 374.

Shoda, Y., Mischel, W., & Peake, P. K. (1990). Predicting adolescent cognitive and self-regulatory competencies from preschool delay of gratification: Identifying diagnostic conditions. *Developmental psychology*, *26*(6), 978-986.https://doi.org/10.1037/0012-1649.26.6.978

Siever, L. J., & Kuluva, J. E. (2011). Aggression, impulsivity, and personality disorders. In J. E. Grant & M. N. Potenza (Ed.), *The Oxford handbook of impulse control disorders* (ss. 65-79). Oxford University Press.

Smederevac, S., Mitrović, D., Čolović, P. ve Nikolašević, Ž. (2014). Validation of the measure of revised reinforcement sensitivity theory constructs. *Journal of Individual Differences, 35*(1): 12–21.

Smillie, L. D., & Jackson, C. J. (2006). Functional impulsivity and reinforcement sensitivity theory. *Journal of Personality*, *74*(1), 47-84.

Smillie, L. D., Pickering, A. D., & Jackson, C. J. (2006). The new reinforcement sensitivity theory: Implications for personality measurement. *Personality and Social Psychology Review*, *10*(4), 320-335.

Smith, C. L., & Hantula, D. A. (2008). Methodological considerations in the study of delay discounting in intertemporal choice: A comparison of tasks and modes. *Behavior research methods*, *40*, 940-953.

Stahl, C., Voss, A., Schmitz, F., Nuszbaum, M., Tüscher, O., Lieb, K., & Klauer, K. C. (2014). Behavioral components of impulsivity. *Journal of Experimental Psychology: General*, *143*(2), 850.

Stanford, M. S., Mathias, C. W., Dougherty, D. M., Lake, S. L., Anderson, N. E., & Patton, J. H. (2009). Fifty years of the Barratt Impulsiveness Scale: An update and review. *Personality and Individual Differences*, *47*, 385–395.

Stein, D. J. (2002). Obsessive-compulsive disorder. *The Lancet*, *360*(9330), 397-405.

Stinson, F. S., Dawson, D. A., Goldstein, R. B., Chou, S. P., Huang, B., Smith, S. M., ... & Grant, B. F. (2008). Prevalence, correlates, disability, and comorbidity of DSM-IV narcissistic personality disorder: results from the wave 2 national epidemiologic survey on alcohol and related conditions. *Journal of Clinical Psychiatry*, *69*(7), 1033-1045.

Swann, A. C., Pazzaglia, P., Nicholls, A., Dougherty, D. M., & Moeller, F. G. (2003). Impulsivity and phase of illness in bipolar disorder. *Journal of Affective Disorders*, *73*(1–2), 105–111.

Şenyuva, H. Ş. (2007). *Aydın İlinden Alınan Normal Bir Örneklemde Kişilik Bozukluklarının Yaygınlık Çalışması.* Adnan Menderes Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Klinik Psikoloji Programı, Aydın.

Tavares, H. (2008). Impulse control disorders: The return of Esquirol's instinctive monomania (Transtornos do controle do impulso: o retorno da monomania instintiva de Esquirol). *Revista Brasileira de Psiquiatria, 30*(1), S1–S2.

Tottenham, N., Tanaka, J. W., Leon, A. C., Mccarry, T., Nurse, M., Hare, T. A., … Nelson, C. (2009). The NimStim set of facial expressions: Judgments from untrained research participants. *Psychiatry Research, 168*(3), 242–249.

Triebwasser, J., Chemerinski, E., Roussos, P., & Siever, L. J. (2012). Schizoid personality disorder. *Journal of personality disorders*, *26*(6), 919-926.

Turner, D., Sebastian, A., & Tüscher, O. (2017). Impulsivity and Cluster B Personality Disorders. Current Psychiatry Reports, 19, 1-14.

Türkçapar, M. H., & Sargın, A. E. (2012). Bilişsel davranışçı psikoterapiler: tarihçe ve gelişim. *Bilişsel Davranışçı Psikoterapi ve Araştırmalar Dergisi*, *1*(1), 7-14.

Türk Dil Kurumu. (2024, 11 Kasım). *Türk Dil Kurumu sözlüğü.* https://sozluk.gov.tr/

Tyrer, P., Mulder, R., Crawford, M., Newton-Howes, G., Simonsen, E., Ndetei, D., ... & Barrett, B. (2010). Personality disorder: a new global perspective. *World Psychiatry*, *9*(1), 56.

Tyrer, P., Reed, G. M., & Crawford, M. J. (2015). Classification, assessment, prevalence, and effect of personality disorder. *The Lancet*, *385*(9969), 717-726.

Wakefield, J. (2013). DSM-5 and the General Definition of Personality Disorder. *Clinical Social Work Journal*, 41, 168-183.

Watson, JB., Rayner R, (1920). Conditioned Emotional Reactions. *Journal of Experimental psychology,* 3(1), 1-14.

Whiteside, S. P., & Lynam, D. R. (2001). The Five Factor Model and impulsivity: Using a structural model of personality to understand impulsivity. *Personality and Individual Differences, 30*(4), 669–689.

Winstanley, C. A., Eagle, D. M., and Robbins, T. W. (2006). Behavioral models of impulsivity in relation to ADHD: translation between clinical and preclinical studies. Clin. Psychol. Rev. 26, 379–395. doi: 10.1016/j.cpr.2006.01.001

World Health Organization: (1992). *The ICD-10 classification of mental and behavioural disorders: Clinical descriptions and diagnostic guidelines*. Geneva: Author.

Wrege, J. S., Carcone, D., Lee, A. C. H., Cane, C., Lang, U. E., Borgwardt, S., ... & Ruocco, A. C. (2022). Attentional salience and the neural substrates of response inhibition in borderline personality disorder. *Psychological Medicine*, *52*(15), 3451-3459.

Wulfert, E., Block, J. A., Santa Ana, E., Rodriguez, M. L., & Colsman, M. (2002). Delay of gratification: Impulsive choices and problem behaviors in early and late adolescence. *Journal of personality*, *70*(4), 533-552.

Verdejo-Garcia, A., Lawrence, A. J., & Clark, L. (2008). Impulsivity as a vulnerability marker for substance-use disorders: Review of findings from high-risk research, problem gamblers and genetic association studies. *Neuroscience & Biobehavioral Reviews, 32*(4), 777–810. https://doi.org/10.1016/j.neubiorev.2007.11.003

Verstuyf, J., Vansteenkiste, M., Soenens, B., Boone, L., & Mouratidis, A. (2013). Daily ups and downs in women's binge eating symptoms: The role of basic psychological needs, general self-control, and emotional eating. *Journal of Social and Clinical Psychology*, *32*(3), 335-361.

Vohs, K. D., & Faber, R. J. (2007). Spent resources: Self-regulatory resource availability affects impulse buying. *Journal of consumer research*, *33*(4), 537-547.

Vollmer, T. R., Borrero, J. C., Lalli, J. S., & Daniel, D. (1999). Evaluating self-control and impulsivity in children with severe behavior disorders. *Journal of Applied Behavior Analysis*, *32*(4), 451-466.

Yazgan-İnanç, B. ve Yerlikaya, E. E. (2016). *Kişilik kuramları* (12.Baskı). Ankara: Pegem Akademi.

Zhang, D., Yu, L., Chen, Y., Shen, J., Du, L., Lin, L., & Wu, J. (2023). Connectome-based predictive modeling predicts paranoid ideation in young men with paranoid personality disorder: a resting-state functional magnetic resonance imaging study. *Cerebral Cortex*, *33*(11), 6648-6655.

EKLER

Ek 1. Etik Kurul Kararı

BELGE TARIHI: 25.04.2024 BELGE SAYISI: 2400014896

İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi	ETİK ONAY BELGESİ	Doküman No	ET-FR-675
		İlk Yayın Tarihi	27.11.2023
		Revizyon Tarihi	**22.12.2023**
		Revizyon No	**01**
		Sayfa	**1/1**

Tarih	25.03.2024
Sayı	2024/02
Araştırmanın Niteliği	Doktora Tezi
Araştırmanın Adı	*Pekiştireç Duyarlılık Sistemleri ve Kişilik Bozuklukları İlişkisinde Dürtüselliğin Aracı Rolünün İncelenmesi*
Sorumlu Araştırmacının Adı Soyadı	Hafize İHTİYAR
Danışman Adı Soyadı	Doç. Dr. Yıldız BİLGE
Karar	UYGUNDUR

(İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi Etik Kurulu'nun kararı tavsiye niteliğinde olup, Üniversitemizle ilgili etik ilkelerinin belirlenmesi ve değerlendirilmesi amacını taşımaktadır.)

(Katıldı)
Prof. Dr. Kadir CANATAN
Başkan

(Katıldı)
Prof. Dr. Mehmet Emin KÖKTAŞ
Başkan **V.**

(Katıldı)
Prof. Dr. Mustafa ATEŞ
Üye

(Katıldı)
Prof. Dr. Beytullah KAYA
Üye

(Katıldı)
Prof. Dr. Ayşe Nefise BAHÇECİK
Üye

(Katıldı)
Prof. Dr. Yahya Kemal YOĞURTÇU
Üye

(Katıldı)
Av. Bilal ŞAMAT
Üye

Kurul Yeminli Kâtibi Selda ŞENOL

Dokümantasyon Onayı Prof. Dr. İbrahim GÜNEY Yönetim Sistemleri Tem

Bu belge, güvenli elektronik imza ile imzalanmıştır.
Belge Dogrulama Kodu: AMA9FD4 Belge Takip Adresi: https://ubys.izu.edu.tr/ERMS/Record/ConfirmationPage/Index

Ek 2. Demografik Bilgi Formu

KATILIMCI BİLGİLENDİRME VE ONAM FORMU

Değerli Katılımcı

Araştırmada kişisel veri toplanacağından 6698 sayılı Kişisel Verilerin Korunması Kanunu ve ilgili mevzuat uyarınca kişisel verileri korumak amacıyla gerekli tüm tedbirleri alacak, gerekli her türlü yükümlülük özenle yerine getirilecektir. Çalışma bilimsel bir araştırma için veri toplamayı amaçlamaktadır. Çalışma sonuçları sadece bilimsel amaçlarla kullanılacak, çalışmanın sonuçları katılımcıların aleyhine olacak şekilde kullanılmayacaktır. Çalışmaya katılım gönüllülük esasına dayanmaktadır, verdiğiniz cevaplar tamamen gizli tutulacak ve kimliklerinizi açık edici davranışlardan kaçınılacaktır. Çalışmaya katılım sırasında herhangi bir nedenle rahatsızlık hissetmeniz durumunda istediğiniz zaman katılımınızı sona erdirebilirsiniz.

DEMOGRAFİK BİLGİ FORMU

Lütfen aşağıdaki bilgileri eksiksiz doldurunuz.

1. **YAŞINIZ:**
2. **CİNSİYET: O Kadın O Erkek**
3. **MEDENİ DURUM: O Bekar O Evli O Ayrılmış O Eşi Vefat Etmiş**
4. **EĞİTİM DURUMU: O İlkokul, ortaokul veya ilköğretim O Lise O Üniversite ve üstü**
5. **EKONOMİK DURUM: O Düşük O Orta O Yüksek**
6. **Şu anda psikolojik veya psikiyatrik yardım alıyor musunuz? O Evet O Hayır**
7. **Şu anda psikiyatrik ilaç kullanıyor musunuz? O Evet O Hayır**
8. **Psikolojik veya psikiyatrik yardım ihtiyacı hissediyor musunuz? O Evet O Hayır**

Ek 3. Coolidge Eksen II Envanteri Plus Türkçe Kısa Formu (CATI+TR KF)

	Coolidge Eksen II Envanteri Plus Türkçe Kısa Formu (CATI+TR KF)	Kesinlikle Yanlış	Yanlışa Yakın	Doğruya Yakın	Kesinlikle Doğru
1.	Birşeylere karar verme konusunda hergün zorlanırım.	(1)	(2)	(3)	(4)
2.	İnsanların benim hakkımda söylediği ne iyi ne de kötü şeyler umurumda olmaz.	(1)	(2)	(3)	(4)
3.	Mükemmel olma isteğim bir işi zamanında bitirmemi engeller.	(1)	(2)	(3)	(4)
4.	Özel bir insan olduğumu hissederim ve bunun fark edilmesini hak ederim.	(1)	(2)	(3)	(4)
5.	İlgi odağı olmamak beni gerçekten rahatsız eder.	(1)	(2)	(3)	(4)
6.	Son birkaç yıl içinde en azından bir kavgaya karıştım.	(1)	(2)	(3)	(4)
7.	Ailem de dâhil, insanların bana yakın olmasından hoşlanmam ve bunu istemem.	(1)	(2)	(3)	(4)
8.	İnsanlar beni kızdırır.	(1)	(2)	(3)	(4)
9.	Diğer insanlara fazla bağımlı olduğumu düşünüyorum.	(1)	(2)	(3)	(4)
10.	Sordukları sorulara cevap veremeyebileceğim için insanların yanında sessiz kalırım.	(1)	(2)	(3)	(4)
11.	Bir işe başlamadan önce, o işle ilgili küçük detayları ve o işle ilgili listeleri yada programları kafama çok takarım.	(1)	(2)	(3)	(4)
12.	Problemlerimin özel olduğunu ve ancak özel biri tarafından anlaşılabileceğini düşünürüm.	(1)	(2)	(3)	(4)
13.	Dışarı çıktığım zaman ilginç, vahşi ve etkileyici gözükmekten hoşlanırım.	(1)	(2)	(3)	(4)
14.	Yoğun fakat dengesiz ilişkiler kurmaya meyilliyimdir.	(1)	(2)	(3)	(4)
15.	Bazı insanlar işimi çok fazla şansa bıraktığımı söylerler.	(1)	(2)	(3)	(4)
16.	Televizyon veya radyoda, insanlar bana hitaben ya da benim hakkımda konuşuyorlarmış gibi hissederim.	(1)	(2)	(3)	(4)
17.	İnsanlar benim onlardan istediğim kadar bana sadık değiller.	(1)	(2)	(3)	(4)
18.	Kendimi çoğu zaman işe yaramaz ve çaresiz hissederim.	(1)	(2)	(3)	(4)
19.	İnsanların beni seveceklerinden emin olmadıkça onlarla yakınlaşmak istemem.	(1)	(2)	(3)	(4)
20.	İnsanlar bana soğuk biri olduğumu söyler.	(1)	(2)	(3)	(4)
21.	Hak ettiğini düşünürsem birini incitmek için yalan söyleyebilirim.	(1)	(2)	(3)	(4)
22.	Duygularım çok hızlı değişir.	(1)	(2)	(3)	(4)
23.	Çoğu zaman kim olduğumu merak ederim.	(1)	(2)	(3)	(4)
24.	Birçok insanla bir arada olabildiğim şeyleri yapmaktan hoşlanırım.	(1)	(2)	(3)	(4)
25.	Gerçekte var olmayan bir gücün ya da bir insanın varlığını hissettiğim oldu.	(1)	(2)	(3)	(4)
26.	Beni bir şekilde etkisi altına almak, bana zarar vermek ya da beni mahvetmek isteyen insanlar olduğunu düşünüyorum.	(1)	(2)	(3)	(4)
27.	Yalnızken kendimi çaresiz ve gergin hissederim.	(1)	(2)	(3)	(4)
28.	Eleştirilmek ya d a birisi tarafından sevilmemek beni kolaylıkla incitir.	(1)	(2)	(3)	(4)
29.	Doğru yapmayacakları için işleri başkalarının yapmasına izin vermek hoşuma gitmez.	(1)	(2)	(3)	(4)
30.	Çok başarılı, güçlü ya da akıllı olmayı hayal ettiğim çok olur.	(1)	(2)	(3)	(4)
31.	Sırtımın sıvazlanmasından, iyi sözler işitmekten ve övgüler almaktan hoşlanırım.	(1)	(2)	(3)	(4)
32.	Paramı harcamakta veya cinsellikte, uyuşturucu kullanmakta, market hırsızlığında, hızlı araba kullanmada ya da tıkınırcasına yemek yeme konusunda oldukça pervasız davrandığım oldu.(Bunlardan en az ikisinde)	(1)	(2)	(3)	(4)
33.	Bir sonraki işimi ayarlamadan birden fazla işten ayrıldığım oldu.	(1)	(2)	(3)	(4)
34.	Gülmeyi ve komik olmayı severim.	(1)	(2)	(3)	(4)

35.	İnsanlar yaptığım ya da söylediğim şeylerin ya da görünüşümün tuhaf, sıra dışı ya da acayip olduğunu düşünebilir.	(1)	(2)	(3)	(4)
36.	İnsanlar arkamdan benim hakkımda konuşurlar.	(1)	(2)	(3)	(4)
37.	Beni sevmeyeceklerinden korktuğum için hatalı bile olsalar insanlara karşı çıkmam.	(1)	(2)	(3)	(4)
38.	Onları tanımıyor olsam bile insanların yanında çok rahatımdır.	(1)	(2)	(3)	(4)
39.	Hiçbir hatıra değeri olmasa bile eski ya da değersiz şeyleri saklarım.	(1)	(2)	(3)	(4)
40.	Güzel olmayı, harika bir vücuda sahip olmayı ya da mükemmel aşkı bulmayı hayal ettiğim çok olur.	(1)	(2)	(3)	(4)
41.	İstediğim şeyi hemen elde edemezsem çok hayal kırıklığına uğrarım.	(1)	(2)	(3)	(4)
42.	Birilerinin beni yalnız bırakmasından çok korkarım.	(1)	(2)	(3)	(4)
43.	Gerçekten istediğin şeyi elde etmek için bazen insanları ezmen ya da incitmen gerektiği, hayatın bir gerçeğidir.	(1)	(2)	(3)	(4)
44.	Çok sayıda arkadaşım var.	(1)	(2)	(3)	(4)
45.	İnsanlar ne anlatmaya çalıştığımı anlamıyorlar.	(1)	(2)	(3)	(4)
46.	İnsanların sırf beni sinir etmek için uğraştıklarını düşünürüm.	(1)	(2)	(3)	(4)
47.	Kendimden pek emin değilim.	(1)	(2)	(3)	(4)
48.	Yanlış birşey söylerim ve aptal durumuna düşerim diye insanların yanında sessiz kalırım.	(1)	(2)	(3)	(4)
49.	Hazır olmak için çok zaman harcadığımdan işleri vaktinde bitirmekte sıkıntı yaşarım.	(1)	(2)	(3)	(4)
50.	İnsanlardan özel ilgi görmek ve olumlu sözler işitmekten hoşlanırım.	(1)	(2)	(3)	(4)
51.	Hayatımda birden çok sefer kendimi öldüreceğimi söylediğim ya da bunu denediğim oldu.	(1)	(2)	(3)	(4)
52.	İnsanlar asi biri olduğumu düşünür.	(1)	(2)	(3)	(4)
53.	Kendimi diğer insanlardan farklı veya onlara uzak bulurum.	(1)	(2)	(3)	(4)
54.	Başkalarına sır vermek beni tedirgin eder çünkü söylediğim şeylerin aleyhime kullanılmasından korkarım.	(1)	(2)	(3)	(4)
55.	A Milli futbol takımında kaptanlık yaptım.	(1)	(2)	(3)	(4)
56.	Yeni bir şey yapmadan önce yaşayabileceğim sorunlarla ilgili çok fazla endişem olur.	(1)	(2)	(3)	(4)
57.	Bana değişemeyeceğimin ya da inatçı olduğumun söylendiği oldu.	(1)	(2)	(3)	(4)
58.	İnsanların beni bencil olmakla suçladığı olmuştur.	(1)	(2)	(3)	(4)
59.	Dışarı çıktığımda insanların beni fark etmesi hoşuma gider.	(1)	(2)	(3)	(4)
60.	Öfkem kolayca kontrolden çıkar.	(1)	(2)	(3)	(4)
61.	Bazı insanların benim çok farklı davrandığımı düşündüklerinden şüpheleniyorum. Örneğin,garip, tuhaf ya da aptal olduğumu düşünüyor olabilirler.	(1)	(2)	(3)	(4)
62.	Biri tarafından aşağılandığımda ya da hakarete uğradığımda ona hemen saldırır ya da öfkemi gösteririm.	(1)	(2)	(3)	(4)
63.	İnsanlara kendimi sevdirebilmek için çirkin şeyler yaptığım ya da kendimi küçük düşürdüğüm olmuştur.	(1)	(2)	(3)	(4)
64.	Başkaları etrafımdayken kendimi beceriksiz hissederim.	(1)	(2)	(3)	(4)
65.	Çok endişeli biriyim.	(1)	(2)	(3)	(4)
66.	Başarılı insanları çok kıskanırım.	(1)	(2)	(3)	(4)
67.	Hayattan pek zevk almam.	(1)	(2)	(3)	(4)
68.	Kehanette bulunmak, zihin okumak, altıncı his gibi özel güçlere sahip olduğumu düşünüyorum.	(1)	(2)	(3)	(4)
69.	Eşimin ya da sevgilimin sadakatini sorgularım.	(1)	(2)	(3)	(4)
70.	Sualtı Taarruz Komutanlığı'nda komandoydum.	(1)	(2)	(3)	(4)
71.	İnsanları kötü bir biçimde yargılamaya meyilliyimdir.	(1)	(2)	(3)	(4)
72.	Diğer insanların sahip olduğu başarılar keşke benim olsa.	(1)	(2)	(3)	(4)
73.	Kendimi çok sık boşlukta ya da kötü hissederim.	(1)	(2)	(3)	(4)
74.	Birini incittiğimde ya da birine kötü davrandığımda kendimi iyi hissederim.	(1)	(2)	(3)	(4)
75.	Diğer insanlar kadar iyi değilim.	(1)	(2)	(3)	(4)

76.	Başkalarına kolayca kanarım.	(1)	(2)	(3)	(4)
77.	Stres altındayken, gerçek değilmiş gibi, garip ya da tuhaf hissetmeye başlarım.	(1)	(2)	(3)	(4)
78.	Para ya da zevk için insanları dolandırdığım ya da aldattığım oldu.	(1)	(2)	(3)	(4)

Ek 4. Pekiştireç Duyarlılık Ölçeği (PDÖ)

Bu ölçekte insanların davranışlarına yönelik durumlar tanımlanmıştır. Lütfen o durumları düşünerek aşağıdaki ölçek üzerinden değerlendirme yapınız. Her bir madde için **sadece bir yanıt** verebilirsiniz. Yanıtlar şu şekildedir:

1- HİÇ KATILMIYORUM 2- BİRAZ KATILMIYORUM 3- BİRAZ KATILIYORUM 4- TAMAMEN KATILIYORUM

No.	Maddeler	Yanıtlar			
1.	Ne zaman tehlikeli bir durumla karşılaşsam o durumdan kurtulmak için elimden geleni yaparım.	1	2	3	4
2.	Genellikle eleştirilme kaygısı taşırım.	1	2	3	4
3.	Ne zaman bir saldırıya uğrarsam tereddüt etmeden karşılık veririm.	1	2	3	4
4.	Çok korktuğumda tam anlamıyla donakalırım.	1	2	3	4
5.	Belirsiz durumlarda risk almaya hazır biriyim.	1	2	3	4
6.	Tehlikeli durumlarda donup kalmaya meyilliyim.	1	2	3	4
7.	Eğer etrafımda saldırgan birilerine denk gelirsem oradan uzaklaşmaya çalışırım.	1	2	3	4
8.	Yolda hoşlanmadığım biriyle karşılaştığımda veya gördüğümde, ondan kaçınmak için elimden geleni yaparım.	1	2	3	4
9.	Biri canımı acıttığında hemen karşılık veririm.	1	2	3	4
10.	Kışkırtıldığı zaman çabuk tartışmaya giren biriyim.	1	2	3	4
11.	Hangi seçeneğin doğru olduğu konusunda hiç bir zaman emin olamadığım için bir karar vermek benim için zordur.	1	2	3	4
12.	Biri bana bağırdığı zaman kafamın durduğunu hissederim.	1	2	3	4
13.	Yeni ve heyecanlı durumlara kolayca uyarım.	1	2	3	4
14.	Biri beni aşağılamaya başladığı zaman nutkum tutulur.	1	2	3	4
15.	İki kötü şey arasında tercih yapmak zorunda kaldığım zaman altüst olurum.	1	2	3	4
16.	Nelerin ters gidebileceğini düşünmekten birçok fırsatı kaçırırım.	1	2	3	4
17.	Gücümü sınayabileceğim durumlar karşısında her zaman heyecan duyarım.	1	2	3	4
18.	İstediğim birşeyi yaparken biri tarafından engellenirsem her zaman mücadele ederim.	1	2	3	4
19.	En ufak bir belirsizlik durumunda bile karar veremediğim için fırsatları kaçırırım.	1	2	3	4
20.	Bazı şeylerin veya bazı insanların varlığı bile benim hepten tutulup kalmama sebep oluyor.	1	2	3	4
21.	Sokakta biri bana bağırdığında mümkün olduğunca çabuk oradan uzaklaşmak için elimden geleni yaparım.	1	2	3	4
22.	Gülünç bir hale düşme ihtimalim olan durumlarda çok gerilirim.	1	2	3	4
23.	Genellikle birçok ilginç şeyi aynı anda yapmaya başlamaya meyilliyim.	1	2	3	4
24.	Tanıdığım çoğu insana göre daha kaygılı biriyim.	1	2	3	4
25.	İnsanlar benimle çatışmaktan kaçınırlar, çünkü onlara karşılık vereceğimi bilirler.	1	2	3	4
26.	Hayattaki keyif alabileceğim şeyleri kaçırmamak için elimden geleni yaparım.	1	2	3	4
27.	Bir kavga ortamıyla karşılaşırsam oradan mümkün olduğunca çabuk uzaklaşırım.	1	2	3	4

Ek 5. Barratt Dürtüsellik Ölçeği (BDÖ)

	Nadiren/ Hiçbir zaman	Bazen	Sıklıkla	Hemen herzaman/ Herzaman
1. İşlerimi dikkatle planlarım.*	1	2	3	4
2. Düşünmeden iş yaparım.	1	2	3	4
3. Hızla karar veririm.	1	2	3	4
4. Hiçbir şeyi dert etmem.	1	2	3	4
5. Dikkat etmem.	1	2	3	4
6. Uçuşan düşüncelerim var.	1	2	3	4
7. Seyahatlerimi çok önceden planlarım.*	1	2	3	4
8. Kendimi kontrol edebilirim.*	1	2	3	4
9. Kolayca konsantre olurum.*	1	2	3	4
10. Düzenli para biriktirim.*	1	2	3	4
11. Derslerde veya oyunlarda yerimde duramam.	1	2	3	4
12. Dikkatli düşünen birisiyim.*	1	2	3	4
13. İş güvenliğine dikkat ederim.*	1	2	3	4
14. Düşünmeden bir şeyler söylerim.	1	2	3	4
15. Karmaşık problemler üzerine düşünmeyi severim.*	1	2	3	4
16. Sık sık iş değiştiririm.	1	2	3	4
17. Düşünmeden hareket ederim.	1	2	3	4
18. Zor problemler çözmem gerektiğinde kolayca sıkılırım.	1	2	3	4
19. Aklıma estiği gibi hareket ederim.	1	2	3	4
20. Düşünerek hareket ederim.*	1	2	3	4
21. Sıklıkla evimi değiştiririm.	1	2	3	4
22. Düşünmeden alışveriş yaparım.	1	2	3	4
23. Aynı anda sadece bir tek şey düşünebilirim.	1	2	3	4
24. Hobilerimi değiştiririm.	1	2	3	4
25. Kazandığımdan daha fazla harcarım.	1	2	3	4
26. Düşünürken sıklıkla zihnimde konuyla ilgisiz düşünceler oluşur.	1	2	3	4
27. Şu an ile gelecekten daha fazla ilgilenirim.	1	2	3	4
28. Derslerde veya sinemada rahat oturamam.	1	2	3	4
29. Yap-boz/puzzle çözmeyi severim.*	1	2	3	4
30. Geleceğini düşünen birisiyim.*	1	2	3	4

Ek 6. Haz Erteleme Ölçeği (HEÖ)

HEÖ		1- Kesinlikle ***uygun değil*** 2- Nadiren **uygun** 3- Bazen **uygun** 4- Çoğu zaman **uygun** 5- Tamamen ***uygun***				
1	İnsanlarla yapmaktan hoşlanmadığım ancak birlikte yapmam gereken bir işi (ev işleri, proje vb) ertelemektense kendimi zorlayıp yaparım.	1	2	3	4	5
2	Daha iyi bir sağlık ve fizik için diyet veya rejim uygulamam gerektiğinde bunu zorlanmadan uygulayabilirim.	1	2	3	4	5
3	Bedensel arzularımı ve isteklerimi hemen tatmin etmek yerine onları kontrolüm altında tutarım.	1	2	3	4	5
4	Elime geçen parayı harcamak yerine acil durumlarda kullanmak üzere elimden geldiğince biriktirmeye çalışırım.	1	2	3	4	5
5	Çok sevdiğim bir yemek önüme konulduğunda bile onu yemek için beklemem gerekiyorsa bekleyebilirim.	1	2	3	4	5
6	Kısa vadede kendimi iyi hissettiren tembellik yapma, işi erteleme, işi savsaklama gibi şeylere odaklanma yerine bana uzun vadede yarar sağlayacak eylemlerde bulunurum.	1	2	3	4	5
7	Bir konuda karar verirken diğer insanların bu kararımdan nasıl etkilenebileceklerini göz önünde bulundururum.	1	2	3	4	5
8	Romantik ilişkilerimdeki fiziksel hazzı daha sonraya bırakmayı tercih ederim.	1	2	3	4	5
9	Kısa vadeli hedeflerime ulaşmada başarılı olmanın yanında, uzun vadeli hedeflerime/başarılara ulaşabilmek için de kendimi motive ederim.	1	2	3	4	5
10	Daha sonra ekonomik sorun yaşamamak için elimdeki paramı dikkatli harcamaya çalışırım.	1	2	3	4	5
11	Şekerli ve aperatif yiyecekler hoşuma gitse bile, ilerideki zararlarını düşünerek onları kolayca red edebilirim.	1	2	3	4	5
12	Eğer alacağım ürün bütçemi aşıyorsa daha sonra sıkıntıya düşmemek için alış verişten vazgeçerim.	1	2	3	4	5
13	Okulda verilen zor görevlerde kolaya kaçmak yerine, görevi elimden geldiğince iyi yapmaya çalıştım.	1	2	3	4	5
14	Elime geçen parayı daha sonraki zaman ve ihtiyaçlarımı da düşünerek idareli davranırım.	1	2	3	4	5
15	Gelecekteki hedeflerime ulaşabilmek için, şimdiki fiziksel zevklerimden veya rahatımdan vazgeçebilirim.	1	2	3	4	5

16	Beni eğlendiren davranışlarımın diğer insanları nasıl etkilediğini göz önünde bulundururum.	1	2	3	4	5
17	Elime para geçtiği anda harcamaktan zevk alacağımı bilsem de paramı elimde tutmak beni daha iyi hissettir.	1	2	3	4	5
18	Gelecekte daha güzel bir yaşama sahip olabilmek için, zamanımı boş işlerle geçirmektense, eğitim hayatımda çok çalıştım.	1	2	3	4	5
19	Sevdiğim bir yemeğin bana daha sonra rahatsızlık vereceğini hissettiğimde onu yemeyi bırakabilirim.	1	2	3	4	5
20	Zor işlerim olsa da daha keyif verici aktiviteler yapmak için yalan söylemem ve bahane aramamam.	1	2	3	4	5
21	Yapacağım bir davranışın uzun vadede çevremdeki diğer insanları nasıl etkileyeceğini göz önünde bulundururum.	1	2	3	4	5

ÖZGEÇMİŞ

Hafize İHTİYAR KARAKUŞ

A. EĞİTİM

Doktora: İZÜ, Klinik Psikoloji, 2025, İstanbul

Yüksek Lisans: İZÜ, Klinik Psikoloji, 2021, İstanbul

Lisans: İZÜ, Psikoloji, 2019, İstanbul

B. YAYINLARI

İhtiyar, H. & Bilge, Y. (2024). Kurala İtaat Ölçeği'nin Türkçe Geçerlilik ve Güvenilirlik Çalışması. *Bilişsel Davranışçı Psikoterapi ve Araştırmalar Dergisi*, 13(1): 56–64.

İhtiyar Karakuş, H. & Balaban, G. (2024). Psikolojik kavramlar ve psikopatoloji incelemeleri. Y. Bilge (Ed.), In *Psikopatoloji Araştırmalarında Makine Öğrenmesi Yaklaşımları* (ss. 169-195). Ankara: Bidge Yayınları.

İhtiyar, H. (2021). *DSM-5 kişilik bozukluklarının çocukluk çağı travmaları ve otantiklik açısından incelenmesi* (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi.

C. PROJELER

Psychometric and Experimental Investigation of the Relationships Between Personality Traits and Reinforcement Sensitivity (İZÜ-1001 BAP projesi)

D. ÖDÜLLER ve BAŞARILAR

• 2211 - Yurt İçi Doktora Bursu, Türkiye Bilimsel ve Teknolojik Araştırma Kurumu (TÜBİTAK)	2021 – devam ediyor
• Doktora Programı Tam Burs, İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi	2020 – devam ediyor
• Yüksek Lisans Programı Tam Burs, İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi (CGPA**:**4/4)	2019-2021
• Üniversite Birinciliği Derecesi ve Yüksek Onur Derecesi, İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi (CGPA**:**3,98/4)	2019
• Akademik Başarı Bursu, İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi, İstanbul, Türkiye	2016 - 2019